

A M. KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

ADATGYÜJTÉSEINEK

MAGYARÁZATA.

KSH Könyvtár

0000000421709

IRTA:

DR. BUDAY LÁSZLÓ

MINISTERI SEGÉDTITKÁR A M. KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI
HIVATALBAN.

Ára 2 kor. 40 fill.

BUDAPEST, 1901.

ORSZÁGOS KÖZPONTI KÖZSÉGI NYOMDA RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG
VI., VÁCZI-KÖRUT 61.

KSH Könyvtár

309577

KATALOGUSBA FELVEVE

REV. 1.-78

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
Előszó	1
I. Történeti és elméleti bevezetés	5
II. A magyar statisztikai hivatal története	10
III. A statisztikai hivatal kiadványai	17
IV. A magyarországi népszámlálásokról	20
V. 1897. évi XXXV. L.-cz. a m. kir. központi statisztikai hivatalról	25
<i>A magyar kir. központi statisztikai hivatal statisztikai adatgyűjtései:</i>	
VI. A népmozgalmi statisztika	40
VII. A közegészségügyi statisztika	63
VIII. A gyógyfürdők és ásványvízforrások statisztikája	75
IX. A ki- és bevándorlási statisztika	81
X. A határforgalmi és az útlevél-statisztika	93
XI. Az aratási és a szüreti statisztika	96
XII. A bányászati és a kohászati statisztika	105
XIII. Az ipartestületi statisztika	107
XIV. A gyári és munkabér-statisztika	111
XV. A betegsegélyzőpénztárak statisztikája	124
XVI. A hivatási balesetek statisztikája	137
XVII. Az állatvásári statisztika	158
XVIII. A piaczi árak statisztikája	164
XIX. Az áruforgalmi statisztika	169
XX. A vasuti statisztika	176
XXI. A hitelügyi statisztika	178
XXII. A biztosító intézetek statisztikája	206
XXIII. A kézizálog-kölcsönüzletek statisztikája	214
XXIV. A tűzkár-statisztika	217
XXV. A közoktatásügyi statisztika	230
XXVI. Az egyházi és hitélet statisztikája	232
XXVII. A felekezetenkívüliek statisztikája	243
XXVIII. A házassági perek statisztikája	247
XXIX. A bűnügyi statisztika	253
XXX. A csendőrség s a rendőrség tevékenységére vonatkozó statisztika	279
XXXI. Függelék	284

KSH Könyvtár

ELŐSZÓ.

Mindegyre növekszik hazánkban a hivatalos statisztika munkaköre és egyre szaporodik azoknak az adatszolgáltató közegeknek száma, akik magántevékenységükről, vagy a hivatalos munkakörükbe utalt igazgatási ágakról vezetett följegyzéseiket a statisztikai központba szolgáltatják be, hogy ott országosan összefoglalva, mindnyájunk tanulságára és okulására rendeztessenek és közrebocsáttassanak. Csak egy-két adatot említve, a mai nap már ötezer anyakönyvvezető, tizenkétezer község, háromezer hitelintézet, körülbelül ugyanannyi nagyiparos és gyáros, öt-hatezer orvos, mintegy tizenegyezer felekezeti lelkész, kétezernél több vasuti állomás, közöttezzer postahivatal stb. szolgálatat évről-évre, vagy hónapról-hónapra adatokat a statisztikai hivatalnak. A hivatalos és nem hivatalos közegek óriási szervezete van tehát állandóan mozgásban, hogy összeszedje a megfigyeléseknek azokat az apró részleteit, amelyekből Magyarország közállapotainak és változó közérdekű viszonyainak megrajzolására a statisztikai központ van hivatva.

Minél inkább tágul azonban a statisztikai megfigyelést közvetítő helyi szerveknek, azaz a statisztikai adatszolgáltatóknak a köre, annál szükségesebb lesz, hogy ez a számtalan tagu szervezet egyöntetűen működjék, s az adatszolgáltatók vagy adatközvetítők ismerjék azt a célt, amelyre munkájuknak irányulnia kell és tisztában legyenek a módokkal, ahogyan feladatukat teljesíteniök kell.

A magyar királyi központi statisztikai hivatal — hazánkban a hivatalos statisztikának központi szerve — adatgyűjtő felhívásaiban szokott ugyan tájékoztatót nyújtani arról a célról, amelyet éppen a szóban forgó adatgyűjtő minta szolgál, s nem ritkán elég terjedelmes utasítást is ad az adatok beszolgáltatásának módjára nézve; de a dolog természetéhez képest egy-egy adatszolgáltató közeg előtt nem tárja föl az adatgyűjtés egész rendszerét, minden vonatkozásában és esetleg más, rokon adatgyűjtésekkel való összefüggésében, hanem csak arról az egy teendőről szól részletesebben, amelyet az illető adatszolgáltatónak végeznie kell.

Ez okból helyén valónak és czélszerűnek látszik, hogy módot nyujtsunk a statisztikai adatgyűjtések mind teljesebben kiépített nagy rendszerének áttekintésére mindazoknak, akik hivatásuknál fogva a statisztika egy vagy más ágában mint adatgyűjtő vagy adatszolgáltató közegek szerepelnek, s egyáltalában mindazoknak, akik a hivatalos statisztika munkaköre és szervezete iránt érdeklődnek.

Szól tehát e könyv mindenekelőtt a közigazgatási és egyéb hatóságoknak, amelyeknek legtöbbször van dolguk a statisztikai adatok összeállításával; de szól azonkívül mindazon egyéb intézeteknek, testületeknek és magánosoknak, akik egy vagy más formában, kisebb vagy nagyobb mértékben szintén részesei a hazánkban mindintenzívebben folyó statisztikai tevékenységnek, s azt hiszem, nemcsak az adatszolgáltatás, hanem az adatgyűjtés munkásai is merithetnek belőle tájékoztatást, valamint vizsgára készülők is megtalálhatják benne a hivatalos statisztika mai munkakörére vonatkozó s eddig még egybe nem foglalt anyagát.

A munka szerkesztésénél első sorban annak gyakorlati hasznavehetőségét tartottani szem előtt, s ez okból a főszólyt arra fordítottam, hogy az összes statisztikai adatgyűjtő minták közlése mellett az adatszolgáltatók kellően tájékozva legyenek az adatok bevallása és be-terjesztése körüli teendők iránt, s különösen a nehe-

zebben érthető, vagy többféle értelmezésre alkalmas adó pontoknál kimerítő magyarázat jelölje meg a helyes irányt. A gyakorlati használhatóság szempontjából készült a munka utolsó fejezete is, amely a statisztikai adatszolgáltatás határidőit sorolja föl, s minden hatóságról, intézményről vagy élethivatásról ismételve megmondja, hogy milyen adatszolgáltatásban hogyan kell közreműködni.

A munka teljessége érdekében azonban nem elégedhettem meg ezekkel a tisztán gyakorlati jelentőségű összeállításokkal, hanem, hogy az olvasó a maga egészében együtt lássa és átértse a magyar hivatalos statisztika szervezetét és feladatkörét, az egyes adatgyűjtések taglalásánál is röviden — amennyire a rendelkezésre álló szűk hely engedte — érintettem azoknak célját, fejlődési történetét és főbb eredményeit, megemlékeztem a magyar statisztikai hivatal történetéről és mai szervezetéről, eddig készült nagyobb munkálatairól s nagy vonásokban a statisztika elméletéből és történetéből is célszerűnek láttam annyit közölni, amennyi szükséges a tárgy teljes átértéséhez, s a hivatalos statisztika munkakörének és feladatainak helyes megítéléséhez.

Ez a könyv tehát rövid foglalata akar lenni mindazoknak a fontosabb tudnivalóknak, amikre a magyar hivatalos statisztikai tevékenység munkásainak szüksége van. Egyes — gyakorlati szempontból kevés jelentőségű — kérdésnek rövidebbre fogott tárgyalását indokolják az anyag terjedelmes volta mellett a munkának szűkre szabott határai. A részleteknél különben mindenütt utalok azokra a hazai forrásokra, amelyekből az illető részletkérdésre vonatkozólag bővebb felvilágosítás nyerhető.

Kelt Budapesten, 1901. évi május hó 1-én.

Dr. Buday László.

KSH Könyvtár

I.

Történeti és elméleti bevezetés.

A statisztika, mint külön ismeretág, csak a legújabb időkben jutott szerepre; gyakorlati alkalmazásának egyes — bár igen kezdetleges — nyomaira azonban már az ó-korban is találunk. Egy-két ezer évvel Krisztus előtt Chinában már voltak bizonyos népszámlálások és állatszámítások; Egyiptomban is tartottak népszámlálást és jegyzéket vezettek a születésekről; Rómának öt éves ezenzusa tulajdonképen népszámlálások voltak, a középkorban ugyan ily műveletre vallanak Nagy Károly följegyzései és Hódító Vilmos Domesday Bookja.

E munkálatoknak, s a későbbi idők népszámlálásféle műveleteinek is tisztán az a gyakorlati célja volt, hogy az adózó és a fegyverfogható népesség számáról tájékoztassanak. Kibővül a statisztikai följegyzések tárgya Velence követ-jelentéseiben, a melyek az érdekkörükbe eső államok gazdasági és egyéb viszonyairól is gyűjtöttek adatokat. Egy más irányban szintén a gyakorlati szükség terjeszti ki a statisztika határait: az életbiztosítás céljaira készültek különféle halandósági táblák, a valószínű élettartam kipuhatólásával.

Mint külön ismeretág a statisztika az egyetemi oktatásban először Comringnál jelentkezik, a XVII. században, a ki az állam területére és népességére, az alkotmányra, az állami közegekre, államezélra és állami eszközökre vonatkozó előadásait foglalta össze *Notitia rerum publicarum hodiernarum* czímen. Követői között Schmeitzel, majd Achenwall göttingai tanár válik ki, a kik már a statisztika szót is használták (a statisztika szót a romlott latinság gyártotta az olasz *statoból*). Achenwallnál történelmi és politikai földrajzi elemek még bőven szerepelnek a statisztikában; az ő munkáiban a statisztika még mint leíró statisztika jelentkezik, az állami és társadalmi élet kezdetleges rajzolata a kevés számszerű adat nyomán, minden oknyomozás nélkül. A XVII. és XVIII. szá-

zadban Angliában a halandósági táblák szerkesztése készítette elő a talajt, a statisztikának, különösen a népesedéstanak tudományos művelésére. Graunt, Petty, Halley — ez utóbbi Boroszló város halotti jegyzékeiből összeállított halandósági táblájával, már nagyobb összefüggéssel és oknyomozással foglalkoznak tárgyukkal; ugyan e tekintetben haladást képez a német Süssmilch is, a ki népesedési munkájában — bár theologus felfogással — több szabályszerűsége vet világot. Más irányban hatottak közre a fejlődésre a francziák, a kik a számszerű adatgyűjtésre — a mai statisztikai hivatalok elődjeiül tekinthető — különböző hivatalaik útján oly nagy súlyt fektettek, hogy viszonyaikról rövid időn igen gazdag és terjedelmes anyag állott rendelkezésre, s ezzel fölkeltek más államok kívánságát is hasonló adatok gyűjtésére. Az új irány Achenwall követőinek nagy ellenzését vonta maga után, a kik a táblázatos, számszerű statisztikát alsóbb rendű műveletnek tekintették az ő leíró módszerükkel szemben.

A modern statisztikának alapvetője Quetelet, a belga tudós, különösen az 1835-ben megjelent: *Sur l'homme et le développement de ses facultés, ou Essai de physique sociale*, czimű, két kötetes munkájával. Ebben Quetelet a megfigyelt jelenségek teljes körét egész tudományos módszerrel vizsgálja, s az ember fizikai életében nyilvánuló törvényszerűséget mutatja ki. Hangsúlyozza a nagy számok törvényét, a mely szerint a jelenségeknek minél nagyobb körét vizsgáljuk, annál inkább háttérbe lépnek az esetleges és véletlen körülmények, és annál inkább kidomborodik az, a mi a jelenségek összességében egyforma és törvényszerű. Quetelet állapítja meg az átlag ember fogalmát is (*homme milieu*), azt a képzelt individuumot, a mely az összességben tapasztalt általános jellemvonásokat egyénileg egyesíti magában. Quetelet kutatásai különösen a bűnügyi statisztikában vettek nagyobb terjedelmet, s megállapítván azt a szabályszerűséget, a mely a bűnözésekben nyilvánul („Van egy adó, a melyet az ember nagyobb szabályossággal fizet, mint bármely mást, melylyel a természetnek, vagy az államnak tartozik, és ez az, a melyet a bűnnek fizet”), nem kis támadásoknak volt kitéve, mert munkájában a szabad akarat tagadását vélték látni.

Quetelet föllépésével, s a statisztika tudományos művelésére gyakorolt nagy befolyásával egy időre esik a statisztikai adatgyűjtéseknek a legtöbb államban mind fokozottabb mérvben való művelése, a statisztikai igazgatásnak a közigazgatástól több helyütt való különválása és külön statisztikai hivatalok föllállítása. Quetelet maga is a belga statisztikai hivatal élére kerül, és ebben a minőségében is közre hat a statisztikai működés irányítására és fejlesztésére. Ugyancsak

az ő kezdeményezésére létesülnek a nemzetközi statisztikai kongresszusok, a melyek a statisztika vitás kérdéseinek tisztázását, s a nemzetközi statisztika művelését vitték nagy lépéssel előre. Az első kongresszus Brüsszelben volt, 1853-ban, az utolsó Budapesten 1876-ban; ezentul a német kormány ellenzéséből eredő nehézségek akasztották meg a kongresszusok további folytatását. Különösen jelentősek az 1872. évi szeptérvári kongresszus határozatai, a melyek a népszámlálások módszerére és kérdőpontjaira vonatkoznak. A budapesti kongresszus a fürdő statisztika, földhitel, házi ipar, nemzetközi forgalom, vasuti és községi statisztika kérdéseivel foglalkozott különösen behatódobban. A kongresszusok által megindított — de később abbamaradt — nagy nemzetközi statisztikában két magyar tudós művével is találkozunk: Keleti Károly a szőlőművelés, Körösi József a nagy városok statisztikáját írta meg e vállalkozás számára.

A kongresszusok után a statisztika művelése legfőképpen az egyre fejlődő statisztikai hivatalokra hárul.

Franciaországban Levasseur, Block, utjabban Bertillon, Németországban a még Achenwall elveit valló, de az ő felfogását már meghaladó Wappäus, Oettingen (morál statisztika), azután Engel, Mayr, Knies, Rümelin, Conrad, Lexis, Maitzen, Bracchelli, Blenck, Scheel, Juraschek, Rauchberg, a dán Westergaard, az olasz Morpurgo, Gabaglio, Bodio stb. a statisztikai kutatás újabb kiválóbb képviselői.

Hazánkban Schwartzner egyetemi tanár irt először statisztikát, ő is, valamint később Fényes Elek, az Achenwall modorában. Első modern statisztikusunk Keleti Károly volt, s Láng Lajos, Földes Béla, Jekelfalussy József, Vargha Gyula, Körösy József, Ráth Zoltán, Vizaknai Antal, Thirring Gusztáv a legéremesebb munkásai a statisztika irodalmának.

Jegyzet. Magyarország statisztikájára a legjelesebb források Láng Lajosnak két kötetes műve (1884—1887), Földes Béla statisztikája (1885), és legújabbán Ráth Zoltáné (1896). Az egyes statisztikai ágakra vonatkozólag kimerítő forrás műveket képeznek a magyar királyi központi statisztikai hivatal kiadványai, a melyeket a részletek tárgyalásánál fogunk idézni.

A statisztika elméleti kérdéseinek tisztázása körül főleg a most elmúlt század második felében fejlődött ki élénk tudományos vita. A kérdés a körül is forog, vajjon önálló tudománynak tekinthetjük-e a statisztikát, vagy csak módszernek, illetőleg a körül is, hogy beszélhetünk-e külön statisztikai módszerről, vagy a statisztikát mint az induktív kutatás egy módját tekintjük-e? E viták ismertetésébe nem bocsátkozva, a statisztikának mindegyik felfogással közös azon meghatározását adhatjuk, hogy az a jelenségeknek a tömeg-észlelésre alapított vizsgálata. Azok, a kik a statisztikában külön tudó-

mányt tekintenek, e meghatározást is akként módosítják, hogy a statisztika az ember állami és társadalmi élete jelenségeinek tömeg-észlelés alapján folytatott vizsgálata, s ezzel körül határolják a tudomány tárgyát is, az állami és társadalmi élet jelenségeit jelölve ki a statisztika körébe valókat. A kik ellenben csak módszert látnak a statisztikában, nem korlátozzák így körül a statisztika körét, mert hiszen a statisztikai módszer alkalmazást nyerhet a tudományok bármely ágában; a természettan, orvostudomány stb. épp úgy hasznát veszi a tömeg-észlelésnek mint az állami és társadalmi élet vizsgálata. A statisztika tárgyát azonban nem annyira az elméleti osztályozás, hanem az ismeretág fejlődése adja meg, s az a kétségtelen tény, hogy éppen az állami és társadalmi életben domborodnak ki az egyéni jellegzetességek annyira, hogy nagyobb terjedelmű megfigyelésre van szükségünk, hogy az eltérő egyéni tulajdonságokból az általánosra és közösre való következtetéseinket lezűrhessek. A statisztika tárgyát képezi e szerint az ember természeti élete (a népesség), gazdasági élete, közművelődése, erkölése, végül magasabb társas- és állami élete.

Mind e viszonyok ismeretéhez a statisztikai adatgyűjtések során jutunk el. Az adatgyűjtés feladata a megvizsgálandó jelenségek minél nagyobb és teljesebb körét ölelni fel, hogy az egyéni sajátosságok és esetlegességek minél jobban háttérbe szoríthatók legyenek, az általános, közös vonás pedig érvényre jusson. Az adatgyűjtésnek térben és időben való lehető kiterjesztése kívánatos, hogy megbízható eredményekhez jussunk. Ha például egy ország születéseit vizsgálom, a törvényszerűségnek inkább nyomára jövök, mintha csak egy vármegyét kutatnám; de ha az ország születéseit nem csak egy, hanem több éven át rendszeresen megfigyelem, még biztosabb eredményt kapok. Az adatgyűjtés főkölléke, hogy teljes legyen: minden, a megfigyelendő körbe tartozó egyént (számlálási egység) magába kell foglalnia. Nem kis nehézséget okoz először annak a megállapítása, hogy egy bizonyos célhoz képest mit vonjunk megfigyeléseink alá (mire terjedjen ki az adatgyűjtés), mily időben fogatosítsuk a felvételt, mikre terjedjenek ki a kérdő pontok (csak lényegesekre és könnyen érthető kérdésekre). Az adatgyűjtés eredményét feldolgozás előtt bírálat alá kell venni még egyszer az adatok teljessége, helyessége, valószínűsége szempontjából.

Az adatok feldolgozása azok összeszámlálása után történik. Összeadni csak egynemű dolgokat lehet. Az adatfeldolgozás célja a jelenségekben az általános, közös vonásokat szem elé tárni, s az esetlegesség hatását közömbösíteni. Ehhez képest kell az adatfeldolgozás tervezetének készülnie, logikus

egybevetésével az összetartozó, és egymásra hatást gyakorló tényeknek. Egy-egy nagyobb felvétel az összevetések és kombinációk végtelen sorára adhat alkalmat, a miknek a teljes kiaknázása költség és idő szempontjából is lehetetlen: az adatfeldolgozás feladata azt is megállapítani, hogy mily lényeges körülmények hasonlítottassanak össze és dolgoztassanak föl az adatok nagy tömegéből. Az adatok feldolgozásának eredményei a statisztikai sorok, ugyanazon viszonyokról különböző megfigyelési helyeken vagy időben gyűjtött adatok sora. A statisztikai sorok eltéréseinek kiegyenlítése az átlag, a mit úgy nyerünk, ha a sor egyes tagjait összeadjuk s az eredményt annyival osztjuk, a hány tagja van a sornak. Az átlagtól mindkét irányban leginkább eltérő tagok képezik a maximumot és minimumot. A statisztikai anyag feldolgozásának egyik igen fontos segédeszköze az arányszámítás, különböző, egymással kölcsönhatásban lévő adatok összehasonlítása, és összefüggésük számszerű kifejezése. Ilyen arányszámítás például, ha a népsűrűséget ismerni akarván, a népesség számát egybevetjük az általa lakott területtel; vagy, a statisztika egy más ágából idézve példánkat (mert az arányszámítás a statisztika minden ágában igen sűrű alkalmazást nyer), ha a vasutak fentartási költségeinek alakulásáról akarván tájékozódni, a költségeket a fentartott vonalak hosszával hasonlítjuk össze. Leggyakoribb alakja az arányszámításnak a százalék számítás.

A feldolgozás eredményeit tovább vizsgálni, az oki és okozati összefüggéseket kutatni, a szabályszerűségeket megállapítani a tudományos bírálat dolga. Ennek az előadási módját szemléltetővé, és következtetéseit könnyen észlelhetővé teszik a grafikai ábrázolások, a statisztikai jelenségeknek mértani ábrakon való feltüntetései. A mértani ábrák pontok, vonalak, négyszögek, körök segítségével ábrázolják a statisztikai jelenségeket, és diagrammoknak nevezetnek. Egy más — és elterjedtebb taja a grafikai ábrázolásnak a kartogramm, a statisztikai eredményeknek térképeken való feltüntetése. Egy-egy diagrammon vagy kartogrammon több statisztikai jelenséget is lehet feltüntetni különböző színek segítségével; a színárnyalatoknak túlhalmozása, illetőleg a jelenségek nagyobb körének felölelése azonban oda vezethet, hogy a grafikonok elvesze eredeti céljuktól, nem hogy szemléltetőbbé tennék az előadást, hanem inkább nehézkessé és homályossá válnak.

II.

A magyar statisztikai hivatal története.

Magyarországon a statisztikának a *magyar* kormány által való művelése akkor vette kezdetét, a mikor az első független felelős miniszterium fölállításával általában hosszú idő óta először került egészen magyar kézbe állami igazgatásunk. 1848-ban *Sz-mere* Bertalan belügyminiszter statisztikai osztályt szervezett miniszteriumában s annak élére *Fényes Elek*et, az akkor már nagy hírnévnek örvendő buzgó statisztikai író-t hívta meg. A statisztikai osztály — mint maga az első miniszterium is — csak rövid ideig működhetett; az idők gyors változása nagy viharokat hozott s a csendes statisztikai tevékenységnek a fegyverek zajában nyoma veszett. A szabadságharc szomorú vége után, mint Magyarország igazgatását általában, úgy statisztikáját is Bécsből intézték, kezdetben a közigazgatási statisztika igazgatósága, azután a cs. kir. statisztikai központi bizottság.

Az elnyomatás idejéből azonban a hazai statisztika szervezésének egy érdekes emléke maradt fenn: 1860-ban a Magyar Tudományos Akadémia Csenyery Antal indítványára állandó statisztikai bizottságot alakított. Ez a bizottság a hivatalos statisztika hiányait akarta pótolni s megindította adatyűjtéseit több irányban, sőt — az egyházi lelkészek útján — még népszámlálást is tervezett. Munkája csak töredékes maradt, mert az adatszolgáltatásra felkért hatóságok, testületek stb. nagy részben nem feleltek meg a kérésnek. Az Akadémia azonban igyekezett ébren tartani a hivatalos statisztika ügyét s mikor a bizottság munkáját sikertelennek látta, többszöri indokolt fölterjesztésben kérte a helytartótanácsot egy országos statisztikai hivatal létesítésére.

A talaj ilyképpen elő volt készítve arra, hogy mikor 1867-ben a második magyar miniszterium megalakult s a magyar állami igazgatásnak 1848-ban megkezdett szervezését újra megkezdte, ez is feladatai közé sorolta a magyar hivatalos statisztika megteremtését, *Gorove István*, az akkori földművelési-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter a miniszteriumában szerzendő statisztikai szakosztály részére vezetőül *Keleti Károlyt* szemelte ki s Keletinek a hivatalos statisztika szervezéséről szóló emlékiratát magáévá tévén, a szakosztály főnökéül is tényleg Keletit nevezte ki. A statisztikai szakosztály néhány hivatalnokkal és osztálytaggal kezdte meg működését; szervezetének kiegészítő fészét képezték a statisztikai tanács, a

mely a statisztikai osztály működésének irányt adni és javaslatai fölött véleményt mondani volt hivatva, s a statisztikai kültagok, a kik az ország különböző pontjain statisztikai tudósítói szerepet vittek s adatgyűjtésekkel az osztály támogatói lettek volna; de ez utóbbi intézmény egyáltalában nem vált be s — bár névleg a nyolczvanas évekig fennállott — a hivatalos statisztika elért eredményeiben nagyon kevés részt segített kivívni.

Az új statisztikai osztály egyelőre elfogadta azokat az adatgyűjtő mintákat, a melyekkel a magyarországi hatóságok korábban Bécsnek tartoztak adataikat beküldeni; de megindította egyuttal a statisztika legtöbb ágában a tanulmányokat az adatgyűjtések újjászervezése iránt. Mielőtt azonban ezek megvalósításához foghatott volna, egy nagyobb munkát vette igénybe, az 1869 évi népszámlálás, a mely iránt való javaslattétel és eredményeinek összefoglalása már az új statisztikai osztályt illette. A népszámláláson kívüli egyéb adatgyűjtések azt a szomorú tapasztalatot eredményezték, hogy az adatszolgáltatás iránti ellenszenv minden körben igen nagy s az adatgyűjtések legnagyobb része a kellő kényszerítő eszközök híján befejezetlen és töredékes marad. Keleti és a statisztikai tanács ennek a bajnak okát részben abban keresték, hogy a statisztikai osztály működése nehézkes s mint önálló hivatal eredményesebben sürgelne be adatait. Mikor pedig az 1869-ben Hagában tartott nemzetközi statisztikai-kongresszus *Euqvi* Ernőnek, a neves porosz statisztikusnak javaslatára nemzetközi statisztikai munkák kibocsátását vette tervbe s ezek egy kötetének, a szőlőszeli statisztikának elkészítésével Keleti Károlyt bizta volt meg, ez a külfölddel szemben elvállalt kötelezettség itthon még erősebb ösztönzést adott arra, hogy a hivatalos statisztika eredményes működésének biztosítására intézményes javítás történjék. Keleti s a statisztikai tanács külön törvényt kívántak volna a statisztikai adatgyűjtések biztosítására. Ez az óhaj azonban egyelőre nem teljesedett, csupán a másik, hogy a statisztikai osztály külön hivattalá szerveztetett „Országos magyar királyi statisztikai hivatal” czímen, Ő Felségének 1871. évi április hó 18-án kelt legfelsőbb elhatározásával. Az új hivatal szintén a földművelési-, ipar- és kereskedelmi miniszterium főnhatósága alatt állott; munkaköre egy ügyviteli szabályzatban nyert részletes szabályozást, a melyből kiemelendő, hogy a statisztikai adatgyűjtések megindítása ugyan a tárgy szerint illetékes miniszterek jogkörébe tartozik, de az adatgyűjtések körüli folytatóságos intézkedéseket a statisztikai hivatal már önállóan látja el. Szabályozva van a statisztikai hivatal munkálatainak a nyilvánosság elé bocsátása is, a mely vagy Évkönyv alakjá-

ban, történik, vagy Hivatalos Statisztikai Közlemények alakjában; ez utóbbiak az egy-egy nagyobb tárgyra vonatkozó, magyarázó szöveggel ellátott kiadványok. A szabályzat a statisztika nemzetközi és tudományos művelésére is kötelezi a hivatalt.

A hivatalos statisztika ezen első küzdelmes esztendeiből még két eredmény domborodik ki: a statisztikai előadásoknak két évfolyamon át (1868/69. és 1869/70. tanévekben) nagy sikerrel való rendezése. Hogy ugyanis az adatok szolgáltatására és részben gyűjtésére hivatott közigazgatási hatóságokban a statisztikának ismerete és szeretete növeltesék, a miniszteriumok és törvényhatóságok kiküldöttei, továbbá egyéb érdeklődők részére sorozatos előadásokat tartottak a statisztika egyes ágaiból, a hallgatóságnak nagy és élénk részvétele mellett. S ugyanakkor, mikor a statisztikai szakosztály még maga is a kezdet legnagyobb nehézségeivel küzdött s tevékenysége majdnem teljesen meg volt bénítva, azon buzgólkodott, hogy nagyobb városaink is állítsanak föl statisztikai hivatalokat s így a statisztikai adatok gyűjtése, a mely országosan is oly nehezen indult meg, a városi élet viszonyaira nézve is megkezdessék. Javaslatára a főváros belátta a külön városi statisztikai hivatal szükségét s 1869-ben megalakította statisztikai hivatalát. Egyéb hazai városainkban külön statisztikai hivatal ma sincs, bár történelk kísérletek ilyenek alapítására több helyütt is.

A statisztika ügyének külön hivatalban való szervezése azonban még mindig nem nyújtott elég segédelmet a kívülről jövő akadályok leküzdésére, nevezetesen az adatszolgáltatásban mutatkozó lanyhaság megjavítására, úgy hogy a hivatal működése még évekig nem járhatott a kívánt eredményvel. A statisztikai hivatal a bajok orvosságát ismét külön törvényalkotásában kereste, s ezt annyival több szívóssággal sürgette, mert az 1872-ben Szentpétervárot összehgyült VII. nemzetközi statisztikai kongresszus legközelebbi ülésének helyéül Budapestet jelölte ki, s ez a megtiszteltetés is sarkalta hivatalos statisztikánk vezetőit, hogy a hazai statisztika ügyének mind előbbre fejlesztésével a kongresszust méltóan üdvözölhessék.

A statisztikai törvény szükségessége csakugyan az illetékes körökben is köztudattá vált, es a minster Keleti tervezetét elfogadva, törvényjavaslatot terjesztett az országgyűlés elé az országos statisztika szervezéséről, mely az országgyűlés mindkét háza által elfogadtatván, s Ő Felsége által szentesítettén, mint 1874. évi XXV. törvényzikk emelkedett törvényerőre. A törvény elrendeli az ország közállapotainak és változó közérdekü viszonyainak nyilvántartását a statisztikai

hivatal által, a mely hivatal mellé, mint szakértő testületet az országos statisztikai tanácsot állítja. A kormányközegeket, egyházi, valamint polgári és katonai hatóságokat, ugyszintén a köz- és közérdekű célokkal foglalkozó magánintézeteket, egyesületeket és társulatokat kötelezi a statisztikai adatszolgáltatásra. A hivatalos uton történő adatgyűjtések felügyelésére, szakszerű megbíráására, minden törvényhatóságnál statisztikai bizottmány alakítását rendeli. Kimondja a törvény az adatszolgáltatók felelősségét az adatok helyességéért és pontos beszolgáltatásáért; szankeziót azonban csak ez utóbbira vonatkozólag nyújt, elrendelvén, hogy a mely adatok megfelelő hivatalos felszólítás nélkül be nem szolgáltatnak, azok a mulasztást okozó közeg rovására és költségére a helyszínen gyűjtessenek be.

A törvény hatálya kiterjed a magyar korona országainak egész területére, tehát Horvát-szlavon országokra is. Miután azonban a magyar statisztikai hivatal közvetlen adatgyűjtéseket Horvát-szlavon országokban nyelvi és egyéb nehézségek miatt bajosan végezhetne, a hivatal még az 1874. évi törvény meghozatala előtt fölvetette az eszmét, hogy Horvát-szlavon országokban autonóm statisztikai hivatal állíttassék fel, a mely az anyaországban használatos statisztikai felvételi ívekkel azonos adatgyűjtő mintákat alkalmazva, adatainak feldolgozásában is az anyaországban követett elvekhez ragaszkodjék, s az adatokat a központban szerkesztendő Magyar Statisztikai Évkönyv részére szolgáltatassa be. A törvény létrehozatala ennek a kívánalomnak teljesítését még szükségesebbé tette, s már 1875-ben csakugyan rendelkezik egy horvát-szlavon autonóm törvény a zágrábi statisztikai hivatal fölállításáról, s még ugyan ebben az évben az új hivatal meg is kezdte működését, kezdetben sok nehézséggel küzdve, később azonban mind inkább simulva a központi statisztika igéycéhez.

Az 1876. évben Budapesten egybegyűlt IX. nemzetközi statisztikai kongresszus tehát a hivatalos statisztikának már biztos alapjait találta hazánkban, s ha a hivatalos statisztikai működésnek nagy eredményeire természetesen még nem bukkanhattak is, a tudós vezetők egyéniségében megláthatták a biztosítékot arra, hogy a magyar statisztika ügye ezental gyorsan halad a fejlődés útján.

Muló bajok jöttek ugyan közbe mindjárt kezdetben is, nevezetesen az, hogy az államháztartás megingott egyensúlya a legnagyobb takarékoságot tette szükségessé a közszolgálat minden ágában, s e takarékoságnak esett áldozatul a statisztikai hivatal költségvetése is, az 1874. évi 56870 forint-ról 1875-ben 40000 forintra szállítván le. Három évig

volt kénytelen ily megszorított költségvetéssel folytatni működését, természetesen munkálatainak, s leginkább kiadványainak kárára, míg végre 1878-ban Trefort miniszter határozott föllépésére a törvényhozás ismét fölemelte a hivatal költségvetését.

A következő években a külső szervezés munkái pihentek, s a hivatal adatgyűjtő tevékenységének intenzívebb fejlesztésére fordíthatta erejét. Az adatgyűjtések történetéről röviden alább lesz szó; itt időbeli sorrendben említhetjük meg a legfontosabb munkálatokat, a melyek a statisztikai hivatalt foglalkoztatták. Az 1880. évi népszámlálás az első, a mely Kelelinek az egyéni lapok rendszerére fektetett javaslatahoz képest hajtatott végre, jelentős sikerrel. Egyidejűleg folytak a tárgyalások az áruforgalmi statisztika új szervezése iránt, a mely az 1881. évi XIII. törvényzikkal nyert törvényes szabályozást. 1880-ban Magyarország egyleteinek statisztikáját adta ki a hivatal, majd a községi háztartás eredményeiről készített felvételt, és előmunkálatokat végzett a földbirtok telekkönyvi megterhelhetésének statisztikájához, mely a képviselőházban fölmerült óhajra került napirendre, végrehajtást azonban nem nyert, mert a próbafelvételek a vállalkozást igen merésznek és igen költségesnek mutatták.

1884-ben iparstatisztikai felvétellel volt elfoglalva a statisztikai hivatal, s ennek — az 1872. évinél jóval sikeresebb, de még mindig nem teljes eredményű felvételnek tanulságai három kötetben láttak napvilágot. 1885-ben könyvtár statisztikát készített a hivatal, a következő évben pedig Magyarország élelmezési statisztikáját, azzal az érdekes módszerrel, hogy a kiküldött íveken nem a fogyasztás mennyiségét tudakolták, hanem csak azt, hogy milyen táplálékkal — milyen kenyérrrel, hussal stb. — él a nép; azután a központban számították ki, hogy ez élelmi szerék mindegyikében mennyi tápanyag — fehérnye stb. — van, mennyit kell tehát fogyasztani, hogy az életfentartásához szükséges összes tápanyagot ebből vagy abból az élelmi szerből a test megkapja. Külön felvétel készült még fogházaink állapotáról, Magyarország vizóinak statisztikájáról is. E korszak érdekes küzdelmei közé tartozik még az, melyet a hivatal az osztrák részről föl-fölmerülő azon törekvés ellen folytatott, hogy Magyarország és Ausztria statisztikája egyes közös kiadványokban becsátassék közre. Részben engedni is kellett ennek a törekvésnek, s egyes évkönyvszerű közös kiadványok csakugyan készültek is, de a magyar statisztika egyre több szerencsével védte közjogi álláspontját, a mely szerint a statisztika nem közös ügy, s így ezek a sem tudományos, sem gyakorlati szempontból különösebb becsesnek nem bíró közös kiadványok

néhány kísérlet után megszűntek. Legtovább tartotta magát a közösség a vasuti statisztikában, főleg a miatt, mert egyes — úgy Magyarország, mint Ausztria területére kiterjedő hálózatu vasutársaságok nem folytattak a két államban elkülönített üzletvezetést. Mióta azonban a vasutak üzletkezelése az osztrák és a magyar vonalakra vonatkozólag elkülönítettett, a vasuti statisztika közösségének főindoka is megszűnt, s 1893-ról jelent meg az utolsó közös közlemény Magyarország és Ausztria vasutairól; azóta a két állam külön-külön adja ki vasutainak statisztikáját.

A statisztikai adatgyűjtések fejlesztésének ezen munkái között érkezett el az 1890. év, az új népszámlálás éve. Az új népszámlálásnak már előmunkálatai is oly nyomon indultak meg, hogy népünknek ez az újabb leltározási művelete jóval többet és eredményesebbet ígért az előző népösszeírásoknál.

Keleti Károly, a hivatal tudós főnöke azonban már csak az előmunkálatokban vehetett részt; 1892-ben meghalt. Utódjául a király Jekelfalussy Józsefet, a hivatal aligazgatóját nevezte ki.

Az ezután következő korszak munkálatai közül úgy időrendben, mint az elért sikerek érdemét tekintve, első helyen kell hogy említést találjon az 1890. évi népszámlálás, a mely az új módszerével, hogy a számlálólapon az alkalmazottaktól a munkaadó megnevezését kérte, a foglalkozási statisztikában úttörő szerepre jutott. A magyar statisztikának ezt a kiváló kezdeményezését azóta löbb külföldi állam is követte és alkalmazta népszámlálásainál. Az 1890. évi népszámlálás eredményeinek közlése egyuttal új sorozatát nyitja meg a magyar hivatalos statisztikai kiadványoknak, a melyekről alább külön fejezetben emlékezünk meg.

* A népszámlálással vetekedő nagy fölvetel az 1895. évi mezőgazdasági statisztika, a gazdaságok számának, nagyságának, művelési ágak szerint való megosztásának, élő és holt felszerelésének stb. kutatása volt.

A rendszeres adatgyűjtések közül újjászerveztetett a népmozgalmi statisztika, az egyéni adatgyűjtő-lapok alkalmazásával. Kiváló erőssége a házasságok termékenységének kutatása és a haláloki statisztika kiterjedtebb művelése. Ugyancsak az egyéni lapok nyertek alkalmazást a tűzkár-statisztika és a bűnügyi-statisztika újjászervezésénél; gyökeres reform alá került ezeken kívül a hitelügyi statisztika, továbbá az áruforgalmi statisztika is, ez utóbbi két izben, először 1895-ben *a mikor a külföldről érkező küldeményekre vonatkozó adatszolgáltatás a címzettekre utaltatott s a küldeményeknél a*

származási és rendeltetési ország is kérdeztetett; továbbá 1900-ban, a mikor az Ausztriával való közbenső áruforgalom statisztikájának rendezésére történtek intézményszerű intézkedések, érdekes újítás gyanánt abban a tekintetben, hogy két állam kölcsönösen egymás adataival ellenőrizze áruforgalmi statisztikáját, sőt a kölcsönös támogatás abban a pozitív formában is nyilatkozik, hogy az áru feladói az árnyilatkozatot minden küldeményről két példányban tartoznak kiállítani, az egyik az illető országban marad, a másik pedig kíséri az árut, a monarchia másik államába. Mint teljesen új statisztikai ágakat a magyar hivatalos statisztika rendszeres művelés alá vette az utolsó tíz évben a közegészségi statisztikát, a ki- és bevándorlási-statisztikát, az ipari és munkásviszonyokat érdeklő adatgyűjtések közül a nagyipari üzemek statisztikáját, a betegsegélyző-penztári statisztikát, az ipartestületi statisztikát, a hivatási balesetek statisztikáját, egyelőre a mezőgazdasági, kis- és nagyipari-, vasuti és hajózási üzemekre kiterjedőleg s művelni újabban ezeken kívül a kézi-álgóg kölcsön-üzletek, biztosító intézetek statisztikáját, az egyházi és hitéleti statisztikát, stb.

Egyik legnagyobb alkotása az elmúlt évtizednek a magyar statisztikai hivatalról szóló 1897. évi új törvény, mely üd-
vös intézkedéseket hozott az adatszolgáltatási kötelezettség kiterjesztésére és szigorítására, de egyttal az adatszolgáltatók érdekeinek megvédésére is. Az új statisztikai adatgyűjtések iránti érdeklődést a törvényhozásban is fölkelti, ennek az elbírálása alá bocsátván a statisztikai hivatal évi munkatervét; a statisztikai működés eredményét pedig a parlamenti akták sorába emeli, azáltal, hogy az egységesített miniszteri jelentéseket, a statisztikai hivatalnak az ország közállapotáról szóló jelentését, és a statisztikai évkönyvet egy egységes munkába foglalva, a miniszterelnök minden évben a költségvetés benyújtásával egyidejűleg a törvényhozás elé terjeszti.

A statisztika nagy fontosságának és szolgálatainak teljes elismerésére és méltányolására vall, s így a nemzetben kifejlődött statisztikai érzékre is világot vet végül az a hatalmas, nagy palota, a melyet Magyarország legutóbb hivatalos statisztikájának emelt.

Legújabbán ismét nagy népszámlálási művelet foglalkoztatja a statisztikai hivatalt, terjedelmesebb és részletesebb minden megelőzőnél. Az új népszámlálás földolgozása új hivatalfőnökre is vár; 1901. február havában Jekelfalussy József, a hivatal igazgatója meghalt s örökebe ápril 14-én dr. Vargha Gyula lépett, Keletinek és Jekelfalussynak évtizedeken át első munkatársa.

Jegyzet. A statisztikai hivatalban ma az igazgatón és aligazgatón kívül 67 tisztviselő működik és pedig: a fogalmazási szakon egy miniszteri osztálytanácsos, négy miniszteri titkár, négy miniszteri segédtitkár, négy miniszteri fogalmazó, négy miniszteri segédfogalmazó és egy statisztikai beltag; a statisztikai és kezelési szakon 16 statisztikai főtiszt, 26 statisztikai tiszt, egy könyvtárnok, egy tőrkepész, egy segédhivatali igazgató, és négy statisztikai gyakornok. Ezekon kívül állandóan 60—70, rendkívüli munkálatok idején több száz díjnok működik a statisztikai hivatalban. A hivatal évi kiadásai — az 1901. évi költségvetés szerint — 593,870 koronát tesznek és pedig a személyi járandóságok 241,290 koronát, a dologi kiadások 352,580 koronát, ebből — csak a főbb tételeket említve — adatgyűjtésre és földolgozásra 189,080 korona, irodai szükségletekre 27,000 korona, kiadványok költségeire 79,900 korona esik. Az évi bevételek 431,000 koronára rugnak, a miből 400,000 korona a bélyeges áruforgalmi úrlapok elárúsításából folyik be. A hivatalnak nyilvános könyvtára több mint nyolcvanezer kötetet foglal magában.

A statisztikai hivatal történetére nézve 1886-ig lásd *Bokor Gusztáv* művét: „A magyar hivatalos statisztika fejlődése és szervezete” czímen, a melyet a statisztikai hivatal adott ki, fennállásának negyedszázados évfordulója alkalmából.

III.

A statisztikai hivatal kiadványai.

A magyar királyi központi statisztikai hivatal működésének eredményét ez idő szerint négyféle kiadvány alakjában teszi közzé: a Magyar Statisztikai Közleményekben, a Magyar Statisztikai Évkönyvben, a Statisztikai Havi Közleményekben, s a Magyar Korona Országai Külkereskedelmi Forgalmának Havi Eredményei czimű füzetekben. Egyéb kiadványai — czimtarak, helységnévtárak nem szorosan statisztikai természetűek s miniszteri megbízás folytán szerkesztett munkálatok.

A Magyar Statisztikai Közlemények nagyobb rendszeres vagy időszakos adatgyűjtéseknek eredményeit tárgyalják, tudományos földolgozásban. Kimerítő táblázatos részüket szöveges jelentés előzi meg, a tanulságoknak és eredményeknek tudományos kimutatásával; nem ritkán grafikai rajzok és különösen kartogrammok teszik szemléltetőbbé az előadást.

A Magyar Statisztikai Közlemények — javított kiadása a korábban főmállott Hivatalos Statisztikai Közleményeknek — mai alakjában 1893. óta állanak fenn. Ezóta 28 kötet jelent meg ebből a kiadványsorozatból. Évről-évre visszatérő kötete ennek a kiadványnak a magyar korona országainak külkereskedelmi forgalmát tárgyaló közlemény; a rendszeres adatgyűjtések közül a népmozgalmi statisztika eddig három kötetben (1890—1893. és az 1897. évekre vonatkozólag), a

vasuti statisztika két kötetben (1894—1899. évekről), a tüz-
kár statisztika (1896.), a hitelügyi statisztika (1894.), a mező-
gazdasági statisztika (1890—92., 1894—97.), s a betegekse-
gélyező pénztári statisztika (1898.) szerepelt a kiadvány soro-
zatban.

Az időszaki fölvételek eredményeit tárgyalja a közlemé-
nyeknek első három kötete, a melyben az 1890. évi népszámlá-
lás tanulságai foglaltatnak; az 1895. évi nagy mezőgazda-
sági összeírás eredményei négy kötetet töltenek meg. A köz-
lemények sorában jelentek meg az 1893-ban végre-
hajtott czigányösszeírás eredményei továbbá az 1895-re
vonatkozó malomipari statisztika, végre Magyarország népes-
sége a pragmatika szankció korában cziummel egy kiadvány,
mely a III. Károly idejében tartott dikaszterialis összeírás
adatai nyomán konstruálta meg Magyarország népességének a
XVIII. század első felében való állapotát.

A Magyar Statisztikai Közlemények kötetei kétféle ki-
adásban látnak napvilágot, egy tiszta magyar és egy párbuzá-
mos magyar-német szövegű kiadásban.

A Magyar Statisztikai Évkönyv korábban nem mint egy
szervesen összefüggő egész jelent meg, hanem tárgyak sze-
rint, tizenkét füzetre osztva, a mely füzetek meg nem batá-
rozott sorrendben és sokszor jelentékenyen megkésve láttak
napvilágot. Az Évkönyv új alakjában 1893. óta jelenik meg
s egy kötetben összefoglalva közli Magyarország népességi,
gazdasági, kulturális állapotára vonatkozólag a rendelkezé-
sünkre álló minden érdelemes adatot, legnagyobb részben a
statisztikai hivatal közvetlen adatgyűjtései alapján, részben
pedig a miniszteriumoknál, az egyes hatóságoknál, társula-
toknál és intézeteknél összegyűlt adatokat. Az Évkönyv ma
beosztásában annak főfejezetei a következők: I. Éghajlati je-
lenségek; II. Terület, népesség és közegészségügy (ide tartoz-
nak a területre, álló népességre, lakásviszonyokra, népesedés
mozgalmra, ki- és bevándorlásra, közegészségügyre vonat-
kozó szakaszok); III. Közgazdasági élet (a főczim alatt van
nak összefoglalva az östermelést, a bányászatot és kohászatot
az ipart és a kereskedelmet, a külkereskedelmi forgalmat, a
közlekedést, közutakat, vasutakat, hajózást, posta- és távirde-
ügyet, a pénz- és hitelügyet, a biztosításügyet, s a tüzkáro-
kat tárgyaló részek); IV. Közműveltség, közoktatásügy, egy-
házi és hitélet; V. Állami és törvényhatósági élet (itt tár-
gyaltatnak a törvényhozásra, állami és törvényhatóság
közigazgatásra, jogszolgáltatásra, véderőre, végül az állami pénz
ügyre vonatkozó részek.) Az Évkönyv csakis táblázatos össze-
állításban közli adatait, a legtöbb tárgynál több évre, sőt évti-
zedekre visszamenőleg s minden érdekesebb viszonyt megfe-

lelő arányszámokkal világítva meg. Az Évkönyvnek ez a kiadása külön jelenik meg magyar, külön német és külön horvát nyelven.

1898 óta — az 1897. évi XXXV. t.-cz. 5. §-ának rendelkezéséhez képest — a Magyar Statisztikai Évkönyv a miniszteriumok működését, valamint az igazgatásuk és felügyeletök alá tartozó ügyeket és közállapotokat ismertető jelentés kíséretében évenként a költségvetés bemutatásával egyidejűleg az országgyűlés elé terjesztetik.

Az ilyképpen megkészszerződött terjedelmű kiadványt a miniszteriumok jelentései nyitják meg, abban a sorrendben, a mint az egyes tárczák a költségvetési törvényben szerepelnek. A miniszteri jelentések az ügykörükben elmúlt év folyamán kifejtett tevékenységről számolnak be, statisztikai adatok s a gondozásukra bízott ágak állapotának ismertetése nélkül. Ez utóbbit az ország közállapotai ezimen a m. kir. központi statisztikai hivatal által szerkesztett jelentés tárgyalja, a mely jelentésnek főrészei a népességről, közegészségügyről, mezőgazdaságról, bányászatról és kohászatról, iparról és kereskedelemről, külkereskedelmi forgalomról, közlekedésről, pénz- és hitelügyről, biztosításügyről, tüzkárokról, közoktatásügyről, egyházi- és hitéletéről, végül a jogszolgáltatásról szóló fejezetek, legfőképpen az évkönyvben főlhalmozott gazdag statisztikai anyagnak szöveges megmagyarázataként. Ez a kibővült kiadvány csak magyar nyelven jelenik meg.

A statisztikai hivatalnak volt korábban is havi kiadványa, a Magyarország Áruforgalmát ismertető. 1897-ben azonban, a mikor több fontos adatgyűjtés ügy szerveztetett újjá, hogy havi közlésre is alkalmas és érdemes adatokat szolgáltatathatót, Statisztikai Havi Közlemények ezimen új kiadvány indult meg, a korábbi áruforgalmi havi kiadvány megszüntetésével, illetőleg beolvastásával. A Statisztikai Havi Közlemények ebben az alakjukban jelentek meg 1900. év végéig; miután azonban a külkereskedelmi forgalom eredményei sokkal korábban egybeállíthatók mint az egyéb havi adatok, s ez utóbbiak késedelmeért indokolatlan volna az előbbieknél annyira fontos havi közzétételét halasztani, az 1901. év elejétől kezdődőleg kettéválasztották a korábbi kiadványt. Ez idő szerint megjelenik tehát a Magyar Korona Országai Külkereskedelmi Forgalmának Havi Eredményei című füzet, minden hóról a következő hónap 25-ikén, tartalmazva mennyiség és érték szerint — az Ausztriával való forgalmunk külön kitüntetésével, s az előző év megfelelő adataira való visszapillantással — külkereskedelmünk adatait főösszeállításban s a fontosabb árucemek és országok szerinti részletezésben, továbbá Fiume áru- és hajóforgalmát.

A Statisztikai Havi Közlemények minden óról öt hét mulva jelennek meg (pl. a januári adatok márczius első napjaiban) s tartalmuk a következő: Időjárás, a rendőrhatalóságok tevékenysége az előfordult bűnesetek és vétségek részletezésével, a külföldre szóló utlevelek kimutatása, születések, házasságkötések, halálozások és népszaporodás kimutatása törvényhatóságokint, házasságkötések hitfelekezettek szerint, a vegyes-házasságok részletezése a gyermekek vallására létrejött megegyezések kitüntetésével, a fertőző betegségek törvényhatóságokint, azon községek felsorolása, a hol a halálozási többlet 5-nél nagyobb volt, s a hol az egyes fertőző betegségek által előidézett halálesetek száma 5-nél nagyobb volt, az országos állatvásárok forgalma törvényhatóságokint (a jelentékenyebbek részltelve is), gabonaárak, terményárak, állampapírok, jelentékenyebb záloglevelek, pénznemek, külföldi váltók árjegyzései s az arany-árfolyam a budapesti lözsdén, a szesz, cukor és sörtermelés és adó eredményei, az osztrák-magyar bank mérlege, a bank-kamatláb, az adómentes bankjegytartalék és a megengedett bankjegy kibocsátás maximális összege, a m. kir. postatakarék-pénztár forgalma, tüzkárok törvényhatóságok szerint, s végül névszerinti felsorolása azoknak a községeknek, a melyekben 20,000 koronát meghaladó tüzkáresetek fordultak elő.

Mind a két havi füzet csak magyar nyelven jelenik meg.

IV.

A magyarországi népszámlálásokról.

Népszámlálások — illetőleg a népszámlálásnak kezdetleges alakjai — katonai és adóztatási célokra — az ó-kor és középkor népeinél is gyakrabban előfordultak már, s ily cenzust minden valószínűség szerint hazánkban is többször tartottak. Az első ily összeírás, a melynek számszerű adatait is birjuk, az 1715. évi LVII. t. cz. alapján 1715-ben és 1720-ban hajtottot végre; ebben azonban csak a jobbágyok, zsellérek, jobbágy telkeken gazdálkodó nemesek és városi polgárok irattak össze, a felvétel tehát nem teljes. Az összeírásnak az országos levéltárban őrzött anyagából igyekezett megszerkeszteni 1896-ban a statisztikai hivatal az egész ország népességének képét. (L. Magyar Statisztikai Közlemények XII. K.)

Jó félszázaddal később, 1785-ben a nemesség jogait kevésbé respektáló II. József az Ausztriában már az előző

évben megtartott általános népszámlálást hazánkban is végrehajtotta, ezuttal a nemességnek is számbavételével. Ez a számlálás Erdélyben két évvel később, 1787-ben hajtott végre. 1802-ben ismét hazai törvény intézkedik a népszámlálásról, a melyet azonban csak 1805-ben hajtottak végre, újra a papság és nemesség kihagyásával.

A József féle népszámlálás után első teljes népszámlálás hazánkban az 1850-iki, a melyet az abszolút kormány fogatosított. Ez a népszámlálás már kiterjedt az egész lakosságra, de nyíltan bevallott céljához képest — hogy a hadsereg kiegészítésére szolgál — a férfi népességre helyezte a fősúlyt, s a nők személyi viszonyait jóval kevesebb részletességgel kutatta. A felvétel a nemzetiségi viszonyokat is kérdezte, s ámbár utasításul az volt adva, hogy mindenki saját bevallása szerint irassék valamely nemzetiséghez, tényleg mégis nagyon sok tudatosan téves bejegyzés történt a magyarság rovására (pl. a zsidók németeknek vétettek föl), úgy hogy nemzetiségi viszonyainkat ez a népszámlálás teljesen ferde világításban tünteti föl.

1857-ben újabb népszámlálást tartottak, még mindig az abszolút kormány rendeletére. Az új népszámlálás nem sok haladást mutat a megelőzőhöz képest, legföljebb annyiban, hogy a nőkre is oly részletességgel kiterjedt, mint a férfiakra. Változást képez az 1850-iki népszámlálással szemben az is, hogy a nemzetiségi viszonyok kutatását elejtették, s a népszámlálással egyidejűleg állatszámilálást is rendeztek.

Az alkotmány helyreállítása után az új magyar kormány egyik első feladata volt népszámlálást rendezni, s ez — immár a magyar statisztikai hivatal közreműködésével — az 1869. év december hó 31-ére vonatkozólag a következő év január havában végre is hajtott. A nemzetiségi viszonyokat ez a népszámlálás sem kérdezi; eredetileg tervbe volt ugyan véve, de később elejtették. (A statisztikai hivatal ezért a tanácsok nemzetiségi viszonyainak arányában számította ki az ország népességének nemzetiségek szerinti való megosztását). A számlálást házi lajstromokkal eszközölték, minden személy részére egy külön sorral, a melynek rovatai a következő kérdésekre terjedtek ki: név, ezim és rang, nem, születési év, vallás, családi állapot, foglalkozás, szülőhely, honosság, jelenlét vagy távollét, írni olvasni tudás, a katonasághoz való viszony stb. Az 1869-iki népszámlálás is kiterjedt végül a hasznos házi állatok összeírására is. A népszámlálás eredményeit egy hatalmas kötetben tette közzé a statisztikai hivatal.

Az 1869-iki népszámlálás volt hazánkban az utolsó, a melyet lajstromos rendszer szerint hajtottak végre; tizenegy évvel később a statisztikai hivatal tudós vezetőjének, Keleti

Károlynak alkalma nyílt már teljesen érvényesíteni befolyását a népszámlálás előkészítésében is, s e befolyás legnagyobb eredménye volt az egyéni laprendszer alkalmazása, a mely nem csak nálunk képezett újítást, hanem Európa haladottabb nemzeteivel szemben is úttörő szerepre jutott. E módszerrel — a mely szerint minden jelenlévő egyénről külön számláló lapot állítottak ki — nem csak a lajstromokban könnyen előfordulható tévedéseknek és elírásoknak vették elejét, hanem a statisztikai anyagnak gazdagabb és tanulságosabb kihasználását is lehetővé tették. Az 1880-iki népszámlálás egyéb tekintetben is nagy haladást képez az előzőkkel szemben, mert kiterjedt ismét a nemzetiségi viszonyok kutatására is, s a foglalkozást illetőleg fölött szabatossabb kérdései a foglalkozási statisztikának is jobb anyagúul szolgáltak. A férfiak és nők különböző színű számláló lapokat kaptak; a számláló lapokon ezek a kérdések voltak: 1. mi a vezeték és keresztnéve? 2. mikor született? 3. hol született (mely ország, megye, községben)? 4. hová való honossága vagy illetőségü (mely ország, megye, községben)? 5. mi a vallása, hitfelekezete? 6. mi az anyanyelve (azon kívül mely hazai nyelvet beszéli még)? 7. mi a családi állapota (nőtlen, hajadon, nős, férjes, özvegy, törvényesen elvált-e)? 8. mi a főfoglalkozása vagy keresete (földmives, iparos, kereskedő, hivatalnok, katona, haditengerész vagy honvéd-e; a nőknél: háztartásban foglalkozik-e csupán vagy mesterségnél, gazdaságban stb.)?; van-e mellékkeresete és milyen? 9. minő foglalkozási viszonyban van (földbirtokos, haszonbérelő, önálló kereskedő vagy mester, legény, inas, napszámos, cseléd-e)? 10. Tud-e írni, olvasni? 11. Beteg-e (hány nap, hét, hónap óta)? 12. Jegyzet. A számlálólapokon kívül voltak házi-gyűjtő-ívek, a lakviszonyoknak és a házi állatoknak a számbavételére. Az 1880-iki népszámlálás eredményei két kötetben láttak napvilágot; az első törvényhatóságunkint közli az összes kombinációkat tudományos feldolgozásban, a második a főbb eredményeket községenkint.

Tíz év múlva, az 1890. évi december 31-én volt állapot szerint a törvényhozás új népszámlálást rendelt el, s ez a módszer tekintetében megint úttörő vállalkozásra és új sikerre nyújtott alkalmat a magyar statisztikai hivatalnak. A demografiai kérdések jobbára változatlanul maradtak ugyan, vagy legföljebb stiláris módosításokon mentek keresztül; a foglalkozást illető kérdések azonban — a szorosán vett népszámlálási módszernek a speciális foglalkozási módszerekkel való kombinálásaként olyképp módosítottak, hogy azokból nemcsak az egyének foglalkozási statisztikáját lehetett megszerkeszteni, hanem a vállalatokét is, feleletet adva arra a kérdésre,

hogy hány és mily számú személyzettel, s mily foglalkozású alkalmazottakkal dolgozó vállalatunk van. Ezt az eredményt a foglalkozási kérdéseknek a következő szövegezésével lehetett elérni: Mi a főfoglalkozása vagy keresete (hivatala)? van-e mellékfoglalkozása és milyen? önálló-e vagy szolgálati viszonyban van-e? ha nem önálló, mily minőségben van alkalmazva? mely kereseti ágban van alkalmazva? ha nem önálló iparos, mely vállalatnál vagy mesternél van alkalmazva? ha nem kereső, vagy házi cseléd, mi a gazdájának vagy eltartójának főfoglalkozása? E módszerrel — bár nem kis nehézségek árán — egy-egy vállalat körül lehetett csoportosítani az azon vállalatnál alkalmazottak számláló lapjait, s megszerkeszteni belőle — a mi az 1884-iki ipar-statisztikánál csak fogyatékosan sikerült — az ipar-statisztika személyi részét; a foglalkozási statisztikát igen nagy s finom részletezéssel lehetett összeállítani, s még a munkanélküliek statisztikájára is világot vetni. Az 1890-iki népszámlálás alkalmával már nem írták össze a házi állatokat; a házigyűjtő-íveken azonban annál tüzetesebben vették fel az épület-statisztika adatait, az épületek rendeltetése, tetőzetük, falazatuk stb. szerinti részletezéssel, kétségtelen nagy hasznára a tűzrendszetnek s a tűz elleni biztosításnak. Az 1890-iki népszámlálás eredményeit a statisztikai hivatal három nagy kötetben tette közzé, a Magyar Statisztikai Közlemények 1893-ban megindított új folyamának első három kötete gyanánt; az első az általános népleírás tartalmazza (a demografiai eredményeket), a második a foglalkozási statisztikát, a harmadik pedig az épület-statisztikát.

Az újabb tíz év újabb reformokat hozott a népszámlálási művelet terén; az 1900. év december 31-ére vonatkozó, s a folyó év első tíz napjában végrehajtott népszámlálás még tovább tökéletesíti úgy a demografia, mint a foglalkozás statisztikai felvételét, s hozzácsatolja a munkabér statisztikát, s a kisipari üzemek számbavételét is. (A nagyipari üzemekről a kereskedelemügyi miniszter úr 1899-ben készített külön felvételt). Ezuttal közös számláló lapot használtak úgy a férfiakra, mint a nőkre nézve; a számláló lapnak a megelőzőleg használtakhoz képest fontosabb módosításai a következők: a lakáshoz, illetve családhoz tartozandóság megítélésére kérdeztetett az, hogy mi ezimen lakik a lakásban; a kor-statisztika adatai csak a születés évének bejegyzéseiből készültek; csupán az 1886-tól 1898-ig születetknél, tehát az óvó és tanköteles korban levőknél kérdeztek a születés hónapja is, mert sokszor a hónap dönti el, hogy az illető gyermek óvó köteles, rendes iskola köteles vagy ismétlődő iskola köteles-e? 1880-ban jegyzet rovatban kellett megemlíteni, hogy a megszámlált egyénnek nincs-e

valami testi vagy szellemi fogyatkozása; ez a kérdés most külön rovatot kapott. Ki kellett tüntetni, hogy van-e háza a megszámlált egyéneknek, s van-e földbirtoka vagy bérlete, s mekkora az? (Ez az utóbbi kérdés főleg arra szolgált, hogy a mezőgazdaságban foglalkozóknál a foglalkozás szabatos bejegyzése központilag ellenőrizhető, a hibás bejegyzés pedig helyesbíthető legyen). A foglalkozást illető kérdések között az alkalmazottak nemesak az iparban, mint 1890-ben, hanem bármely foglalkozási ágban tartoztak bejegyezni munkaadó ezéjük, hivataluk stb. pontos címét. A bányászat, kohászat, ipar és forgalom körében foglalkozó egyének a népszámláló lap hátlapját is tartoztak kitölteni, ezekre a főbb adatokra felelvén: ha önálló vállalkozó, mi a cége, kik a társai, hány személyt alkalmaz üzletében, és hányat otthon, darab szerint? (Mindenütt a segítő családtagokat is beleértve). Ha otthon, darab szerint dolgozik, ki a munkaadója, hány segédszemélyt foglalkoztat, az utolsó évben hány héten át volt keresete és mennyit keresett egy héten? Ha alkalmazva van, mennyi a napi munkaideje, évi, havi, heti vagy napi bért, vagy darab szerinti bért kap-e, mennyi az évi vagy heti keresménye, az utolsó évben hány héten át volt keresete, ha kereset nélkül van, mióta és miért? Van-e a bányászat, kohászat, ipar és forgalom körébe eső mellékfoglalkozása, mi az, e minőségben alkalmaz-e segéd személyzetet és mennyit, ha pedig e minőségében ő áll alkalmazásban másutt, ki a munkaadója? Önálló kisiparosnak (20-nál kevesebb segédszemélyt alkalmazónak) még a következő kérdésekre kellett megfelelnie: Alkalmaz-e motorokat, milyeneket, hányat, és mekkora ezek lőereje; alkalmaz-e munkagépeket és milyeneket, név szerint mindegyikből hányat? Minő nyers anyagokat vagy félgyártmányokat használ fel, és mekkora ezek mennyisége a népszámlálást megelőző 12 hónap alatt? Minő félgyártmányokat vagy kész iparcikkekét állít elő?

A számláló lapon kívül a házigyűjtőiv, mint korábban is, főleg az épület-statisztika adatait foglalja magában nagy részletességgel. Az 1900. évi népszámlálás anyaga most van feldolgozás alatt a statisztikai hivatalban; eredményeinek közlése terv szerint 5—6 kötetet fog megtölteni.

V.

1897. ÉVI XXXV. TÖRVÉNYCZIKK

a m. kir. központi statisztikai hivatalról.

(Szentelést nyert 1897. évi augusztus hó 27-én. — Kihirdettetett az „Országos Törvénytar”-ban 1897. évi szeptember hó 2-án.)

1. §.

A m. kir. központi statisztikai hivatal feladata: a magyar korona országai közállapotának és évről-évre változó közérdekű viszonyainak nyilvántartása, s ezen célra minél teljesebb és megbízhatóbb adatok gyűjtése, az adatok megvizsgálása, összeállítás, feldolgozása s olyképen való közrebocsátása, hogy azok úgy tudományos, valamint törvényhozási, kormányzati, közigazgatási és más gyakorlati célokra egyaránt használhatók legyenek.

Összehasonlítás céljából a központi statisztikai hivatal nemzetközi adatokat is gyűjt, köteles viszont a nemzetközi statisztika érdekeit saját részéről is előmozdítani.

Jegyzet. Az 1874. évi XXV. törvényczikk, amely „az országos statisztika ügyének” szervezéséről szólott, a statisztikai hivatal feladatáról mindössze annyi említést tesz, hogy „a magyar korona országai közállapotának és évről-évre változó közérdekű viszonyainak nyilvántartása elrendeltetik”. Az új törvényben e megjelölés majdnem szószertől van véve, de egyuttal szabatosan körül is van írva, hogy a közállapotoknak és közérdekű viszonyoknak ez a nyilvántartása a statisztikai hivatalra milyen teendőket ró. Külön kifejezést nyer itt a nemzetközi statisztikai adatok gyűjtése is, amelyekre éppen az ország közállapotainak minél alaposabb megismerése, s más nemzetek hasonló viszonyaival való egybevetése érdekében van szükségünk; s azonkívül a statisztikai hivatalnak az a kötelessége, hogy a nemzetközi statisztika érdekeit a saját részéről is előmozdítsa. A nemzetközi statisztika művelése, mióta a statisztikai kongresszusok megszűntek, az 1887-ben Rómában megalakult Nemzetközi Statisztikai Intézet (Institut Internationale de Statistique) kezei közt van. Az intézetnek nagy érdemei vannak a statisztikai adagyűjtések irányelveinek tisztázása, s az adatok nemzetközi összehasonlíthatóságának tisztázása körül; működésének súlypontja tényleg az ily módszerkérdések megvitatására esik, nem pedig nemzetközi statisztikai összeállítások szerkesztésére. A nemzetközi statisztikai intézet ez évben, 1901-ben Budapesten ülésezik.

2. §.

A m. kir. központi statisztikai hivatal hatásköre — úgy az adatok gyűjtésére nézve, valamint azok feldolgozását és közzétételét illetőleg is — kiterjed a magyar korona országainak egész területére.

Kivételt képeznek azok a statisztikai adatok, amelyeket Horvát-Szlavonországokban az országos kormány az autonóm törvényhozás és közigazgatás céljaira gyűjt, vagy saját statisztikai hivatala által gyűjtet és feldolgoztat s a m. kir. központi statisztikai hivatal rendelkezésére bocsát; ezen adatokra nézve, — amennyiben gyűjtésük és összeállításuk a központtal egyetértőleg történik, — a közvetlen adatgyűjtés és feldolgozás a központi statisztikai hivatal részéről mellőzendő.

Jegyzet. Az 1874. évi törvény is kimondja a statisztikai hivatalnak a magyar korona országai egész területére kiterjedő hatáskörét, de e jog korábban csak kis részben vételtett igénybe, s 1897-ig rendezetlen maradt a kérdés, hogy mily módon gyűjtessenek Horvát-Szlavonországra vonatkozólag az adatok. Ma a központi statisztikai hivatal minden adatgyűjtésének mintáit közli a zágrábi országos statisztikai hivattal, s ez utóbbi lehetőleg azonos módon eszközli az adatgyűjtést, mint az az anyaországban történik. A feldolgozást is a központi statisztikai hivataltól nyert utmutatás szerint végzi, s az eredményeket azután közli a központtal. A törvény értelmében, ha a zágrábi statisztikai hivatal nem tudna, vagy nem akarna valamely adatgyűjtésnél az itt leírt módokatnak megfelelni, a központi statisztikai hivatal közvetlen adatgyűjtő joga azonnal feléledne s Horvát-Szlavonországból is közvetlenül szerezhetné be adatait. A zágrábi országos statisztikai hivatal a központ részére végzett adatgyűjtő és feldolgozó munkájáért évi kárpótlást kap, amely ezidőszertint évi 26.000 koronában van megállapítva.

3. §.

A központi statisztikai hivatal közvetlenül a kereskedelemügyi miniszternek van alárendelve. Ügykörét és ügyviteli szabályzatát, a minisztertanács hozzájárulásával s Ő cs. és apostoli királyi Felségének legfelsőbb jóváhagyásával, a kereskedelemügyi miniszter rendeleti uton állapítja meg.

A központi statisztikai hivatal működéséről évenkénti tüzetes munkaterv készitendő. A munkaterv, a már folyamatban levő adatgyűjtések felsorolásán kívül, magában foglalja a következő évre tervezett adatgyűjtéseket, az utóbbiak tárgyának és módszerének megemlítésével, valamint annak is

kitüntetésével, hogy az adatok gyűjtése közvetlenül vagy közvetve a magánszemélyek bevallásain alapszik-e.

A munkatervbe nem vehető fel oly adatok gyűjtése, amelyek a magánszemélyek jövedelmének vagy vagyonának összességére, vagy ezek külsőleg nem nyilvánuló alkatrészeire, vagy végül az egyén családi, társadalmi és erkölcsi életének benső viszonyaira vonatkoznak.

A kereskedelemügyi miniszter a minisztertanács hozzájárulásával megállapított ezen munkatervet, az alkalmazandó kérdőívekkel együtt, az állami költségvetés heterjesztése alkalmával az országgyűlésnek előterjeszti.

A központi statisztikai hivatal évi működésében az országgyűlés által elfogadott munkaterv korlátai között jár el. A munkaterv keretén kívül adatgyűjtések csakis sürgős szükség esetén, az országgyűlésnek tett előzetes jelentés után fogatosíthatók.

Jegyzet. A statisztikai hivatal ügykörét és ügyviteli szabályzatát a kereskedelemügyi miniszter 1898. január 2-án adta ki, szabályozva benne a hivatal viszonyát a miniszterekhez, az adatszolgáltató hatóságokhoz, az adatgyűjtések megindítása, a kiadványok szerkesztése körüli teendőkét stb.

A munkaterv jellemző alkotmányos biztosítéka az adatszolgáltatóknak, akiket ez az intézkedés az államnak esetleg túlzott statisztikai követeléseivel szemben az országgyűlés védelme alá helyez. A munkatervnek az országgyűlés által való elfogadásával nyerik csak meg az egyes adatgyűjtések a törvény többi pontjaiban foglalt biztosítékokat, s csak ezen adatokra terjed ki a beszolgáltatásnak szigorú kötelezettsége. Az első, 1898. évi munkatervbe a statisztikai hivatal belefoglalta az akkor fennállott összes adatgyűjtéseit, azóta pedig évről-évre a már meglévő adatgyűjtéseknek csak egyszerű fölemlítésével, csupán az újonnan tervbe vett kérdőíveket vagy módosításokat közli részletesen munkatervében. A hivatal minden év január 31-én kérdést intéz az összes miniszterekhez, hogy mely új munkálatokat kívánnak a munkarendbe fölvenni: a beérkezett válaszok figyelembe vételével azután munkatervét június közepéig készíti el.

4. §.

A központi statisztikai hivatal a jelen törvény 1. §-ában körülírt feladatának előmozdítására nyilvános könyvtárt és térképgyűjteményt tart fenn.

E végből a nyomtatók, illetőleg kiadók a nyomdatermekből statisztikai czélokra egy példányt a m. kir. központi statisztikai hivatalnak ingyen beszolgáltatni tartoznak.

A beszolgáltatási kötelezettség a következő nyomtatványokra terjed ki:

1. gépi sokszorosítás útján kötetes vagy füzetes alakban kiadott mindennemű írói műre, kivéve a tisztán szépirodalmi tartalmuakat;

2. minden időszakai folyóíratra, kivéve a tisztán szépirodalmi tartalmuakat s a hetenkint vagy egy hétnél rövidebb időközökben megjelenő hírlapokat;

3. iskolai értesítőkre, mindennemű évi jelentésekre, statisztikai kimutatásokra, cím- és névtárakra, továbbá föld- és térképekre.

A beszolgáltatás módozataira, valamint a beszolgáltató felelősségére nézve a nyomdatermékek tudományos czélokra szolgáló köteles példányainak beküldése tekintetében fennálló törvényes szabályok irányadók, melyeknek értelmében a kereskedelemügyi miniszter rendeletileg intézkedik.

Horvát-Szlavonországokban a nyomdatermékek köteles példányainak a központi statisztika czéljaira való beszolgáltatása iránt a bán fog megfelelően gondoskodni.

Jegyzet. A statisztikai hivatal közérdekű működésének szüksége van minél teljesebb könyvtárra. Ez okból rendel ez a szakasz köteles példányokat a könyvtár részére, kivéve a statisztikai működéssel össze nem függő szépirodalmi munkákat s a napi és heti hírlapokat. A könyvnyomtatóknak a köteles példányok beszolgáltatását illető kötelezettségeit külön kereskedelemügyi miniszteri rendelet szabályozza; a beszolgáltatás elmulasztásának megtorlását illetőleg az 1897. évi XLJ. t.-czikk van érvényben, a mely nyomdatermékeknek egyéb tudományos czélokra szolgáló köteles példányairól szól.

5. §.

A központi statisztikai hivatal a statisztikai adatgyűjtések eredményét statisztikai évkönyvben, havi füzetekben és statisztikai közleményekben bocsátja nyilvánosságra.

Az évkönyv kiterjed a magyar korona országainak összes közérdekű viszonyaira: a havi füzetek mindazon fontosabb adatokat foglalják magukban, a melyek havonkénti közlésre alkalmasak; a közlemények pedig a statisztikai adatgyűjtés egy-egy ágára szorítkoznak.

A miniszterelnök az egyes miniszteriumok ügykörét fel-

Ölelő tartalmu statisztikai évkönyvet — a miniszteriumok működését, valamint az igazgatásuk és felügyeletük alá tartozó ügyeket és közállapotokat ismertető jelentés kíséretében — évenként, a költségvetés bemutatásával egyidejűleg, az országgyűlés elé terjeszti.

A központi statisztikai hivatal összes kiadványai valamennyi törvényhatóságnak hivatalból megküldendők.

Jegyzet. A statisztikai évkönyv, s az ezzel kapcsolatos miniszteri jelentések és az ország közállapotaira vonatkozólag a statisztikai hivatal által irt jelentés szerkesztési ügyeit egy vegyes bizottság intézi, a melynek elnöke a statisztikai hivatal igazgatója, alelnöke a hivatal aligazgatója, tagjai: a miniszterelnök, az Ő Felsége személye körüli miniszter s a Horvát-szlavon-dalmát miniszter képviselőiben egy-egy, a többi miniszteriumok képviselőiben két-két kiküldött, végül a statisztikai hivatalból kinevezett előadók. A vegyes bizottság a miniszteri jelentéseket csak egyöntetűség és tömörség szempontjából bírálhatja fölül, a statisztikai hivatalnak az ország közállapotairól írott jelentését azonban érdemlegesen is tárgyalhatja; mindkét rész szövegét a tárgy szerint illetékes miniszterek állapítják meg véglegesen.

6. §.

A központi statisztikai hivatal élén áll a hivatal igazgatója, a kinek helyettese az aligazgató.

A hivatal tisztviselő-személyzete két szakból áll, ugymint a fogalmazási szakból: az igazgatási és fogalmazási teendők ellátására, valamint a tudományos munkálatok végzésére, — s a statisztikai és kezelési szakból: a statisztikai adatok számszerű megvizsgálására és feldolgozására, továbbá a térképrajzolási, könyvtár-, iroda- és anyagkezelési teendők ellátására.

A fogalmazási szakban alkalmazandó tisztviselőktől az 1883: I. t.-cz. 3. §-ában körülírt elméleti képzettség kívántatik meg. A fogalmazási szakba tartozó összes létszámnak legfeljebb $\frac{1}{3}$ részéig azonban oly egyének is kinevezhetők, a kik az idézett §-ban meghatározott jogi, illetve államtudományi képzettséggel nem bírnak, de orvostudori vagy mérnöki, vagy a földrajzi, népismei, történettudományi szakból bölcsészettudori oklevelet, vagy ugyane szakokból középiskolai tanári képesítést, vagy végül gazdasági akadémiai oklevelet mutathatnak fel.

A statisztikai és kezelési szakban középiskolai érettségi bizonyítvány, vagy ezzel egyenrangú képzettség kimutatása kívántatik meg.

Jegyzet. A törvénytiszakasznak azon engedélyével, hogy a fogalmazói szakba nem jogi képzettségű tisztviselők is kinevezhetők, a statisztikai hivatal eddig nem élt, mert külön szakképzettséget kívánó munkálatainál ideiglenesen a hivatal kebelén kívül álló szakértőket szokott alkalmazni.

7. §.

A központi statisztikai hivatalhoz ezenül kinevezendő gyakornokok és a VIII. és ennél alacsonyabb fizetési osztálybeli tisztviselők — akár a fogalmazási, akár a statisztikai és kezelési szakba neveztesse nek ki — kinevezetésüktől számított egy év alatt statisztikai szakvizsgát kötelesek letenni s állásuk ezen vizsga sikeres letételéig csak ideiglenes, azon esetben, ha a vizsgát egy év alatt eredményyel le nem teszik, állásukból minden kárpótlás nélkül elmozdíthatók.

A statisztikai szakvizsga tárgyait, valamint a vizsgáló bizottság szervezetét és a vizsgálati eljárást a kereskedelemügyi miniszter rendeletileg állapítja meg.

Jegyzet. A statisztikai szakvizsga intézményét ez a törvénytiszakasz már negyedikben újítja meg, 1870-ben, az akkor tartott statisztikai tanfolyamok után tartattak statisztikai szakvizsgák; 1884-ben újra felélelt ez az intézmény, de öt év múlva megint megszüntették a szakvizsgákat. 1895-ben egy kereskedelemügyi miniszteri rendelet a statisztikai hivatalban való állandó alkalmaztatás, illetőleg előléptetés előfeltételéül kötötte ki a szakvizsgát s ez intézkedés törvényesítést hozta meg a jelen törvénytiszakasz, a melynek rendelkezéséhez képest azután a szakvizsgálatokra vonatkozólag a kereskedelemügyi miniszter 1898-ban új szabályzatot bocsátott ki. E szabályzat értelmében a szakvizsga írásbeli és szóbeli részből áll. Az írásbeli a fogalmazási szakban fogalmazásból és számbeli műveletekből, a statisztikai és kezelési szakban csak az utóbbiból áll. A szóbeli vizsga tárgyai a statisztika elmélete és története, Magyarország statisztikája, a statisztikai hivatal története, szervezete, és adatgyűjtései, a közjog, közigazgatási jog, pénzügyi jog, nemzetgazdaságtan és gazdaságtörténet elemei. A szakvizsgálati bizottság elnöke a statisztikai hivatal igazgatója, tagjait a kereskedelemügyi miniszter nevezi ki. A vizsgálaton az elnökön kívül három tag jelenléte szükséges. A vizsgálat ingyenes; kétszeri sikertelen kísérlet után csak a kereskedelemügyi miniszter engedélyével lehet harmadszor is vizsgázni. A statisztikai hivatal tisztviselői, a meenyiben kinevezetésüktől számított egy év alatt a statisztikai szakvizsgát le nem teszik, állásukból elmozdíthatók.

8. §.

Kis- és nagyközségekben nyilvános vagy nyilvánossági joggal felruházott iskolákban tényleges alkalmazásban levő elemi iskolai férfitanítók — tekintet nélkül az iskola fentartójára — a tanügyet közvetlenül érdeklő évi összeírásoknál mindig, a nagyobb időszakai adatgyűjtéseknél pedig a kereskedelmi miniszternek, a vallás- és közoktatásügyi miniszter hozzájárulásával kiadott rendeletére, fegyelmi felelősség terhe alatt kötelesek, mint számláló biztosok közreműködni.

A statisztikai adatgyűjtések, a melyeknél a megelőző pont értelmében a tanítók közreműködése igénybe vétetik, lehetőleg az iskolai szünetidők alatt tartandók. Ettől eltérő esetekben is mindazon iskolákban, illetőleg osztályokban, melyeknek tanítói statisztikai adatgyűjtésnél vannak elfoglalva, a tanítás az összeírási napokon — egy éven belül összesen hat napon keresztül — szünetelhet.

A kereskedelemügyi miniszter a tanítóknak a nagyobb időszakai statisztikai adatgyűjtéseknél való közreműködésükért járó díjazást esetről-esetre rendelettel állapítja meg.

Horvát-Szlavonországokban a népiskolai tanítóknak a statisztikai adatok gyűjtésében való közreműködése iránt a bán fog megfelelően intézkedni.

Jegyzet. E rendelkezés célja az, hogy nagyobb adatgyűjtéseknél például népszámlálásoknál a legkisebb községekben is biztosíttassék valamely művelt és megbízható egyén részvétele az összeírás munkálataiban. A tanítók kötelezése azért van csak a kis- és nagyközségekre szorítva, mert a városokban már föltehető, hogy a tanítókon kívül is akad elég hasznavehető, művelt egyén, aki számlálóbiztosi tisztre vállalkozik. A községi és körjegyzők, a kiknek a statisztikai adatszolgáltatás körül még nagyobb gyakorlatuk van, azért nem oly alkalmasak ily számlálóbiztosi működésre mint a tanítók, mert kevesebben vannak s mert, különösen az állami anyakönyvvezetés behozatala óta, hivatali elfoglaltságuk is sokkal nagyobb és halaszthatatlanabb. A törvény e rendelkezése először az 1900. évi népszámlálásnál nyert alkalmazást, a melynél a számlálóbiztosi tiszteket legnagyobb részben a tanítók töltötték be, megfelelő díjazás mellett. Tanügyi összeírásnál a tanítók közreműködése — e törvény alapján — még nem vétetett igénybe.

9. §.

Közhivatalok s mindennemű polgári és egyházi hatóságok, valamint azok közegei kötelesek az 1. §-ban kitűzött célra szükséges adatokat a központi statisztikai hivatalnak,

a 3. §-ban megszabott korlátok között tett intézkedéséhez képest megszerezni és beszolgáltatni.

A véderőre vonatkozó azon statisztikai adatokat, a melyek a véderő érdekeinek szem előtt tartása mellett közzétehetők, a honvédelmi miniszter bocsátja a központi statisztikai hivatal rendelkezésére.

Intézetek, testületek, egyletek és társulatok, valamint magánszemélyek is, a reájuk vonatkozó s a fentebbi célra szükséges adatokat, a felszólításhoz képest, vagy közvetlenül a központi statisztikai hivatalhoz beküldeni, vagy az adatszolgáltatást elrendelő felhívásban megjelölt hatósági közegnek át szolgáltatni tartoznak.

Magánszemélyek, a jelen törvény 11. és 13. §§-aiban foglalt következmények terhe alatt, csakis oly statisztikai adatok beszolgáltatására kötelezhetők, a melyekre vonatkozólag a 3. §. értelmében az országgyűlés elé terjesztett és az országgyűlés által elfogadott munkatervben vagy jelentésben határozottan meg van említve, hogy az adatok gyűjtése közvetlenül vagy közvetve a magánszemélyek bevallásain alapszik.

Az adatszolgáltatásra felszólítottaknak a központi statisztikai hivatalhoz vagy az adatszolgáltatást elrendelő felhívásban megjelölt hatósági közegekhez intézett levelei és postaküldeményei a postadíjtól mentesek.

Legyzetek. 1. Egy nevezetes újítást tartalmaz ez a szakasz az 1874. évi törvény megfelelő rendelkezéseivel szemben. Ez a nevezetes újítás az, hogy az új törvény a *magánszemélyek* adatszolgáltatását is kifejezetten kimondja. Ennek a jelentősége kiviláglik abból, hogy például gazdaságunk állapotáról csak akkor lehet helyes képet alkotni, ha gazdasági életünk főtényezői, a mezőgazdák, iparosok, kereskedők is szolgáltatnak statisztikai adatokat. Ezek pedig legnagyobb részét mind magánszemélyek, akik korábban legföljebb a maguk jószántából adtak adatot, de arra kötelezhetők nem voltak (kivéve, ha külön törvények, mint a népszámlálásról, a mezőgazdasági s az áruforgalmi statisztikákról szólók egy-egy adatgyűjtésre vonatkozólag ezt el nem rendelték.) A magánszemélyek adatszolgáltatási kötelezettsége azonban csak akkor áll be, ha az adatgyűjtés, a melyre felhívtnak, a statisztikai hivatal munkatervébe fel van véve s az országgyűlés által jóváhagyatott.

2. Egy másik eltérés az 1874. évi törvényvel szemben az, hogy míg a régi törvény a kornánycsozombokat, egyházi, polgári és katonai hatóságokat is kötelezi a statisztikai adatszolgáltatásra, addig az új a katonai hatóságokat kivessi e rendelkezés alól és úgy intézkedik, hogy a véderőre vonatkozó statisztikai adatokat a honvédelmi miniszter bocsátja a statisztikai hivatal rendelkezésére. Nem jelent ez visszaesést a korábbi állapothoz képest, mert hiszen természetesen, hogy a honvédelmi igazgatás inkább van hivatva annak a megítélésére, hogy a véderőre vonatkozó,

mely adatok közölhetők a nyilvánosság előtt és melyek kell, hogy katonai lítkot képezzenek, mint a statisztikai hivatal, a melynek adatgyűjtő tevékenysége különben itt is csak annyiban van korlátozva, hogy a katonai ügyekben a honvédelmi miniszter közbejöttével és engedélyével végezhet csak adatgyűjtéseket.

3. A statisztikai hivatal adatszolgáltatóinak s a statisztikai hivatalnak levelezéseit illető portómentességre nézve megjegyzendő, hogy a statisztikai hivatal a Posta- és Távirðarendeletek Tárának 1897 évfolyamában közölt 67.831 sz. rendelet értelmében a feltétlen portómentességet élvező hatóságok közé tartozik. A statisztikai hivatalhoz az adatszolgáltatók részéről intézett levelek azonban — ha csak az adatszolgáltató hatóság maga is nem élvez feltétlen portómentességet — csak akkor portómentesek, ha borítékjuk ezzel a záradékkal van ellátva: „Hivatalos felszólítás folytán statisztikai ügyben portómentes”. (Ily borítékokat a statisztikai hivatal maga szokott küldeni adatszolgáltatóinak.) Ez esetben is azonban csak az egyszerű levelek viteldíjmentesek; ha a feladó adatszolgáltató ajánlva kívánja a levelet feladni, az ajánlási díjat külön turtozik megfizetni. Gondoskodva van azonban arról is, hogy — bárha a levél közönséges levél gyanánt adatik is fel — a feladó annak elküldését mindig igazolhassa. A felvevő postahivatal ugyanis köteles a statisztikai hivatalra címzett levél átvételét a feladó postakönyvében bélyegzőjével igazolni s ha a feladónak postakönyve nem volna, ezt az igazolást egy külön e célra készített jegyzéken eszközölni, sőt még útmutatást is adni a feladónak e jegyzék elkészítése iránt.

10. §.

A központi statisztikai hivatal az adatszolgáltatás megbízhatóságának és szabályszerűségének megvizsgálása és ellenőrzése céljából megtekintheti az adatszolgáltatásra kötelezett hatóságoknál, ugyszintén a hatósági felügyelet alatt álló intézeteknél, testületeknél, egyleteknél és társulatoknál vezetett nyilvántartásokat, feljegyzéseket és ügykezelési iratokat és mindazon vállalatoknak azon üzleti könyveit, amelyeknek megvizsgálására valamely törvény a közigazgatási hatóságokat jogosítja vagy kötelezi.

A részvénytársaságok és szövetkezetek által vezetett üzleti könyveket — amennyiben ezen intézetek nem esnek az előző bekezdés határozata alá — a központi statisztikai hivatal csak az esetben van jogosítva megtekinteni, ha az illető részvénytársaság vagy szövetkezet a kívánt statisztikai adatok szolgáltatását, vagy a hibás kimutatások kiigazítását megtagadja, avagy a statisztikai kimutatásokat saját kijelentése szerint helyesen kitölteni nem képes.

A nyilvántartások, feljegyzések és ügykezelési iratok, illetőleg üzleti könyvek megtekintésénél a központi statisztikai

tikai hivatal kizárólag a kérdéses statisztikai adatoknak kiderítésére, vagy azok helyességének megállapítására köteles szorítkozni s kutatását semmi olyasra, ami ezzel közvetlenül össze nem függ, különösen pedig egyéneket illető feljegyzésekre ki nem terjesztheti.

A statisztikai adatszolgáltatás ellenőrzése, valamint a részvénytársaságok és szövetkezetek üzleti könyveinek a statisztikai kimutatások összeállítása, vagy helyesbítése céljából szükségessé vált megtekintése részint véglegesen alkalmazott tisztviselőknek a központból való időnkinti kiküldetése, részint állandó statisztikai kirendeltségek véglegesen alkalmazott tisztviselői útján történhetik. A statisztikai kirendeltségek e végből, egy-egy kerületre kiterjedő hatáskörrel, a jelentékenyebb városokban szervezendők.

Jegyzet. A statisztikai adatszolgáltatás helyességének fontos biztosítéka, hogy a statisztikai hivatal a helyszínen, az adatszolgáltatók eredeti feljegyzéseiből győződhessék meg, hogy az adatok jól szolgáltatottak-e be. Az ily helyszíni vizsgálatok egyúttal az adatszolgáltatók kioktatásával is járnak, általánosaknak látszó félreértések eloszlatásával, az adatgyűjtés rendszerének javításával stb., épp oly hasznára a statisztikának, mint maguknak az adatszolgáltatóknak. Az 1874. évi törvény ezt az üdvös felhatalmazást egyáltalán nem tartalmazza; a hivatal azonban ügyviteli szabályzata alapján tényleg már korábban is teljesített ily helyszíni vizsgálatokat. Az adatszolgáltatók védelmére szolgál az az intézkedés, hogy a statisztikai hivatal ily feljegyzéseket s üzleti könyveket, amelyeknek betekintésére a közigazgatási hatóságok sinecenen felhatalmazva, nem vizsgálhat felül; továbbá, hogy a helyszíni vizsgálatnál csak az adatszolgáltatás ellenőrzésére szorítkozhatik, s végül, hogy ily vizsgálatot csak véglegesen alkalmazott tisztviselő teljesíthet. A törvénynek a statisztikai kirendeltségek szervezésére vonatkozó intézkedése még nincs végrehajtva.

11. §.

A hatóságok, illetőleg az adatgyűjtésnél közreműködésre kötelezett egyéb közegek, valamint az adatok közvetlen szolgáltatására köteles intézetek, testületek, egyletek, társulatok és magánszemélyek a statisztikai adatoknak legjobb tudomásuk szerint és kellő időben való besolgáltatásáért felelősek. Amely adatok, megfelelő hivatalos felszólítás után, a mulasztás kellő és elfogadható indokolása nélkül be nem szolgáltatottak, azokat a központi statisztikai hivatal a mulasztást okozók költségére a helyszínen gyűjtheti be.

A felmerült költségeket a központi statisztikai hivatal állapítja meg és részletesen felszámítva közli a mulasztást

okokkal. A megállapított költségek a mulasztást okozóktól a közadók kezeléséről szóló törvény rendelkezései szerint hajtathatnak be.

Jegyzet. Ez a szakasz az 1874. évi törvény megfelelő rendelkezését szabatosabb és tözetesebb kifejezésben ismétli, illetőleg kiterjeszti az akkor még adatszolgáltatásra nem kötelezett magánszemélyekre is. Az a biztosíték, hogy a kellő felszólítás után be nem szolgáltatott adatok a mulasztást okozók költségére a helyszínen gyűjthetők be, az adatszolgáltatás bármely stádiumában érvényesíthető; ha tehát az adatszolgáltató a statisztikai kimutatást eredetileg heterjesztette ugyan, de az pótlásra visszaküldetett hozzá, s a kiigazítást s az újabb beküldést mulasztja el, a statisztikai hivatalnak akkor is jogában áll az adatokat a mulasztó költségén beszerezni. A felmerült költségeket az utiköltségek felszámítására nézve fennálló hivatalos szabályok szerint állapítják meg.

12. §.

A központi statisztikai hivatalnak azon intézkedése ellen, melylyel:

a) valamely statisztikai adatnak beszolgáltatása,

b) a 10. §. értelmében valamely intézet, testület, egyesület vagy társulat nyilvántartásainak, feljegyzéseinek és ügykezelési iratainak, továbbá valamely vállalat, részvénytársaság vagy szövetkezet üzleti könyveinek megtekintése,

c) a 11. §. értelmében valamely statisztikai adatnak a mulasztást okozó költségére a helyszínen való begyűjtése elrendeltek, az intézkedés közlésétől számított 15 nap alatt elszólamlásnak van helye a kereskedelemügyi miniszterhez.

Az a) és b) pontok alatt említett esetekben a felszólamlás felfüggesztő hatályú. A c) pont alatti esetben a felszólamlás csakis abban az értelemben bír felfüggesztő hatállyal, hogy a felmerült költségeket az adatszolgáltatásra kötelezett fel, vagy a központi statisztikai hivatal fogja e viselni, de a felszólamlás az adat beszerzését meg nem akaszthatja.

Felszólamlásnak van még helye a 11. §. második bekezdése értelmében megállapított kiküldetési költségek felszámítása és kirovása ellen, az értesítéstől számított 15 nap alatt, a kereskedelemügyi miniszterhez. E felszólamlás felfüggesztő hatályú.

A felszólamlások bélyegmentesek.

Jegyzet. A statisztikai hivatal ügyviteli szabályzata értelmében kötelezve van, hogy az adatgyűjtő rendeleteivel szemben nyújtott ezen jogorvoslatok felől az adatszolgáltatókat oktassa ki. A mulasztást okozó költségére elrendelt helyszíni adatbeszerzés ellen a felszólamlás azért nem teljesen felfüggesztő hatályu, mert ily esetekben az adatgyűjtést elrendelő végzés rendszeren már jóval korábban kibocsátott, s az adatszolgáltatónak azon tény ellen, hogy töle adatot kérjenek, már korábban is lehetett volna felebbeznie; felszólamlása tehát ily esetekben már csak arra terjedhet ki, hogy a helyszíni beszerzés költségeit ne neki kelljen viselnie.

13. §.

A ki tudva hamis vagy valótlan statisztikai adatokat vall be, vagy a jelen törvény szerinti beszolgáltatandó statisztikai adatok beszolgáltatását a szabályszerű felszólítás jogerőre emelkedése után megtagadja, kihágást követ el s annyiszor — a mennyiszor 100 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

Jegyzet. A korábbi népszámlálási törvényekben s az 1895. évi áruforgalmi statisztikai törvényben a népszámlálás, s az áruforgalmi statisztikára vonatkozólag a tudva valótlan adatok beszolgáltatói ellen volt már hasonló intézkedés, ugyanesak 100 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel sújtván a hamis adatszolgáltatókat; a statisztikai hivatalnak összes adatgyűjtőseire azonban ez a törvényszakasz terjesztő ki ezt a biztosítékot. A szakasz értelmezése a gyakorlatban elég enyhe s a statisztikai hivatal csak azok ellen indítja meg a kihágási eljárást, akik szemmel láthatólag szándékosan vallanak be hamis vagy valótlan adatokat.

14. §.

Aki a jelen törvény szerinti beszolgáltatandó statisztikai adatok gyűjtését hamis hírek terjesztésével megnehezíti, vagy ez által a felvételnek az előszabott időben való végrehajtását megakadályozza, az ebből származó károkat, egymint az esetleg szükségessé vált újabb felvételi vagy egyéb intézkedések költségeit viselni tartozik.

Az okozott károk megtérítésére vonatkozó kötelezettséget, a kárösszeget, valamint a költségek összegét az illetékes királyi bíróság állapítja meg.

Jegyzet. E törvényszakasznak jelentősége főleg a nagy költséggel járó általános felvételeknél van, a miután a népszámlálások is s a miután a hamis hírek terjesztése, az adatszolgáltató közönség föltrevezetése a felvétel eredményét tényre koezkaztathatja is. A gyakorlatban azonban eddig nem volt szükség ennek a szakasznak az alkalmazására.

15. §.

A központi statisztikai hivatal alkalmazottja, vagy a jelen törvény értelmében szolgáltatandó statisztikai adatok gyűjtésével vagy feldolgozásával megbízott más egyén, ki ily minőségében tudomására jutott egyéni természetű statisztikai vagy egyéb adatokat, akár alkalmaztatásának vagy megbízatásának idejében, akár annak megszűnte után magánosoknak vagy oly hatóságoknak, melyek azok átvételére jogosítva nincsenek, elbeszél, kiszolgáltat, felmutat, megtekinteni enged, vagy a jelen törvény ellenére köztudomásra juttat — a mennyiben cselekedete súlyosabb büntetőjogi beszámítás alá nem esik — kihágást követ el és 2 hónapig terjedhető elzárással, valamint 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. Fenmarad ezenkívül a fegyelmi felelősség és az okozott kár megtérítésének kötelezettsége.

Jegyzet. Ez a szakasz az adatszolgáltatóknak abbéli biztosítására szolgál, hogy statisztikai bevallásaik kizárólag csak arra a célra fognak használtatni, a melyre kérték, tudniillik a statisztika céljaira és sem az egyéni, sem az üzleti titkok sérelmével a statisztikai adatszolgáltatás nem jár. A statisztikai hivatal alkalmazottainak vagy az adatgyűjtéssel megbízott közöseknek az a felelőssége, hogy az adatoknak illetéktelen kezekbe jutását megakadályozzák, kiterjed arra is, hogy nem szabad elmutasztaniok a statisztikai adatok megőrzésében a szükséges gondosságot sem. Nemesak az látható tehát, a ki a rábizott statisztikai anyagot mással közli, hanem az is, aki nem elég gondosan őrzi, s így alkalmat ad rá, hogy — bár tudván kívül és akarata ellenére — ahihoz más is hozzáférjen. A büntetés szigorúsága is mutatja, hogy a törvény mennyire súlyt helyez arra, hogy az adatszolgáltatók üzleti és egyéni érdekei a statisztikai adatoknak szabályellenes használata ellen meg legyenek védve.

16. §.

A jelen törvény 13. és 15. §§-aiban említett kihágási ügyekben, az 1880: XXXVII. t.-cz. 40. §-ának 5. pontjához képest a kir. járásbíróságok, illetőleg Horvát-Szlavonországokban az ott illetékes kir. bíróságok járnak el.

Jegyzet. A népszámlálási törvényekben a közigazgatási, az áruforgalmi törvényben az iparhatóságok vannak kijelölve a tudva valótlán adatszolgáltatás által elkövetett kihágások elbírálására. Hogy azonban úgy ezen kihágások, mint a statisztikai adatokat illetéktelenül közlő statisztikai alkalmazott által elkövethető kihágások fölött ne az adatgyűjtések körül többé-kevésbé érdekeit közigazgatási és iparhatóságok itélkezzenek, hanem független és elfogulatlan bíróság, azért a törvény e kihágási ügyekben az eljárással a királyi járásbíróságokat bízta meg.

17. §.

Egyéni természetű statisztikai bevallások és az adatgyűjtés vagy ellenőrzés alkalmával a központi statisztikai hivatal tudomására jutott egyéb adatok az adók kivetésénél alapul nem vehetők.

A központi statisztikai hivatal a statisztikai adatokat — a czimtárak körébe tartozó közlemények és azon adatok kivételével, a melyek törvény alapján, vagy máskülönben ugyanis nyilvánosságra hozatnak — nem egyéneken, hanem mindenkor csak területi vagy tárgy szerinti összefoglalásban teheti közzé.

Jegyzet. A 2., 12. és 15. §§-okon kívül ez a szakasz is az adatszolgáltatók érdekeinek biztosítására szolgál. Az a tilalom, hogy a statisztikai adatok az adók kivetésénél alapul nem vehetők, természetesen nemcsak magát a statisztikai hivatalt kötelezi arra, hogy a tudomására jutott adatokat adóketési czélokra át ne engedje, hanem az adatgyűjtés folyamatában részt vevő egyéb közvetítő közegeket is. Így például a népszámlálásnál a számláló biztosokat, községi, városi, járási hatóságokat stb. Az adatok egyéneken való közzéadása — a czimtári adatokon kívül is — önként érthetőleg nem ütközik a törvénybe akkor, ha az adatszolgáltató félnek magának nincs kifogása az adatok közzéadása ellen, vagy ha ő maga más uton szintén közli azokat. A gyakorlatban különben erre a legritkább esetben fordul elő példa s a statisztikai hivatal közleményeiben szigorúan ragaszkodik az adatoknak csak terület és tárgy szerint való összefoglalásához.

18. §.

Jelen törvény életbeléptével egyidejűleg hatályukat veszítik az országos statisztika szervezéséről szóló 1874: XXV. t.-cz. és az annak alapján kibocsátott összes rendeletek. Nemkülönben hatályon kívül helyeztetnek — az 5. §. harmadik bekezdésében foglalt rendelkezés következtében — az ott említett évkönyvnek és jelentésnek az országgyűléshez első ízben történő beterjesztésének időpontjától fogva: a közegészségügyről szóló 1876: XIV. t.-cz. 165. §-ának azon rendelkezése, mely szerint „a belügyminiszter az ország közegészségi viszonyairól az országgyűlésnek évenként jelentést tesz”; továbbá a népiskolai közoktatásról szóló 1868. évi XXXVIII. t.-cz. 148. §-a, mely szerint a vallás- és közoktatásügyi miniszter „a közoktatás ügyéről évenként jelentést tesz

az országgyűlésnek“, s a középiskolákról szóló 1883 : XXX. t.-czikk 73. §-a, mely szerint „a vallás- és közoktatásügyi miniszter az országgyűlésnek a középiskolai oktatás állapotáról évenként jelentést tesz és minden három évben részletes kimutatást terjeszt elő“. Az áruforgalmi statisztikáról szóló 1881 : XIII., valamint az e törvény kiegészítéséről és némely határozatainak módosításáról szóló 1895 : XVIII. t.-cz. ellenben érintetlenül maradnak.

Legyzet. A hatályon kívül helyezett rendeletek között van a statisztikai hivatal korábbi ügyköre és ügyviteli szabályzata, a statisztikai szakvizsgákról szóló rendelet s az országos statisztikai tanács ügyköre és ügyviteli szabályzata. Csak a hatályon kívül való helyezésből olvasható ki tehát a törvénynek az a szándéka, hogy a statisztikai tanács intézményét, mely a statisztikai hivatalnak 1867-ben történt szervezése óta fennállott, megszünteti. Ennek a megszüntetésnek az volt az oka, hogy minél inkább fejlődött a statisztikai hivatal munkaköre, a mellé rendelt tanács annál kevésbé tudott megfelelni feladatának és utbagazítással ellátni a hivatal működésében. A statisztikai tanács körét nem lehetett volna annyira kitágítani, hogy minden előforduló szakkérdésben — mikor a hivatal működése a gazdasági és közművelődési életviszonyok majd minden körére kiterjedt már — alapos szakvéleményt tudott volna adni. Az utóbbi időben tehát — bár a statisztikai tanács névleg még fennállott — ha új adatgyűjtések megindításánál, vagy a már meglévők újraszervezésénél a statisztikai hivatalnak szakvéleményre volt szüksége, nem a tanácsot kérte meg, hanem külön tanácskozást hívott össze az illető ág szakértőiből s ezeknek a megvitatása elé bocsátotta javaslatait. Ilyen ideiglenes tanácskozások egy-egy fölmerülő bonyolultabb kérdésnél most is tartanak, de ezeknek külön szervezetet adni s azt a törvényben is szabályozni, fölösleges volt; az országos statisztikai tanács intézménye pedig, mint a melynek gyakorlati jelentősége az újabb időben nem volt, megszüntettetett az által, hogy az új törvény a réginek összes, tehát a tanácsra vonatkozó intézkedéseit is, hatályon kívül helyezte. A statisztikai hivatal működése különben is az új törvény értelmében a nyilvánosságnak is sokkal inkább ellenőrzése alatt áll, mint volt korábban a statisztikai tanács útján, az által, hogy munkatervét évenként az országgyűlés bírálata alá bocsátja.

19. §.

Jelen törvény végrehajtásával a kereskedelemügyi miniszter bizatik meg, a ki Horvát-Szlavonországokban — a mennyiben az adatok nem kizárólag a közös magyar kormány hatóságai által szolgáltatandók — a bannal egyetértően jár el.

Legyzet. A statisztikai törvényből folyó rendelkezéseket, a mennyiben azok Horvát-Szlavonországokban is külön intézkedéseket tettek szükségessé, a horvát bán bocsátotta ki; lényegben teljesen azonosan az anyaországra nézve a kereskedelemügyi miniszter által kibocsátott rendelkezésekkel, legfőjebb a Horvát-Szlavonországok különleges viszonyai által indokolt kisebb eltérésekkel.

**A magyar kir. központi statisztikai
hivatal**

statisztikai adatgyűjtései.

VI.

A népmozgalmi statisztika.

Népmozgalom, népesedés alatt általában a népesség számában előforduló változásokat értjük, úgy a születések és halálozások okozta változásokat, mint a vándorlás (ki- és bevándorlás, el- és odavándorlás) következtében történő alakulásokat. A közhasználatban azonban a népmozgalmi statisztika szóval rendszeren csak azokat a megfigyeléseket jelöljük, a melyek a természetes népesedési folyamat tüneményeire, a születésekre, házasságkötésekre és halálozásokra vonatkoznak. Ez a népmozgalmi statisztika a népszámlálásokon kívül legbiztosabb fokmérője a nemzetek életképességének, erőik növekedésének vagy hanyatlásának. Kezdetleges formájú népmozgalmi statisztikai följegyzéseket csakugyan a legrégebb időkől is találunk s a statisztika tudományos művelése is a népmozgalmi statisztika terén tette meg első kísérleteit s ebben az ágban ért el maig is legnagyobb eredményeket.

Hazánkban a népmozgalmi statisztika adatait 1895-ig a felekezeti lelkészek szolgáltatták (Horvát-Szlavonországokban ma is a lelkészek az adatszolgáltatók), az osztrák kormány által az abszolút korszakban megállapított adatgyűjtő mintákon az 1876. és 1891. években történt változtatásokkal. Ezek az adatok meglehetősen hiányosak voltak s oly fontos viszonyokra vonatkozólag, a minő a halál oka, az anyanyelv, foglalkozás stb. egyáltalán nem tudtak felvilágosítást adni s a korviszonyokat is csak hézagosan közölték. A statisztikai hivatal ezért már korábban is foglalkozott a népmozgalmi statisztika reformjának kérdésével s mikor az 1894. évi XXXIII. törvénycikkkel

az anyakönyvvezetés államosított s e réven alkalmasabb adatszolgáltatásra, kimerítőbb és pontosabb adatokra lehetett kilátás, sietett megtenni javaslatait, hogy az állami anyakönyvvezetés életbeléptével egyidejűleg a népmozgalmi statisztika is új alapon, az új anyakönyvvezetőkre bízassék.

A reform tényleg megtörtént az 1895. évi október hó 1-vel; azóta kisebb módosítások a népmozgalmi statisztikában 1897-ben, 1900-ban és 1901-ben történtek.

Jegyzet. A népmozgalmi statisztikával összefüggő újításként említhetjük, hogy a halál és életbenmaradás valószínűségének feltüntetésére s a halandóság mérvének helyes megítélésére a statisztikai hivatal legújában *halandósági táblák* szerkesztésén is fáradozik. A halandósági táblák oly statisztikai táblázatok, a melyek valamely népesség vagy népességsoport halálozásának nagyságát a születésen elkezdve, fokozatosan az élet valamennyi korosztályaira való tekintettel feltüntetik, minden egyes korosztályra nézve kimutatván annak a valószínűségét, hogy tagjai a legközelebbi korévet és a magasabb korosztályokat megérik-e vagy nem. Ugy az egész népességre, mint egy népességsoportra (az életbiztosításban résztvevőkre) ily halandósági táblák szerkesztése tervben van.

A népmozgalmi adatszolgáltatás rendszerét az 1895. évi 60,000. számú belügyminiszteri rendelet nyomán a következőkben ismertetjük, megjegyezvén, hogy részletesebb útmutatások dr. Kampis Jánosnak „Az állami anyakönyvvezetés összes szabályainak rendszeres gyűjteménye” című munkájában foglaltatnak.

A népmozgalmi statisztikai adatok szolgáltatása az állami anyakönyvvezető kötelessége, a ki az adatok feljegyzésére háromféle űrlapot használ: a születésekről, a házasságkötésekről és a halálozásokról szóló lapokat.

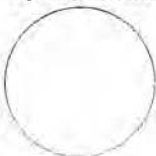
A népmozgalmi statisztikai lapok mintája a túloldalon látható.

a) minta.

Statistikai lap

a születésekről.

Anyakönyvi kerület:

- a) A születési anyakönyvi bejegyzés kelte? 190... év... hó... napja.
- b) A bejelentő minősége az A. T. 35. §-a szerint: (Atya, bába, orvos, a szülésnél jelen volt egyén, lakásadó, anya, kórház, stb.)?
- c) A gyermek törvényes vagy törvénytelen származású-e? Törvényes származás esetén: szülői melyik évben kötötték a házasságot? 1... évben.
- Ha a házasság ugyanezen anyakönyvi kerület anyakönyvében van bejegyezve, minő szám alatt fordul elő? ... sz.
- d) A gyermek élve vagy halva született-e, (avagy szülés közben halt-e el)?
- e) A születési anyakönyvi bejegyzés folyó száma?
- f) Azon esetben, ha a gyermek halva született (szülés közben halt el), a halotti anyakönyvi bejegyzés folyó száma?
- g) A gyermek családi és utóneve?

N.	Kérdés	Válasz	
		Apa:	Anyá:
1	a) Vallás?		
2	b) Állás, foglalkozás?		
3	c) Lakóhely (község, vármegye)?		
4	d) Születési hely?		
5	e) Életkor (betöltött évek)?		
6	f) Anyanyelv?		
7	A születés	{ helye (a község neve)?	190... évi... hó... napjának dél... órája
8		{ ideje?	
9	A gyermek	{ neme (fiú vagy leány)?	
10		{ vallása?	
11	Többes szülés esetén	a) iker-, hármas-, négyes- vagy ötös szülésből származott-e?	
		b) a többi szülöttek a születési anyakönyv mely számai alatt vannak bejegyezve?	
12	Törvényes származás esetén: a gyermeknek ugyanazon házasságból	a) hány élő testvére van?	
		b) hány testvére halt meg (a halva-szülötteket is beszámítva)?	
	Az anya részesült-e a szülés alatt orvosi segélyben?		
13	Részesült-e szülésznői segélyben	a) okleveles bába részéről?	
		b) nem okleveles, de képesített, a. n. czodulás bába részéről?	
14	Mszorvetelek, pl. hogy talált gyermek, valamely nyilvános intézetben született (melyikben?) stb.		

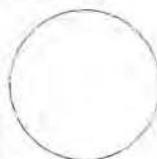
b) minta.

Statiztikai lap

a házasságkötésekről.

Anyakönyvi kerület:

- a) A házassági anyakönyvi bejegyzés kelte?
190... év ... hó ... napja.
- b) A házassági anyakönyvi bejegyzés folyó száma?
- c) Ha a házasság megkötésénél az anyakönyvvezető felhatalmazás alapján működött közre, a felhatalmazást melyik anyakönyvi kerület anyakönyvvezetője állította ki?
- d) Ha a házasság nem anyakönyvvezető előtt vagy külföldön kötöttet, ki kötötte, hol és mikor?
- e) A vőlegény és menyasszony neve? $\left\{ \begin{array}{l} \text{vőlegény:} \\ \text{menyasszony:} \end{array} \right.$

Szám	Kérdés	Válasz	
		Vőlegény:	Menyasszony:
1	Vallás?		
2	Állás, foglalkozás?		
3	Lakóhely a házasság megkötése előtt (község, vármegye)?		
4	A születés helye (község, vármegye)?		
5	A születés ideje?	18... évi ... hó ... napja	18... évi ... hó ... napja
6	Családi állapot ezen házasság megkötése előtt (nőtlen vagy hajadon, özvegy, törvényesen elvált)?		
7	Nyelvismeret $\left\{ \begin{array}{l} a) \text{ Anyanyelv?} \\ b) \text{ Egyéb beszélt nyelvek?} \end{array} \right.$		
8		Tud-e írni és olvasni vagy csak olvasni?	
9	A vőlegény atyjának (törvénytelen származásuaknál: az anyának) állása, foglalkozása?		
10	A menyasszony atyjának (törvénytelen származásuaknál: az anyának) állása, foglalkozása?		
11	Rokonsági viszony (nagybátya és unokahúg — unokaöcs és nagynéne — elsőfokú unokatestvérek)?		
12	Ha a házastulok különböző vallásúak: jött-e létre szabályszerű megvezetés a gyermekek vallása iránt, ki előtt (járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró) kötöttet meg és mily értelemben?		

c) minta.

Statisztikai lap

Anyakönyvi kerület:

a halálozásokról.

- a) A halotti anyakönyvi bejegyzés kelte? 190... év... hó... n.
- b) A bejelentő minősége az A. T. 69. §-a szerint:
(Családfő, családtag, lakásadó, háztulajdonos, kórház, stb.?)
- c) A halotti anyakönyvi bejegyzés folyó száma?
- d) Az elhalt családi és utóneve?

Szám	Kérdés	Válasz	
1	vallása?		
2	állása, foglalkozása?		
3	lakóhelye (község, vármegye)?		
4	születési helye (község, vármegye)?		
5	életkora (betöltött életidő és pedig 1 hónapon alul: hány napos, 2 éven alul: hány hónapos, azon felül: hány éves?)		
6	Ha az elhunyt 5 évesnél fiatalabb volt, mikor született?	1... év, ... hó	
7	Ha az elhunytak születése ugyanazon anyakönyvi kerületben van anyakönyvelve, a születési anyakönyvnek mily száma alatt fordul elő?	1... év, ... szám	
8	Az elhunyt		
9			családi állapota (nőtlen vagy hajadon, házas, özvegy, törvényesen elvált)?
10			neme (fiu vagy leány, illetőleg férfi vagy nő)?
10	anyanyelve?		
11	Ha az elhalt keresettel nem bírt (vagy csupán háztartási bendőikkel foglalkozó nő volt): eltartójának minősége (atyja, férje, nagyatya, nagybátyja, fia, stb.) és annak foglalkozása?		
12	Ha az elhalt családi állapotára nézve házas (nős vagy férjes) volt, a házasság, a mely a halál által felbontatott, melyik évben kötöttet?		
13	halál helye (a község neve)?		
14	halál ideje?	190... évi ... hó ... napjának ... órája	
15	Az elhunyt mely betegség vagy erőszakos hatások következtében halt el?		
16	a) Az elhunyt a halált okozó utolsó betegségben orvosi kezelésben részesült-e? b) Ha részesült, a kezelő- orvos neve és lakóhelye?		
17	A halottvizsgálati bizonyítványt ki állította ki (orvos-halottkém vagy képesített nem orvos-halottkém vagy esetleg halottkém nem léteben a községi előljáróság valamely, a halottvizsgálattal megbízott tagja)?		
18	Észrevételek, pl. hogy talált hulla, valamely nyilvános intézetben halt meg (melyikben)? stb.		

*) Esetleg annak megemlézése, hogy az elhunytat valamely intézet, arvház, menedékház, stb.) tartotta.

1900-tól kezdve a haláloki statisztika pótlására részben az anyakönyvvezető, részben a kezelő orvos által az alábbi — 1901-ben javított — mintájú Orvosi Értesítők is kitöltendők:

a) A fővárosi (vármegye vagy fővárosi) anyakönyvi hivatal neve:

b) Anyakönyvi kerület:

Orvosi Értesítő.

P. H.

c) A halotti anyakönyvi bejegyzés kelte és folyószáma:

1. Az elhalt családi és utóneve?
2. Az elhunyt lakóhelye (a község neve)?
3. Az elhunyt életkora (betöltött életidő és pedig ha 1 hónapon aluli: hány napos, ha 2 éven aluli: hány hónapos és ha azon felüli: hány éves)? napos, vagy hónapos, vagy éves?
4. A kezelő orvos neve?
5. A halált okozó betegség vagy orószakos halálok neve a kezelő orvos kórisméje szerint?
6. Himlőben való elhalálozás esetén: a beteg himlő ellen be volt-e oltva vagy nem, és mikor legutoljára:
7. A kezelő orvos esetleges egyéb megjegyzése:*)

Kelt 190 évi hó nap.

(a kezelő orvos aláírása).

Budapesten ezeken kívül a statisztikai adatszolgáltatás céljaira szolgálják a szülésznői bárcák is, a melyeket a budapesti anyakönyvvezető a születés bejelentésekor vesz át, s a statisztikai lapokkal együttesen kezelve, a székes fővárosi statisztikai hivatalhoz juttat; ez azután a bárcákról a statisztikai érdekű adatokat a születési lap alján e célra szolgáló rovatokba jegyzi föl.

*) A fejezeteket s az 1-4. kérdéseket az anyakönyvvezető, az 5-7. rovatokat pedig a kezelő orvos tölti ki.

Minden egyes népmozgalmi esetről (házasságkötésről, születésről vagy halálózásról), tehát minden egyes anyakönyvi alapbejegyzésről külön lapot kell kiállítani.

Ennélfogva az utóanyakönyvezések esetén, valamint akkor is ki kell állítani statisztikai lapot, a midőn magyarországi községi illetőségű magyar állampolgárnak Horvát-Szlavonországokban vagy külföldön történt születése, házassága vagy elhalálása jegyeztetik be a hazai születési, házassági és halotti anyakönyvbe. (Bm. 1896. évi 102,358. sz. rend.)

Ilyen esetekben azonban az anyakönyvvezetőnek a statisztikai lapra csak azokat az adatokat kell bejegyeznie, a melyekről pontos tudomása van.

Halva-szülöttekről és szülésközben elhaltakról csak az *a)* mintájú statisztikai lap töltendő ki, a melyen azonban a születési bejegyzés folyószámán kívül a halotti anyakönyv folyószámát is fel kell jegyezni. (Bm. 1896. évi 102,358. sz. rend.)

Ha valamely anyakönyvi bejegyzésen a felügyelő hatóság, illetőleg a kir. bíróság által elrendelt oly módosító bejegyzés (1894. évi XXXIII. t.-cz. 19. §-a, 60.000/895. B. M. számú utasítás 12. §-ának utolsó bekezdése és 91. §-ának III. pontja), vagy a kir. bíróság által elrendelt oly kiigazítás (1894. évi XXXIII. t.-cz. 75. §-a, 60.000/895. B. M. számú utasítás 98. §-a) tétetik, a melynek tárgyát képező adat a statisztikai lapon is előfordul, valamint ha az anyakönyvben a 60.000/895. B. M. számú utasítás 91. §-ának II. 1., 3., 4., 5., 7., 8. és 9. pontjaiban felsorolt utólagos bejegyzéseknek valamelyike fogantatosítottatik; mindezen esetekben a történt módosító bejegyzésről, kiigazításról, illetőleg utólagos bejegyzésről újabb statisztikai lap állítandó ki, a melyen azonban csak az illető anyakönyvi alapbejegyzés folyószáma és az érdekelt egyének neve, továbbá a módosított vagy kiigazított, illetőleg az utólagos bejegyzés tárgyát tevő adat veendő fel, a lap valamely alkalmas helyére feltűnő módon irandó megfelelő észrevétellel („Módosító bejegyzés“, „Kiigazítás“ vagy „Utólagos bejegyzés“). Ugyanígy az eljárás akkor is, midőn valamely anyakönyvi bejegyzés utólag egészben törültetik, illetőleg megsemmisítettetik. (Bm. 1896. évi 102,358. sz. rend.)

Utólagos bejegyzésekről csak a következő esetekben kell statisztikai lapot kiállítani: *a)* Törvénytelen gyermek természetes atyja által való elismerésének bejegyzése, *b)* a születés bejegyzése után megállapított leszármazásnak feljegyzése, *c)* a királyi leirattal való törvényesítésnek feljegyzése, *d)* azon körülmény feljegyzése, hogy törvénytelen gyermek anyja és természetes atyja házasságra léptek, *e)* a vallás megváltoztatásának (áttérésnek) feljegyzése, *f)* a gyermekek vallására

nézve a házasság megkötése előtt létrejött, de csak a házasság megkötése után felmutatott szabályszerű megegyezésnek, továbbá a megegyezés megváltoztatásának feljegyzése, g) a házasság érvénytelenné nyilvánításának, fölbontásának, a felek ágytól és asztaltól elválasztásának s az ágytól és asztaltól elválasztott felek közt az életközösség visszaállításának feljegyzése. Az utólagos bejegyzések egyéb eseteiben statisztikai lapot kiállítani nem kell; tehát akkor sem, ha a gyermek utóneve jegyeztetik be pótlólag az anyakönyvbe.

Az anyakönyvvezetőt a népmozgalmi statisztikához szükséges nyomtatványokkal a statisztikai hivatal látja el. Ha a készlet fogyatékn van, az anyakönyvvezető a szükséglet iránt a statisztikai hivatalhoz jelentést tesz. Ezen jelentés az adatok havonkénti betérjesztésére használt levélboríték külső lapján történik s csak kivételesen, sürgős szükség alkalmával, külön megkereséssel, esetleg távirati úton. (Bm. 1895. évi 60,000. sz. ut. 82. §.) A székes fővárosi állami anyakönyvvezetőt a népmozgalmi statisztikához szükséges összes nyomtatványokkal a székes fővárosi statisztikai hivatal látja el. (Bm. 1895. évi 80,795. számú rendelet.) A statisztikai nyomtatványokkal takarékosan kell bánni. Mintán az űrlapokon törlések és javítások meg vannak engedve, gondos kezelés mellett csak csekély résznek szabad veszendőbe mennie. A 10⁰/_o-ot meghaladó elkallódás esetén laponként 1 fillér, a statisztikai adatszolgáltatásért az anyakönyvvezetőnek járó illetményből visszatartatik. (Bm. 1895. évi 60,000. sz. ut. 82. §.)

A statisztikai űrlapot az *anyakönyvi bejegyzés megtétele előtt* kell kitölteni. Az összes szükséges adatok kiderítésére nagy gondot kell fordítani, azokra is, a melyek az anyakönyvbe nem jegyeztetnek be. A mennyiben az anyakönyvi bejegyzés teljesítése végett megjelent egyén bizonyos kérdésekre nézve nem adhat felvilágosítást, az a statisztikai űrlapok pontos kitölthetése ezéjából az érdekelttől haladéktalanul bekérendő. Ha oly adatra nézve nem tudnak felvilágosítást adni, melyet a statisztikai lapra ugyan be kell jegyezni, de az anyakönyvbe nem, e miatt az anyakönyvbe való bejegyzést nem szabad elhalasztani. (Bm. 1895. 60,000. sz. ut. 83. §.) A statisztikai űrlapok kitöltésére nézve a statisztikai űrlapok hátlapján foglalt utasítás az irányadó.

Mindhárom mintájú statisztikai űrlap hátlapján a következő utasítások foglaltatnak:

1. A statisztikai lapot az anyakönyvi bejegyzés megtétele előtt kell kitölteni. 2. A feleletek jól olvasható írással és mindenkor a lap jobb oldalára irandók. Porzó használata kerüendő. Ellenben javítások, törlések, valamint rövidítések — beleértve az egymás felett vagy egymás mellett levő rovatoknak, a mennyiben az azokba jegyzendő adatok azonosak, egyszerű átirással való kitöltését is — a statisztikai lapon meg

vannak engedve. 3. Az anyakönyvvezetők különösen nagy gondot fordítanak a foglalkozási rovatok pontos kitöltésére. Főelv, hogy a foglalkozásokat általában gyűjtőnevek kerülésével, lehetőleg tüzetesen kell megnevezni. Ehhez képest tehát: a) Az őstermelő osztályhoz tartozó egyének állásának és foglalkozásának megjelölésére a következő kifejezések alkalmazhatók: nagybirtokos, földbirtokos (középbirtokos), kisbirtokos, kisbirtokos és napszámos, földmivelési napszámos, továbbá földhárító, gazdatiszt (a minőség közelebbi megjelölésével: tisztartó, számfartó, kasznár, ispán, stb.), gazdasági cseléd (kocsis, béres, kanász, gulyás, stb.) A birtokosok megkülönböztetésénél a családfővel közös háztartásban élő házastársnak, valamint a kiskoru családtagoknak birtoka egyúttal jó számításba s ez alapon — tekintet nélkül az egyes vidékeken divó eltérő felfogásra — nagybirtokosnak azt kell nevezni, a kinek legalább is 1.000 kalasztrális (1600 négyeszőgöles) holdnyi földbirtoka van; földbirtokosnak azt, a kinek birtoka ezer holdnál kisebb, de 50 holdnál nagyobb, kisbirtokosnak pedig az 50 holdasnál kisebb birtokosokat, a mennyiben saját földjükből megélhetnek, napszámmunkára nem szorúlnak, vagy legalább rendszeresen nem járnak napszámba. Azokat a birtokosokat ellenben, a kik saját földjüknek művelésén kívül rendszerint napszámba is eljárnak, „kisbirtokos és napszámos“-nak kell nevezni. Ezekről meg kell különböztetni a „földmivelési napszámosokat“, a kiknek semmi földjük nincsen s kizárólag vagy főképen földműves-napszámból élnek. A gazdaságban tényleg közreműködő házastárs és egyéb családtagok foglalkozásának megjelölésénél hasonló részletesség szükséges; a megnevezés tehát a következő módon kívánatik: nagybirtokosnak-, földbirtokosnak-, kisbirtokosnak-, kisbirtokos és napszámosnak-, földmivelési napszámosnak-, földhárítóknak, stb. segítő családtagja. Az őstermelésről foglalkozó egyének foglalkozásának megjelölésére oly általános megnevezések, a melyek a fenti részletezésbe bele nem illenek, pl. őstermelő, földművelő, földműves, földész, gazdálkodó, bérli, stb. feltétlenül kerülendők. b) Az ipar, kereskedelem és forgalom körébe tartozó foglalkozásoknál kiváló gondot kell arra fordítani, hogy a megnevezésből az ipar-, kereskedelmi és forgalmi ág s egyúttal az is kitéjjen, vajjon az illető egyén foglalkozását mint önálló vagy mint alkalmazott űzi-e s utóbbi esetben mily minőségben? Iparos, gyáros, kereskedő, ügynök, gyári munkás, iparossegéd, stb. kifejezések helyett alkalmazandók tehát: önálló szabó, üveggyáros, önálló vaskereskedő, önálló vegyeskereskedő, önálló gabonaügynök, lakatossegéd, szabóinas, dolánygyári munkás, stb. c) Az értelmiségi foglalkozásoknál is mindenkor pontos, részletes megnevezés kívánatik; az állami hivatalnok, megyei hivatalnok, magánhivatalnok kifejezések nem elégségesek, hanem határozottan meg kell jelölni, hogy: törvénytudós, aljegyző, pénzügyigazgatósági fogalmazó, alispán, takarékpénztári könyvelő, vasgyár-igazgató, államvasuti ellenőr, stb. d) A napszámosoknál mindig ki kell tüntetni azon gazdasági ágat, a melyben rendszerint vagy túnyomólag dolgozni szoktak, például földmivelési napszámos, kőbányában napszámos, tégelgyárban, czukorgyárban, gabonakereskedésben, borkereskedésben napszámos, kubikos-napszámos, vasutnál napszámos, stb. Azokat a napszámosokat, a kik rendszerint több különböző ágban működnek s azért helyesen egyik ághoz sem volnának sorozhatók, következőleg kell megnevezni: napszámos különféle ágban. Ugyanezen szempontok irányadók a szolgákra és kocsisokra nézve is, a kiknél szintén mindenkor fel kell tüntetni a gazdasági ágat, a melyben alkalmazva vannak, pl. szolgáló vasgyárban, vegyeskereskedésben (holt szolgál), borkereskedésben, stb., kocsis a gazdaságban, kocsis szódagyárosnál, kocsis orvosnál a praxisban használva, parádés kocsis, stb. e) A magánzóknak, járadékosoknak, tőkepénzeseknek, házbirtokosoknak csak azon esetben kell e néven kimutatni, ha különben kereső foglalkozással egyáltalában nem bírnak. f) A nőket, a

miennyiben kizárólag vagy tulajdonosan a háztartás körül foglalatostkodnak, eltartójuk foglalkozásának megemlítésével, „háztartásbeli“ néven kell felvenni; azok a — különben a háztartás körül is foglalatostkodó — nők azonban, a kiknek határozott kereső foglalkozásuk van, pl. varrónők, postamester-nők, tanítónők, stb. mindenkor ezen tulajdonképeni foglalkozásuk megjelölésével veendőek fel, ilyenkor azonban mindazon esetekben, a midőn oly foglalkozása van a nőnek, a melyet rendszerint férfiak űznek, különösen lüzetesen kell a foglalkozást megnevezni (pl. tanítónő vagy postamester-nő helyett lényegesen alkalmazásban levő tanítónő vagy postamester-nő, — koresmárosnő helyett önálló koresmárosnő, stb.), mert különben kétség merülhet fel az iránt, hogy vajjon a bejegyzetti foglalkozás valóban a nő-e? Azok a nők, a kik férjük, apjuk, vagy más eltartójuk foglalkozásában segédkeznek, az eltartó foglalkozásának megemlítésével, mint „segítő családtagok“ vezendők be a statisztikai lapra.

g) A háztartás körül alkalmazott cselédeket (szakácsnők, szobalányok stb.) „házi cseléd“ néven kell kitüntetni. Ezek rendszerint nők. Férfiak házi cselédek gyanánt csak kivételesen lévén alkalmazva, ezeknél a házi cseléd általános megnevezés mellett az alkalmazás minőségét is meg kell jelölni (pl. szakács, inas, parádés kocsis, urasági kapus, esatlós, udvaros, stb.). Azok a szakácsok, szakácsnők, szobalányok, a kik vendéglőkben, szállodákban vannak alkalmazva, nem házi, hanem üzleti cselédek, miért is a statisztikai lapokon ezen alkalmaztatásuk mindenkor megemlítendő.

4. A puszták, telepek, tanyák, majorok s egyéb efféle lakhelyek megnevezésénél, azon politikai község neve is mindenkor megemlítendő, a melyhez a puszta, telep, stb. tartozik. 5. Az anyanyelv vonatkozó kérdések kitöltésénél az anyakönyvvezetők kiváló gondot fordítsanak arra, hogy ez adatokat minden befolyásolástól menten, a valósághoz hiven jegyezzék be. Anyanyelv gyanánt azt a nyelvet kell bejegyezni, a melyet az illető egyén magáénak vall, vagy a melyen az elhunyt rendszeren beszélt. Oly gyermekeknél, a kik még egyáltalán semmiféle nyelvet sem beszéltek, az anyanyelvét kell beírni.

A feleleteket azért nem szabad közvetlenül a kérdések mellé írni, mert ezáltal a központi feldolgozás megnehezítettetnék s mert a statisztikai lapoknak kérdéseket tartalmazó része a központi felülvizsgálat után levágás alá kerül s csak a „Válasz“ rész tartatik meg feldolgozás végett. Az anyakönyvi kerület székhelyének megjelölése is, mindenkor a statisztikai lap jobboldali részén, a megfelelő helyen eszközlendő. (Bm. 1896. évi 3522. sz. rend.)

Az anyakönyvekben a foglalkozás megjelölésére a statisztikai lapokra nézve előirt kifejezésektől eltérőleg a közéletben használt általánosabb kifejezések is alkalmazhatók. (Bm. 1893. évi 78852/97. sz. hat.)

A foglalkozás bejegyzésénél még a következőket kell szem előtt tartani:

Az östermelésnél az úgynevezett feles földműveseket azon esetben, ha feles bérletük oly terjedelmű, hogy abból megélhetnek s napszám munkába rendszerint nem járnak, földbérletnek, azon esetben pedig, hogy ha — mint ez rendszerint történni szokott — egészen kis feles bérletük mellett napszámba is eljárnak, földművelési napszámoknak kell nevezni:

mindkét esetben ajánlatos azonban zárjelben a „feles“ minőséget is feltüntetni.

A kiknek dohánytermelés a főfoglalkozásuk, úgy, hogy a földbirtokos dohányföldjét felehaszonért művelik, dohánykeresés elnevezéssel illethetők. A ki azonban nem mint feles, hanem mint bérért szegődött cseléd foglalkozik dohánykertszettel, annál a cseléd minőségét is ki kell tüntetni.

A kik saját juh-, kecske- vagy szarvasmarha-tenyésztésükkel foglalkoznak kizárólagosan, földműveléssel azonban nem, önálló juhgazda stb. elnevezéssel illethetők, megkülönböztetésül a juhásztól, a mely név alatt bérért szegődött cselédet értünk.

Falusi előjárói tisztség (bíró, esküdt stb.) rendszerint nem kereső foglalkozás, azért ilyeneknél ki kell tüntetni azt a foglalkozási ágat is, mely az illetőnek rendes keresetét nyújtja.

A „napszámos különféle gazdasági ágba“ elnevezéssel csak azokat szabad illetni, a kik tényleg löbbféle gazdasági ágba napszámoskodnak: majd a földművelésnél, majd a bányászatnál, majd az iparnál, stb. A kik rendszeren az östermelés körül foglalatostkodnak, habár annak különböző ágaiban is (földművelés, szőlőművelés, stb.), azok földművelési napszámosoknak nevezendők.

A statisztikai lapoknak anyanyelv rovatában sohasem lehet a hitfelekezetet feltüntető „zsidó“, „héber“ vagy „izraelita“ szót használni, mivel az e szóval jelölt nyelv nem élő nyelv. E helyett, — ha az illetők egymásközt zsidónyelven beszélnek is, — azon nyelv irandó, a mely nyelven a nem izraelita vallású egyénekkel érintkezni szoktak.

A statisztikai lapok egyes nemein még a következő utasítások találhatók:

a) az a) mintájú (születési) statisztikai lapon:

Törvényes származású gyermek alatt, törvényes házasságnak tartható alatt, vagy annak megszűnésétől számított tíz hónapban belül született gyermek értetik. Halva-születettnek vagy szülés közben elhaltnak csak az a szülőt vehető, a ki vagy már a szülés megkezdődése előtt nem volt életben, vagy pedig a szülés folyamata alatt halt meg, tehát tényleg holtan jött a világra. Ellenben ha valamilyen gyermek a szülés befejezése után bármily rövid ideig életben volt és azután halt meg, ha az élettartam akár csak egy pillanatig tartott is, mint élve-született és elhalt egyén tekintendő s róla a születési statisztikai lapon kívül a halálzási lap is kitöltendő. A gyermek apjára vonatkozó kérdéseket rendszerint csak abban az esetben kell kitölteni, ha a gyermek törvényes származású. De az adatok akkor is kitöltendők, ha az apa a gyermek születése idején már nincs életben, mely esetben az „Apa“ szó elé a „Néhai“ szót kell írni. A törvénytelen gyermek természetes atyjára vonatkozó adatok, valamint az anyakönyvbe, a statisztikai lapra is csak akkor jegyzendők be, ha a természetes atya a gyermeket a születés bejelentésekor az anyakönyvvezető előtt személyesen magáénak ismeri el, avagy a bejelentés

alkalmával a természetes alya elismerését tartalmazó közokirat mulattatik fel. Ily esetben a statisztikai lapon az „Apa” szó elébe a „Természetes” szó irandó.

Iker vagy többes születés esetében, az ugyanazon házasságból született testvérek számának bejegyzésénél, mindig az újszülött születése időpontjában való tényleges állapot az irányadó. A korábban született s így alacsonyabb folyószám alatt anyakönyvelt gyermek statisztikai lapján tehát ennek ikertestvére, mint a ki az ő születésekor még nem jött a világra, nem jegyezhető be a testvérek közé; viszont a később született s így magasabb folyószám alatt anyakönyvelt gyermek lapján ennek ikertestvére már vagy az élő, vagy a meghalt (halva-született) testvérek közé mindenestre bejegyzendő. Az iker vagy többes szülöttekről mindenkor annyi statisztikai lapot kell kiállítani, a hány gyermek a szülésből származott, nem szabad tehát több szülöttet ugyanazon statisztikai lapra vezetni. A születési lapnak 12. számú kérdéseire, mely az ugyanazon házasságból született testvérek számát tudakolja, több anyakönyvvezető beírja a mostoha testvérek számát is, a kik ugyanazon apától, de nem ugyanazon anyától, vagy ugyanazon anyától, de nem ugyanazon apától származtak. E rovatra csakis az ugyanazon házasságból született testvéreket, tehát az ugynevezett édes testvéreket kell bejegyezni.

b) a b) mintája (házasságkötési) statisztikai lapon:

A vőlegény és a menyasszony atyjának (törvénytelen származásuknál, anyjának) állását és foglalkozását akkor is be kell jegyezni, ha ők a házasság kötése idején már nincsenek is életben; ily esetben a statisztikai lapon a foglalkozás megnevezése elé a „néhai” szót kell írni, például néhai ügyvéd, néhai földművelési napszámos, — néhai önálló szőlő, stb.)

Tudvalevőleg házasság nemcsak anyakönyvvezető előtt, hanem — főispáni, Budapesten főpolgármesteri engedéllyel — a H. T. 29. §-ának *b), c)* és *d)* pontjaiban megnevezett más polgári tisztviselő (a törvényhatóság első tisztviselője, főszolgabíró, r. l. város polgármestere, az osztrák-magyar monarchia diplomáciai képviselője, konzulja és ezek helyettese) előtt is köthető. Ily esetben a főispán (főpolgármester) esetről-esetre egy házassági statisztikai lapot is küld a házasságkötésnél közreműködő polgári tisztviselőnek, a kinek kötelessége a házasságkötésről statisztikai lapot tölteni ki és azt esetről-esetre a házasságkötésről felvett jegyzőkönyvvel együtt a házasságnak az anyakönyvbe való bejegyzésére illetékes anyakönyvvezetőhöz küldeni. (Uj. 1895. évi 96.018. sz. rend.)

Ha a házasságkötésnél közreműködő nem anyakönyvvezető polgári tisztviselő a főispántól (főpolgármestertől) nem kapott volna statisztikai lapot, legcélszerűbb, ha e végből a legközelebbi anyakönyvvezetőhöz fordul.

c) A c) mintájú (halálozási) statisztikai lapon:

A 12. pont alatt feltett kérdésre a választ az elhalálozás időpontjában tényleg fennálló állapotnak megfelelően kell megadni. Nem töltendő ki tehát ez a rovat oly elhaltak statisztikai lapjain, a kik az elhalálozás idején már özvegyek, vagy törvényesen elváltak voltak. Az ily lapokon a szóban forgó rovat egyszerűen keresztülhuzandó. Ellenben beírandó a válasz mindazon elhaltak statisztikai lapjain, a kiknek törvényes házassága az elhalálozás idejében még fennállott, habár házastársukról tényleg külön-válva éltek is. Ha az anyakönyvvezető a házasságkötés évéről pontos tudomást nem szerezhetne, a válasz rovatba ezt kell bejegyezni: „nem volt megállapítható”. Azon kérdésre vonatkozólag, hogy az elhunyt mely betegség vagy erőszakos halálok következtében halt el? a megfelelő rovat kitöltésénél a következőket kell szem előtt tartani: Ha orvos-halottkém állította ki a halottvizsgálati bizonyítványt, akkor az anyakönyvbe azon halált okozó betegség vagy erőszakos halálnem neve jegyzendő be, mely a halottvizsgálati bizonyítványban foglaltatik. Az anyakönyvvezetőnek kötelessége azonban ezen esetben is — a mennyiben észreveszi, hogy a halált okozó betegség vagy erőszakos halálnem nem felel meg az orvoshalottkémek használatára kibocsátott haláloki kimutatásban felsorolt halálnemek egyikének sem — az orvossal érintkezésbe lépve odahatni, hogy a halált okozó betegség vagy erőszakos halálnem az említett kimutatásban foglalt azonos vagy hasonló természetű betegség, illetőleg erőszakos halálnem névvel neveztesse meg. Ha az ez irányban megkeresett orvos úgy nyilatkoznék, hogy a fentírt halált okozó betegség természeténél fogva nem sorozható be a halálokok kimutatásában megnevezett egyetlen halált okozó betegség alá sem, ez esetben az anyakönyvvezető a halálok után jegyezze meg a statisztikai lapon zárjelben: „(a kimutatásba nem sorozható be)”. Ha képesített (nem orvos) halottkém, avagy a községi előjárásának a halottkémi teendők végzésére kirendelt tagja állította ki a halottvizsgálati bizonyítványt és abban olyan halált okozó betegség van megnevezve a halál oka gyanánt, melynek neve a képesített nem orvos halottkémek használatára megállapított haláloki kimutatásban befoglaltatik, az anyakönyvbe is ezt a halálokit kell bejegyezni. Ha a képesített (nem orvos) halottkém, avagy a községi előjárásának a halottkémi teendők végzésére kirendelt tagja által kiállított halottvizsgálati bizonyítványhoz az elhunytat utolsó betegségében kezelő orvostól származó értesítés van mellékelve, a melyen az elhunyt halálát okozó betegség meg van nevezve, akkor a kezelő orvostól származó értesítésben megnevezett halálokit kell bejegyezni, kivéve azon esetet, midőn a halottvizsgálati bizonyítványban az orvos értesítésén foglaltnak ellentmondó halálnem van bejegyezve. Ez esetben az anyakönyvvezető az orvostól kérjen közelebbi felvilágosítást a való tényállás kiderítésére. Ha a képesített (nem orvos) halottkém, avagy a községi előjárásának a halottkémi teendők végzésére kirendelt tagja által kiállított halottvizsgálati bizonyítványban a halál oka nincs megnevezve s ahhoz orvosi értesítés nincsen mellékelve, a mely a halál okáról számot adna, vagy oly halálok van megnevezve a halottvizsgálati bizonyítványban, mely a képesített (nem orvos) halottkémek használatára kiadott haláloki kimutatásban felsorolt halálokok között nem foglaltatik, végül ha a halottvizsgálati bizonyítvány nem mutatható fel, mindezen esetekben a bejelentő kikérdezése alapján kell megállapítani, hogy a jelzett kimutatásban felsorolt halálokok melyike idézte elő a halált és az így megállapított halálokit kell az anyakönyvbe bejegyezni. Ha a bejelentő kikérdezése által sem sikerül a halál okát megállapítani vagy ha az derül ki, hogy a halált oly betegség okozta, mely a képesített (nem orvos) halottkémek használatára kiadott haláloki kimutatásban felsorolt halálokok között nem fordul elő, valamint az anyakönyvbe, úgy a statisztikai lapra

is az jegyzendő be, hogy a halált okozó betegség „ismeretlen”. A 16. kérdésnek a kezelő orvos nevét és lakóhelyét tudakoló részére (16. b) pont) csak azon esetekben kell válaszolni, midőn az elhunyt a halált okozó utolsó betegségében orvosi kezelésben részesült, de a halottvizsgálati bizonyítványt nem orvos, hanem képesített halottkém, vagy a halottvizsgálattal megbízott községi előjárósági tag töltötte ki, vagy a midőn halottvizsgálati bizonyítvány egyáltalában nem állítottatott ki. Mindezen esetekben elküldendő a kezelő orvoshoz az Orvosi Értesítő, a melynek kezeléséről és kitöltéséről az Orvosi Értesítő hátlapján foglalt utasítások adnak felvilágosítást. A 17. pontban feltett kérdésre csak a következő válaszok szabatosak és elfogadhatók: orvos-halottkém, (vagy) képesített nem orvosi-halottkém, (vagy) megbízott előjárósági tag. Ha a halottvizsgálati bizonyítványt nem orvos állította ki, de orvosi értesítés alapján, ez a körülmény a statisztikai lapon megemlítendő, ilyenformán: „képesített nem orvoshalottkém orvosi értesítés alapján”.

A halál okának a statisztikai lapra való feljegyzésénél — a m. kir. központi statisztikai hivatal tapasztalása szerint — legsűrűbben a következő hibák fordulnak elő; a) erőszakos halál-okoknál az erőszak mibenléte nem tűnik ki, azaz nincs bejegyezve, hogy az erőszakos halál öngyilkosság, gyilkosság vagy baleset következménye volt-e. Ezt pedig mindig meg kell mondani; pl. így: öngyilkosság: agyonlőtte magát: gyilkosság: lelőtték; baleset: véletlenül elsült fegyver ölte meg; b) erőszakos halál-okoknál a statisztikai lapról nem tűnik ki az erőszak módja. Nem elég csupán azt bejegyezni: öngyilkosság, gyilkosság, baleset, hanem mindig meg kell mondani azt is, mily módon történt az erőszak, pl. így: öngyilkosság: felakasztotta, agyonlőtte, megmérgezte magát, vízbe ugrott; vagy gyilkosság: lelőtték, vízbedobták, agyonverték, megfojtották, megmérgezték; vagy baleset: elgázolta a kocsis vagy vonat, leeső fa ütötte agyon; c) előfordul az erőszakos halál-okának olyan hibás feljegyzése is, a melyből az erőszaknak sem mibenléte, sem oka nem tűnik ki. Ilyen pl. ez a bejegyzés: „agyrázkódás”, a miből sem az nem deríthető ki: vajjon az agyrázkódás gyilkosság, öngyilkosság vagy baleset következménye volt-e, sem az nem állapítható meg: mi volt az agyrázkódás közvetlen okozója? d) himlőben elhalt egyéneknél nincs kimutatva, hogy az illetők himlő ellen beoltattak-e vagy sem; holott a himlőben elhalt egyéneknél, amennyiben orvos végzi a halottkémlést, a halottvizsgálati bizonyítványban azt a körülményt is jelezni kell, hogy az illetők himlő ellen be voltak-e oltva, vagy nem. Ugyane körülmény, a statisztikai lapon is kitüntetendő ilyképpen: A halál oka: himlő (beoltva), vagy: himlő (be nem oltva), vagy: himlő (bizonytalan, hogy be volt-e oltva); e) a halál okául sorvadás van bejegyezve. Ez a megnevezés azért is kerülendő, mert e határozatlan kifejezés alatt többféle halál-okot lehet érteni. Lehet a sorvadásnak nevezett halál-ok minden kora elhatalni

tüdögümőkór, lehet a fiatalabb koruaknál gyermekaszály, az öregeknél aggkori végelgyengülés.

Végül a halál helyét illetőleg megjegyzendő, hogy vízből kifogott hulláknál a halál helye csak ritkán lévén megállapítható, főleg azt kell pontosan kitüntetni, hogy hol (mely község határában) fogatott ki a hulla a vízből, annnyival is inkább, mert ennek a bejegyzéséből tűnik ki az anyakönyvvezető illetékessége, miért is az utóbbi helyet (vagyis azt a községet, a hol a hulla a vízből kifogott) még abban az esetben is meg kell nevezni, ha netalán az elhalálozás helyét is sikerült kideríteni.

Az 1894. évi XXXIII. t.-cz. 37. és 69. §§-ai értelmében a szülházakban, kórházakban, letartóztatási intézetekben, dologházakban, laktanyákban, vagy egyéb polgári vagy katonai közintézetekben történt születések és haláleseteknek az illetékes anyakönyvvezetőnél való bejelentése ez intézetek előjáróságának kizárólagos köteleessége. Minthogy pedig az anyakönyvvezetőnek az ilyen születési és halálesetekről is statisztikai lapot kell kiállítani s a havi népmozgalmi anyaggal együtt a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz beküldeni s minthogy a statisztikai lapon oly adatok megemlítése is szükséges, a melyek anyakönyvi bejegyzésnek nem tárgyai, ezen írásban teendő jelentésnek tartalmaznia kell azon adatokat is, a melyek az anyakönyvbe be nem jegyeztek ugyan, de a statisztikai lapra feljegyzendők. (Bm. 1896. évi 111,059 sz. körrend).

Tapasztalás szerint éppen a fent megnevezett közintézetekben történt születések és halálesetekről kiállított statisztikai lapok vannak a leghiányosabban kitöltve; az anyakönyvvezetőknek tehát köteleessége minden olyan esetről, midőn valamely közintézetben történt születésről vagy halálozásról az idézett rendelkezések be nem tartása következtében hiányos adatot szolgáltatnak be, a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz jelentést tenni, hogy ez megegyezzen a statisztikai adatszolgáltatás teljessége érdekében kívánatos lépéseket.

A népmozgalmi statisztikai lapok havonként, szabály szerint minden hó 8-án küldendők be a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz; oly helyeken azonban, a hol az anyakönyvi bejegyzések napi lezárása után van postaindítás, a havi anyag a bejegyzések befejezése után már 7-én adandó postára. A mely anyakönyvi kerület székhelyén nincs minden nap postaindítás, ott a statisztikai lapokat mindenkor a hónap 7-ikét követő legközelebbi postaindítási napon kell beküldeni. Ily anyakönyvi kerületek anyakönyvvezetői a postaindítási napokról nyilvántartásba vétel céljából a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz minden év elején s esetről-esetre, a midőn a postaindításokban

változás áll be, minden külön felszólítás nélkül jelentést tenni kötelesek. A küldeménybe az előző hó 8-ától fogva a folyó hó 7-éig bezárólag történt bejegyzésekre vonatkozó összes statisztikai lapok veendőek fel; a 7-ike után történt bejegyzésekről kiállított statisztikai lapok ellenben, még ha a küldemény 8-ika után adatnék is postára, a következő hóra tartandók vissza. A módosító bejegyzésekről, kiigazításokról és utólagos bejegyzésekről kiállítandó statisztikai lapok a rendes havi anyaggal egyidejűleg és egy borítékban, azonban azzal össze nem keverve küldendők be. A statisztikai lapok beküldése körül felmerülő bármely szabálytalanság, indokolatlan késedelem vagy egyéb mulasztás rendbirsággal büntetettik. (Bm. 1896. évi 102,358. sz. rend.) Budapesten a népmozgalmi statisztikai úrlapokat a szülésznői bárczákkal együtt a székesfővárosi állami anyakönyvvezető hetenkint a székesfővárosi statisztikai hivatalhoz küldi be és pedig mindenkor a vasárnaptól szombatig történt bejegyzésekről kiállított összes statisztikai lapokat egy-egy csomóban s legkésőbb a legközelebbi hétfőn. (Bm. 1895. évi 80,795. sz. rend.) A lapok beküldése minden kísérő levél nélkül és kizárólag az e célra szolgáló hivatalos levélborítékok felhasználásával történik; a küldeményben foglalt statisztikai lapok számát a borítékban, a „Tartalom” jelzés megfelelő rovataiban kell kitüntetni. Ha valamely anyakönyvi kerületben a lefolyt egész időszakban (előző hó 8-ától a f. hó 7-ig) egyetlen bejegyzés sem fordult elő, a levélboríték üresen küldendő be s az a körülmény, hogy statisztikai feljegyzésre kötelezett népmozgalmi eset nem fordul elő, a „Tartalom” szó és az alatta levő rovatok keresztülhuzása által jelzendő. Egy-egy borítékban, minthogy a boríték 100 statisztikai úrlapnál többnek befogadására nem alkalmas, az összes mintákat egybefoglalva 100 darab statisztikai úrlapnál több nem küldendő be. Ha valamely anyakönyvi kerületben, valamely időszakban ennél több lap állított ki, minden 100—100 lapra külön borítékot kell használni. Ilyenkor minden egyes borítékban jelezni kell a küldemények összes számát (pl. ha az egész küldemény 3 levélből áll, minden egyes levél borítékára rá kell írni: 3 levél) s az egyes küldemények tartalmát is minden egyes levél borítékán külön-külön ki kell tüntetni. A statisztikai adatok beküldésére szolgáló levélborítékokat le kell ragasztani, de nem kell lepecsételni. A népmozgalmi statisztikai úrlapok beküldésére szánt levélboríték egyéb statisztikai adatok beterjesztésére, vagy pusztán levelezési célra nem használható, még népmozgalmi statisztikai ügyben sem. (Bm. 1895. évi 60,000. sz. ut. 87. §-a.) Úgy a havi népmozgalmi anyag beterjesztésére szolgáló levélborítékban, valamint a pótlás vagy helyesbítés végett

visszaküldött lapok betérjesztésére szánt u. n. „pótlás” borítékon nemcsak az anyakönyvvezető székhelyét, hanem a levelek könnyebb kezelhetőségének érdekében mindenkor a vármegyét s kis- és nagyközségekben székelő anyakönyvvezetőnél a szolgabírói járást is fel kell tüntetni. (Bm. 1896. évi 3522. sz. körrend.) Az anyakönyvvezetők kötelesek a m. kir. központi statisztikai hivatalnak pótlások és helyesbítésekre vonatkozó felhívásait, mindenkor a lehetőséghez képest sürgősen teljesíteni. Ennélfogva mindazon pótlások vagy helyesbítések, a melyek az anyakönyvből magából foganatosíthatók, haladéktalanul eszközözlendők, azon rovatokra vonatkozólag pedig, a melyekre nézve az anyakönyvek nem nyújtják a szükséges adatokat, az illető egyéneket, vagy azok hozzátartozóit kell az anyakönyvvezetőnek megidézni s tőlük a szükséges felvilágosításokat szintén, amily rövid idő alatt csak lehetséges, megszerezni. (Bm. 1896. évi 3522. sz. körrend.) A statisztikai űrlapokat az anyakönyvi bejegyzések folyó száma szerinti sorrendben kell beküldeni. (Bm. 1895. évi 60,000. sz. ut. 88. §-a.) Ez ugy értelmesebb, hogy az *a*) mintájú lapok a születési anyakönyv, a *b*) mintájú lapok a házassági, *c*) mintájú lapok pedig a halotti anyakönyv folyó száma szerint és pedig növekedő sorszám szerint rendezve küldessenek be. A statisztikai lapokat nem szabad külön külön, kétrét összehajtogatva beküldeni, mivel ez a statisztikai lapoknak központi feldolgozását hátráltatja.

Az anyakönyvvezetők a statisztikai űrlapok kitöltéséért, az államkincstár terhére, laponként 4 fillér díjazásban részesülnek. Az egy-egy év folyamán összesen kiállított és a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz betérjesztett lapok után járó díjösszeg a statisztikai hivatalnál vezetendő nyilvántartás alapján számíttatik ki és mindenkor a következő év első negyedének vége előtt küldetik meg az anyakönyvvezetőnek. (Bm. 1895. évi 60,000. sz. ut. 89. §.) Budapesten az egy-egy év folyamán összesen kiállított és a fővárosi statisztikai hivatalhoz betérjesztett lapok után járó díjösszeg a fővárosi statisztikai hivatalnak népmozgalmi havi jelentései alapján a m. kir. központi statisztikai hivatalnál számíttatik ki. (Bm. 1895. évi 80,795. sz. rend.) A statisztikai űrlapok kitöltéséért járó díjak azon arányban oszthatók meg az anyakönyvvezető és az anyakönyvvezető-helyettesek között, a mily arányban azok a statisztikai lapok kitöltése körüli munkában részt vesznek. (Bm. 1897. évi 40,870. számú körrendelet.) A m. kir. központi statisztikai hivatal az egy-egy év folyamán kiállított s beküldött statisztikai lapokért járó díjakat az esetben is csak a következő év első negyedének vége előtt küldi meg, ha időközben az anyakönyvvezető személyében változás

állott is be. A pénz megküldése egyszerre, egy összegben az anyakönyvvezetőség ezimére történvén, a megküldés idején tényleg alkalmazásban lévő anyakönyvvezető veszi át s az ő kötelessége a díjat oly arányban megosztani elődjével és helyettesével, amily arányban ezek a statisztikai lapok kitöltésében részt vettek.

A népmozgalmi statisztikai adatszolgáltatás központi ellenőrzésén kívül, a mely abból áll, hogy a beküldött statisztikai lapok mindegyike a m. kir. központi statisztikai hivatal részéről az anyag teljessége és az adatok helyessége szempontjából rendszeresen megvizsgálattik s hibás vagy hiányos kitöltés esetén pótlás vagy helyesbítés végett az anyakönyvvezetőnek visszaküldetik: a népmozgalmi statisztikai űrlapok kitöltése ugy az anyakönyvi felügyelő hatóságok részéről, valamint a m. kir. központi statisztikai hivatal által e czélból kiküldendő tisztviselők útján is rendszeres felülvizsgálatok tárgyát képezi. A felülvizsgálat megkönnyítése végett a statisztikai lapok mindenkor az anyakönyvi bejegyzések folyó száma szerinti sorrendben tartandók. A felülvizsgálat az anyakönyvi bejegyzéssel való összehasonlításokon kívül az egyes statisztikai adatok valóságának vizsgálatára is kiterjeszhető, különösen azoknál az adatoknál, a melyek anyakönyvi bejegyzés tárgyát nem képezik. (Bm. 1895. évi 60,000. szám ut. 85. §.) Budapesten az anyakönyvvezetők rendszeres felülvizsgálatát az anyakönyvi felügyelő hatóságokon és a m. kir. központi statisztikai hivatalon kívül a székesfővárosi statisztikai hivatalnak is jogában áll gyakorolni. (Bm. 1895. évi 80,795. sz.) Ha a felülvizsgálat alkalmával vagy a statisztikai hivatalhoz beküldött anyagból kiderül, hogy nincs meg minden egyes anyakönyvi bejegyzésről a statisztikai űrlap, vagy ha az adatok kitöltése hibásnak vagy hiányosnak találtaik, a felügyelő hatóság az anyakönyvvezetőt az A. T. 14. §-a alapján 20 koronáig terjedhető rendbirsággal büntetheti, szükség esetén fegyelmi uton való felelősségre vonása iránt intézkedik. Az anyakönyvvezetőnek az a kijelentése, hogy a statisztikai űrlapokat a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz való beküldés előtt még felülvizsgálta, illetőleg pótolni vagy helyesbiteni szándékozott, menségül el nem fogadtatik. (Bm. 1895. évi 60,000. sz. ut. 85. §.) Az anyakönyvi felügyelő köteles a hatósága alá tartozó összes állami anyakönyvi kerületekben az állami anyakönyvvezető hivatalos eljárását és ügykezelését mentől gyakrabban, de minden évben legalább egyszer a helyszínén behatóan megvizsgálni.

E vizsgálat a statisztikai adatszolgáltatás ellenőrzésének szempontjából különösen a következőkre terjed ki: Takarékosan bánik-e az anyakönyvvezető a statisztikai űrlapokkal?

Pontosán bejelenti-e az időközi szükségletet a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz? Az űrlapok kitöltése szempontjából a szükséges pótló felvilágosításokat megszerzi-e a felektől? Az életkornak, anyanyelvnek, foglalkozásnak és a halál okának kitöltésénél szorosan szem előtt tartja-e az anyakönyvvezető a statisztikai űrlapok hátlapján foglalt utasításokat? A kitöltött statisztikai űrlapok az anyakönyvi bejegyzések folyó száma szerinti sorrendben vannak-e tartva? Havonként minden hó 8-án küldetnek-e be a statisztikai lapok a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz? A beküldés körül megtartatnak-e pontosan a Bm. ut 87. és 88. §§-ainak rendelkezései?

Az 1895. évi 60,000. sz. belügyminiszteri utasítás 1. és 3. §-ában felsorolt első- és másodfoku felügyelő hatóságok az anyakönyvvezetők helyszíni felülvizsgálatát, a statisztikai adatszolgáltatás szempontjából is, az anyakönyvi felügyelőkhöz hasonló módon gyakorolják.

A m. kir. központi statisztikai hivatalnak az a jogsultsága, hogy az anyakönyvvezetőt helyszíni felülvizsgálatok tartása által is ellenőrizheti, nemcsak az 1895. évi 60,000. sz. belügyminiszteri utasítás 85. §-án alapszik, hanem a m. kir. központi statisztikai hivatalról szóló 1897. évi XXXV. t.-cz. hatályba lépése óta e törvény által is biztosítva van.

Az állami anyakönyvi hivataloknak a m. kir. központi statisztikai hivatal részéről gyakorlandó ellenőrzése érdekében a törvényhatóság első tisztviselője minden anyakönyvi szervezeti változásról értesíti a m. kir. központi statisztikai hivatalt, a hová jelentést kell tennie minden olyan esetben, midőn *a)* valamely újonnan alakított anyakönyvi kerület működését megkezdette; *b)* valamely fennállott anyakönyvi kerület működését megszüntette; *c)* valamely anyakönyvi kerület székhelyének egyik községből a másik községbe való áthelyezése megtörtént; *d)* valamely községnek egyik anyakönyvi kerületből a másik kerülethez való átesetelése végrehajtatott; *e)* valamely kerület, mely azelőtt a házassági törvény alkalmazásánál más kerülettel képezett egy anyakönyvi kerületet, ezen kerülettől az említett törvény alkalmazása tekintetében különvált; *s* végül, midőn *f)* valamely kerület a házassági jogról szóló törvény alkalmazása tekintetében más kerülettel egyesítettet. (Bm. 1897. évi 60,531. sz. körrend.)

A m. kir. központi statisztikai hivatal a kiküldöttje által megejtendő statisztikai vizsgálat időpontjáról előre értesíti az illetékes anyakönyvi felügyelőt, a kinek tetszésére van bízva, hogy e vizsgálaton részt vegyen-e vagy sem. (Bm. 1897. évi 81,604. sz. és 1898. évi 94,145/1897. sz. rend.) A belügyminiszter külön felhívta az anyakönyvi felügyelőket, hogy a statisztikai vizsgálatoknak velük előre közölt határidejéről az

érdekeit anyakönyvvezetőket a vizsgálat érdekében ne értesítsék. (Bm. 1898. évi 39.298. sz. rend.) A m. kir. központi statisztikai hivatal a kiküldöttje által teljesített statisztikai vizsgálatról felvett vizsgálati jegyzőkönyv egy másolati példányát tudomásvétel és saját haláskörében megteendő esetleges intézkedés végett az illető anyakönyvi felügyelőnek is megküldi. (Bm. 1898. évi 94.145/1897. számú rendelet).

A fentebb az adatgyűjtő minták sorában közölt Orvosi Értesítők 1900 január hó elsején léptek életbe, s azt a célt szolgálják, hogy a statisztikai hivatal mindazon esetekben is, a midőn a halottvizsgálati bizonyítványt nem orvos halottkém állította ki, de az elhunytat orvos kezelte, a halál okát a kezelő orvostól származó kórmegállapítás révén pontosan kideríthesse. E végből az anyakönyvvezetők kötelessége mindazon esetekben, a mikor oly halálesetet anyakönyvelnek, a melyről a halottvizsgálati bizonyítványt nem orvos halottkém állította ki, vagy halottvizsgálati bizonyítvány egyáltalában nem állított ki, de az elhunyt orvosi kezelésben részesült, a kezelő orvos nevét és lakóhelyét a halottvizsgálati bizonyítványból, illetőleg a bejelentőtől megtudván, az orvosi értesítő fejrovatait a), b), c) és 1-4. kérdéseit statisztikai lap kitöltésével egyidejűleg kitölteni s az e célra a statisztikai hivatal által rendelkezésére bocsátott borítékban a kezelő orvosnak elküldeni, egy, az orvosi értesítőnek a statisztikai hivatalhoz portómentesen leendő belfeljegyzésére szolgáló boríték kíséretében. A kezelő orvos a hozzá érkezett orvosi értesítő 5., 6. és esetleg 7. kérdéseire a választ késedelem nélkül beírván, az orvosi értesítő aláírja s az anyakönyvvezető által rendelkezésére bocsátott boríték felhasználásával esetről esetre a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz küldi be. A kitöltés közelebbi módozataira nézve az orvosi értesítő hátlapján foglalt utasítás ad tájékoztatást, a melynek szövege a következő:

Utasítás.

1. Az Orvosi Értesítő-ürlapokat a megfelelő borítékokkal együtt a magyar kir. központi statisztikai hivatal bocsátja kellő mennyiségben az anyakönyvvezetők rendelkezésére.

2. Az Orvosi Értesítő minden oly haláleset alkalmával töltendő ki, a midőn az elhunyt orvosi kezelésben részesült, de a halottvizsgálati bizonyítványt nem orvos, hanem képesített halottkém vagy a halottvizsgálattal megbízott községi eljárásági tag töltötte ki, vagy a midőn halottvizsgálati bizonyítvány egyáltalában nem állított ki.

3. Az Orvosi Értesítő fejrovatait (a), b), és c) pontok), továbbá az 1-4. alatt foglalt kérdéseket az anyakönyvvezető tölti ki; az 5-6. és esetleg a 7. kérdések kitöltése, nemkülönbén a bejegyzett adatoknak aláírás által való hitelesítése, az illető kezelő orvos feladata.

A 7. rovat csak az esetben töltendő ki, ha a kezelő orvosnak tényleg valami érdekes megjegyezni valója van, pl. „a betegség megállapítása kétséges, mert a kezelés nagyon rövid ideig tartott” stb.

4. A halotti anyakönyvi bejegyzés keltének és folyószámának megjelölésére (c) rovat) elegendő — az évszám kitüntetése nélkül — csupán a hónapot és napot törtszám alakjában jelezni s a bejegyzés folyószámát aláírni. Pl. ha szeptember hó 11. napján 85. f. sz. alatt történt bejegyzésről van szó, ez egyszerűen így jelezhető: IX/11—85.

5. Az anyakönyvvezető az Orvosi Értesítőt a statisztikai lappal egyidejűleg tölti ki s az egy-egy nap kitöltött Orvosi Értesítőket a statisztikai hivatal által rendelkezésére bocsátott borítékok felhasználásával s egy-egy a statisztikai hivatalra szóló borítékkal együtt naponként elküldi az illető kezelő orvosok címére.

6. A kezelő orvos a hozzáérkezett Orvosi Értesítők 5., 6. és esetleg 7. kérdését minden késedelem nélkül kitölti s a kitöltött és aláírással hitelesített Orvosi Értesítőket, a rendelkezésére bocsátott e célra szolgáló borítékok felhasználásával esetről-esetre a magyar kir. központi statisztikai hivatalhoz küldi be, a hol azok adatai a halálzási statisztikai lapok adatainak kiegészítésére és helyesbítésére fognak felhasználni.

Az orvosi értesítő életbeléptetése következtében a halálzási statisztikai lap a kezelő orvos nevét és lakóhelyét tudakoló kérdéssel bővült abból a célból, hogy mindazon esetekben, a midőn akár az anyakönyvvezető az orvosi értesítőt a kezelő orvosnak nem küldötte el, akár pedig az orvos az anyakönyvvezető által rendelkezésére bocsátott orvosi értesítőt kellően kitöltve nem küldötte volna be a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz, a hivatal ezen mulasztásokkal szemben pótlólag megtehesse a kellő intézkedéseket. A kérdésnek ebből a céljából önként következik, hogy e kérdésre a választ csak akkor kell megadni, ha az elhunytól a halottvizsgálati bizonyít anyt nem orvos halottkém állította ki, de az elhunyt orvos kezelésben részesült. Ha tehát az elhunyt orvosi kezelésben részesült volna is, de a halottvizsgálati bizonyítványt orvos halottkém állította ki, erre a kérdésre nem kell válaszolni. Az első évben gyakran előfordult ugyanis, hogy a halálesetet bejelentők az orvosi kezelés fogalmát nagyon is tág értelemben fogták fel s orvosi kezelésben részesültek gyanánt jelentettek be oly elhunytakat is, a kiket az orvos haláluk előtt hosszabb idővel talán egyszer-kétszer látott s nem is utolsó betegségükben kezelte. Minthogy pedig ilyenkor az orvosnak nem áll módjában, hogy a halált okozó betegséget megnevezhesse, sőt legtöbbször arra sem emlékszik, hogy az elhunytat kezelte volna, az orvosi értesítő kiállítása is felesleges és céltalap munkát okozott.

Hogy ez a felesleges munka elkerültesék, 1901 óta a halálzási statisztikai lapon a fentemlített új kérdés akként módosított, hogy: „az elhunyt a halált okozó utolsó betegségében orvosi kezelésben részesült-e?“. A kérdés e világosabb megfogalmazása arra szolgál, hogy az anyakönyvvezető az elhunytat csakis akkor minősítse „orvosi kezelésben részesült“-nek s a bejelentő által megnevezett kezelő orvoshoz az orvosi értesítőt csakis akkor küldje el, ha a bejelentő kikérdezése

ntján megállapítania sikerült, hogy az orvos az elhunytat tényleg a halált okozó utolsó betegségében kezelte. Orvosi kezelésben részesülteknek csak azon egyének tekintendők: idült betegségben elhaltaknál, akik idült betegségüknek halálhoz vezető rosszabbodása alatt orvosi segítséget vettek igénybe, heveny betegségben elhaltaknál pedig, a kiket betegségük tartama alatt orvos látogatott; a miből önként következik, hogy orvosi értesítő csak az ily elhaltakról állítandó ki.

Jegyzet. Az 1899. évi népesedési mozgalom főbb eredményeit a következőkben közölhetjük:

A magyar korona országaiban 1899-ben 170.826 házasságot kötöttek, 14.618-al többet, mint a megelőző évben. Ezer lélekre 9 házasságkötés jutott, a szoros értelemben vett Magyarországon 8,9, Horvát-Szlavonországokban pedig 9,7. Legtöbb házasság volt novemberben, azután februárban, januárban és májusban. Az anyaországban a házasságkötések 3818%-ánál, Horvát-Szlavonországokban pedig 41,74%-nál a vőlegény 30 évesnél fiatalabb és a menyasszony 20 évesnél fiatalabb volt. Protogam házasság, a hol t. i. a vőlegény nőtlen, a menyasszony pedig hajadon volt, Magyarországon az összes házasságok 81,65%-a, Horvát-Szlavonországokban pedig 78,88%-a volt. A házassulók vallás szerinti megoszlása, összehasonlítva a legutolsó népszámlálás alkalmával talált arányokkal, a római katolikusoknál tüntet fel nagyobb házassulási hajlandóságot és a görög keletieknél legkisebbet. A római katolikusok a népszámlálásnál 50,85%-kal szerepeltek, az 1899. évi házasságoknál pedig a vőlegények közt 51,84, a menyasszonyok közt 52,31%-kal; a görög keletiek a népszámlálás idején 15,17, az 1899. évi házasságoknál pedig a vőlegények közt 14,52, a menyasszonyok közt 14,32%-kal. Összesen 16,72% vegyes házasság fordult elő 1899-ben, az összes házasságoknak az anyaországban 11, Horvát-Szlavonországokban 2 százaléka. Vegyes házasságot leginkább a róm. kath. ág. ev. és ev. ref. vallású házassulók kötnek, legkevésbé a görög keletiek. Keresztény-zsidó házasság az év folyamán 378 volt. A vegyes házasságok 23,8%-ában a gyermekek válásáról szóló törvény értelmében a házaspár előre meggyeztek születendő gyermekeik vallása iránt és pedig száz esel közül 53 ban az anya, 47-ben az apa vallása javára. A római és görög katolikus felekezetre nyereség háramlik e meggyezésekből, az ágostai és a református vallások azonban nagyobb veszteséget szenvedtek.

A nemzetiségek közül első sorban a magyarság részesedik nagyobb arányban a házasságok számában, mint a mily arányokat a népszámlálás alkalmával feltüntetett, azután a tótok és a ruthének következnek: a németek és oláhok az 1899. évi házasságokban kisebb százalékkal szerepelnek, mint a mult népszámlálás idején. Az anyaországban a házasságok 49,6%-ánál ugy a vőlegény, mint a menyasszony magyar anyanyelvű volt. Nemzetiségi szempontból vegyes házasság, a mikor t. i. a vőlegény s a menyasszony más-más nemzetiséghez tartoztak, az anyaországban csak 6,64 volt: a nyelvi különbözőség tehát jóval nagyobb akadály a házasság révén való keveredésnek és összeolvadásnak, mint a felekezeti különbség.

A születések száma 1899-ben a Magyar birodalomban 759.295 volt: 743.272 gyermek született élve és 16.023 halva. Az élveszülettek száma több, mint 36.000-rel emelkedett az előző évhez képest: ehhez képest míg 1898-ban ezer lélekre 37,7 élveszületés jutott, 1899-ben ez az arány 39,2-re javult. Az összes születésnek 9%-a, szám szerint 66.930 nem törvényes ágyból való; az előző évhez képest a törvénytelen szülöt-

tek aránya emelkedést mutat. Legtöbb törvénytelen születés fordul elő a görög keleti és unitárius vallásúaknál, legkedvezőbbek pedig az arányok az ágostaiaknál és a zsidóknál. Az élve születettek hitelezéseket szerint vizsgálva, az anyaországban a római katolikusoknál és görög katolikusoknál, Horvát-Szlavonországokban pedig a görög keletiekénél és az ágostaiaknál volt a legnagyobb a születések aránya; legkisebb pedig az anyaországban az ágostaiaknál, reformátusoknál, továbbá a görög keletiekénél, emitt pedig a római katolikusoknál, a reformátusoknál és a zsidóknál. Az anyanyelv szempontjából a törvényes születéseknél ugyanazokat a viszonyokat találjuk, mint a házasságoknál: népszámlálási arányaiknál kedvezőbben részesedtek a törvényes élveszülöttek számában a magyarok, lótok és ruthének, kedvezőtlenebbül pedig a németek és az oláhok. A törvénytelen szülötteknél viszont az oláhok arányszáma a legmagasabb. Az összes élveszülötteknek 44,26%-a származott magyar anyanyelvű szülőtől; csupán az anyaországot tekintve pedig 50,51%.

A magyar birodalomnak 1899-ben 514.334 halottja volt, 10.056-tal kevesebb, mint az előző évben. Az anyaországban 448.756 halálozás történt, Horvát-Szlavonországokban pedig 65.578: ezer lélekre itt 27,7, az anyaországban pedig 27,1 haláleset számítható. Az elhaltaknak még mindig közel fele, 49,4%-a a hét évnél fiatalabb gyermekek közül került ki, sőt 46,4%-ot tesz az öt éven alul elhaltak száma és 30.039-öt az egész élet még be nem töltött kis halottak száma is. A halálozások 56,76%-a a férfiakra 49,24%-a pedig a nőkre esik. A hitelezéseket szerint vizsgálva a halálozásokat, az anyaországban a zsidóknál, ágostaiaknál és reformátusoknál találunk kedvezőbb arányokat, a római és görög katolikusoknál s a görög keletiekénél pedig magasabb halálozási százalékokat; Horvát-Szlavonországokban ugyancsak az izraelitáknál a legkedvezőbbek a halandósági viszonyok, azután a római katolikusoknál; legkedvezőtlenebbek pedig a görög keletiekénél. Nemzetiség szerint a magyarságnál és a lótoknál magasabb a halálozási arányszám, mint a népszámlálás alkalmával talált arány; a németeknél pedig alacsonyabb.

A halált okozó betegségek statisztikája még nem teljesen megbízható: Magyarországon 44,5%, Horvát-Szlavonországokban pedig csak 20,4% az orvos által magállapított halálokok aránya; a nagyobb rész tehát még mindig a képzetlen, nem orvos halottkének bemondásai alapján osztályoztatik egy vagy más halált okozó betegséghez.

137.897 halálesetet okoztak a fertőző betegségek, a melyek közül főleg a gümőkór érdemel figyelmet. Ezer halott közül Magyarországon 140, Horvát-Szlavonországokban 157 pusztult el gümőkórban: amott 63.032, itt pedig 10.291 halálesetet okozott ez a fertőző baj. A vörheny 11.400 halálesetet okozott, a ronesotótoroklob és a torokgyík 10.520-at; a kanyaró 10.104-et. A nem fertőző betegségek közül legnagyobb számmal szerepelnek a tüdő és mellhártyagyulladás 43.266 halálesettel, a göresök 29.187, a vízibetegség 12.805, a gyermekaszály 11.743 halálozással. Nem természetes haláleset Magyarországon 10.339 történt, Horvát-Szlavonországokban pedig 1.240. Ezek közül Magyarországon 5.226 következett be haláleset folytán, 3.024 öngyilkosság folytán, 825 gyilkosság következtelen s 1263-nak eredete nem volt megállapítható. Horvát-Szlavonországokban 836 haláleset, 233 gyilkosság, 167 öngyilkosság és egy bírói kivégzés is fordult elő.

A születések és halálozások közötti különbözettel képezi a természetes népszaporodást, a mely a magyar birodalom népességét 1899-ben 228.938 fővel gyarapította, kedvezőbb arányban, mint az utolsó évtizednek bármelyik esztendejében. A magyar anyaországban 195.821 főnyi volt a természetes népszaporodás, ezer lélekre 11,8 szaporodással; Horvát-Szlavonországban pedig 33.117, vagyis ezer lélekre éppen 14 főnyi. A természetes népszaporodás hazánkban az északkeleti s az alföldi vár-

megyékben a legnagyobb s legkedvezőtlenebb a Dunántúl, Erdély s az északnyugali felvidék némely pontján. A városokban, a melyeknek erősödését leginkább a vidéki népesség felszívása okozza, a természetes népszaporodás kisebb mérvű; kivétel azonban ebben a tekintetben is Budapest székesfőváros, a mely, jóllehet bevándorlás útján is egyre gyarapodik, természetes népszaporodásával is a legjobb viszonyokat feltűntető törvényhatóságok közé tartozik, ezer lélekre 14.65 tevő arányával.

A természetes népszaporodás hitfelekezeti és nemzetiségek szerint vizsgálva, jobbra azokat az arányokat tünteti fel, a melyekkel a népszámlálás alkalmával találunk. Az anyaországban főleg az izraeliták, római és görög katolikusok, a nemzetiségek közül pedig a ruthének, magyarok és tótok szaporodtak nagyobb arányban, mint a mely aránynyal voltak képviselve a népszámlálás idején.

A népmozgalmi statisztika módszerének részletes ismertetése és eredményeinek rendszeres összefoglalása található a Magyar Statisztikai Közlemények új folyamának XXII. kötetében.

VII.

A közegészségügyi statisztika.

A közegészségügyi statisztika adatait évenként egyszer a törvényhatóságok szolgáltatják s így az adatszolgáltatásért közvetlenül a vármegyei alispánok, illetve a városi polgármesterek a felelősek, az adatok bejegyzését azonban a tisztli főorvosok, járási orvosok, esetleg községi elöljárók s végül a körházi igazgatóságok is eszközlik, s így az adatszolgáltatási kötelezettség — az adatszolgáltatásban való részvételük mérvéhez képest — rájuk is kiterjed.

A közegészségügyi statisztika célja és nagy fontossága annyira nyilvánvaló, hogy azt hosszabban fejtegetni teljesen fölösleges. Népünk gyarapodása, gazdasági és szellemi téren való erősödésünk függ attól, hogy közegészségügyünk minél rendezettebb s a lakosság egészségét fenyegető minden kár vagy veszély idejekorán elhárítható vagy lehetőleg megelőzhető legyen. A közegészségi igazgatás ezen céljaihoz pedig önként érthetőleg szükséges, hogy a közegészség állapótáról minél pontosabb adatok álljanak rendelkezésünkre.

Itt csak annak megemlítésére szorítokozunk, hogy az alább felsorolandó statisztikai adatgyűjtő-minták még egyáltalán nem merítik ki a hazánkban folyó közegészségügyi statisztikai tevékenységet. A közegészségi statisztikának egyik legfontosabb forrása a népmozgalmi statisztikának halálozási lapja (l. a 45. lapon), a melyből a halált előidéző betegség megnevezése az alapja az annyira fontos haláloki statisztikának. A halálok a korviszonyokkal, foglalkozással, lakóhellyel stb. összehasonlítva adja a legbiztosabb tanulságokat arra vonat-

kozólag, hogy népünk mely részét, mily korban, mily betegségek veszélyeztetik leginkább.

A közegészségügyi statisztikának két más része, a kórházak betegforgalmának betegségek szerint való részletezése, továbbá a fertőző betegségek bejelentése szintén fennáll a statisztikai hivatalnál folyó adatgyűjtéseken kívül is, amannak adatai a belügyminiszteriumnál, az utóbbié pedig a törvényhatóságoknál gyűlvén össze.

Az itt tárgyalandó adatgyűjtések is korábban a belügyminiszteriumnál folytak, s csak 1898-ban, a mikor az 1897. évi, XXXV. törvényzikk értelmében a belügyminiszternek az országgyűlés elé terjesztett külön közegészségügyi jelentése megszűnt, utaltattak a statisztikai hivatalhoz.

Az adatgyűjtő mintákat a statisztikai hivatal küldi meg minden év végen a törvényhatóságoknak; a kérdőívek kitöltése után a törvényhatósági városok részéről január hó végéig, a vármegyék részéről pedig február hó végéig terjesztendők vissza a statisztikai hivatalhoz.

A felvételi minták a következők:

R. t. város:

vármegye:

Járás:

1. Kimutatás

a járás (város) közegészségi viszonyaira befolyással lehető általános tényezők alakulásáról az 1900. év folyamán.

1. Foganatosítottak-e a járás (város) területén oly nagyobb munkák, melyek a közegészségi állapotokra előnyös vagy hátrányos befolyással lehetnek (csatornázás, vízvezetékek, mély kútak, ártézi kútak létesítése, vízszabályozás, lecsapolás, fásítás vagy sertésszállások, ipar-telepek, kenderáztalók létesítése stb.)? Ha igen, miféle munkálatok és mely községben vagy községekben s ezek a közegészség szempontjából előnyöseeknek vagy hátrányosoknak tekinthetők-e?

2. Fordultak-e elő oly természetű *elemi csapások*, amelyek a közegészségi állapotok alakulására feltehetőleg káros halással voltak, úgy-mint vízáradások, nagy tűzvészek, igen rossz termés, stb. Ha igen, miféle csapás és mely községben vagy községekben?

3. Forognak-e fenn a járás (város) területén egyéb oly különleges körülmények, amelyek a közegészségügyet hátrányosan befolyásolják, pl. tüzkárok (milyenek), nagy szegénység, a népnek nagy közönye az egészség gondozása iránt, a gyermekápolás nagymérvű elhanyagolása, kuruzslás, közegészségre káros babonák (milyenek), ártalmas szokások (milyenek) elterjedése, stb.?

4. Az elsőfoku közegészségi hatóság nézete szerint a járás mely részeiben és *minő intézkedésekkel lehetne a közegészségi állapotokon javítani?*

ilyen intézkedések fogantatásának vannak-e és minő akadályai (pénzügyi, műszaki vagy milyen egyéb akadályai névszerint)?

5. Az I. fokú közegészségi hatóságnak egyéb a közegészségügyet érdeklő netaláni észrevételei?

6. A II. fokú közegészségi hatóságnak netaláni észrevételei:

Járási (r. l. városi) orvos.

Járási főszolgabíró (r. t. városi polgármester).

Látta:

vármegyei tisztí főorvos.

Ez a kimutatás járasonként készül; a rendezett tanácsú és törvényhatósági városok is egyet-egyet állítanak ki (az esetben is, ha több kerületből állanak). A kimutatás kitöltésére a járási (városi) orvos köteles; felülvizsgálja és láttamozza a járási főszolgabíró (polgármester) s a tisztí főorvos is.

vármegye.

sz. kir. város

2. Közegészségügyi személyzet létszáma az 190 év december hó 31-iki állapot szerint.

Részletezés	Összesen	E b b ő l		
		hazai	ausztriai	egyéb külföldi
o k i e v é l l e l				
1. Orvostudor				
2. Sebész				
3. Okleveles gyógyszerész: Gyógyszertárt önállóan kezelő (tu- ajdonos, bérlet vagy gondnok) . .				
Gyógyszertárban alkalmazott ok- leveles segéd				
4. Okleveles bába				
Kelt	190 év	hó	nap.	

vármegyei (városi) tisztí főorvos.

E kimutatás úgy a vármegyei, mint a városi törvényhatóságokban egy példányban készül s a tiszti főorvos által állítandó ki. A kimutásba a törvényhatóság területén lakó összes orvosok és egyéb közegészségügyi személyek kivétel nélkül felveendők, de csakis azok, a kik tényleg a törvényhatóság területén laknak. Ennélfogva azokat a vármegyei tiszti orvosokat, nemkülönbén az oly járási orvosokat, akik a vármegye székhelyét képező, de a vármegyéhez nem tartozó külön törvényhatósággal bíró sz. kir. városban laknak, nem a vármegyénél, hanem az illető sz. kir. városonál kell kimutatni. Előfordulhat tehát oly eset is, hogy a kimutatást készítő tiszti főorvosnak a kimutatásból önönmagát is ki kell hagynia, mint-hogy ezen kimutatás szerkesztésénél kizárólag a lakóhely tekintendő irányadónak.

A katona- és honvéd-orvosok, illetőleg sebészek a kimutatásba csak abban az esetben veendők fel, ha oklevelük a törvényhatóság közgyűlésében kihirdettetvén, magángyakorlat üzésére jogosítva vannak.

Okleveles bábáknak csak azok tekintendők, akiknek a kolozsvári egyetemen, vagy a budapesti, pozsonyi, nagyváradi, szegedi, nagyszombati, szombathelyi, debreczeni és az ungvári bábaképezdek valamelyike által kiállított oklevelük van; a csak főorvosi képesítéssel vagy az ungvári bábaképezdében három hónapi tanfolyam alapján egy törvényhatóság területén bábgyakorlatra jogosító bizonyítvánnyal bíró bábák itt nem mutatandók ki.

Azok az okleveles gyógyszerészek, akik gyógyszerárban nem működnek (nyugalomba vonultak, stb.), a kimutatásba nem veendők fel, mert nem képeznek közegészségügyi személyeket.

vármegye
törv. hat. j. város

3. Hatósági orvosok létszáma és illetményeik
az 190... év december hó 31-iki állapot szerint.

Orvosok részletezése	Létszám	Illetmények			
		fizetés	lakbér	utálvány	összesen
		k o r o n a			
Tiszti főorvos					
Tiszti főorv. helyet. és segédorv.					
Székesfővárosi ker. tiszti orvosok					
Székesfővárosi kerületi orvosok					
Székesfővárosi rendőr-orvosok .					
Törvényhat. városi ker. orvosok					
Járás-orvosok					
rend. hat. városi orvosok . . .					
Községi orvosok					
Körorvosok					
Összesen					

Kelt év hó . n.

vármegyei (városi) tiszti főorvos.

E kimutatásban — amely szintén törvényhatóságokint szerkesztendő — a törvényhatóságban tényleg alkalmazott összes hatósági orvosokat ki kell mutatni, tekintet nélkül arra, hogy azok a törvényhatóság területén vagy azon kívül laknak-e. Énnél fogva a „Közegészségügyi személyzet létszáma” cz. kimutatással ellentétben — a melynek összeállításánál kizárólag a lakóhely az irányadó — e kimutatásba az illető vármegyénél azokat a vármegyei tiszti és járási tiszti orvosokat is fel kell venni, akik a vármegye vagy járás székhelyét képező, de a vármegyéhez tulajdonképpen nem tartozó sz. kir. és törvényhatósági joggal felruházott városban laknak. A tiszteletbeli vagy címzetes orvosok a kimutatásba nem veendőek fel.

A rendezett tanácsu városi, illetve községi orvosok sorában azok is kimutatandók, akik nagyobb városokban vagy községekben mint kerületi orvosok szerepelnek.

..... vármegye.

4. Kimutatás.

a községi orvosi állomásokról és körorvosi kerületekről az 190 év
december hó 31-iki állapot szerint.

1. A vármegye kebelébe tartozó azon községek száma, melyekben orvosi állomás rendszeresítve volt:

a) a törvény által orvos tartására kötelezett (6000-nél népesebb) község vagy rendezett tanácsu város?

b) a törvény által orvos tartására nem kötelezett (6000-nél kisebb lakosságu) község?

Összesen.....

2. Ezen községek közül a rendszeresített községi orvosi állomás az év végén tényleg:

Orvostartásra
kötelezett község nem kötelezett község

a) hányban volt betöltve?

b) hányban nem volt betöltve?

3. Azon községek száma, melyek körorvos tartása céljából közegészségi körbe vannak osztva?

4. A vármegyében lévő közegészségi körök száma?

Volt-e eset arra, hogy több kör ideiglenesen egyesítve volt, névszerint mely körök?

5. Azon körök száma, a melyekben az orvosi állomás az év végén tényleg

a) be volt töltve?

b) nem volt betöltve?

6. Azon községek száma, melyek:

a) orvossal tényleg betöltött körökhöz tartoznak?

b) orvossal be nem töltött körökhöz tartoznak?

7. Azon községek névszerinti felsorolása, a melyek körorvos tartása céljából nem voltak közegészségi körbe oszthatók:

8. A vármegye összes községeinek száma?

Kelt....., év..... hó..... n.

..... vármegyei Uzsóti főorvos.

Az 1. 3. és 7. rovatokban kitüntetett adatoknak együttesen rendszerint a vármegye összes községeinek számát (8. rovat) kell kiadniok. Kivételt csak az az eset képezhet, ha valamely vármegyében a kebelébe tartozó községek közül egycsek más vármegyei közegészségi körökhöz vannak beosztva, a midön az 1. 3. és 7. tételek összege természetesen kisebb lesz a vármegye összes községeinek számánál — vagy ha ellenközöleg a vármegyei közegészségi körökhöz más vármegyei községek is vannak csatolva, a midön pedig az 1. 3. és 7. rovatok alatt foglalt adatok összegének önként érthetöleg ugyanannyival magasabbnak kell lennie a vármegyei községek számánál.

Ha a vármegye területén oly 6000-nél népesebb községek vagy r. t. városok vannak, a melyek — bár erre kötelezvek — orvosi állást nem rendszeresítettek, ezek névszerint felsorolandok.

Ez a kimutatás természetsszerűleg csak a vármegyékre vonatkozik; a törvényhatósági városok tehát kitöltésre a kimutatást meg sem kapják.

vármegye,
sz. kir. város.

5. Statisztikai kimutatás.

a halottvizsgálat (halottkémlés) vezetéséről az 1. év december hó 31-iki állapot szerint.

1. A vármegye hány községében (törvényhatósági jogu városoknál a város hány kerületében) teljesíti a halottvizsgálatot orvos halottvizsgáló (halottkém); és pedig:

a) hány községben községi vagy körorvos?

b) hány községben más orvos?

2. Hány községben (törvényhatósági jogu városoknál a város hány kerületében) teljesíti a halottvizsgálatot képesített (orvos által kitanított) halottvizsgáló (halottkém)?

Ezek közül } a) hányan tudnak írni, olvasni?

b) hányan nem tudnak írni, olvasni?

3. Hány községben (törvényhatósági jogu városoknál a város hány kerületében) teljesíti a halottvizsgálatot, orvos halottvizsgáló és képesített nem orvos halottvizsgáló hiányában, a községi előljároságnak valamely megbizott tagja?

4. A vármegye területén vannak-e oly községek (a törvényhatósági város területén vannak-e oly városrészek) és névszerint melyek azok, ahol a halottvizsgálatot senki sem teljesíti?

Kelt év hó nap.

vármegyei (városi) tisztí főorvos,

Ez a kimutatás a törvényhatóság egész területéről egy példányban töltendő ki a tiszti főorvos által a halottképekről vezetett törzskönyvek alapján.

Járás :
R. t. város :

.....vármegye.

6. Védhimlőoltási kimutatás

190... évről.

1. Az oltó orvosok száma :

2. A beoltottak száma és részletezése.

A beoltottak részletezése	Jó sikerrel			Eredmény nélkül			Együtt		
	emberi nyirkkel	állati nyirkkel	összesen	emberi nyirkkel	állati nyirkkel	összesen	emberi nyirkkel	állati nyirkkel	összesen
Először oltottak :									
Újra oltottak :									
Összesen :									

Kelt év hó

.....
járásí főszolgabíró
(r. t. városi polgármester.)

.....
járásí orvos (r. t. városi orvos).

Látta :

.....
vármegyei (városi) tiszti főorvos.

A védhimlőoltási kimutatás vármegyékben járásonként és r. t. városonként szerkesztendő a járási, illetve r. t. városi orvos által; törvényhatósági városonként egy kimutatás terjesztendő ugyan be, de a város annyi űrlapot kap kézhez, hogy kerületenként összeállíthatassa a kimutatást a kerületi orvosok által, s e kerületi adatokból azután a városi tiszti főorvos összesíti az egész városra vonatkozó kimutatást.

hat. j. város.
vármegye.

7. Statisztikai kimutatás

a kórházak, elme- és egyéb gyógyintézetek részére (a járványkórházak kivételével) az 190... évről.

1. A kórház vagy gyógyintézet neve és székhelye:
2. A kórház vagy gyógyintézet fentartójának megnevezése:
3. A kórház vagy gyógyint. jellege (magánkórh., közkórh., stb.?)
4. A kórház vagy gyógyintézet felszerelt ágyainak száma?
5. A kórház vagy gyógyintézet betegforgalma az 190... év folyamán:

Nem szerint	Maradt a múlt évről	Felytetett az év folyamán	Ápolás alatti volt összesen	Az év folyamán elbocsátott		Az év végén a kórházban visszatartott	Az ápolási napok összes száma
				gyógyulva javultan	gyógyulatlannal meghalt		
Férfi							
Nő							

6. A kórházban vagy gyógyintézetben az év folyamán meghaltak közül

helybeli lakos volt?

idegen volt?

Összesen

7. A napi ápolási díjak magassága (ha különböző díjosztályok vannak megállapítva, osztályok szerint részletezve)?

8. A kórház vagy gyógyintézet személyzet részletezése az 190... év végén:

a) orvosok száma

b) betegápolók száma és pedig: világi } férfi? szerzetbeli } férfi?
nő? nő?

c) egyéb személyzet } tisztviselő férfi nő
} cseléd, szolgál, munkás stb. férfi nő

9. A kórház vagy gyógyintézet összes tényleges bevétele és kiadása az 190... év folyamán (a tisztán átfutó jellegű tételek kihagyásával):

a) Bevétele { ápolási díjából korona fill.
} egyéb forrásból "

Összesen korona fill.

b) Kiadása korona fill.

6. A járvány-kórházban az év folyamán meghaltak közül:

helybeli lakos volt?.....

idegen volt?.....

Összesen.....

Kelt év hó.....

Látta:

tiszti főorvos.

kórházi (gyógyintézeti) igazgató
(főorvos, esetleg közszéki előjáró.)

A járvány-kórházi kimutatás külön kiállítandó a törvényhatóság területén levő minden egyes járvány-kórházról. Megjegyzendő, hogy ezen kimutatás nem vonatkozik a köz- vagy magánkórházak azon elkülönített helyiségeire, a melyek a kórházban előforduló fertőző megbetegedések felvételére szolgálnak, hanem csak a községeknek azon külön járvány-kórházaira, melyek kizárólag fertőző betegek elhelyezésére valók és a melyekről az 1000 lakosnál többet számláló községek gondoskodni tartoznak. — A kimutatásnak a betegforgalmat tudakoló kérdéseken kívüli egyéb rovatai az esetben is kitöltendők, ha az év folyamán betegforgalma egyáltalában nem volt is.

A közegészségügyi statisztikai adatgyűjtési mintákból annyi példányt bocsátanak a törvényhatóságok rendelkezésére, hogy a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz beterjesztendő egy-egy kimutatáson kívül házi használatra az összes kimutatásokból egy pontosan kitöltött példány a tiszti főorvosnál, (a járások és rendezett tanácsu városok szerint szerkesztett kimutatásokból, egy-egy példány az illető járási vagy városi hatóságnál is, a kórházi és egyéb gyógyintézeti és a járvány-kórházi kimutatásokból pedig egy-egy példány az illető kórházban, azonkívül vármegyei törvényhatóságokban az elsőfoku közegészségügyi hatóságnál is) visszatartható legyen.

Azon kimutatásokat is, a melyeket a járási orvos, a kórházigazgatók stb. töltenek ki, a törvényhatósági tiszti főorvos megvizsgálja és ennek megtörténtét aláírásával igazolni tartozik.

A közegészségügyi statisztikának a közegészségi személynre vonatkozó része a törvényhatósági tiszti főorvos által vezetett törzskönyvekből állítatik össze. E törzskönyvek vezetését a 120528. számú 1898. évi belügyminiszteri rendelet írja elő. Az I. számú törzskönyv a törvényhatóság területén lakó orvosokokról és sebészekről szerkesztendő; a II. számú az okleveles hábakról, a III. a törvényhatósági

tiszti orvosokról, a IV. a vármegye területén alkalmazott községi orvosokról, az V. a vármegye területén alkalmazott körorvosokról, a VI/a. a törvényhatóság területén alkalmazott orvoshalottvizsgálókról, végül a VI. b. számú törzskönyv a képesített halottképekről. Az I—V. törzskönyveknek másolatait minden év december 31-én volt állapot szerint föl kell terjeszteni a belügyminiszteriumhoz; a fölterjesztés határideje — mint a közegészségügyi statisztikai kimutatásoknál is — a törvényhatósági városok részéről január hó vége, a vármegyei törvényhatóságok részéről pedig február hó vége.

Az évközben történő bármínemű változásokat színes tintával, esetről-esetre minden késedelem nélkül keresztül kell vezetni, úgy hogy a törzskönyv mindenkor a tényleges állapotnak feleljen meg.

Jelentékenyebb változások esetén a törzskönyv minden év legelején a megelőző évi december hó 31-iki állapot szerint teljesen újból szerkesztendő. Az e célból szükséges, valamint a belügyminiszter úr (ő Nagyméltóságához felterjesztendő másolati példányhoz kellő nyomtatványok a m. kir. központi statisztikai hivatalnál kaphatók.

A törvényhatóság kötelessége alkalmas módokról gondoskodni, illetőleg célra vezető intézkedéseket tenni aziránt, hogy a törzskönyvekben nyilvántartandó adatok tekintetében történő bármínemű változásokról a tiszti főorvos haladéktalanul tudomást szerezzen. A központi statisztikai hivatal a közegészségügyre vonatkozó statisztikai adatszolgáltatás helyszíni ellenőrzése alkalmával, különösen pedig a megfelelő statisztikai adatoknak a törzskönyvekkel való összehasonlításával kapcsolatban figyelmét a törzskönyvnek pontos vezetésére, és a törvényhatóságoknak a pontos nyilvántartás érdekében tett intézkedéseire is kiterjesztheti. A törzskönyvek pontos vezetése tárgyában a törvényhatóságok által tett intézkedésekről és azok sikerességéről a belügyminiszter úr közvetlenül, saját kiküldöttjei útján is meggyőződést szerez.

Jegyzet. A közegészségi statisztika 1899. évi főbb eredményeit a következőkben közölhetjük:

A magyar birodalomban a közegészségügy gondozására hivatott személyzet közt 5014 orvostudor, 330 okleveles sebész, 10.092 okleveles bába és 1.604 okleveles gyógyszerész volt. Az orvostudorok száma az előző évhez képest 196-tal emelkedett, a sebészeké ellenben 19-czel csökkent. Százezer lélekre Magyarországon 28,3, Horvát-Szlavonországokban pedig 13,4 főnyi orvosi személyzet jutott. Az orvosok azonban az ország területén meglehetősen egyenlőtlenül vannak eloszolva, a városokban inkább tömörülnek, s a vidéken kevesebb számmal vannak: az anyaországban a vármegyékben csak 2.759 orvos működik, a városokban pedig 1938, s magán Budapesten 1218.

Az okleveles bábák száma évről-évre örvendetesen gyarapodik:

1899-ben százezer lakosra az anyaországban 56, Horvát-Szlavonországokban pedig 32 okleveles bába esett.

A gyógyszerészek száma az előző évhez képest 11 főnyi szaporodást tüntet fel: az összes gyógyszerárak száma (a fiók, házi és kézi gyógyszerárakat is ide számítva) 2045 volt.

Hatósági orvosi teendőket az anyaországban 2254 orvos végeztet, s összes javadalmazásuk 3,100.000 korona volt; Horvát-Szlavonországokban 214 hatósági orvos működött, 436.000 korona fizetését. A hatósági orvosok közül az anyaországban 1445, Horvátszlavon-országokban pedig 93 volt községi vagy körorvos. Az anyaországban 2291 községben (az összes községek 18 0/0-ában) nem volt semminemű orvosi szolgálat; Horvát-Szlavonországokban csak 47 község (90 0/0) maradt orvosi gondozás nélkül.

Az orvos halottképek száma az anyaországban 1518, a nem orvos halottvizsgálók pedig 10,322; a halálesetek 44,5 0/0-ában a halál okát orvos állapította meg. Horvátszlavon-országokban 165 orvos és 2874 nem orvos halottkém működik; orvos teljesítette a halottvizsgálatot a halálesetek 20,4 0/0-ában.

A védhímlőtöltést Magyarországon 513.158 gyermekre hajtották végre első ízben, az ismételt oltások száma pedig mintegy 518.000 volt. Horvát-Szlavonországokban első ízben 68.991 gyermek oltatott be, ismételt oltásban pedig körülbelül 45000-en részesültek.

A kórházak száma az anyaországban 387 volt, a rendszeresített kórházi ágyaké 23,621, a kórházi ápolási napoké pedig 6,228.198. Horvát-Szlavonországokban 39 kórház volt: ezekben 4.144 rendszeresített ágyon 1,039.657 napi ápolás történt. Az anyaország kórházi betegeinek 6,21 0/0-a halt meg, Horvát-Szlavonországokban pedig 5,31 0/0. Százezer lakosra az anyaországban 1284 kórházi beteg jutott, Horvát-Szlavonországokban pedig 1547 beteg.

A járvány-kórházak száma 1899-ben 2701 volt, ezek között 2641 önálló szervezeti, és 60 más kórházzal kapcsolatos. A járvány-kórházakban 9580 felszerelt ágy volt; évi betegforgalmuk 3588 volt, az összes ápolási napok száma pedig 73.139.

VIII.

A gyógyfürdők és ásványvízforrások statisztikája.

Mint részben a közegészségügyi statisztikához tartozók, közvetlenül az után érdemelnek említést a gyógyfürdők és az ásványvízforrások statisztikája. A gyógyfürdők statisztikája — ideértve az összes gyógyfürdők, gyógyhelyek, meleg és hidegvíz gyógyintézetek, és egyéb gyógyintézetek statisztikáját, korábban a m. kir. belügyminiszteriumban műveltetett, és adatai is a belügyminiszteriumnak az 1876. évi XIV. törvény-cikk alapján az országgyűlés elé terjesztett közegészségügyi jelentésben láttak napvilágot. A 1897. évi XXXV. t.-cz. értelmében azonban ez a külön közegészségügyi jelentés megszünt, s a közegészségi statisztika egyes ágai, mint főntebb láttuk, a belügyminiszter urnak 1898. évi 120.528. sz. ren-

deletével a m. kir. központi statisztikai hivatal hatáskörébe utaltattak.

Ezekkel egyidejűleg, ugyanczen rendelettel a gyógyfürdők statisztikájának összeállításával is a statisztikai hivatal bízott meg. Az adatgyűjtés eredményei nemcsak a közegészségi igazgatás részére jelentenek nem értéktelen tanulságokat, hanem a természeti adományokban oly gazdag magyar fürdők fejlődéséről vagy hanyatlásáról a nemzeti gazdaság szempontjából is figyelemreméltó képet rajzolnak.

Az adatok beszolgáltatói maguk a fürdők és egyéb gyógyintézetek tulajdonosai, illetőleg bérleti vagy kezelői, a kik az adatgyűjtő mintát közvetlenül a m. kir. központi statisztikai hivataltól kapják.

Különösen figyelembe veendő, hogy a statisztikai kimutatás kitöltésével a gyógyfürdők összes statisztikai természetű kötelezettségeiknek eleget tettek, s a korábban készített terjedelmes jelentéseket, a melyekben még a meteorológiai megfigyelésekről, stb. is be kellett számolniuk, most már *nem kell* megírniuk. (Az új rendelkezést fürdőtulajdonosaink még nem eléggé ismervén, többen közülök ma is vesződnek e fölösleges munkával).

A gyógyfürdők statisztikai adatai a következő minta szerint gyűjtetnek:

Statisztikai kimutatás.

a fürdők és egyéb gyógyhelyek számára az 190—évről.

1. A gyógyhely vagy fürdő tulajdonosának neve (a czég megnevezése)?
2. A község neve, melynek határában a gyógyhely (fürdő) fekszik?
3. A gyógyhely vagy fürdő tüzetes megnevezése és közelebbi jellemzése (ásványos fürdő, vizgyógyintézet, klimatikus gyógyhely, stb.)?
4. A vállalat házilag kezeltetett-e vagy bérbe volt-e adva?
5. A fürdő vizének minősége a következő osztályozás szerint:
 - a) tiszta és földes hévíz? b) kénes hévíz? c) vasas hévíz? d) alkalis hévíz? e) egyszerű és földes savanyúvíz? f) alkalis savanyúvíz? g) vasas savanyúvíz? h) vasgáliczos-timsós ásványvíz? i) keserűvíz? k) konyhasós, jódos, brómos víz? l) konyhasós ásványvíz? m) kénes savanyúvíz? n) kénes sósvíz?
6. A fürdő vizét ki elemezte utoljára és mikor?
7. A fürdő vize csak fürdésre használtatik-e, vagy élvezeti, illetőleg gyógyvíz gyanánt forgalomba is kerül-e és minő néven?
8. Mikor kezdődött a fürdőidény és mikor ért véget?

9. A gyógyhely vagy fürdő látogatottsága az év folyamán:

Részletezés	Felnőttek			15 éven aluli gyermek			Mindössze			Az éjjelek összes száma, a mennyit a fürdő-vendégek a fürdő-, illetve gyógyhelyen el- látottak fi nő együtt
	férfi	nő	össze- sen	fiú	leány	össze- sen	fi	nő	együtt	
<i>Állandó vendégek</i>										
Belföldiek										
Külföldiek										
Összesen										
<i>Időiglenes vendégek</i>										
Belföldiek										
Külföldiek										
Összesen										

10. A fürdő (gyógyhely) vendégforgalma havonként.

H ó n a p	Érkezett			Távozott			A tényleges			
	állandó	ideiglenes	együtt	állandó	ideiglenes	együtt	legmaga- sabb	legalacso- nyabb	létszám volt	
							mely napon ?	mely napon ?	mely- kora ?	mely- kora ?
Január										
Február										
Márczius										
Április										
Május										
Június										
Július										
Augusztus										
Szeptember										
Október										
November										
December										
Összesen :										

Kelt év hó napján.

fürdőigazgató (fürdőorvos).

A kimutatás kitöltésére vonatkozólag a következőket kell megjegyeznünk:

Állandó fürdővendégül azok tekintendők, a kik a fürdő telepen legalább egy hétig tartózkodtak, ideiglenes fürdő vendégül pedig azok, a kik egy hétnél rövidebb ideig időztek a fürdő telepen, de ott legalább egy éjjelt töltöttek. Azok az átutazó vendégek, a kik még egy éjjelt sem töltöttek a fürdőben, a kimutatásban számba nem veendőek. Belföldi vendégnek kell tekinteni nemcsak a magyar anyaországiakat, hanem a horvát-szlavonországiakat is, s külföldinek csak azok tekintendők, a kik nem a magyar korona országai területén laknak.

A vendégforgalomra vonatkozó adatokat a fürdők vendéglajstromából vagy egyéb megfelelő nyilvántartásából kell venni; ily nyilvántartások vezetése most már kötelező, s a statisztikai hivatal helyszíni vizsgálatai alkalmával jogosítva van annak a megvizsgálására, hogy a fürdők tényleg vezetnek-e ily megfelelő nyilvántartásokat, továbbá annak az ellenőrzésére, hogy a bevallott adatok e nyilvántartásokból a valóságnak megfelelően irattak-e ki. Az 1876. évi XIV. t.-cz. 60. és 106. szakaszai értelmében ugyanis a közigazgatási hatóságok jogosítva vannak a gyógyintézetek és gyógyfürdők üzleti könyveit betekinteni; az 1897. évi XXXV. t.-cz. 10. §-a értelmében tehát ez a jogosítvány kiterjed a m. kir. központi statisztikai hivatalra.

A gyógyfürdők statisztikáját az 1899. év óta műveli a statisztikai hivatal; az ásványvízforrások statisztikáját azonban már 1897. óta.

Az ásványvízforrások statisztikája a belügyi és kereskedelemügyi miniszter uraknak egyetértő rendelkezése folytán utaltatott a statisztikai hivatal munkakörébe; ezélja egyfelől a közegészségi igazgatásnak szolgálata, másfelől gazdasági érdekeink kellő ismerete, az ásványvizekre, mint egyik igen fontos kereskedelmi cikkünkre vonatkozólag.

Az adatgyűjtés nem terjed ki a hazánkban oly nagy számmal található, igen gyakran csak a legközelebbi környék lakossága által használt, vagy felhasználatlanul maradó összes ásványvízforrásokra, hanem csupán azokra, a melyeknek vize tényleg kereskedelmi forgalomba kerül. Ezért gyakran megeshetik, hogy egy ásványvízforrás, mely kezdetben kereskedelmileg ki nem használtatott, később lesz köteles adatszolgáltatója az ásványvízforrások statisztikájának. Hogy tehát az adatszolgáltatásra kötelezettek jegyzéke mindig e tényleges állapot szerint kiigazítható legyen, a törvényhatóságok kötelesek minden évben január hó 25-ig a statisztikai hivattal közölni a területükön lévő azon ásványvízforrások névjegy-

zékét, a melyeknek vize az előző évben kiaknáztatott és kereskedelmi forgalomba hozatott.

A törvényhatóságok által szolgáltatott czimekre azután a statisztikai hivatal közvetlenül küldi ki adatgyűjtő mintáit, évenként egyszer; oly ásványvízforrás tulajdonosoknak, a kiknek egyszersemind gyógyfürdőjük is van, a gyógyfürdő statisztikai kérdőívvel együttesen.

Az ásványvízforrásokra vonatkozó kérdőív szövege a következő:

Kérdőív

az ásványvíz-forrásokról az 190... évre vonatkozólag.

1. A ^{forrás}források tulajdonosának neve (a czég megnevezése)? _____

2. A község neve, melynek határában a ^{forrás fekszik}források fekszenek? _____

3. A ^{forrás}források lüzetes megnevezése? _____

4. A vállalat házilag kezeltetett-e vagy bérbe volt-e adva? _____

Utóbbi esetben a bérlő neve? _____

5. A ^{forrás}források vízének minősége a következő osztályozás szerint:

a) tiszta és földes hévíz? b) kénes hévíz? c) vasas hévíz?
 d) alkalikus hévíz? e) egyszerű és földes savanyúvíz? f) alkalikus savanyúvíz?
 g) vasas savanyúvíz? h) vasgáliczos-timsós ásványvíz?
 i) keserűvíz? k) konyhasós, jódos, brómos víz? l) konyhasós ásványvíz?
 m) kénes savanyúvíz? n) kénes sósvíz? _____

6. A ^{forrás}források vizét ki elemezte utoljára és mikor? _____

7. A ^{forrás}források vize minő néven került forgalomba? _____

8. Az összes forrásokból mily mennyiségű viz aknáztatott ki és került forgalomba az elmúlt év folyamán:

Kiaknáztatott? _____ hektoliter.

Eladatott? _____ hektoliter.

9. A víz kiaknázásánál, palaezokba vagy korsókba töltésénél, dugaszolásánál és a legközelebbi vasúti állomásra szállításánál alkalmazott munkások száma és pedíg:

a) Legnagyobb munka idején? _____

b) Átlagosan? _____

10. A telep üzleti alkalmazottainak száma? _____

11. A felnőtt férfimunkások napi munkabére vagy keresménye? _____

12. A felnőtt női munkások napi munkabére vagy keresménye? _____

13. A fiatal, 18 éven aluli férőmunkások napi munkabére vagy keresménye? _____

14. A fiatal, 16 éven aluli női munkások napi munkabére vagy keresménye? _____

15. A víz kiaknázásánál, a palaczkok, korsók töltésénél és dugaszolásánál emberi munkaerőn kívül az elmúlt évben más munkaerő volt-e alkalmazásban és pedig:

a) állati erő? miféle és hány? _____

b) gőzerő? a kazán fűtőfelülete? _____ a gőzgép lóereje? _____

c) gázerő? óránként fogyasztott gáz mennyiség? _____

a gázmotor lóereje? _____

d) hőlégerő _____ a motor lóereje? _____

e) villamos erő? _____ a motor áramerőssége? _____

Ampère? _____

Feszültsége Volt? _____

f) egyéb miféle? _____

16. Történt-e baleset az elmúlt év folyamán? _____

17. Mily természetű: Halálos? Súlyos? Könnyű? _____

(Nyolcz napnál hosszabb ideig tartó munkaképtelenséget előidéző balesetek súlyosnak minősítendők.)

18. Az előfordult balesetek lefolyásának leírása: _____

Két _____ 190 _____ év _____ hó _____ napján.

Az ásványvíz-forrás tulajdonságának, hőtartalmának, vagy egyéb fizikai tulajdonságainak leírása: _____

A kérdőív kitöltésére vonatkozólag a következőket kell megjegyeznünk.

A kiaknázott és eladott víz mennyisége hektoliterekben adandó meg; a hol a rendelkezésre álló adatok egyéb egyiség (palaczkok stb.) szerint szólnak, ez adatokat hektoliterekre kell átszámítani.

A munkások számára vonatkozó kérdésnél külön kell kitüntetni a legnagyobb munka idején alkalmazottak számát és külön az átlagos munkaslétszámot, mely utóbbi az alkalmazottak összes számának és alkalmaztatásuk időtartamának egybevetésével számítható ki; például ha valamely ásványvíz-telepen egész éven, vagyis 12 hónapon át 1 munkás, 8 hónapon keresztül 2 munkás és 2 hónapon keresztül 4 munkás volt alkalmazva, akkor az átlagos munkaslétszámot úgy kapjuk, hogy a munkások által eltöltött összes hónapokat 12-vel osztjuk, tehát:

$$\frac{(1 \times 12) + (2 \times 8) + (4 \times 2)}{12} = \frac{12 + 16 + 8}{12} = \frac{36}{12} = 3.$$

A munkások bérénel az átlagos bér tüntetendő ki.

Az ásványviz kiaknázásánál használt motorikus erőre vonatkozó adatok az erőgépre rendszerint fölrivák, s így azok közlése nehézségekbe nem ütközik.

A baleseteknél a 8 napnál hosszabb idei munkaképtelenséget okozók súlyosaknak, az ennél kevesebb ideig tartó munkaképtelenséggel járók könnyűeknek veendőek.

Az ásványvízforrások statisztikájára vonatkozólag adataink még mindig nem elég megbízhatók; a fürdő statisztika főbb eredményei a következők:

A magyar anyaországban 184 fürdőhely nyújtott üdülést összesen 192.050 fürdővendégnek, a kik közül állandó vendég volt 88.292, ideiglenes vendég 103.758, belföldi 162.054, külföldi 29 996. Fürdőink között 21 tóparti fürdőhely van, közöttük 16 balatonparti és 5 szikszósvai, továbbá 45 klimatikus gyógyhely, ezek között 27 magaslati gyógyhely és 18 hidegvíz gyógyintézet; 32 hévvízi fürdő, köztük 16 tiszta és földes hévvíz, 11 kénes hévvíz és 5 vasas hévvíz, végül 86 hideg ásványvíz-fürdő, és pedig 9 földes, 10 égvényes, 27 vasas, 3 szulfátos, 18 konyhasós haloid, 19 kénes ásványvíz. Legnagyobb látogatottságnak a konyhasós haloid ásványvízü, kénes hévvízü-fürdők és a magaslati gyógyhelyek örvendtek, ez utóbbiaknál főleg az ideiglenes vendégek száma rug magasra.

Hazai fürdőink látogatottsága különben még mindig sok kívánni valót hagy fenn; fürdőink két harmad részében az állandó vendégek száma egy fürdőévad alatt a háromszázat sem érte el, s mindössze tizenhat oly fürdőnk van, a hol az állandó vendégek száma ezren felül emelkedett.

Ezek közül látogatottság tekintetében első helyen sorakoznak Herkules-fürdő (8054 állandó vendéggel), Felix-fürdő (6415 vendéggel), Pöstyén (5959) és Trencsén-Teplisz (5225 állandó vendéggel). A többi fürdők vendégeinek száma a három ezren alól maradt.

IX.

A ki- és bevándorlási statisztika.

A népesedési statisztikának a természetes népmozgalm statisztikáján kívül másik jelentős adatgyűjtési forrását képezi a ki- és bevándorlási statisztika. A népességnek az ország határain belül egyik helyről a másikra, falukból a városokba, hegyvidékről a síkságba, stb. való vonulását nem figyelhetjük meg rendszeresen, mert ehhez óriási, s a szabad

mozgást nem kis mérvben akadályozó szervezet volna szükséges; az ország határain belül való vándorlás megítélésére némi támpontot tehát csak a népszámlálások alkalmával nyerhetünk, a mikor a születési helynek, s a tényleges lakóhelynek, illetve tartózkodási helynek összehasonlítása vet világot a határokon belül való vándorlás fő irányaira.

Az ország határain átmenő népmozgalomról, a ki- és bevándorlásról az 1899. év óta vannak adataink. Az adatgyűjtés régóta érzett szükségét pótolta. Köztudomású, hogy a nehéz megélhetési viszonyokkal küzdő felvidékeknek némely vármegyéjéből évtizedek óta rendszeresen tart a kivándorlás ritkábban Délamerika, leginkább azonban az Északamerikai Egyesült Államok felé; a dunántúli magyarság is részt vesz a kivándorlásban, Amerika felé is, az erdélyi magyarság pedig növekvő mértékben költözködik leginkább Romániába. A kivándorlás mérvéről hol aggasztó, hol pedig nagyon is optimista hírek keringtek, s nem lévén biztos adataink, azt sem lehetett tudni, hogy a kivándoroltak számából mennyi marad mindörökké vesztesége nemzetünknek, s mennyien térnek vissza, vagyonban vagy legalább munkabíró kedvben s a hazai föld szeretetében megerősödvé?

A külföldi kikötőknek a kivándorlók számáról adott adatai nem teljesen megbízhatók, a mennyiben kivándorlónak tüntetik fel az egy éven belül visszatérőket is, s azonkívül csak a tengeren túlra vándorlókról számolnak be.

A kivándorlási statisztikának megindítására a közvetlen ösztönzést a székely kivándorlás aggasztó mérvé adta. Az adatgyűjtés a belügyi és kereskedelemügyi miniszter urak egyetértő elhatározásával foganatosították az 1899. év elejétől kezdve. Adatszolgáltatói a városi polgármesteri hivatalok (Budapestet kivéve), a községi és körjegyzők, a csendőrőrsök s részben azok az iparvállalatok, a melyek több község határára kiterjedő munkálatokat végeznek és e munkálataiknál külföldi honosságú, vagy horvát-szlavonországi illetőségű munkásokat is alkalmaznak.

Az adatgyűjtési nyomtatványokat közvetlenül a statisztikai hivatal küldi szét az adatszolgáltatóknak; a közigazgatási hatóságok minden évről egyszer, a következő évi január hó 31-ig terjesztik be a náluk egybegyűlt statisztikai anyagot, a több község határára kiterjedő munkálatokat végző iparvállalatok minden hónapról egyszer, a következő hónap 10-éig, a csendőrőrsök pedig esetenként.

A közigazgatási hatóságok a szükséges nyomtatványokat szelvényes füzetekben kapják, a melyeknek minden lapja két, egymással azonos szövegű szelvényt képez; az egyik kitöltve a statisztikai hivatalhoz terjesztendő be, a másik nyilvántar-

lási czélokra visszamarad. A több község határára kiterjedő munkálatokat végző iparvállalatok szintén szelvényes füzetben kapják a nyomtatványokat, a mely füzetnek egy-egy lapja 3 szelvényt tartalmaz; az egyik, keskeny szelvény, csupán a munkás nevére s a munkába lépés napjára vonatkozó adatokkal, visszamarad, a másik a munkás belépésekor, a harmadik pedig a munkás kilépésekor, illetőleg a belépést és kilépést követő hó 10-ikén terjesztetik be a statisztikai hivatalhoz. A esendőrörsök jelentéseiket portómentes levelező-lapon teszik meg.

A közigazgatási hatóságok (polgármesterek, községi és körjegyzők) a következő négyféle mintán teljesítik az adatszolgáltatást:

Folyó szám _____

A község neve: _____

A törvényhatóság neve: _____

I.

Statisztikai lap

a községből az 1900— év folyamán kivándorolt egyénekről.

	}	neve? _____
		neme (férfi v. nő)? _____
1. A kivándorolt családfő (vagy magánosan kivándorolt más egyén)	}	életkora (hány éves)? _____
		anyanyelve? _____
		foglalkozása? _____
		vagyon állapota (vagyonnal bír-e vagy nem bír)? _____
2. A családfővel együtt hány családtag v. más hozzátartozó vándorolt ki?	}	12 évnél fiatalabbak? — fiu — leány
		12 évnél idősebbek? — férfi — nő
3. Ütlevéllel, határállépési igazolvánnyal vagy ezek nélkül történt-e a kivándorlás?		_____
4. A kivándorlás időpontja (év és hónap, esetleg nap)?		_____
5. Mely országba történt a kivándorlás — a mennyire lehetséges, a kivándorlás közelebbi helyének is (város, megye, kerület, tartomány) megjelölésével?		_____
6. A lent megnevezett családfővel kivándoroltak közül (a családfőt is beleértve) az év folyamán a községi előljáróság biztos tudomása szerint:	}	a) hányan vándoroltak vissza a községbe? _____
		b) hányan vándoroltak vissza Magyarországra, de más községbe? _____
		c) hányan maradtak künn (biztos tudomás szerint)? _____

7. A községi előjárásának az év végén a kivándoroltak közül hány egyénre vonatkozólag nem volt **biztos** tudomása, hogy künn maradtak-e, vagy visszaérkeztek az országba? _____

A lap kitöltéséért felelős egyén aláírása:

Folyó szám _____

A község neve: _____

A törvényhatóság neve: _____

II.

Statiztikai lap

a községből a legutóbbi évek alatt kivándorolt és az 190 — évben visszavándorolt egyénekről.

1. A visszavándorló családfő (vagy magánosan visszavándorló egyén) {
 neve? _____
 neme (férfi vagy nő)? _____
 életkora (hány éves)? _____
 anyanyelve? _____
 foglalkozása? _____
2. Mely évben történt a kivándorlás? _____
3. Mely országba történt a kivándorlás, illetőleg mely országból a visszavándorlás? _____
4. A mennyiben erről biztos tudomás szereszhető, a visszavándorló: {
 egészségesen lért-e vissza vagy belegen? _____
 vagyonnal vagy vagyon nélkül? _____
5. A családfővel együtt hány családtag vagy más hozzátartozó }
 vándorolt vissza? _____ } 12 évnél fiatalabbak? — fiú leány
 } 12 évnél idősebbek? — férfi — nő

A lap kitöltéséért felelős egyén aláírása:

Folyó szám:

A község neve:

A törvényhatóság neve:

III.

Statistikai lap

a községben az 1900— év folyamán lakhatási engedélyt nyert vagy legalább három hónapon keresztül tényleg ott tartózkodó horvát-szlavonországi illetőségű és külföldi honosságu családfőről vagy magános egyénekről.

1. A horvát-szlavonországi és külföldi honosságu családfő (vagy más magános egyén)

neve?

neme (férfi vagy nő)?

életkora (hány éves)?

foglalkozása?

honossága (ha horvát-szlavonországi: illetősége)?

utolsó tartózkodási helye a községbe való költözködése előtt?

2. Mióta tartózkodik a községben (Év és hónap)?

3. Lakhatási engedély allítaltott-e ki számára (Igen v. nem)?

4. A mennyiben erről biztos tudomás szerzhető, a szóban forgó családfő vagy magános egyén: {
- egészséges-e (Igen v. nem)?
- bir-e vagyonnal (Igen v. nem)?

5. A családfővel együtt {
- hány családtag vagy más hozzátartozó egyén tartózkodik a községben? — 12 évnél fiatalabbak? — fiu — leány
- 12 évnél idősebbek? — férfi — nő

A lap kitöltésért felelős egyén aláírása:

Folyó szám _____

A község neve: _____

A törvényhatóság neve: _____

IV.

Statiztikai lap

a községben az 1900. évi folyamán telepítési engedélyt nyert horvát-szlavonországi illetőségű vagy külföldi honosságú egyenéről.

1. A telepítési engedélyt nyert családfő (vagy magánosan települő más egyén):	}	neve? _____
		neme (férfi v. nő)? _____
		életkora (hány éves)? _____
		anyanyelve? _____
		foglalkozása? _____
		honossága (ha horvát-szlavonországi: illetősége)? _____
_____		
2. Mióta tartózkodik a községben (Év és hónap)? _____		
3. A mennyiben erről biztos tudomás szerezhető, a települt családfő vagy magánosan egyén:	}	egészséges-e (Igen v. nem)? _____
		bir-e vagyonnal (Igen v. nem)? _____
4. A családfővel együtt hány családtag vagy más hozzátartozó egyén települt a községbe?	}	12 évnél fiatalabbnak? fiú leány
		12 évnél idősebbek? férfi nő

A lap kitöltéséért felelős egyén aláírása: _____

Az űrlapok kitöltésére a következő utasítások irányadók:

1. Az I-el jelölt s a külföldre, Ausztriába, Bosznia és Hercegovinába, valamint Horvát-Szlavonországokba történt kivándorlási esetek feltüntetésére szolgáló felvételi mintán felveendők azok:

a) a kik elbocsájtással vagy anélkül, de szabályszerű utlevél mellett s a kivándorlási szándék nyílt bevallásával a szó szoros értelmében kivándorolnak;

b) a kik habár utlevél nélkül, csak rövidebb érvényű igazolvánnyal vagy minden igazolvány nélkül, de feltehetőleg kivándorlási szándékkal távoztak el hazulról;

c) a kik egy év óta köztudomásulag tényleg külföldön tartózkodnak, tekintet nélkül távozásuk körülményeire.

Nem veendők fel tehát azok, a kik munkakeresés céljából, de a nélkül, hogy a kivándorlási szándékot távozásuk körülményeiből alaposan vélelmezni lehetett volna, egy évnél rövidebb idő óta tartózkodnak külföldön. Mig viszont mulhatatlanul felveendők lesznek azok, a kik ugyan munkakeresés céljából távoztak el, de egy éven belül távozási helyükre vissza nem tértek.

A kérdőív a b) és c) alatti esetekben, amidőn tehát az nem a kivándorolt egyén vallomása alapján töltetik ki, mindenkor puhatolás és a visszamaradt rokonok, esetleg szomszédok meghallgatása, szóval a tényállás lehető pontos megállapítása után töltendő ki.

A fentebbiek alapján az I-es számú lapon a kivándorlók, és pedig amint külföldre való távozásuk az itt a) és b) pontok alatt meghatározott körülmények között történik, *azonnal*; az ugyanczen utasítás c) pontjában említett egy év és semmi esetre sem a több év óta külföldön tartózkodó egyének ellenben csak azon a napon veendők fel, amely napon külföldön való tartózkodásuk óta egy év éppen, illetőleg tényleg letelt, mert ezek, minthogy távozásuk kivándorlásnak sem az a), sem a b) pont szerint nem minősíthető, csakis akkor tekintendők kivándorlóknak, ha egy év óta köztudomásulag tényleg külföldön tartózkodnak. Az 1901. évi január hó 1-étől kezdődőleg az I. számú nyilvántartási lap 6. és 7-ik kérdőpontjainak kitöltése alól, melyek a kivándorlás évében visszatért egyének nyilvántartására szolgálnak s sok esetben a helyszínen szerzett tapasztalatok szerint is nehezen voltak kitölthetők, az adatszolgáltatók felmentettek s ehhez képest ettől fogva a kivándorolt, de még az év folyamán visszatért egyének nyilvántartása akként eszközözendő, hogy a nyilvántartás illető tétele, illetőleg a kivándorlás alkalmával már kitöltött I. számú lap feltűnő keresztvonással megsemmisítetik s amennyiben a kivándorlás alkalmával egy-egy nyilvántartási tétel alatt nyilvántartott s egy-egy statisztikai lapon számbavett egyének nem valamennyien tértek volna vissza az év folyamán, a még távollevő egyénekről új nyilvántartási tétel alatt új I. számú statisztikai lapot kell kitölteni; az ily módon megsemmisített I. számú lapok azonban az év folyamán begyűlt többi statisztikai lapokkal együtt az előirt időben a statisztikai hivatalhoz szintén beküldendők.

Az adatgyűjtés egyszerűsítése céljából, de főleg azon

indokból, hogy legalább az utlevéllel kivándorolt egyének az adatszolgáltatók által a statisztikai anyag heterjesztése előtt pontosan számbavehetőek legyenek, ugyancsak 1901. évi január hó 1-től kezdődőleg a statisztikai hivatal a város, község, illetőleg körjegyzőségbeli azon egyének jegyzékét, kik az illető évben utlevelet nyertek, mindenkor oly időben megküldi az adatszolgáltató hatóságoknak, hogy annak alapján azok saját nyilvántartásaikat helyesbíthessék s a statisztikai adatokat még beszolgáltatásuk előtt minél kisebb fáradsággal kiegészíthessék, illetőleg a tényleges távollevőket még a kellő időben megállapíthassák.

Az I. számú nyilvántartásba tehát azon egyének veendőek fel, kiknek határozott kijelentéséből avagy távozásuk körülményeiből a kivándorlás szándéka kétséget kizárólag megállapítható. Ilyen például ingatlan birtokok el- vagy herbeadásán kívül az Amerikába utlevéllel történt kivándorlás is, mely esetben az egy évi távolmaradás, tekintet nélkül a távozás körülményeire, pusztán e tényből is feltételezhető, míg az előreláthatólag rövidebb tartamu távozás eseteiben az illetők csak az év végén, illetőleg akkor veendőek fel, mikor távozásuk óta már a tényleges egy év letelt, mely eljárás mellett csak elvéve fog az I. számú lap előbb említett megsemmisítésének s a netán új I. számú lap kiállításának szükségé felmerülni. Az utlevelek jegyzékét a statisztikai hivatal minden évben már december havában megküldi.

A ki-, vissza-, illetőleg bevándorló egyénnel ki-, vissza-, illetőleg bevándorló családtagok feltüntetésére szánt rovatok kitöltésénél ügyelni kell arra, hogy a családfő, illetőleg azon egyén, kiről a nyilvántartási lap kitöltetik, ezen kérdőpontok alatt ismételve számba ne vételessék, mert a feltett kérdés: „A családfővel együtt hány családtag tért vissza (vándorolt ki vagy be)” csupán a családtagok számát tudakolja, kik a családfő kíséretében voltak.

Óvakodni kell a statisztikai lapok kitöltésénél az értelemszaváró rövidítéseken kívül főleg attól a feldolgozás közben sűrűn észlelt szabálytalanságtól is, hogy a törvényhatóság és község neve csak a szelvényes füzet első statisztikai lapján van feltüntetve, míg a többi lapokon az mellőztetik, miért is a törvényhatóság és község neve minden egyes statisztikai lapra már a kitöltés alkalmával pontosan és olvashatólag feljegyzendő.

2. A II-vel jelölt statisztikai lap az egy évnél hosszabb ideig Horvát-Szlavonországokban, Ausztriában, Boszniában vagy Herzegovinában, valamint bármely más államban egy évnél hosszabb ideje tartózkodó s a legutóbbi évek alatt kivándorolt s ismét visszavándorolt egyénekről lesz kitöltendő.

A legutóbbi évek alatt azon időszak értendő, a melyre az illető község vagy a község más szavahihető lakói emlékeznek. Ezen időszakot tehát abszolút számokkal megjelölni, illetőleg határozni nem lehet.

Ha pedig valamely községben oly magyar állampolgár visszavándorlása észleltetnék, aki annak idején az ország valamely más községéből vándorolt volna külföldre, ily egyénről a II. számú statisztikai lap kitöltése mellőzendő, s ily esetben egy külön — szintén a statisztikai hivattaltól nyert — értesítvény felhasználásával az illetékes hatóság mindenkor értesítendő s ezen értesítvények a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz az anyaggal együtt minden év január hó végével beküldendők.

Az említett értesítvény szövege a következő:

A tekintetes <i>polgármesteri</i> <i>jegyzo</i> hivatalnak	
Értesítem Címet, hogy	_____
foglalkozására nézve	_____ , ki állítólag
19____hó n_____	városbó községből kivándorolt.
f. évi _____	hóban alulírt helyen megtelepedett.
Kelt _____ 190____évi _____hó _____n.	
polgármester, községi vagy körjegyző	

3. A III-al jelölt statisztikai lap valamely községben az illető év folyamán lakhatási engedélyt nyert, vagy legalább három hónapon keresztül tényleg ott tartózkodó horvát-szlavonországi illetőségű és külföldi honosságu egyénekről töltendő ki.

Ezen statisztikai lap kitöltésénél a kitöltésre hivatott hatóságoknak különös figyelmet kell fordítaniok arra is, hogy azon ipari munkások, a kik lakhatási engedély kivételére rendszerint nem kötelezettek, szintén felvétessenek. Kivételt csakis azon külföldi honosságu vagy horvát-szlavonországi illetőségű munkások képeznek, a kik valamely — több község határában működő vállalatnál, például vasut-, közut-építésnél, folyamszabályozásnál, vagy valamely több község határára kiterjedő erdei iparvállalatnál vannak alkalmazásban, mint-hogy ezekről az adatok közvetlenül a vállalatok vezetőségeitől gyűjtetnek be.

Oly egyének, akik már az előző évben több mint három hónapig át laktak a községben, valamint oly egyének, a kik a megelőző évben nyertek lakhatási engedélyt, nem veendőek fel. Ha a statisztikai lapon felvett egyéntől később a lakhatási engedély megtagadtatnék vagy az illető a községből kiutasítatnék (1886: XXII. t.-cz. 15. §.) e körülmény jegyzet alakjában megemlítendő. Külföld alatt értendő Ausztria, továbbá Bosznia-Hercegovina is.

4. A IV-el jelölt lapok az illető év folyamán települési engedélyt nyert külföldiek, vagy horvát-szlavonországi illetőségű egyénekről töltenők ki.

Itt azonban szorosán figyelni kell arra, hogy csakis olyanok vétessenek fel, a kik a törvényben előírt szabványos formszerű települési engedélyt tényleg már megkapták.

Nem kell tehát ide felvenni azokat, a kiknek települési engedély iránti kérelme elintézés alatt áll, valamint ügyelni kell azon különbségre is, mely a lakhatási és települési engedély természete között fenforog. Mílhogy a lakhatási engedélyt nyert egyének a III. mintájú lapon veendőek fel.

A több község határára kiterjedő munkálatokat végző ipartelepek czimeit a járási főszolgabírók tartoznak a kereskedelemügyi miniszter úr 1898. évi 5640. szám alatt kelt rendelete értelmében a statisztikai hivattal közölni. Az így nyert czimre küldi szét a statisztikai hivatal adatgyűjtő mintáit, az alábbi szövegezéssel:

..... f sz.

A vármegye neve, a hol a munkálat folyik

I.

Statisztikai bejelentő-lap

a horvát-szlavonországi illetőségű és külföldi honosságu munkásokról vagy napszámosokról.

I. A felfogadott munkás vagy napszámos:

Neve?

Neme? (férfi v. nő)

Anyanyelve?

Honossága, vagy horvát-szlavonországiaknál illetősége

Foglalkozása, illetőleg a munkanem közelebbi megjelölése, melyre alkalmazva van?

2. Mikor lépett munkába év hó nap.

A vállalat bélyegzője vagy a munkavezetőség aláírása.

/ 82.

A vármegye neve a hol
a munkálat folyik

II.

Statisztikai kijelentő-lap

horvát-szlavonországi illetőségű és külföldi honosságú munkások vagy napszámosok kijelentésére, a kik a vállalatnál elbocsájtatnak vagy önként távoznak.

1. A munkából elbocsájtott vagy kilépett munkás
vagy napszámos neve : _____
2. A vállalkozó tudomása szerint az országban
marad vagy külföldre távozik-e ? _____
3. Munkába lépett év _____ hó _____ nap.
4. A munkából kilépett év _____ hó _____ nap

A vállalat bélyegzője vagy
a munkavezetőség aláírása.

Minden oly külföldi honosságú, vagy horvát-szlavonországi illetőségű egyénről, aki a vállalatnál akár mint munkás, akár pedig mint napszámos alkalmazásban áll, tekintet nélkül az alkalmaztatás tartamára, egy statisztikai bejelentő lap állítandó ki, míg a munkaviszony megszűntével, tekintet nélkül annak tartamára, a megfelelő statisztikai kijelentő lapot kell kiállítani.

Ily lapok tehát akkor is kiállítandók, ha az illető csak 48 órán át állott a vállalatnál alkalmazásban.

A be- és kijelentésre szolgáló lapokat a vállalat alá tartozó azon munkavezetőségek töltik ki, amelyek munkások felfogadására és elbocsájtására jogosultak.

A bejelentési lapok a munkába lépés, a kijelentési lapok pedig a munkából való kilépés napján töltendők ki s a kitöltött lapok minden hó végén a nyilvántartási füzetről leválasztandók s mindig a következő hó 10-éig a m. kir. közp. stat. hivatalnak megküldendők, az esetre pedig, ha az illető hónapban horvát-szlavonországi illetőségi vagy külföldi honosságú munkás sem felfogadva, sem pedig elbocsájtva nem lelt, ezen körülmény egy portómentes levelezőlap felhasználásával szintén mindenkor a fent kitett határidőig bejelentendő.

A bejelentési és kijelentési lapnak, amennyiben egy és ugyanazon munkásról már mindkét lap kiállított volna, egyező folyószámmal kell ellátva lennie, amely két rendbeli

folyószámnak viszont egyeznie kell a nyilvántartási füzet jobboldali sarkán feltüntetett folyószámmal.

A csendőrörsök közreműködése a ki- és bevándorlási statisztikában csakis ellenőrzési célokra szolgál; amennyiben ugyanis az örsök járataik alkalmával valamely munkálatnál külföldi honosságú, vagy horvát-szlavon illetőségű munkásokat vesznek észre, erről a statisztikai hivatalt portómentes levelezőlapon értesítik. Amennyiben ez értesítés alapján az derülne ki, hogy a szóban forgó munkálatról, illetőleg annak vállalkozójáról a járási főszolgabíró nem tett jelentést a statisztikai hivatalnál, előbb ez hivatik fel jelentésnek pótlására; ha pedig az derül ki, hogy a bejelentett s az adatgyűjtési nyomtatványokkal el is látott vállalkozó mulasztotta el külföldi vagy horvát-szlavon munkásait bejelenteni, a statisztikai hivatal ennél szorgalmazza az elmaradt jelentőlapok pótlólagos beküldését.

A csendőrörsök bejelentése az alábbi szövegű levelezőlapon történik:

Jelentem, hogy _____ vállalkozó	
_____ vállalatnál a _____ vármegyei _____ község	
határában	horvát-szlavonországi külföldi honosságú munkások vannak alkalmazva,
Csendőr-örs bélyegzője.	

Jegyzet. A ki- és bevándorlási statisztikai adatgyűjtésből még csak egy évnek, 1899-nek adatai állanak rendelkezésünkre.

1899-ben a magyar birodalomba 10.070-en vándoroltak be és pedig az anyaországba 6807-en, Horvát-Szlavonországokba pedig 3263-an. Az anyaországba Ausztriából 4563-an vándoroltak be, Olaszországból 1283-an, a többi európai államokból pedig 871-en. Az Ausztriából bevándoroltak között 2120 olyan iparos és napszámos volt, akik a többi közsé határára kiterjedő munkálatokat végző vállalatoknál voltak alkalmazva. A bevándorlók közül 1135 egyén váltott lakhatási engedélyt, és 124 települési engedélyt.

A csekély bevándorlás mellett a kivándorlás annál nagyobb tömegeket vont el: adatgyűjtésünk szerint 1899-ben 37.193-an vándoroltak ki a magyar korona országainak területéről, és pedig az anyaországból 32.998-an, Horvát-Szlavonországokból pedig 4195-ben. A kivándorlóknak 70.81 százaléka Amerika felé vette útját: 23.366 egyén vándorolt Amerikába, Romániába 7426-an vándoroltak (22.51 %), Ausztriába 462-en. Németországba 433-an, a többi európai országba 1258-an, Amerikán kívül egyéb világrészbe pedig 53-an. A külföldi kikötők az Amerikába vándorló magyar honosok számát még magasabban, 43 394-ben állapítják meg, kivándorlóknak vévén a még azon évben visszautazókat is.

Az összes kivándorlók között 11.366 volt a nő. Nemzetiségek szerint vizsgálva a kivándorlókat, a tőtek közel felét, 43.18%-át tették a kivándorolt népességnek; a magyarok 24.98%-kal részesednek a kivándorlók sorában, az oláhok 13.55, a németek 11.82, a rutének pedig 5.08 százalékkal. A kivándorlók számát az egyes nemzetiségeknél az

egyanem az évi természeti népszaporodással hasonlítva össze, a legkedvezőtlenebb arányt a tótoknál találjuk, a hol a természetes népszaporodásból eredő nyereségnek 54.02%-a veszett el a kivándorlások révén. Nagy a veszteség még a ruthéneknél, oláhoknál és a németeknél is: a magyarság természetes népnövekedésének 7.88 százalékát veszítette el a kivándorlás útján. Az alföldi magyarság vesz részt legkevésbé a kivándorlási mozgalomban; legfőbb kivándorló akadt a Tisza jobb partján (a melynek túl a jku népessége Amerikában igyekszik boldogulni), azután Erdélyben, a honnan leginkább Románia felé visz a kivándorlók útja. Az egyes vármegyék közül Sáros, Abauj-Torna, Szepes, továbbá Ung és Zemplén vesztettek legtöbbet a kivándorlás miatt.

A kivándorlóknak több mint fele, 51.7%, a napszámosok sorából került ki; a földműveléssel foglalkozók aránya 18.1%, az iparosoké 8.7%, a eszlodeké 7.5, az egyéb foglalkozásúaké pedig 9%.

Az 1899. év folyamán statisztikánk csak 5259 magyar honos visszavándorlását jegyezte föl; az év folyamán történt kivándorlásokkal szemben ez a szám csupán 14.36 százalékot képezett.

X.

A határforgalmi és az utlevél statisztika.

A kivándorlási statisztikával egy időben, az 1899. év elejétől kezdődőleg lépett életbe az utlevél-statisztika, s a román és szerb határszéli személyforgalom statisztikája.

Az utlevél-statisztika az utleveleket kiállító hatóságoktól (a m. kir. belügyminiszteriumtól, az ő Felsége személye körüli m. kir. miniszteriumtól, a fiúmei kormányzótól) használatra a statisztikai hivatalnak hónapról-hónapra átadott jegyzékekből, illetőleg jegyzékmásolatokból készül.

A román és szerb határszéli személyforgalom statisztikáját a határállomások (belépőállomások, esendőrségi különítmények, vámhivatalok, vámkirendeltségek) szolgáltatják, melyek a határra be- és kilépő minden egyénről megfelelő nyilvántartási lapot tartoznak kiállítani. E nyilvántartási lapok egyuttal s inkább rendészeti czélúak is lévén s kiállításuk és közlésük a m. kir. belügyminiszter urnak 1898. évi 117.121. számú rendeletével szabályoztatván, azoknak ismeretét mellőzhetjük, csupán azt jegyezvén meg, hogy a nyilvántartási lapok anyaga minden évről a következő évi január hó 31-ig a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz beküldendő. Terveben van azonban a határforgalmi statisztikai adatszolgáltatás egyszerűsítése olyképpen, hogy, a nyilvántartási lapok teljes mellőzésével, a határt átlépőknek csupán száma és honossága mutattatnék ki.

Ez időszerint a napról-napra vezetett határforgalmi kimutatásokból az állomások egy hónap elteltével az alábbi összesített kimutatást szerkesztik és küldik be a statisztikai hivatalhoz:

Kimutatás

határállomás 1 -ik évi havi forgalomról.

Kilépett			
Belépett			
Átkelt összesen			
Az átkelés történt	1 éves magyar útlevéllel		
	15–30 napos alispáni és consuli igazolvánnyal		
	5 napos igazolvánnyal		
	uti igazolvány nélkül		
	1 éves külföldi útlevéllel		
	rövidebb időre szóló külföldi igazolvánnyal		
Kilépett	magyar honos		
	külföldi honos		
	összesen		
A Romániába	} kilépettek között volt	magyar honos	
		külföldi honos	
		összesen	
A Szerbiába		magyar honos	
		külföldi honos	
		összesen	
A Bulgáriába	magyar honos		
	külföldi honos		
	összesen		
Az egyéb Balkán-államokba	magyar honos		
	külföldi honos		
	összesen		

Belépett	magyar honos		összesen
	külföldi honos		
A belépett	magyar	honosok közül a belépésnél lett nyilatko- zatuk sze- rint	az országban marad
			külföldre távozik
	román		az országban marad
			külföldre távozik
	osztrák		az országban marad
			külföldre távozik
	olasz		az országban marad
			külföldre távozik
	német		az országban marad
			külföldre távozik
	bolgár		az országban marad
			külföldre távozik
	török		az országban marad
			külföldre távozik
	francia		az országban marad
			külföldre távozik
	angol		az országban marad
			külföldre távozik
	svájcei		az országban marad
			külföldre távozik
szerb	az országban marad		
	külföldre távozik		
görög	az országban marad		
	külföldre távozik		
orosz	az országban marad		
	külföldre távozik		
egyéb európai	az országban marad		
	külföldre távozik		
más világ- részbeli	az országban marad		
	külföldre távozik		
A belépettek közül	az országban marad	Összesen	
	külföldre távozik		

Kelt _____ 1 _____ év _____ hó _____ n.

Jegyzet. A határforgalmi statisztika eredményei eddig csak havi eredményekben kerültek a nyilvánosság elé: az utlevél statisztika eredményei szerint 1899-ben a magyar korona országáiban 109 723 utlevelet váltottak ki, és pedig 76 495-öt a magyar anyaországban, és 33 228-at Horvát-Szlavonországokban. Az utlevelekben az utazás célja rendszeren oly általános kifejezésekkel jelöltetik meg (pl. Európa, az összes világrészek), hogy abból az utlevél kérők utiránya alig állapítható meg; mégis feltűnő nagy, 33 941 azoknak az utleveleknek a száma, a melyekben világosan Amerika volt megjelölve az utazás céljául. A felvidéki vármegyékben, Abaujban, Sárosban, Zemplénben, Ungban, Szepesben tényleg magasra, 3—6 ezerre rög az év folyamán kért utlevelek száma. Kivülök az anyaországban az erdélyi vármegyék részeseinek erősen az utlevelek számában, főleg Brassó, Csik, Háromszék, Nagy-Küküllő és Szebenvármegyék; ezen megyékből nyíánis nemcsak a Romániába való kivándorlás nagy, hanem az év bizonyos szakaiiban munkakeresés céljából vagy üzleti okokból a Romániába való utazás is, a visszatérés szándékával.

XI.

Az aratási és szüreti statisztika.

Oly kiválóan agrikultur jellegű országban, mint Magyarország, elsőrendű fontossága van a mezőgazdasági statisztikának. Viszont azonban — úgy hazánkban, mint egyebütt — a legnehezebb feladatok egyike már tárgyánál fogva is a jó, megbízható mezőgazdasági statisztika, mert a fömegerészeletnek, az összes jelenségek megszámlálásának nem igen nyíhatik tere a mezőgazdasági statisztikában, s a terméseredmények évről-évre való megállapításánál mindig jelentékeny segítő tényező marad a becslés.

Mióta hivatalos statisztikánk van, az állandóan foglalkozik a mezőgazdasági statisztika kérdésével s a részletekben sok javítás és módosítás után ma évről-évre legnagyobbbrészt közvetlenül a községektől és szakértő gazdasági tudósítóktól szerzi be a mezőgazdasági statisztika adatait.

Időszaki nagyobb felvételeknél azonban közvetlenül magukhoz a gazdaságokhoz is fordult: így a korábban a népszámlálások alkalmával végrehajtott állatszámítások idején, legutóbb pedig az 1895. évi VIII. t.-cz. alapján foganatosított nagy gazdasági üzemsztisztkai felvételnél, a mikor az egyes gazdasági üzemek (tehát egy tulajdonosnak különböző községekben vagy vármegyékben fekvő gazdaságai külön-külön, viszont több tulajdonosnak együttesen kezelt gazdaságai együtt) képezték a számlálás egységét, s a felvétel nagy részletelességgel kiterjedt a gazdaságok terjedelmére művelési ágak szerint, termés eredményeire, a hasznos háziállatok, gyümölcs-fák számára, a gazdaságok felszerelésére stb. A

gazdag anyag minden részletében kihasználtatott, s az összeírásnak mezőgazdaságunk minden viszonyát megvilágító eredményei a Magyar Statisztikai Közlemények négy kötetében láttak napvilágot.

Mezőgazdasági statisztikánknak évről-évre ismétlődő adatgyűjtései ma az elemi csapások által megsemmisített vetésterületre, s a szüreti statisztikára vonatkoznak.

A különböző termények vetésterülete, mint más államokban, nálunk sem képezi minden esztendőben külön statisztikai fölvétel tárgyát; legújában három évenként történik csak erre vonatkozólag összeírás, s a nyert adatok három évig vétetnek alapul a terméseredmények kiszámításánál.

Az elemi csapások által teljesen megsemmisített vetésterületekre vonatkozó adatokat a községek szolgáltatják; az adatgyűjtésnél azonban közreműködésre vannak kötelezve a járási főszolgabírák is, a kik a statisztikai hivataltól nyert kérdő-ívet a községek között szétosztják, a kitöltött ívet a községektől megint begyűjtik, felülvizsgálják s együttesen terjesztik be a statisztikai hivatalhoz. A rendezett tanácsú és törvényhatósági városok polgármesterei természetesen ily közvetítés nélkül egyenesen a statisztikai hivatalhoz küldik a kitöltött kimutatásokat.

A három évenként megállapított vetésterületből az elemi csapások által teljesen megsemmisített vetés területe levonásba kerül; a többi területet a statisztikai hivatal azokkal az állandó termésadatokkal szorozza be, a melyeket a földművelésügyi miniszter ur rendeletéből az állandó gazdasági tudósítók terjesztenek be a járásuk területén eszközölt megfigyeléseik alapján az ott előforduló minden fontosabb gazdasági terményről.

A szüreti statisztika adatait szintén a községek szolgáltatják a járási főszolgabírók közvetítésével kapott, s ugyanazok közreműködésével és felülvizsgálata után visszaterjesztett kérdő-íveken.

Mindkét adatszolgáltatás körül tehát ugy a főszolgabírák, mint a községi előjáróságokra (városokban a polgármesterekre) kiterjed az 1897. évi XXXV. t.-cz. hatálya.

Az elemi csapások által megsemmisített vetések területére vonatkozó adatok a következő kérdő-ív szerint gyűjtetnek:

Vármegye:

Község (város):

Járás:

Kimutatás

az elemi csapások által az gazdasági évben teljesen megsemmisített
vetések területéről.

1	2	3
A termény neve	Az elemi csapás neme	A megsemmisi- tett vetés tér- fogata kat. hold
Őszi buza		
Tavaszi buza		
Őszi roz		
Tavaszi roz		
Kétszeres		
Őszi árpa		
Tavaszi árpa		
Zab		
Köles		
Borsó		
Bab		
Lenese		
Szemes tengeri		
Burgonya		
Czukorrépa		
Takarmány répa		
Őszi repeze		
Tavaszi repeze		
Dohány		
Kender		
Len		
Őszi búkköny magnak		
* Őszi búkköny, borsó és őszi roz takarm.		
Tavaszi búkköny magnak		
Tavaszi búkköny és zabos búkköny takarm.		
Összesen		

Kelt évi hó n.

.....
községi előljáráóság (polgármester).

Az adatok bejegyzéséhez a következő utasítás szolgál magyarázattal:

A kimutatásban csak azokat a vetésterületeket kell kimutatni, a melyeket az utóbbi gazdasági év folyamán az elemi csapások teljesen elpusztítottak, úgy, hogy az elpusztított vetések vagy kiszántáltak és a föld más termények alá használtatott fel, vagy pedig a terület parlagon, ugarnak maradt.

A 2. számmal jelölt rovatba az elemi csapás neve (neve) irandó be, ily kifejezésekkel: árviz, aszály, fagy, jég, köd, rozsdá, egerek stb.

A 3. számmal jelölt rovatba a teljesen megsemmisített vetés térfogatát kell beírni, kataszteri (1600 négyszögöles) holdakban. Itt csak egész holdak mutatandók ki; az ölek elhagyandók, illetőleg holdakra kikerekítendők olyanformán, hogy a 800 négyszögölon aluli terület egészen elhagyatik, a 800 négyszögölon felüli pedig egy egész holdra kerekített ki.

Ha a község (város) területén a fentjelzett időszak alatt oly elemi csapás, a mely a vetésterület egy részét teljesen elpusztította volna, elő nem fordult, ez a körülmény a táblázaton világosan feljegyzendő.

A teljesen elpusztított vetések területét pontos, szakértő gazdák meghallgatásával megcjitendő becslés útján kell megállapítani; a becslés megtörténtét és helyességét, vagy azt a körülményt, hogy elemi csapás elő nem fordult, a község előljárosága (városi polgármester) a kimutatás aláírásával igazolja és a kimutatás helyességeért az 1897. évi XXXV. törvényzikk 11. §-a értelmében szavatol.

A kimutatás a törvényhatósági jogu és rendezett tanácsu városok részéről rendszerint október hó 31-éig közvetlenül a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz, a községek részéről október hó 25-éig a járási főszolgabíróhoz, a főszolgabírák által pedig október hó 30-áig a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz terjesztendő be; ha a statisztikai hivatal más határidőket kíván, ezt az adatgyűjtést elrendelő köriratban tudtul adja az adatszolgáltatóknak.

II. A fenti I. sz. táblázatban kimutatott összes szőlőterületből a községben amerikai szőlővesszővel van beültetve a következő terület:

- a) direkt termő amerikai fajokkal? kat. hold -öl
 b) még be nem ojtott amerikai vesszővel? kat. hold -öl
 c) beojtott amerikai vesszővel? kat. hold -öl
-
- Összesen kat. hold -öl

III. A község összes szőlőterületén hány katasztrális holdon pusztított a peronospora 19...ban? kat. hold -öl

IV. A peronosporán és phylloxerán kívül pusztított-e a község szőlőterületén 19...ban még más szőlőbetegség? milyen és hány katasztrális holdon?

- kat. hold -öl
 kat. hold -öl
 kat. hold -öl

V. Ért-e a szőlőket valamely elemi csapás 19...ban? Milyen csapás? Hány katasztrális holdon?

- kat. hold -öl
 kat. hold -öl
 kat. hold -öl

VI. A községben hány katasztrális hold szőlőt permeteztek a peronospora ellen 19...ban? kat. hold -öl

VII. A községben hány katasztrális hold phylloxeralepelt szőlőt tartottak fenn szénkénegezéssel 19...ban? kat. hold -öl

VIII. Mennyi must adatott el 19...ban? hektoliter

IX. Mennyi friss szőlő adatott el 19...ban? kilogramm

X. Egy kilogramm szőlőnek átlagos eladási ára? fillér

XI. Mi volt az átlagos eladási ára 19...őszén:

	Korona	fillér
egy hektoliter mustnak?
" " közönséges új bornak?
" " közönséges ó bornak?
" " finom új csemegebornak?
" " finom ó csemegebornak?
" " aszubornak?

Ha a községben vagy annak határában nincsen szőlőterület, a kérdő-íven ezt a körülményt határozottan ki kell írni.

Az I. jelölésű táblázatba nemcsak az európai, hanem az amerikai vesszőkkel beültetett szőlőterületek is fölveendőek, és pedig úgy a direkttermő amerikai ültetvények, mint a beojtottak és az ojtásra szánt alanyok. A községben és annak határában létező összes szőlőket öt osztályba kell sorozni s az egyes osztályokon belül meg kell különböztetni az immunis és nem immunis talajba ültetett szőlőket. Immunis a laza homoktalaj, a melyben a phylloxera meg nem él; ellenben az olyan talajokat, a melyekben a phylloxera meglepheti s elpusztíthatja a szőlőket (ilyen a márga-, agyag-, meszes-, kavicsos-, televénytalaj stb.), nem immunis talajnak nevezzük.

Az első osztályba az év folyamán ültetett új ültetésű szőlők jönnek.

A második osztályba az előző években ültetett azon új ültetésű szőlők tartoznak, a melyek még vagy egyáltalán nem, vagy csak igen keveset teremnek.

A harmadik osztályba azok a szőlők sorozandók, a melyek teljes termésben vannak, vagy jobb mivelés mellett lehetnének és a phylloxera által meglepve nincsenek. Teljes termésű szőlőknek tekintjük azokat is, a melyeknek idején a termését valamely elemi csapás vagy a peronospora részben vagy egészben megsemmisítette ugyan, de más években teljes termést adhatnak.

A negyedik osztályba azok a szőlők jönnek, a melyek már elvényttek és így vagy semmit sem, vagy csak keveset teremnek; de nem sorozandók ezek közé a phylloxeravész folytán termőerejükben megsökkent s elsatnyult szőlők.

Az ötödik osztályba jönnek végre azok a szőlők, a melyeket a phylloxera kisebb-nagyobb mértékben már meglepelt. Szem előtt kell azonban tartani, hogy csak a tényleges szőlőterületek mutatandók itt ki; azok ellenben, a hol a szőlő már egészen kipusztult, elhagyandók.

Minden egyes szőlőosztály musttermését, továbbá az ezen mustból készült új bort külön-külön kell kimutatni s a mustnak új borra való átszámításánál 10% -ot le kell űtni seprűre.

A II. kérdés alatt az amerikai szőlővesszőkkel beültetett terület mutatandó ki és pedig *a)* alatt a direkttermő amerikai fajokkal beültetett, *b)* alatt a még be nem ojtott, végül *c)* alatt a már beojtott amerikai vesszővel beültetett terület.

A III. rovatban az a szőlőterület mutatandó ki, mely az év folyamán a peronospora viticolától (levélpénésztől) többé-kevésbé szenvedett.

A IV. kérdés alatt az a szőlőterület mutatandó ki, a melyen a peronosporán és phylloxerán kívül valamely más szőlőbetegség (fakó rothadás, fekete rothadás stb.) pusztított.

Ha a szőlőket valamely elemi csapás érte (jég, aszály, fagy stb.), az V. kérdés alatt a csapás világosan megnevezendő, a sújtott terület nagysága pedig lehető pontosan kimutatandó.

Ha a peronospora ellen permetezéssel védekeztek, a VI. kérdés alatt kimutatandó a permetezett terület.

Ha a phylloxeralepett szőlőket szénkénegezéssel tartották fenn, kimutatandó a szénkéneggel kezelt terület nagysága.

Eladott must gyanánt mindazt a mustot kell kimutatni, a mely erjedés előtt adatott el; azonban az itt kimutatott, eladott mustmennyiségnek az I. számú táblázat 4. rovatában is — a hol az összes musttermés van feltüntetve — benne kell foglaltatnia.

A IX. kérdés alatt kilogrammokban azt a szőlőmennyiséget kell kimutatni, a mely szőlő gyanánt adatott el.

A X. és XI. kérdésekre feleletül a szüret alkalmával szokásos eladási ár, vagy ha eladás nem történt, a megközfítő becsár mutató ki.

A kérdő-ívet városokban a megbízott közeg, községekben és pusztákon az illető elöljáróság két példányban tölti ki; az egyik példány házi használatra visszamarad, a másik pedig rendszerint november hó 15-éig a községek részéről a főszigabiróságok útján, a r. tan. és törv. j. városok részéről pedig közvetlenül a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz pontosan küldendő be.

Jegyzet. Mezőgazdaságunk állapotáról — részben az 1895., részben az 1899. évi adatok nyomán — a következő összefoglalás adhat számot:

A magyar birodalomban 2,795.885 mezőgazdasági üzem van (a tisztán erdő- vagy legelőbirtokok figyelmen kívül hagyásával) 23,389.434 hektárnyi területen. 5 holdnál kisebb törpe birtokot 1,459.893-at talált az 1895. évi összeírás, 1,467.533 hektárnyi területen. Az öt holdnál nagyobb, de 100 holdnál kisebb kisbirtokok száma 1,311.218, és összes területe 11,574,860 hektár; ezer holdig terjedő középgazdaságot 20,797-et számláltak meg, 3,399.401 hektárnyi területen; az ezer holdnál is nagyobb birtokok száma 3977, s területe 7,451,640 hektár.

Számszerint tehát a gazdaságok 52 százaléka törpegazdaság, 47% kiscgazdaság, 0.7% közép és 0.2% nagygazdaság; a gazdaságok összes területéből azonban a kiscgazdaságok foglalnak el legtöbbet, 48.5%-ot, azután a nagybirtokok 31%-ot, a középbirtokok 14.2%-ot, míg a törpegazdaságok csak 6.1%-ot.

A gazdaságok összes területéből 13,015,293 hektár a szántóföld (54.5%), 4,268,759 h. erdő (17.9%), 3,091,670 hektár rét (12.5%), 2,045,528 h. legelő (8.05%), 412,284 h. kert (1.7%), 218,352 h. beültetett szőlő (1%), 107,645 h. parlagon fekvő szőlő (0.4%), 69,462 h. nádas (0.3%), s végül 664,439 hektár nem termő terület, az összes területnek 2.8 százaléka.

Az összes szántóföldből 11,668,525 hektár képez bevetett területet, ebből 1898-ban az elemi csapások 1.58 százaléknit pusztítottak el számszerint 185,000 hektárt. Az árvíz közel 59,000 hektárt, a jég 5-44

ezer hektárt pusztított el; nagyobb területen romlott meg el az aratási kilitásokat az aszály (31·2 ezer h.), s a rozsda (145 ezer h.) Az egyes termények közül aránylag legtöbb, 239 százaléknyi semmisült meg a tavaszi rozsból.

A terméseredmények a magyar birodalomban 1899-ben a következők voltak: Buzának 40·90 millió métermáza termelt, 190 millióval több, mint az előző évben. Egy hektárnyi buzavetés átlagosan 12 métermáza termést adott. Rozstermésünk 12·67 millió métermázsát eredményezett, egy millióval többet, mint 1898-ban. Az őszi rozsnak hektáronkénti átlagos termése 11·17 métermáza, a tavaszi rozse pedig 9·34 métermáza. Árpatermésünk 14 millió métermázsánál több volt, s több, mint az utolsó években bármikor; egy hektáron átlag 12·9 métermáza árpa termelt. Zabból 12·71 milliónyi métermázsát termeltünk, jóval többet, mint bármikor azon időben, a meddig adataink visszanyúlnak; hektáronként közel 12 métermázsára rugott a zabtermés. Kukoriczából 33·19 millió métermáza volt a termésünk, kevesebb az előző événél mintegy ötödfél millió métermázsával. Hektáronként a kukorica 13·3 métermázsával fizelt. Burgonyatermésünk 38·65 millió métermáza volt, hektáronként 74·11 métermáza; cukorrépából 16·22 millió és takarmányrépából 36·45 millió métermázsát termeltünk.

Mezőgazdasági termésünk értéke 1899-ben 3633 millió korona volt. Az ország külkereskedelmi forgalmában kivitelű áruink között természetesen a mezőgazdasági termények játszanak legnagyobb szerepet, főbb mezőgazdasági terményeinkből 1899-ben 397·86 millió korona értéket vittünk ki, s behozatalunk csak 49·99 millió koronát tévén, a kivitel többlet értéke 347·87 millió koronára rug. Nevezetesen buzakivitelünk értéke 70·21 millió, liszt kivitelünké 146·96 millió korona volt; árpából 61·06, kukoriczából 31·51, zabból 29·24, rozsból 28·87 millió korona értékű szállítottunk a külföldre.

A magyar birodalom állatállományáról az 1895. évi összeírás adatait idézhetjük: az említett évben 6,738,257 szarvasmarha, — a katonai és esendőrségi lovak nélkül — 2,282,028 ló, 1911 öszvér, 28,852 szamár, 7,330,091 sertés, 8,122,681 juh, 308,810 kecske, 32,765,330 baromfi volt a magyar korona országainak területén. Élő és leölt állatokból, továbbá állati terményekből szintén jelentős kivitelünk van: vágó-ökröt 82·92 millió korona értékben szállítottunk 1899-ben külföldre, sertést 43·10 millió értékben; ló kivitelünk 26·22 millió koronára rugott, élő- és leölt baromfi, tojást, toliát, ludzsirt stb., közel 70 millió korona értékben vittünk ki, juhokból, gyapjuból 34·7 milliót, a szarvasmarha-, ló- és sertés tenyésztés termékeiből — az élő állatokon kívül — mintegy 62 millió koronát stb.

Szőlőművelésünk a filloxeravész okozta válságból kezd már kibontakozni, s az új ültetések révén szőlőterületünk évről-évre emelkedik: 1899-ben 214,484 hektár volt az anyaországban és 40,438 hektár Horvát-Szlavonországban. Az új ültetésű szőlők az egész területnek mintegy negyedét teszik; teljes termésben van a szőlőterület 44·7% -a, elvénült szőlő 13·7% -a, és filloxeralepett 16·8% -a. A peronospora 1899-ben az összes szőlőterület 50·6% -át lepte el. A filloxerának ellenálló immunis talaju szőlők 37·0% -át képezik az egész területnek.

Az 1899. évi szüret 2,041,000 hektoliter bort eredményezett, kétszáz ezerrel többet, mint az előző évben; hektáronként átlagosan 8·01 hektoliter bor termelt. Csemegeszőlőből 71,006 métermáza került 1899-ben eladásra. Szőlő- és bortermeletünk értéke ez évben 73,51 millió korona volt. Csemegeszőlő kereskedelmünk most kezd fejlődni; borból azonban a kilenczvenes évek kezdete óta majdnem állandóan behozatali többletünk van, főleg az olasz borok nagymérvű behozatala következtében; 1899-ben 1·24 millió métermáza bort hoztunk be, míg külföldre csak

612 ezer métermázsát szállítottunk. Gyümölcskivitelünk — bár elég magas értékre, 12,82 millió koronára rug — néhány százezer koronával mulja csak felül a behozatalt.

Erdőterületünk 1899. év végén 9,037 844 hektár volt; ebből 18,36% nem áll feltétlen erdőtalajon. Összes erdőterületünkben 2,42 millió hektár tölgyerdő volt, 4,73 millió hektár bükk- és egyéb lomberdő, 1,89 millió hektár pedig fenyveserdő. Erdőségeink fái és egyéb termékei kiviteli kereskedelmünkben jelentős helyet foglalnak el; míg erdei termékekből behozatalkunk 16,33 millió koronára rugott, kivitelünk ugyan- ebből 90,90 millió koronát tett.

XII.

A bányászati és kohászati statisztika.

A bányászati és kohászati statisztika ezidőszertint még nem közvetlen adatgyűjtése a statisztikai hivatalnak. Bánya- és kohótulajdonosaink statisztikai adataikat évről-évre a terület szerint illetékes bányakapitánysághoz terjesztik be, a hol ez adatokat a bányakapitányság egész területére vonatkozólag összesítik s a pénzügyminiszteriumhoz terjesztik fel. A m. kir. pénzügyminiszterium a bányakapitányságok által beterveztett anyagot, valamint a kincstári sóbányákra vonatkozó adatokat országos összesítés és az eredményeknek a Magyar Statisztikai Évkönyvben való felhasználása végett a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz teszi át.

Ez okból a bányászati és kohászati statisztikának adatgyűjtő mintáit nem is tartjuk szükségesnek itt ismertetni; csupán azt jegyezzük meg, hogy az 1897. évi XXXV. t.-cz. szelleméből kifolyólag megindultak a tárgyalások és tanulmányozások az iránt is, hogy a bányászati és kohászati statisztika művelése közvetlenül a kir. központi statisztikai hivatal munkakörébe utaltassék: e tárgyalások azonban eddig még nem fejeztettek be.

Teljesség kedvéért az alábbiakban idézzük a magyar korona országáiban való bányászat és kohászat statisztikájának főbb eredményeit, a bányakapitányságoknál begyűlt s a Magyar Statisztikai Évkönyvben közzétett adatok nyomán:

A magyar korona országainak bánya- és kohótermelése az 1899. évben 78,368.747 mm. volt, a miből a készáruk 61,090.860 mm.-t képviseltek, a nyers termékek pedig 16,677.887 mm.-t; ez utóbbiak 15,048.800 korona értékűek, a kész áruk pedig 97,305.100 korona értékkel bírván, összes

bányászati termelésünk értéke 112,353.900 korona. Az évtized elején 1891-ben 39,060.634 mm. készárut termeltünk és 9,997.256 mm. nyers terméket s ezek értéke 59,176.000, illetőleg 8,747.000 korona volt. Ezek szerint bányászati termelésünk az utolsó kilencz év alatt a készárunknál mennyiségben 157-94, értékben pedig 164-43%-kal emelkedett; a nyers termékekben mennyiségileg 166-82% volt az emelkedés, a mi a termelt értéknek 172-05%-nyi emelkedését jelenti.

Értékben és mennyiségben egyaránt a magángazdálkodás körébe esik bányászati termelésünk legnagyobb része: amíg kincstári bányaműveink 4,324.101 mm. készárut és 2,882.657 mm. nyers anyagot termeltek, addig a magánbányák termelése készáruban 57,366.759 mm., nyers termékekben pedig 13,796.230 mm., tehát 92-99, illetőleg 82-72%-a az összes termelésnek.

Szemügyre véve az egyes bányatermékeket, első hely illeti meg kőszéntermelésünket, mely nemcsak legfontosabb, hanem mennyiségre is legszámottevőbb produktuma hazai bányászatunknak. A barna kőszénből 1899-ben 42,925.843 mm. volt a termelés. Barnaszénből ebben az évben is volt valamelyes kiviteli többletünk: 1,363.466 mm. behozatal mellett 1,480.759 mm.-t vittünk ki.

Feketékőszén termelésünk 1899-ben 12,388.554 mm. volt, 13,005.000 korona értékben. Fekete kőszénből közel egy millió korona értékű kivitelünk van a Balkán tartományokba; behozatalunk azonban — főleg osztrak és porosz, kisebb részben angol származásu — kőszénből a 20 millió korona értéket is meghaladja. Termelésünk tehát még mindig csak körülbelül felét tudja fedezni a hazai fogyasztásnak.

Kőszéngyurmából 311.372 mm. volt az évi termelésünk, közel felmillió korona értékben; pírshénünk 100.364 mm. termelt, értéke 191.200 korona.

Fejlődő iparunk szempontjából növekvő s a kőszénnel is vetekedő jelentőséget kell tulajdonítanunk vastermelésünknek. Szinitendő nyersvas termelésünk az 1899 évben 4,516.472 mm.-t tett s értéke 34,135.600 korona volt; öntött vasat 196.311 mm.-t termeltünk, 3,887.600 korona értékben; vasércz pedig 15,678.596 mm. aknáztatott ki s ennek értéke 9,847.300 korona volt. Nyersvasból 3-94 millió korona értékű kivitelünk volt az 1899 évben, tulnyomó részben Ausztriába; behozatalunk értéke 1-63 millió koronát tett. Vasérczünknek Ausztrián kívül Németország a főpiaza: 8-04 millió korona értékben szállítottunk még külföldre vasérczet, míg behozatalunk csak 214.000 koronára rugott.

Aranytermelésünk 30-69 mm volt, három mm.-val több, mint az előző évben; a termelt arany értéke 10.66 millió

korona. A termelés kétharmada magánbányákból került ki és pedig az erdélyrészi aranybányákból. Ezüst termelésünk 210 mm.-ra rugott, az előző évi 218 mm.-val szemben; értéke 243 millió korona.

Sőttermelés csak a kincstári bányákban folyik, s külön jövedéki ágat képezvén, adatai nem foglalhatók az összes bányatermelésről fent kimutatott számokban. Az 1899. évben nyolcz sóbányában és a sóvári sóföldében 1,825,928 mm. sótermeltek, összesen 27 millió korona értékben.

Bányászatunk további fejlődésének egyik alapja az, hogy a bányászati kutatás folyton terjed, növekvőben van a kért szabadkutatási engedélyeknek száma s az adományozott vájnatelkeknek területe is. Az 1899. évben az engedélyezett szabadkutatásnak száma 28.112 volt, 1898-ban pedig csak 28.093. A kincstár 1 339 szabadkutatási engedélyt vett igénybe, 26.773 engedély adatott magánosoknak és pedig 1070 engedélyesnek. A zalatnai és zágrábi bányakapitányságok területén legnagyobb a szabadkutatások száma, egyenkint a hétezret megközelíti; s ezek az engedélyek pl. a zágrábi kerületben csak 92 engedélyes kezén vannak. A kincstár részére adományozott vájnatelkek nagysága 1899-ben 12.472 hektár volt, a magánosoké pedig 63 834 hektár, összesen 76.313 hektár a megelőző évi 75.322-vel szemben. Ebből a területből aranyra, ezüstre és rézre 14.010 hektár, vas-érczre 13.270, kőszénre a legtöbb 45.173, egyéb ásványokra pedig 3 860 hektár jut. A magyar birodalomban az 1899. évben 71.308 munkást foglalkoztatott a bánya- és kohóművelés; az anyaországban a bánya- és kohómunkások száma kereken 70.000 volt, Horvát-Szlavonországban pedig 1.308. Nő 2.857 van ebben a létszámban és 5.687 gyermek. 13 947 munkás foglalkozik a kincstári bányákban — ideértve a sóbányákat is — és 69.111 a magánbányákban.

XIII.

Az ipartestületi statisztika.

Az ipartestületek, a képesítéshez kötött kézműiparosoknak az 1884. évi ipartörvény által megalkotott szervezetei, az 1897. év óta tartoznak a statisztikai hivatal adatszolgáltatói közé. A mondott évben ugyanis a kereskedelemügyi miniszter ur a kisipar helyzetének javítására irányuló tevékenységéhez ismerni akarván az ipartestületek erejét és viszonyait, adatgyűjtést rendelt el az ipartestületekről, s annak

feldolgozásával és kibővítésével a m. kir. központi statisztikai hivatal bizta meg. A felvétel ekkor kilencz kérdő-ív segítségével történt, s kiterjedt az ipartestületekhez tartozó mestereknek, segédeknek és tanoncoknak mesterségek szerinti részletezésére, a testületek bevételeire és kiadásaira, vagyoni viszonyaira, jótékony intézményeire, a tagok szakképzettségét előmozdító eszközökre stb. Külön kérdő-ív ment azokhoz az ipartestületekhez, a melyek munkaközvetítő-intézetet és munkás szállót nem tartanak fenn, és azokhoz, a melyeknek van ilyen intézményük; továbbá külön kérdő-ívet kaptak azok a testületek, a melyeknek kebelében létesültek szövetkezetek, és azok, a melyek szövetkezetet nem alakítottak.

Ezen összeírás eredményei alapján egy országos ipartestületi törzskönyv létesült, a melynek évről-évre való kiegészítésére azóta évenként külön kérdő-ívvél gyűjtetnek az ipartestületi adatok, illetőleg az évközben történt változások.

A föntemlített terjedelmes összeírást a jövő évben — az 1901. évre vonatkozólag — megismétlik, s ezért a statisztikai hivatal már most köriratban figyelmeztette az ipartestületeket, hogy 1901-ben vezessenek följegyzéseket munkás szállójuk, munkaközvetítő-intézetük, könyvtáruk stb. forgalmáról.

A jelenleg használatban lévő kérdő-ív minden évről a következő évi márczius hó 15-ig terjesztendő be a statisztikai hivatalhoz.

Az adatgyűjtő minta a következő:

Kérdőív az ipartestületek számára

az 190 — évről.

1. Az ipartestület neve: _____
2. Alakulásának éve: _____
3. Az ipartestülethez tartozó mesterek száma az 190 — év végén _____
- " " " segédek " " " _____
- " " " tanoncok " " " _____
4. Az ipartestület összes bevételei az 190 — év folyamán _____ korona
5. Az ipartestület összes kiadásai az 190 — év folyamán _____ korona
6. Azon 190 — évi bevételi források felsorolása név szerint s a bevételi összeg feltüntetésével, a melyek a megelőző évben nem szerepeltek:

A bevételi forrás megnevezése:

1. _____ korona _____ fillér
2. _____ " _____ "
3. _____ " _____ "
4. _____ " _____ "
5. _____ " _____ "

7. Azon 190 évi kiadási tételek felsorolása névszerint s a kiadás összegének fellüntetésével, a melyek a megelőző évben nem szerepeltek:

A kiadás megnevezése:

1. _____	korona	_____	fillér
2. _____	"	_____	"
3. _____	"	_____	"
4. _____	"	_____	"
5. _____	"	_____	"

8. Az ipartestület vagyona az 190— év végén:

1. Ingatlanokban _____	korona	_____	fillér
2. Ingókban (berendezés stb.) _____	"	_____	"
3. Követelésekben _____	"	_____	"
4. Készpénzben _____	"	_____	"
5. Értékpapirokban _____	"	_____	"
Összes vagyon:		_____	_____

9. Az ipartestület adóssága az 190 év végén:

1. Telekkönyvi teher _____	korona	_____	fillér
2. Be nem kebelezott kölesön _____	"	_____	"
3. Váltó tartozás _____	"	_____	"
Összes vagyon:		_____	_____

10. Mennyi az évi tagsági díj (egy tag után)? _____ korona _____ fillér

11. Mennyi volt a tagdíj-hátralék összege 190— év végén? _____ korona _____ fillér.

1. Ebből az 190 évről _____	korona	_____	fillér
2. Az előbbi évekről _____	"	_____	"

12. Van-e az ipartestület kebelében békéltető bizottság? Ha van, mikor alakult? _____

13. A békéltető bizottság hány ügyet intézett el az 190— év folyamán? _____

Közük közül:

1. Békés úton: _____	ügyet
2. Határozattal: _____	"
3. Ez utóbbiak közül hány terelgetett a törvény rendes útjára (felbontás folytán)? _____	

14. Az ipartestület által fentartott vagy gyámolított intézményekben (munkaközvetítő, munkás-szálló, rokkantegylet, betegpénztár, szövetkezetek, olvasókör, szakcsoportok, ipariskola stb.) az 190— év folyamán beállt változás? _____

a) Megszűntek: _____

b) Újjonnan keletkeztek: _____

c) Egyéni változások (névszerint felsorolandók): _____

Kelt _____ 190 év _____ hó _____ n.

ipartestületi elnök.

titkár (jegyző).

A kérdőív egyes pontjaihoz a következő magyarázatokat fűzhetjük:

A kérdőív 4. és 5. pontja alatt foglalt rovatokban az ipartestület összes évi bevételeinek és kiadásainak összegét kell kitüntetni az évi zárszámadás alapján; azonban a zárszámadásokban szerepelni szokott „egyenleg” tétel sem a bevételek, sem a kiadások összegébe nem számítandó be.

A kérdőív 6. és 7. pontja alatt azon fontosabb bevételi forrásokat, illetőleg kiadási tételeket kell névszerint felsorolni, a melyek korábban vagy egyáltalán nem, vagy sokkal kisebb, illetőleg nagyobb összeggel szerepeltek, mint a múlt évben. Miután csakis ezen tételek sorolandók fel, természetes, hogy a kérdőív 6. és 7. pontja alatt részletezett bevételi források, illetőleg kiadási tételek összegének nem kell kiadnia a 4. és 5. pont alatt feltüntetett bevételi, illetőleg kiadási összeget. Általában a 6. és 7. pont alatt foglalt kérdésekre mindazon esetekben válasz adandó, midőn a bevételek vagy kiadások összege a megelőző évhez képest jelentékeny emelkedést vagy esökkenést mutat, tehát az esetben is magyarázatát kell adni a bevételek vagy kiadások feltűnő változásának, ha új tételek nem is szerepeltek, hanem a meglévők tételösszege módosult jelentékenyen.

A 10. kérdésre ki kell tüntetni az ipartestület kebelében vagy annak közreműködésével szervezett új intézményeket vagy esetleg a már meglévők megszüntét; az egyéb változás czime alatt az ezen intézményekben esetleg előfordult fontosabb szervezeti változásokat kell feltüntetni, a minő lehet pl. egy, eddig az ipartestület kebelében lévő intézménynek az ipartestülettől való különválása stb.; ugyanezen pont alatt jegyzendő fel, ha az ipartestület kebelében szakcsoportok alakultak.

Ha az évi zárszámadás vagy az ipartestület évi jelentése több példányban, vagy könnyen másolható alakban van meg, azoknak egy példánya a kérdőívhez csatolva, szintén beküldendő, hogy az esetleg szükségessé válható pótlások azokból eszközölhetők legyenek.

Jegyzet. Az ipartestületek száma — az anyaországban keletkezett 4 új testülettel — a magyar birodalomban az 1899. végén 323 volt, megfelelően egyenlően területi eloszlással, mert míg Bács-Bodrog vármegyében 24, Pest vármegyében — Budapesttől eltekintve — 27, Somogyban 13 ipartestület működött, addig egész Erdélyben csak 16 helyen alakult meg az ipartestület.

Több mint tízezer fővel gyarapodott 1899-ben az ipartestületek személyzete: 1898. végén 279.169-en, 1899. végén pedig 289.584-en éltek ipartestületi kötelékben. Ebből az utóbbi számból 104 034 esik az iparúzó önálló mesterekre, 121.738 a segédekre és 63.812 a tanoncokra. A segédek száma is ötezernyi szaporodást mutat, a mi annak a jeléül vehető,

hogy a kézműipart az egyes iparágak válsága s a növekedő munkanélküliség kevésbé érintette; nem kell azonban feledni, hogy ipartestületi kötelekben a kézműiparosságnak csak mintegy fele él, s így e számok az egész kézműipar helyzetének megítélésére nem használhatók teljes biztossággal. Az ipartestületek bevételei — a tagdíjakon kívül jobbra adományokból, szegődletési és szabadtási díjakból stb. — 1,100.778 koronára rugtak; kiadásaiuk 875.245 koronából kerültek ki. Általában az ipartestületek anyagi helyzete nem mondható rossznak: az 1899. év végén 3.748.548 korona névleges vagyon felett rendelkeztek, az ezt terhelő adósság pedig 911.001 koronára rugott. A névleges vagyon összegéből kihatván a tagdíjhátralékokat 412.225 koronát s levonva az adósság terhet is, még mindig közel két és fél millió korona tiszta vagyon fölött rendelkeznek ipartestületeink. A hátralékos tagdíjakból 143.825 korona 1899. évi hátralék, s így nagy részben még behajlítható; korábbi évekről 268.400 korona tagdíj maradt kifizetetlenül.

Az ipartestületi békéltető bizottságok működéséről ezuttal vannak először adataink. A munkaadók és alkalmazottjaik vitás ügyeket 8.018 esetben vitték a békéltető bizottság döntése elé. Elég jelentékeny, 3.754 volt azoknak az eseteknek a száma, a mikor a perlekedő feleket békés uton egyetértésre lehetett bírni, 4.264 esetben a bizottság határozatilag döntötte el a vitás ügyet, s az intézmény életrevalósága mellett bizonyít, hogy a felek csak 515 esetben nem voltak megelégedve a bizottság határozatával, s az iparhatóságához felelbezték ügyüket.

XIV.

A gyári és munkabér statisztika.

Az ipar-statisztika a statisztikai adatgyűjtéseknek egyik legnehezebb, bár kétségtelenül legfontosabb ága. Nehézsége magyarázza meg, hogy a teljes sikerrel járó ipar-statisztikai felvételek igen ritkák, mert hisz a gazdasági életnek az ipar sokkal szövevényesebb jelensége, hogysém fejlődése, produktivitása, életképessége, minden jellemző viszonya könnyen le volna szűrhető egyszerű, szemléltető számsorokba; és fontossága indokolja meg, hogy az ipar-statisztikai felvételeknek, különösen az újabb időben, lehető gyakori ismétlésére minden állam különös súlyt helyez.

Hazánkban az ipar-statisztika első kísérlete mindjárt a statisztikai hivatal szervezését követő első évben, 1868-ban indult meg, azonban már az előkészítő munkálatokat is több akadály két esztendőnél tovább hátráltatta; az újabb két évig húzódó adatgyűjtés pedig oly annyira hézagos és hiányos maradt, hogy tartózkodni kellett a begyűlt adatok közlésétől is.

Eredményesebb volt a második iparstatisztikai felvétel, mely a küszöbön lévő általános országos kiállítás alkalmából az 1884. év elején indult meg, de a lanyha adatszolgáltatás miatt szintén annyira elhúzódott, hogy a többszörös pótlás

után a felvétel anyaga inkább az 1885., mint az 1884. évben volt állapotot tükröztette vissza. Ennek a felvételnek eredményeit három füzetben tette közzé a statisztikai hivatal. Az első füzet Magyarország házi iparát ismerteti, a második a tulajdonképeni ipar statisztikai adatgyűjtést, a harmadik a malomipar statisztikáját, a mely ezuttal már harmadszor talált statisztikai felvételre, s 1895-ben negyedszer is megismételtetett.

Az ipar-statisztika személyi részére vonatkozólag kimerítő és gazdag anyagot nyújt az 1890. évi népszámlálás II. kötete, s úgy erre, mint a kisipar termelési viszonyaira kiterjed a feldolgozás alatt álló 1900. évi népszámlálás is.

Az utóbbi években ipar-statisztikai anyagot főleg az iparfelügyelők gyárvizsgálati jelentései tartalmaztak; 1899-ben azonban a kereskedelemügyi miniszter ur a statisztikai hivatal által külön gyári és munkabér statisztikai adatgyűjtést hajtatót végre, a melynek eredményei az ugyanazon időben a kereskedelemügyi miniszter ur által közvetlenül fogatosított nagyszabásu termelési statisztikai felvétellel együtt dolgoztatnak fel és bocsátatnak közre.

A gyári és munkabér statisztikai adatgyűjtés az 1900. évben szünetelt, 1901-ben azonban újra megindul; adatszolgáltatói az összes hazai gyárak és ipartelepek (a melyek rendszerint legalább 20 munkást foglalkoztatnak). A statisztikai hivatal a kérdő-ívet szeptember elején küldi szét a gyárosokhoz; a munkáslétszámra és munkabérekre vonatkozó adatok a szeptember 28-án lévő állapothoz képest jegyzendők be.

A kérdőív — az 1899. évinek javított kiadása — a következő szövegű:

Kérdőív

a gyárak és ipartelepek személyzeti és munkás-viszonyairól.

Vármegye _____ Telep _____
Község _____ Utcza _____ házszám _____

I. Általános kérdések.

1. Az iparág pontos megjelölése: _____
2. Az ipartelepét üzemben tartó vállalkozó (vállalat) cég megnevezése: _____
3. Az előző pont alatt megnevezett vállalkozó (vállalat) az ipartelepnek tulajdonosa vagy bérlője-e _____
4. Ha a 2. pont alatt megnevezett vállalkozó (vállalat) az ipartelepnek bérlője, ki annak tulajdonosa? _____

5. Egyéni cégeknek, közkereseti társaságoknak vagy betéti társaságoknak mi a cégtulajdonos, illetve a nyilvános cégtársak neve?
6. Részvénytársaságoknak mi az üzletvezető-igazgató neve?
7. Mily honosságuak az 5., illetve 6. pont alatt megnevezettek?
8. Ha részvénytársaság tartja az ipartelepét üzemben, hol van ennek a székhelye?
9. Mennyi volt a részvénytársaság alaptőkéje az 190 — év végén? — korona.
10. A részvénytársaság alaptőkéjéből az 190 — év végén mennyi volt ezen ipartelepbe befektetve? — korona.
11. Mely évben alapított az ipartelep?
12. Mely év óta tartja az ipartelep a jelenlegi vállalkozó (vállalat) üzemben?
13. Mely évben alakított át legutóbb lényegesen az ipartelep?
14. Miben állott ez az átalakítás (új építkezések, új gépek beszerzése, az üzem kiterjesztése, a gyártási eljárás megváltoztatása, stb.)?

II. Az ipartelep személyzete.

15. Az 190 — év szeptember hónapjának 28. napján alkalmazva volt
- a) kereskedelmi tisztviselő — férfi — nő;
- b) műszaki tisztviselő — ;
- c) egyéb tisztviselő — férfi — nő;
- d) művezető — férfi — nő;
- e) szolga — férfi — nő;
- f) az ipartelepen alkalmazott munkások, tanoncok és napszámosok: *)

A munkások neve	Felnőtt, 18 évesnél idősebb	16 18 14-15 12-13 évesek			12 évesnél fiatalabb	összesen	Ezek közül nők illetve férfiak	Tanoncok	Napszámosok	A 12 évesnél fiatalabb munkások közül	
		16	18	14-15						12-13	iskolába járnak
Férfi . . .											
Nő											
Összesen											

*) Munkásoknak tekintendő az az alkalmazott, ki nyolcz napnál hosszabb időre van alkalmazva, tanoncoknak pedig az, ki szerződéses viszonyban áll az iparvállalattal, napszámos végtül az, a ki nyolcz napnál rövidebb időre van felfogadva.

g) a vállalatnak ipartelepén kívül alkalmazott, de ezen ipartelep számára dolgozó saját munkásai, tanoncjai és napszámosai

A munkások neme	Felnőtt (18 évesnél idősebb)	16-18 14-15 12-13		12 évesnél fiatalabb	összesen	Ezek közül nő, illetve férfi	Tanoncok	Napszámosok	A 12 évesnél fiatalabb munkások közül	
		éves							iskolába járnak	iskolába nem járnak
	gyári munkások									
Férfi . . .										
Nő										
Összesen										

h) foglalkoztatott-e a vállalat ipartelepén kívül, de az ipartelep számára dolgozó egyéb (otthon dolgozó) munkásokat is, s ha igen, mennyi azoknak a száma és azok közül hányan, miféle (névszerint megjelölendő munkát) végeznek?

16. Az 190... év mely hónapjában volt legnagyobb az ipartelep személyzete? _____

17. Hány alkalmazottat (ideértve a tisztviselőket, művezetőket, munkásokat, tanoncokat, napszámosokat és szolgálát) foglalkoztatott ekkor a gyár? _____

18. Az 190... év mely hónapjában volt legkisebb az ipartelep személyzete? _____

19. Hány alkalmazottat foglalkoztatott ekkor a gyár? _____

III. Munkaidő.

20. Az 190... évben folytonos üzemben volt-e az ipartelep? _____

21. Ha nem, az év mely hónapjában vagy hónapjaiban szünetelt az üzem? _____

22. Az üzem szünetelése hány napig tartott? _____

23. Mi volt az üzem szünetelésének oka? _____

24. Az ipartelepen vásár- és ünnepnapokon is folyik-e a munka? _____

25. Az 190... évben mennyi volt a munkanapok száma? _____

26. Az 190... évben folyt-e éjjel is a munka az ipartelepen? _____

27. Ha igen, hány napon át volt éjjeli munka? _____

28. A nappali munkaidő kezdődik: nyáron — órákor; télen — órákor.
végződik: nyáron — órákor; télen — órákor.

29. Van-e a) reggeli szünet? _____

b) ha igen, mennyi ideig tart az? _____

30. Van-e a) déli szünet? _____

b) ha igen, mennyi ideig tart az? _____

31. Van-e a) délutáni szünet? _____

b) ha igen, mennyi ideig tart az? _____

32. A éjjeli munkaidő kezdődik: nyáron — órákor: télen — órákor.
végződik: nyáron — órákor: télen — órákor.
33. A szüneteket leszámítva, hány órát dolgoznak az éjjeli munkások?
34. A napi munkából éjjeli munkára való áttérésnél vagy megfordítva, hány órát dolgoznak a munkások?
35. Ha az üzem természeténél fogva a munka kezdete és befejezése határozott időponthoz nem köthető, hány órán át állanak a munkások 24 órán belül egyfolytában munkában?
36. A szüneteket leszámítva, hány órát dolgoznak ezek a munkások?
37. Mennyi a 12—18 éves fiatal férfimunkások munkaideje, a szüneteket leszámítva?
38. Mennyi a 12—18 éves női munkások munkaideje, a szüneteket leszámítva?
39. Mennyi a 12 évesnél fiatalabb fiú munkások munkaideje, a szüneteket leszámítva?
40. Mennyi a 12 évesnél fiatalabb leánymunkások munkaideje, a szüneteket leszámítva?
41. Mennyi a tanoncok munkaideje, a szüneteket leszámítva?
- IV. A tisztviselők fizetése és a munkabérek.**
42. Mennyi volt a tisztviselők összes fizetése az 190... évben? _____
korona — fillér,
43. Hány tisztviselőnek volt évi 2400 koronánál kisebb fizetése? _____
44. Mennyi volt ezeknek az összes fizetése az 190... évben? _____
korona — fillér.
45. Mennyire rugott a művezetőknek összes illetménye az 190... évben?
_____ korona — fillér.
46. A képzett gyári munkások részére az 190... év szeptember hó 28-án, a mennyiben pedig a munkások a hó végével kapnák illetményeiket, a szeptember hó 30-án történt fizetés alkalmával kifizetett munkabérek:

A mesterség megnevezése	14 koronánál kevesebb	14—20 korona	20—30 korona	30—40 korona	40—50 korona	50—60 korona	60—70 korona	70 koronánál több	Összesen
	hetilért kapott munkások száma								

47. A fent felsorolt munkások kifizetése mikor történik (hetenként, kéthetenként, félhavi, havonként, stb.)?
48. Ugyanezen munkások közül hányan fizetteknek:
a) napibér szerint?

b) hányan szakmány szerint? _____

c) hányan darabbér szerint? _____

49. A *közönséges gyári munkások* részére az 190. év szeptember hó 28-án, a mennyiben pedig a munkások a hó végével kapnák illetményeiket, a szeptember hó 30-án történt fizetés alkalmával kifizelt munkabérek:

A foglalkozás megnevezése	14 koronánál kevesebb	14—20 korona	20—30 korona	30—40 korona	40 koronánál több	Összesen
	hetibért kapott munkások száma					

50. A fent felsorolt munkások kifizetése mikor történik (hetenként, kéthetenként, félhavonként, havonként, stb.)? _____

51. Ugyanezen munkások közül hányan fizettek:

a) napibér szerint? _____

b) hányan szakmány szerint? _____

c) hányan darabbér szerint? _____

52. A *női munkások* részére az 190. év szeptember hó 28-án, a mennyiben pedig a munkások a hó végével kapnák illetményeiket, a szeptember hó 30-án történt fizetés alkalmával kifizelt munkabérek:

A foglalkozás megnevezése	10 koronánál kevesebb	10—14 korona	14—20 korona	20—30 korona	30 koronánál több	Összesen
	hetibért kapott női munkások száma					

53. A fent felsorolt női munkások kifizetése mikor történik (hetenként, kéthetenként, félhavonként, havonként, stb.) _____

54. Ugyanezen női munkások közül hányan fizettek:

a) napibér szerint? _____

b) hányan szakmány szerint? _____

c) hányan darabbér szerint? _____

55. A tanoncok részére az 190 év szeptember hó 28-án, a mennyiben pedig a tanoncok a hó végével kapnák illetményeiket, a szeptember hó 30-án történt fizetés alkalmával kifizetett bérek:

A mesterség megnevezése	A tanoncok közül					Összesen
	10 koronánál kevesebb	10—14 korona	14—20 korona	20—30 korona	30 koronánál több	
	hetibért kaptak					

56. A fent felsorolt tanoncok kifizetése mikor történik (hetenként, kéthetenként, félhónaponként, havonként, stb.)? _____
57. A napszámosok száma, kik az 190 év szeptember hó 28-án történt fizetés alkalmával:
- 10 koronánál kevesebb hetibért kaptak _____
 - 10—14 korona hetibért kaptak _____
 - 14—20 korona hetibért kaptak _____
 - 20 koronánál nagyobb hetibért kaptak _____
58. A napszámosoknak az 190 év mely hónapjában fizetett a legnagyobb bér? _____
59. A napszámosoknak az 190 év mely hónapjában fizetett a legkisebb bér? _____
60. A munkabérből 190 szeptember hó 28., illetve 30-án eszközölt fizetés alkalmával történt levonások:

A levonás czíme	A munkások száma, kiknél a levonás történt	A levonások összege	
		korona	fillér
Előleg			
Lakás			
Földhaszonélvezet			
Élelem és élelmiszerek			
Tüzelőanyag és világítás			
Zene, iskola, templom			
Betegséggyózpénztár			
Balesetbiztosítás			
Büntetés			
Egyéb itt meg nem nevezett levonás			

V. A munkások jólétére irányuló intézmények.

61. Hány munkáscsaládot lát el a gyár lakással? _____
62. A lakást díjtalanul kapják-e a munkások? _____
63. Ha nem, mekkora összegű bért fizetnek a munkások egy övre egy-egy lakásért? _____
64. Ha a munkások a lakást díjtalanul kapják, mekkora egy-egy ilyen lakás évi bérértéke? _____
65. Nem családos munkások számára van-e hálóterem berendezve? _____
66. Ha igen, hány személy helyezhető el a férfiak hálótermében? _____
67. Mily nagy a férfiak hálótermének a térfogata? _____ köbméter.
68. Hány személy helyezhető el a női hálóteremben? _____
69. Mily nagy a női hálóterem térfogata? _____ köbméter.
70. Mekkora díj fizetetik a hálóterem használatáért naponként? _____ fillér, vagy hetenként? _____ fillér, vagy havonként? _____ korona _____ fillér.
71. Földhasznélvezetben hány munkást részesít a gyár? _____
72. Mekkora az e célra a munkásoknak rendelkezésére bocsátott összes terület? _____ hold _____ négyszögöl.
73. Mily évi bért fizetnek a munkások holdanként? _____ korona _____ fillér.
74. Kapnak-e a munkások ingyen vagy kedvezményes áron tüzelő anyagot? _____
75. Ha igen a) hányan kapnak ingyen tüzelőanyagot? _____
b) hányan kapnak kedvezményes áron tüzelőanyagot? _____
76. Kapnak-e a munkások ingyen vagy kedvezményes áron világító anyagot? _____
77. Ha igen, a) hányan kapnak ingyen világító anyagot? _____
b) hányan kapnak kedvezményes áron világító anyagot? _____
78. Van-e az ipartelepnek külön iskolája? _____
79. Ha igen, miféle iskola az (elemi iskola, iparos tanonciskola, ipari szakiskola, stb.)? _____
80. Mennyi ezen iskola vagy iskolák osztályainak száma? _____
81. Mennyi a tanítók száma? _____
82. Mennyi a finővendékek száma? _____
83. Mennyi a leányővendékek száma? _____
84. Van-e az ipartelepnek külön kisedővodája? _____
85. Ha igen, mennyi az óvónők száma? _____
86. Mennyi az óvodai finővendékek száma? _____
87. Mennyi az óvodai leányővendékek száma? _____
88. Van-e az ipartelepnek külön orvosa? _____
89. Ha igen, mennyi az alkalmazott orvosok száma? _____
90. Az orvos a beteg munkásokat ingyen kezeli-e? _____
91. Ha az ipartelepnek nincsen külön orvosa, díjaz-e valamely orvost a vállalat, hogy beteg munkásait kezelje? _____

92. Az orvosi kezelés ingyenes-e ebben az esetben? _____
93. Van-e az ipartelepnek külön kórháza? _____
94. Ha igen, hány betegre van az berendezve? _____
95. A betegek ingyenes ápolásban részesülnek-e ebben a kórházban? _____
96. Baleset ellen biztosítva vannak-e a munkások? _____
97. Ha igen, mely biztosító társaságnál? _____
98. A biztosítás szól:
- a) részleges munkaképtelenség esetére? _____
- b) teljes munkaképtelenség esetére? _____
- c) halál esetére? _____
99. A biztosítási díjakat:
- a) a vállalat fizeti-e egészen? _____
- b) a vállalat és a munkások közösen fizetik-e? _____
- c) egyedül a munkások fizetik-e? _____
100. Mily egyéb munkásjóléti intézmények vannak az ipartelepen? _____

Két _____ 190 ____ évi _____ hó
 _____ n.

aláírás.

A kérdőívben a megelőző évben volt legnagyobb és legalacsonyabb számu személyzetre vonatkozólag nemcsak az év azon hónapja tüntetendő ki, a mikor a személyzet legnagyobb vagy legalacsonyabb volt, hanem az, hogy legalább körülbelül mekkora volt a gyár összes alkalmazottainak száma, mikor legtöbben, s a mikor legkevesebben voltak. A gyártulajdonost vagy bérlőt, ha az üzlet vezetésével személyesen foglalkozik, szintén ki kell tüntetni a gyári tisztviselők sorában és pedig kereskedelmi tisztviselőnek akkor, ha főképpen a kereskedelmi ügyek intézésével foglalkozik, műszaki tisztviselőnek akkor, ha inkább vagy kizárólag a gyár műszaki teendőit igazgatja. Jutalékért dolgozó ügynökök a tisztviselők sorában nem tüntetendők ki, ugyszintén a gyárnak nagyobb városokban vagy külföldön levő képviselői sem, ha csak azok nem állanak kizárólag a gyár szolgálatában s nem huznak attól állandó évi fizetést. Az egyéb tisztviselői személyzet sorában a gyár alkalmazásában lévő s a gyár által díjazott, de a gyári üzemi munkában részt nem vevő tisztviselői személyzetet kell kitüntetni, a minő például a gyári orvos (ha az kizárólag vagy főképpen a gyár szolgálatában áll), a gyár által fentartott iskola vagy kiseddóvó tanító-személyzete stb. Művezető gyanánt a gyár egyes műhelyeinek vagy osztályainak élén álló, rendes évi fizetéssel javadalmazott, magasabb,

de nem tisztviselői képzettségű egyének tüntetendők ki (össze nem tévesztendőek a mesterekkel és előmunkásokkal, a kiknek a gyári munkások rovatában kell szerepelniök). Szolgák a gyári üzemi munkában részt nem vevő alsóbbrendű alkalmazottak, a minők a kocsisok, kapus, éjjeli őr, irodaszolga stb.

A férfi és a női gyári munkások, továbbá a tanoncok és napszámosok számát könnyebbség okáért a *szeptember hó 28-án* lévő állapot szerint kell kimutatni, a mikor a legtöbb gyárban fizetés napja lévén, a munkások jegyzéke a bérlajstromban össze van állítva. *Ha a gyárban esetleg nem a fentemlített napon történik a fizetés*, akkor az e határidőhöz legközelebb eső fizetési napon talált munkáslétszámot kell bejegyezni.

A munkások életkora a munkakönyvből irando ki, vagy a munkások kikérdezésével állapítandó meg; mindkét esetben azonban ügyelni kell arra, hogy életkorul a *betöltött évek* jegyeztessenek be; a kimutatás első rovatába tehát azon munkások számát kell beírni, a kik tízennyolczadik évüket már tényleg meghaladták; mindazok, a kik bár csak néhány héttel vagy néhány nappal is fiatalabbak betöltött 18-ik életévüknél, már a második rovatba sorolandók.

A gyári munkások munkabérét szintén a *szeptember hó 28-án* volt állapot szerint kell kitüntetni. Ha esetleg az említett napon a gyárban nem történt volna fizetés, akkor az e naphoz legközelebb eső fizetés alkalmával kifizetett munkabéreket kell bejegyezni, úgy hogy a *munkáslétszámot és a munkabéreket illető adatoknak egy és ugyanazon npra kell vonatkoznio*k. A munkabérek bejegyzése az említett fizetési napra összeállított bérjegyzékből könnyű szerrel történhetik; ügyelni kell azonban mindenütt úgy a képzett gyári munkások (mesterek), mint a közönséges gyári munkások, nők és tanoncok munkabérének bejegyzésénél, hogy minden egyes munkás bére azon mesterség vagy a gyár azon osztályának megnevezése alatt tüntetessék ki, amelyben az illető munkás tényleg dolgozott.

Igy például könyvnyomdánál külön kell kitüntetni a stereotypalókra, szedőkre, gépmesterekre, hajtogatókra, könyvkötőkre, az esetleg alkalmazott könyvműszakokra, hangjegymetszőkre, horganyedzőkre stb. vonatkozólag, hogy az itt felsorolt mesterségek, illetve osztályok mindegyikében hány képzett, hány közönséges munkás, hány nő, hány tanonc kapta a kérdőívben felsorolt összegű béreket. Gépgyárban ugyanigy külön kell kimutatni a lakatosok, kovácsok, bognárok stb. bérét. A hol (mint némely téglagyárban és üveggyárban) a munkaadó nem közvetlenül fizeti valamennyi

munkását, hanem (amott az ugynevezett parthiefühhreknek, itt a mestereknek) egy kézbe szolgáltatja át egy egész munkáscsoport kiérdemelt keresményét, az illető mesterre vagy munkavezetőre bízván annak további szétosztását, ott a kérdőíven kitüntetett fizetési napon az illető munkavezetőknek, esetleg a munkásoknak kihallgatásával meg kell állapítani, hogy mindegyik munkás a felosztásra kerülő fizetésből mennyit kapott s ezeket a részletes adatokat kell a kérdőívbe bejegyezni s az illető munkavezetőt, vagy mestert annyi bérral kell bejegyezni, a mennyi a szétosztás után neki saját munkája után keresményül maradt, nem pedig annyival, a mennyit társaival leendő osztozkodás végett kézhez kapott.

Ha oly esetek fordulnak elő, hogy egy vagy több munkás több hétre, vagy hónapra terjedő akkord-munkát végez s a fentemlített fizetési napon csak rendes heti keresményénél jóval kisebb előleget vesz ki, vagy megfordítva, a munkát már befejezvé, éppen ezen a fizetési napon kapja kézhez az azon munkáért járó s rendes keresményénél jóval nagyobb egész összeget, ez a körülmény a kérdőívre följegyzendő, nehogy az igen csekély, vagy igen magas bérösszeg megtévesztésül szolgáljon; följegyzendő — nem a munkabérekéről szóló táblázatban, hanem a kérdőív szélén — az is, hogy az említett fizetési napon hány munkás kapott ily okokból rendes átlagos keresményénél nagyobb vagy kisebb összeget s mennyi szokott ezeknek a heti keresménye lenni rendes körülmények között. Általában, ha egyéb körülmények is (mint pl. az üzemnek az utolsó fizetési nap óta hosszabb vagy rövidebb ideig tartó szünetelése, vagy ellenkezőleg az üzemnek külön munkaórákkal s megnagyobbított munkaerővel való kiszélesítése) azt okozzák, hogy a szóban forgó fizetési nap eltér a gyár rendes fizetéseitől s jelentékenyen több vagy jóval kevesebb munkabért tüntet fel, mint a mennyi rendes körülmények között fizetési napokon kiosztatni szokott, ez az eltérés, valamint annak oka a kérdőíven szintén följegyzendő.

A kérdőív a *heti munkabérek*et tudakolja; a hol tehát a kifizetés két hetenkint, havonkint stb. történik, ott a bérlajstromban kitüntetett munkabéreket át kell számítani heti bérekre, olyformán, hogy a két heti bérösszeget kettővel, a négyheti és havi bérösszeget pedig négygyel el kell osztani, s az így nyert eredményhez képest jegyezni be, hogy hány munkás kapta a kérdőíven kitett összegű hetibért.

Ha a kifizetés céljaira összeállított bérlajstrom több példányban, vagy könnyen másolható alakban van meg, czélszerű annak egy példányát a kérdőívhez csatolva szintén beküldeni.

Jegyzet. Az 1899. évi gyári és munkabér-statisztika eredményei, mint főntebb említettük, a termelés-statisztikai felvétellel kapcsolatban dolgoztattak fel, s még nincsenek közzételve: iparunk állapotáról tehát a legtöbb iparágnál csak a külkereskedelmi forgalom adataiból alkothunk képet.

Ipari termékekért az 1899. évben 927.08 millió koronát fizettünk a külföldnek, s kivitelünk csak 454.88 millió koronát tévén, behozatali többletünk 472.20 millió koronára rug, 47 és fél millióval többre, mint az előző évben.

Kiviteli többletünk csupán egy ipari termékből van, az élelmezési és fogyasztási cikkekből, 166.23 millió koronányi.

A fonó és szövőipar gyártmányaiból 437.26 millió korona értékű árut hoztunk be, és csak 51.10 millió korona értéket vittünk ki: behozatali többletünk tehát 386.16 millió korona.

Bőrökből behozatali többletünk van, 18.14 millió koronányi: a bőrárúkból pedig 27.52 millió korona értékű. Papirost és papírárut 19.64 millió korona értékben hozunk be a külföldről, s csak 2.98 millió korona értékűt szállítunk ki: a behozatali többlet tehát 16.66 millió. Fa és csont árúkból 23.18 milliónyi behozatalra szorultunk, kivitelünk pedig csak 8.56 milliót ér: a behozatal többlete 14.62 millió A vegyészeti ipar termékeiért és félgyártmányaiért 52.83 millió koronát fizetünk a külföldnek: kivitelünk 26.61 millió értéket képvisel, a behozatali többlet tehát 26.22 millió korona. A szerves anyagokból való különféle készítmények behozatalunkban 39.78 millióval szerepelnek, kivitelünkben pedig 11.41 millió koronával: a kivétel tehát 28.37 millióval kevesebb. A kő, üveg és agyagipar termékeinél 23.68 millió koronára rugó behozatalunk mellett kivitelünk elenyésző esekély, csupán 3.77 millió koronányi: a behozatal többlete tehát 19.91 millió. Vasért és vasárúkért 58.58 milliót fizetünk a külföldnek: kivitelünk 31.14 millió korona, s így a mérleg 27.44 milliónyi behozatali többletet tüntet föl. Egyéb fémből és fémáruból 55.26 millió értékűt hozunk be és 17.34 milliót szállítunk külföldre: a különbözet a behozatal javára 37.92 millió korona. Nem állunk sokkal jobban a gépek és géprészek, mű és hangszerek, s közlekedési eszközök külkereskedelmi forgalmát illetőleg sem: itt 51.36 millió koronányi behozattal szemben 27.41 milliót kivitel áll csupán, s így a behozatal többlete 23.95 millió korona. Irodalmi és műtárgyakból 14.84 millió koronányi volt a behozatalunk, és 3.33 millió a kivitelünk: mérlegünk tehát e cikkekknél 11.51 millió korona passzivitást mutat.

Ipari termelésünk állapotáról a külkereskedelmi forgalom adatain kívül jórészt csak a fogyasztási adó alá eső, és a jövedéki cikket képező gyártmányokra vonatkozólag rendelkezünk adatokkal. Malomiparunkat illetőleg pedig csak a budapesti nagy gőzmalmok termelési viszonyaira vonatkozólag.

A budapesti gőzmalmok 1899-ben 6.88 millió métermázsza gabonát őröltek, nyolcszázézer métermázsával többet, mint az előző évben, de jelentéktelen kevesebbet, mint a múlt évtized közepén, 1893-tól 1897-ig. A fenti gabonamennyiségből 6.69 millió métermázsza őrlemény készült, és pedig 5.37 millió mm. liszt és 1.36 millió mm. korpa. Összes liszt-behozatalunk 85.403 mm. volt, 1.54 millió korona értékben; kivitelünk pedig 5.669.821 mm. 146.96 millió korona értékben; az előző évhez képest ugy behozatalunk, mint kivitelünk esőkenő.

Czukorgyártásunk fokozatos és állandó fejlődést mutat. Az 1898-99. évi termelési időszakban 20 czukorgyárunk állott üzemben, 10.583 lőerejű 336 gőzgéppel. A munkás személyzet száma 12.239 volt. 16.24 millió métermázsza czukorrépa került feldolgozásra, a termelt czukor mennyisége pedig 2.47 millió métermázsát tett. Czukortermelésünk emelkedése az utolsó évtizedben 164.81 százalékos.

Sörfőzőink száma 102, ezek közül 29 van berendezve 10.000 hektoliternél nagyobb évi termelésre. Az 1898/99. évi termelési időszakban 1.566.251 hektoliter sört termeltünk, egy sörfőző átlagosan 15.355 hektolitert. Az egész magyar birodalom sörtermelésének különben hatvan százaléka öt nagy budapesti és budapest-vidéki sörgyárra esik, s csak negyven százalék a többi 97 sörfőzőre. Sörtermelési adó fejében az az 1898/99. évi gyártás után 6.54 millió korona folyt be az államkincstárba; a megelőző évben 6.67 millió, miután ekkor a termelés is nagyobb volt, közel 40.000 hektoliterrel.

Szesztermelésünk állapotáról szintén a fogyasztási adó eredmények alapján birunk adatokkal. Az üzemben lévő szeszfőzdék száma a magyar birodalomban az 1898/99. évi termelési időszakban 80.165 volt; termeltek összesen 116,19 millió hektoliter foknyi szeszmennyiséget; egy-egy szeszfőzdére átlagosan 1449 hektoliter fok esik.

Dohánygyártásunkról a kincstári dohányjüvedék adatai tájékoztatnak. 21 hazai dohánygyárban 19.436 alkalmazott volt, ezek közül 19.044 munkás, és pedig 1154 férfi, 17.552 nő és 338 gyermek. Feldolgozásra került dohánygyárainkban 62.378 mm. külföldi és 161.611 mm. belföldi dohány; a készített dohánygyártmányok súlya 219.295 mm. volt. Előállítottak dohánygyáraink 407 mm. burnótot, 29.487 mm. finom és 148.911 mm. közönséges pipadohányt, 27.019 mm. szivart és 13.571 mm. szivarkát. A dohányfogyasztás a magyar anyaországban valamivel erősebb, mint Horvát-Szlavonországokban; eladásra került az anyaországban 196.320 mm. dohánygyártmány 95.038.000 korona értékben, egy főre esik tehát 1.18 kilogramm dohányfogyasztás 5.73 korona értékben. Horvát-Szlavonországokban 21.040 mm. dohánygyártmányt adtak el 6.294.000 koronáért; egy főre tehát 0.89 kilogramm jut 2 korona és 66 fillér értékben. A dohánygyártmányokat a fogyasztókhoz 21 dohányáru-raktár, 397 nagy és 53.228 kis tőzsde juttatja el; a dohányjüvedéknek az elárulásból 102.699.000 korona bevételele van, míg kiadásai 39.758.000 koronára rugnak, úgy hogy az üzleti fölösleg 62.941.000 korona, körülbelül háromszorosa annak az üzleti eredménynek, a melyet a m. kir. dohányjüvedék behozatala első éveiben ért el.

Iparunk helyzetére világot vetnek még a következő adatok is: A gőzkazánok összes száma a magyar birodalomban 1899-ben 24.958 volt, 1008-czal több, mint az előző évben. Az 1899. évben az anyaországban 35.882, Horvát-Szlavonországokban pedig 3897 iparengedélyt és iparigazolványt adtak ki; az ujonnan váltott iparigazolványok és engedélyek összes száma tehát 39.759. Törvényszéki cégbejegyzés az egész birodalomban 3601 történt, ezek közül 3440 az anyaországban.

A betegségélyző pénztárak statisztikája.

Az ipari és gyári alkalmazottak betegség ellen való védelméről szóló 1891. évi XIV. törvényczikk nyitja meg Magyarországon a munkásjóléti törvényalkotás sorozatát, megteremtven a munkás betegségélyző pénztárakat s kötelezőnek irván elő az ily pénztárakba való belépést minden oly ipari vagy forgalmi alkalmazottra nézve, a kinek napibére a 4 frtot (8 koronát), vagy pedig évi fizetése az 1200 frtot (2400 koronát) meg nem haladja. A társadalmi szövetkezés vagy magános jótékony-ság által korábban alkotott ilyemű pénztárak a törvény értelmében átalakultak, a mennyiben a törvényben biztosított védelemben és kedvezményben részesülni kívántak; viszont ujonnan is alakultak a törvény életbelépésétől kezdve nagy számban ilyen pénztárak, különösen a kerületi betegségélyző pénztárak, ez az egészen új intézmény, tulajdonképen gerince az egész alkotásnak és ez időtől fogva első tényezője a munkások betegség ellen való védelmének.

A törvény kerületi betegségélyző pénztárak alakítását minden vármegyei törvényhatóságban előírja; ezenkívül engedélyezi ipartestületi pénztárak létesítését, gyári és vállalati, továbbá építési betegségélyző pénztárak alakítását (ez utóbbiak a gyári és vállalati pénztárakkal azonos jellegűek lévén, statisztikánkban azokkal egybefoglalva szerepelnek) és végül magánegyesülés útján szervezett pénztárakat.

Az 1891. évben alkotott törvény végrehajtási munkálatai főleg a kerületi betegségélyző pénztárak megalakítása körüli sok nehézség miatt, áthúzódtak az 1892-ik évbe s a törvény értelmében ujonnan alakult, vagy átalakult betegségélyző pénztárak működésüket csak az 1892. év április hó elsején kezdték meg, a kereskedelemügyi miniszter urnak az 1892. év márczius hó 11-én 13.228. sz. a. kiboecátott végrehajtási rendelete alapján.

Ugyanezen évben nyert szabályozást a betegségélyző pénztárak ügyvitel és pénzkezelése is; a pénztárak működéséről statisztikai adatok betérjesztését első ízben a kereskedelemügyi miniszter urnak 1893. évi április hó 26-án 28.856. sz. a. kelt rendelete kívánta meg. E rendelet értelmében a pénztárak az iparhatóságok útján tartoztak a kereskedelemügyi miniszter urhoz fölterjeszteni működésük számszerű ismertetését négyféle kimutatásban. Az első a taglétszám körüli változásokat ismertetette, a másik a tagjárulékok befizetésének viszonyaira vonatkozott, a harmadik a betegségek statisztika

adatait szolgáltatta, a betegségnemek és a beteg tagok foglalkozásának kombinációjával, de a keresetképtelenséggel járó és a keresetképeséget nem veszélyeztető betegségek különválasztása nélkül, a mely utóbbi adatok, ezuttal azonban a betegségnemek és a foglalkozások szerinti kombinációk mellőzésével, a negyedik kimutatásban foglaltattak.

A pénztár anyagi viszonyairól a szintén beterjesztendő zárszámadás és vagyonmérleg nyújtottak tájékoztatást.

A betegsegélyző pénztári statisztikának e kimutatások alapján szerkesztett első évi eredményei az 1893. évre vonatkozólag a kereskedelemügyi miniszter urnak az 1893. évről szóló jelentésében tettek közzé; ezek az adatok azonban még az akkor kisebb számu és korlátozottabb működési körű betegsegélyző pénztárak tevékenységéről sem számolhattak be teljes hűséggel, mert a megszabott kimutatások anyagát az akkor még a kezlet számtalan nehézségével küzdő pénztárak sem összegyűjteni, sem rendezni nem voltak képesek és számos pénztár egyáltalán nem szolgáltatott adatokat, a többiek pedig hiányosan és megkétsve terjesztették fel kimutatásaikat, a melyek az iparhatóságok közvetítő szerepe folytán újabb késedelemmel érkeztek rendeltetésük helyére.

Ez indította a kereskedelemügyi miniszter urat arra, hogy több idézett rendeletének megváltoztatásával a betegsegélyző pénztárakat kimutatásaiknak nem az iparhatóságokhoz, hanem a statisztikai hivatalhoz leendő beküldésére utasítsa.

A statisztikai hivatal ezen — 1894. évi 2123. sz. — rendelet következtében nyert új munkakörét tüzetes tanulmány tárgyává tette s a betegsegélyző pénztárakban látván a szervezésre váró munkásstatisztikának viszonyainkhoz képest legjobb adatszolgáltatóit, javaslatokat készített a betegsegélyző pénztárak statisztikájának módosítása, illetőleg tovább fejlesztése iránt. A javaslatokat a kereskedelemügyi miniszter ur elvileg elfogadta, de a betegsegélyző pénztárakkal tartott szaktanácskozmány ugy nyilatkozott, hogy ez idő szerint, a mikor a betegsegélyző pénztárak még anyagilag fejletlenek és gyöngék, oly terjedelmű statisztikai adatszolgáltatásra, a minőt a javaslat tervez, a pénztárak még nem képesek. A részletes adatszolgáltatás helyett tehát (l. bővebben dr. Vizneker Antal: Emlékirat a betegsegélyző pénztárak statisztikájának és ügykezelésének ujja szervezése tárgyában) egy kisebb statisztikai kimutatás fogadtatott el adatgyűjtő mintául, s a kereskedelemügyi miniszter ur 1896 évi június hó 6-án 87.021. sz. a. kelt rendeletével ezen minta szerinti statisztikai adatszolgáltatást rendelt el a betegsegélyző pénztárak részéről.

Ez a ma is érvényben lévő rendelet szabályozza ez

időtől fogva a betegsegélyző pénztárnak statisztikai adatszolgáltatását. A kimutatás rovatai néhány jelentéktelenebb módosításon mentek azóta keresztül; ezidőszerint az adatgyűjtés a következő minta szerint történik:

Statisztikai kimutatás.

A betegsegélyző pénztár neve és székhelye:

I. Általános kérdések.

1. A pénztár alapítási éve, működése megkezdésének ideje (hó és nap)?

2. Ha a pénztár az 1891:XIV. t.-cz. életbelépése előtt alapítottól, mikor (év, hó és nap) alakult át és kezdette meg újból működését ezen törvény szerint?

3. A járulékok kivetése kizárólag a tényleges vagy kizárólag az átlagos napibér, illetve havi fizetés alapján vagy végre mind a kettőnek tekintetbe vételével, azaz a tényleges napibéreknek (fizetéseknek) a megállapított díjosztályokba való besorozása útján történik-e?

4. Az átlagos napibér, illetve havi fizetés magassága:

a) férfiaknál?	I. oszt. f.	b) nőknél?	I. oszt. f.	c) 18 évnél fiatalabb munkásoknál	I. oszt. f.
	II. oszt. "		II. oszt. "		II. oszt. "
	III. oszt. "		III. oszt. "		III. oszt. "
	IV. oszt. "		IV. oszt. "		IV. oszt. "
	V. oszt. "		V. oszt. "		V. oszt. "
	VI. oszt. "		VI. oszt. "		VI. oszt. "
	VII. oszt. "		VII. oszt. "		VII. oszt. "

d) A tanoncok és gyakornokok díjosztálya (a járulék-kivetésnél alapul vett átlagos napibér)? fillér.

Megjegyzés. Ha az átlagos napibérek a különböző iparágak szerint különböző nagyságban állapítottak meg, a statisztikai kimutatáshoz a részletes bérjegyzék melléklet gyanánt csatolandó.

5. A járulék magassága a bérösszeg %-ában vagy díjosztályonként kifejezve:

a) a belépésre kötelezett tagokra nézve?

b) az önként belépőkre nézve?

c) a belépetteknek szintén belépett (nem kereső) családtagjaira nézve?

d) a tagok családtagjainak ingyen orvosi és gyógyszer-szegélyben való részesítése fejében van-e pótdjárulék megállapítva és mily mérvben?

6. A segélyezés mércve:

a) a táppénz a járulék kivetésének alapjául szolgáló bérösszeg hány %-ában vagy díjosztályonként mily összegben van megállapítva?

b) a táppénz, vagy a kórházi ellátás egyfolytában hány héten át vehető igénybe?

c) a tag hozzátartozói számára azon esetre, ha a tag táppénz helyett kórházi ellátásban részesül, van-e fél táppénz megállapítva s ez egyfolytában hány héten át vehető igénybe?

d) az ingyenes orvosi segély, a gyógyszerek és gyógyászati eszközök egyfolytában

hány héten át vehetők igénybe { a tagok részéről?.....
a családtagok részéről?.....

e) a gyermekágyi segély hány heti tápdíjban van megállapítva?

f) a tagok nejei javára van-e megállapítva gyermekágyi segély és mily mérvben?

g) a hábapénz mily összegben van megállapítva?

h) a temetkezési segély a járulék kivetésének alapjául szolgáló összeg hányszorosában vagy díjosztályonként mily összegben van megállapítva?

i) a biztosított családjában előforduló halálozási esetekben nyújt-e a pénztár temetkezési segélyt és mily mérvben?

j) nyújt-e a pénztár egyéb segélyeket, melyeneket és mily mérvben?

7. A pénztár valamely szövetségi pénztárnak tagja-e és melyiknek? Minő kötelezettségei vannak s mily jogok illetik meg a szövetségi pénztárral szemben?

az év folyamán.

Kiadások		K	f
1. Táppénzek:			
a) Egyszeres táppénz	kötelezett tagoknak önkéntes tagoknak		
b) Másfélszeres táppénz	kötelezett tagoknak önkéntes tagoknak		
c) Hozzá tartozóknak járó 1/2 táppénz	kötelezett tagoknak önkéntes tagoknak		
2. Gyermekágyi segély	kötelezett tagoknak önkéntes tagoknak		
3. Bábapénz	kötelezett tagoknak önkéntes tagoknak		
4. Kórházba szállítási költségek			
5. Kórházi ápolási díjak			
6. Gyógyszertári költségek			
7. Gyógyászati eszközök			
8. Fürdőköltiségek			
9. Egyéb gyógyászati segélyek (név szerint) ²⁾			
a)			
b)			
c)			
10. Temetkezési segély			
11. Orvosok			
12. Szülésznők			
13. Tisztviselők, díjnokok és bizalmi férfiak			
14. Beteglátogatók és egyéb szolgák			
15. Felszerelések			
16. Irodaszerek			
17. Nyomatványok			
18. Hőzér, fűtés, világítás			
19. Fizetett kamatok			
20. Árfolyamvesztés			
21. Ingatlanok vásárlása			
22. Értékpapírok vásárlása			
23. Tőkeelhelyezés a tartalékalap javára			
24. Tőkeelhelyezés takarékbetétek alakjában			
25. Tőkeelhelyezés egyéb módon			
26. Tőkevisszalátések pénztintozeteknek			
27. Egyéb tőkevisszalátések			
28. Hozzájárulás a szövetségi pénztárhoz			
29. Visszatérített bevételek ³⁾			
30. Egyéb kiadások			
a) Segélyezési kiadások: (orvosok fuvar-díja, stb.)			
b) Igazgatási kiadások: (tisztviselők fuvar-költsége: tisztogatások, stb.)			
Összesen			

Megjegyzés. A belépésre kötelezett, de munkából kilépett s ennek következtében önként fizető tagokat illető bevételeket és kiadásokat a többi kötelezett tagokra vonatkozó bevételi és kiadási rovatokba kell befolgatni.

²⁾ Ásványvizetek, foghuzás, stb. — ³⁾ Tévesen befolyt tagjárulékok, stb.

III. Vagyonmérleg évi december hó 31-én.

V a g y o n	Kor.	fill.
1. Pénzkészlet		
2. Postatakarékp. betétek és esedékes kamatok		
3. Egyéb takarékp. betétek és esed. kamatok		
4. Cheque- és clearing-számla követelés		
5. Értékpapírok (árfolyam szerint)		
6. Értékpapírok folyó kamatai		
7. Jeizálogi követelések és esedékes kamatok		
8. Ingatlanok értéke		
9. Leltári tárgyak (leírás után jelentk. értékben)		
10. Tényleg elhelyezett tartaléktőke		
11. Hátralékos tagsági járulékok		
12. Egyéb követelések		
13. Egyenleg (hiány)		
Összesen		
T e h e r		
1. Kölcsön- vagy előleg-tartozások		
2. A tagok kiegyenlítettlen követelései (láp-pénz, temetkezési járulék, stb.)		
3. Az orvos, gyógyszerész, a kórház kiegyenlítettlen követelései		
4. Egyéb tartozások		
5. Szabályszerű tartaléktőke ¹⁾		
6. Egyenleg:		
Összesen		

¹⁾ A szabályszerű tartaléktőke az 1891: XIV. l.-cz. 14. §-a értelmében a pénztár fennállása óta elért jövedelem 10⁰/₁₀₀-a, illetve a mennyiben ezen összeg az utolsó 5 évi tényleges kiadások átlagánál nagyobb volna, ezen utolsó 5 évi kiadások átlaga. — Jövedelem alatt a tartaléktőke szempontjából a bevételek 1—5. rovatai, kiadások alatt pedig az összes segélyezési és közigazgatási jellegű kiadások (1—19., 28. s esetleg a 30. rovatnak ide tartozó tételei) értendők.

IV. Tagsági forgalom, taglétszám és betegségi statisztika.

Tagsági forgalom és taglétszám		Férfi	Nő	Együtt
<i>a) Tagsági forgalom.</i>				
Taglétszám az előző év végén (decz. 31.)				
Az év folyamán	beléptek			
	kiléptek			
	meghaltak			
Taglétszám az év végén (decz. 31.)				
<i>b) Taglétszám havonként.</i>				
Január 1-én				
Január 31-én				
Február 28-án				
Márczius 31-én				
Április 30-án				
Május 31-én				
Június 30-án				
Július 31-én				
Augusztus 31-én				
Szeptember 30-án				
Október 31-én				
November 30-án				
December 31-én (l. a tagsági forgalomnál)				
13 hónap együtt				
Évi átlag ³⁾				
Betegségi statisztika ²⁾				
<i>a) Tápiójiban vagy kórházi ellátásban részesített beteg tagok.</i>				
Tápiójas és kórházi betegek (egyének) száma				
Tápiójas és kórházi megbetegedések (esetek) száma				
Tápiójas napok száma				
Kórházi napok száma				
<i>b) Gyermekágyi segély.</i>				
Gyermekágyi segélyben részesült női tagok száma				
Gyermekágyi esetek száma női tagoknál				
Gyermekágyi napok száma női tagoknál				
<i>c) Tápiójiban vagy kórházi ellátásban nem, hanem csak ingyen orvosi segélyben és gyógyszerekben részesített beteg tagok.</i>				
Megebetegedések (esetek) száma				
<i>d) Ingyen orvosi segélyben és gyógyszerekben részesített családtagok.</i>				
Megebetegedések (esetek) száma				

²⁾ A betegek és megbetegedések számába csak az az évi esetek vesződnek fel; régebbi keletkezésű, de még a folyó évben is megszakítás nélkül tartó betegségeket sem a betegek, sem a megbetegedések számában nem kell kimutatni. A tápiójas és kórházi napok számában ellenben a I. evre eső napokat akkor is fel kell venni, ha a betegség előző évi keletkezésű is. Ugyanez irányadó a gyermekágyas nőkre, illetőleg a gyermekágyi napokra vonatkozólag.

³⁾ Az évi átlag a 13 hónap összegének 13-mal való elosztása által számítatik ki.

V. A pénztár tisztviselőinek és egyéb alkalmazottjainak száma
s a rendszeresített illetmények magassága.

Tisztviselők	Létszám	Összes illetmények ⁴⁾	
		K	f.
Elnök			
Alelnök, másodelnök			
Igazgató			
Titkár			
Pénztárnok			
Ellenőr			
Könyvvezető			
Bizalmi férfiak			
Egyéb alkalmazottak			
Díjnokok			
Beteglátogatók			
Egyéb szolgák			

⁴⁾ Esetleg annak megemlítése, hogy az illetők működésüket díj-
talanul teljesítik.

VI. A választott bíróság működése évben.

Segély iránti igények elutasítása miatt beadott panaszok és elintézésük módja	Belépésre kötelezett		Önkéntes	
	tagok részéről és pedig a segély iránti igény			
	teljes	részleges	teljes	részleges
	elutasítása miatt			
Az előző évből elintézetlenül maradtak				
Az év folyamán adattak be				
Együtt				
a) a panasz visszavonása által				
b) egyezség által				
c) elutasító határozattal				
d) teljesen helytadó határozattal				
e) részben helytadó határozattal				
Elintéztettek összesen				
Az év végén elintézetlenül maradtak				

Kelt év hó napján.

Ezt a statisztikai kimutatást, a statisztikai hivatal három példányban küldi meg minden év elején a betegsegélyző-pénztáraknak. A kimutatás a pénztár alapszabályai, a tagsági és a betegségi mozgalomról vezetett nyilvántartásai, számadásai, leltára és egyéb ügykezelési iratai alapján az azokban foglalt adatokkal egyező módon töltendő ki, s a kimutatás egy példánya kitöltve mindig márczius hó 31-éig terjesztendő be a statisztikai hivatalhoz. Ha a pénztár adatszolgáltatási kötelezettségének e határidőig azért nem tud megfelelni, mert évi közgyűlése még nem tartatván meg, zárszámadása és vagyon-mérlege még nincs jóváhagyva, erről még a határidő lejárta előtt jelentést kell tennie a statisztikai hivatalhoz, s kérnie a hivatalt, hogy az adatok beszolgáltatására új határidőt tűzzön ki.

Az ellenőrzés és esetleg szükséges pótlások megkönnyítése végett, a betegsegélyző-pénztárak alapszabályai és évi nyomtatott számadásai, illetőleg üzleti jelentése egy példányát is a statisztikai kimutatással együtt be kell küldenie. A statisztikai hivatalnak az országgyűlés által elfogadott munkatervében a zárszámadás és jelentés beküldésének kötelezettsége is föl van említve, ennek elmulasztása tehát ugyanazokkal a törvényes következményekkel jár, mintha a pénztár a statisztikai kimutatást nem terjeszti be kellő időben.

A statisztikai kimutatás további két példányából egyik az első foku iparhatósághoz terjesztendő be, a másik pedig a pénztár saját házi használatára visszatartható.

A kimutatás megfelelő kitöltésére nézve a statisztikai hivatal következő utasításai irányadók:

a) Az I. (Általános kérdések) fejezet 4. pontja alatt „az átlagos napibér, illetve havi fizetés“ kitüntetése mellőzhető, ha a járulékok kivetése kizárólag a tényleges napibér, illetve havi fizetés alapján történik. Az 5. pontnál a „járulék magasságá“-nak feltüntetésénél mindenkor a járulék egész nagysága mutatandó ki, és nem csupán a járuléknak a munkásokra eső része, tehát ha például a munkás $1\frac{1}{2}\%$ -ot, a munkaadó $\frac{2}{3}\%$ -ot fizet, a járulék összesen 2% és e szám lesz a kérdéses pontnál bejegyzendő. A j) pont alatt tüzetesen megjelölendők azon segélyek, a melyeket a pénztár a 6. kérdés a)–i) pontjaiban részletezett segélyeken kívül nyújt tagjainak vagy azok hozzátartozóinak.

b) A II. (Bevételek és kiadások) fejezetben a pénztárnak tényleges bevételei és kiadásai a kimutatásban felsorolt tételeknek megfelelő részletezéssel mutatandók ki. Kerülni kell tehát két külön tételnek egy összegben való kimutatását, így például a gyermekágyi segélynek a táppénzzel, az orvosok díjazásának a szülész-nőkével, a gyógyszer-tári költségeknek a

korházi apolási díjakkal stb. együtt való feltüntetését. Egyéb, a kimutatásban fel nem sorolt bevételek és kiadások is teljes részletességgel mutatandók ki és különös gond fordítandó arra, hogy eltérő természetű tételek (minők különösen egyfelől a segélyezési kiadásokhoz, másfelől az igazgatási költségekhez tartozó kiadások) szorosán külön választva mutattassanak ki, így például az orvosok fuvardijai a tisztviselők fuvarköltiségeitől, kórházi berendezésekre való kiadások irodai berendezésekre való költségektől stb. elkülöníttessenek.

c) A mennyiben a bevételek 12. pontjában (Pénztételeknél elhelyezett tőkék visszafizetése) és a kiadások 23-ik pontjában (Tőkeelhelyezés takarékbetétek alakjában) kimutatott összegek cheque számlára elhelyezett tőkék, ez a körülmény világosan kitüntetendő. A kimutatás két oszlopa főösszegének nem kell egymással megegyeznie, tehát a nem valóságos kiadások és bevételek, mint például tiszta jövedelem, egyenleg, folyó évi pénztári maradvány ide nem veendőek fel.

d) A III. fejezetben (Vagyonmérleg) a pénztár vagyona és terhei teljes részletességgel és pontossággal kimutatandók és különös figyelem fordítandó a jegyzetben foglaltak figyelembe vételével a tényleges és szabályszerű tartaléktőke helyes kimutatására, megjegyezvén, hogy az 1900. évi július hó 24-én 29831/VIII. sz. a. kelt kereskedelemügyi m. kir. miniszteri rendelet értelmében a törvény szerint elhelyezendő (szabályszerű) tartaléktőke egész összege a mérleg teher oldalán tüntetendő fel, míg a vagyon oldalon csupán a tartaléktőke czímén valósággal (tényleg) elhelyezett összeg mutatandó ki.

Az I—III. fejezet összes pontjainál a pénzüsszegekre vonatkozó adatok *koroná értékben* tüntetendők ki.

e) A IV. fejezetben a tagsági forgalom és taglétszám a) pontja alatt az egész évi tagsági forgalom mutatandó ki, tehát az előző év végén volt taglétszám, az év folyamán történt összes belépések, az év folyamán történt összes kilépések és elhalálozások és az év végén volt taglétszám. A számszerű helyesség szempontjából az év végén levő taglétszám úgy áll elő, ha az előző év végén volt taglétszámhoz hozzáadjuk az év folyamán belépett tagokat és ez összegből azután levonjuk az év folyamán kilépett és elhalt tagokat. A b) pont alatt az év január elsején és minden hó végén volt taglétszám mutatandó ki; nyilvánvaló, hogy az itt december hó 31-én volt taglétszám gyanánt kitüntetett adatoknak egyezniük kell az a) pont alatt az év végén volt taglétszám gyanánt kitüntetett adatokkal.

f) A betegségi statisztika a) pontja azon *tagokra* vonatkozik, a kik három napnál hosszabb ideig tartó és kereset-

képtelenséggel járó bajban voltak betegek és ennél fogva tápdíjban vagy kórházi ellátásban részesültek: „betegek száma” címén a tagok (egyének) száma közlendő, a kik ily betegek voltak; „megbetegedések” száma címén az esetek száma, a hányszor az illető tagok három napnál hosszabb ideg tartó és keresetképtelenséggel járó bajban betegek voltak és ennél fogva tápdíjban vagy kórházi ellátásban részesültek; a 3-ik és 4-ik sorban végül az összes tápdíjas, illetve kórházi napok száma közlendő. Természetes, hogy a megbetegedések számának legalább akkorának kell lenni, mint a beteg egyének számának, rendszerint azonban, mint hogy egy-egy tag többször is lehetett az év folyamán tápdíjra jogosult beteg, nagyobb lesz a betegségek száma a beteg tagok számánál; másfelől pedig nyilvánvaló, hogy minden ily betegségek eset három napnál hosszabb tartamu lévén, a tápdíjas és kórházi napok számának együtt legalább négyszer akkorának kell lennie, mint a megbetegedések számának, rendszerint azonban ennél jóval több.

Sem azon hozzátartozók száma, a kik a tag betegsége tartamára fél táppénzt kaptak, sem a fél táppénzes napok száma itt *nem* veendő figyelembe.

A b) pont eupán a gyermekágyi segélyben részesült *női tagokra* vonatkozik, hozzátartozókra vonatkozó esetek tehát itt *nem* jegyzendőek be.

A c) pont szintén a *tagokra* vonatkozik és itt azon esetek száma közlendő, a hányszor a tagok három napnál rövidebb ideig voltak betegek vagy betegségük *nem* jött keresetképtelenséggel, minél fogva eupán ingyen orvosi segélyben és gyógyszerekben részesültek.

A d) pont alatt végül azon esetek száma közlendő, a hányszor *családtagok* voltak betegek és részesültek ingyen orvosi segélyben és gyógyszerekben.

Ugy a tagsági forgalomnál, mint a betegségek statisztikánál a férfiakra és nőkre vonatkozó adatok elkülönítve mutatandók ki.

Jegyzet. Az 1899. év folyamán 457 betegsegélyző pénztár teljesítette a Magyar birodalomban az ipari és gyári munkásoknak baleset ellen való segélyezését és pedig 111 kerületi, 109 ipartestületi 180 gyári és vállalati és 57 magánegyesületi pénztár. Az előző évhez képest kétszövegyes csökkenést a gyári és vállalati pénztárak száma, 7 ipartestületi pénztár pedig ujonnan keletkezett.

Az építőipar válságos helyzete s a nagyfokú munkanélküliség szerkeszköden érezteti hatását a betegsegélyző pénztárak taglétszámának nagy csökkenésében. A míg betegsegélyző pénztárainknak az 1898. év végén 655.528 tagja volt, az 1899. év végén már csak 628.080. A tagok száma tehát 27.448-al csökkent. A női tagok száma négy ezerral apadt: 23.000-en felüli tehát a férfi tagok számának csökkenése.

A betegsegélyező pénztárak taglétszáma ez évben is igen nagy hullámnak volt alávetve: 641.120 tag lépett be az év folyamán, és 663.573 kifizetés történt; azonkívül a tagok sorában előfordult 4.995 haláleset is apaszította a tagok számát. Az érvégi taglétszámában 76.016 nő volt.

Az összes betegsegélyező pénztárak évi bevételé 10.781.342 korona volt tulynomó részben tagjárulékokból, a mely bevételi forrás 8.930.042 koronát eredményezett. (Ez alapon számítva, az év folyamán ipari munkásoknak kifizetett munkabér összege 446.5 millió koronára becsülhető.) A kiadások 9.901.514 koronára rugtak és pedig segélyezésre 7.879.138; igazgatási költségekre 1.274.316 koronával; a többi vagyoneképző és egyéb kiadást képezték. A bevételek tehát 879.828 koronával múltak felül a kiadásokat; ha azonban a bevételekből az előző évi pénztári maradványt, 918.536 koronát levonjuk, akkor betegsegélyező pénztáraink évi kezelése tulajdonképen 38.708 korona hiányt tüntet fel.

Általánosságban betegsegélyező pénztárainknál a tagjárulékból eredő bevételeinknek 88-23%-a jut segélyezésre, 14-37% pedig igazgatási költségre fordítatik. Az adminisztráció legkevesebbet emészt fel a gyári és vállalati pénztáraknál, a melyeket a törvény értelmében a munkaadó ingyen tartozik igazgatni; legtöbbit, a tagjárulékok 26-51%-át az ipartestületi pénztáraknál s elég költséges a kezelés a kerületi betegsegélyező pénztáraknál is, a tagjárulékok 21-05%-a.

A segélyezési kiadásokból közel három millió korona esett a táppénzekre és gyermekágyi segélyekre; két milliónál több kiadás volt a gyógyszerkészítményekre s másfél millió az orvosi fiztetet díjakra.

A betegsegélyező pénztárak segélyező tevékenységére jellemző adat az, hogy az anyaország pénztárai 1899-ben 201.189 tagot részesítettek láppénzben, körlázi ellátásban vagy gyermekágyi segélyben összesen 3.083.380 napon át; ezen kívül 448.734 esetben kaptak a tagok és 259.541 esetben családtagjaik ingyen orvosi segítséget és gyógyszereket. Az összes tagok 34%-a kapott tehát segítséget a pénztárakból; minden tagra átlag 5-2 napú s minden segélyezett tagra 15-3 napú segély jut. A pénztáraknak sok hajjal küzködő anyagi helyzetét megvilágítja az az adat, hogy míg a törvény értelmében az 1899. év végéig 5.523.256 koronát kellett volna tartalékalapul létre tenniük, ez összegnek csak 59-80%-át tudták elhelyezni, 3.012.497 koronát. Leggyöngébbek e tekintetben a kerületi betegsegélyező pénztárak, melyek tartalékalapjuknak csak 26-7%-át helyezhették el.

A betegsegélyező pénztári statisztika eredményeit l. részletesebben a Magyar Statisztikai Közlemények új folyamának XXV. kötetében.

XVI.

A hivatási balesetek statisztikája.

A hivatási balesetek statisztikájában ez idő szerint a gyakorló orvosok (még külön feladatkörrel a pályaorvosok), továbbá a kórházak, az 1891 évi XIV. t.-cz. alapján működő betegsegélyező pénztárak, a baleset ellen biztosító társaságok, s végül a nagy ipari vállalatok vannak érdekelve mint adat-szolgáltató felek. A hivatási balesetek fogalma alá tartozik az összes gazdasági foglalkozásokban alkalmazott munkaerőknek

ezen foglalkozásuk közben előforduló elszerencsétlenedése és munkaképtelensége. Az államnak úgy munkásvédelmi, mint közgazdasági érdekekből behatóan kell ismernie mindazoknak a veszedelmeknek a nagyságát és gyakoriságát, a melyek a munkáskezet fenyegetik hivatásszerű munkája teljesítésében, hogy azután ezekhez a veszedelmekhez képest gondoskodik megfelelő óvó rendszabályokról, a melyek a lehetőséghez képest csökkentik a balesetek számát. Kétségtelen ugyanis, hogy a gazdasági élet fejlődésével, ha ilyen óvó rendszabályokról nem gondoskodunk, mindig növekednek a balesetek száma és súlyossága is. Mezőgazdaságunk belterjessé tételével a gazdasági gépek használata fokozódik, a mik a baleset veszélyét gyakoribbá teszik; a bányászat némely ágaiban az új és hatóságosabb robbantó szerek alkalmazása okozhat növekvő veszedelemet; a kisipart a nagyipar háttérbe szorítja, s ez ismét gépeinek nagyobb számával ad többszörös eshetőséget a balesetekre; a vasuti üzemnél pedig csupán a forgalom gyors növekvése is növeli a balesetek gyakoriságát. Ezenkívül mindegyik gazdasági ágban az a törekvés, hogy a termelési költségek leszoríttassanak, a munkaerő és eszközök minél jobban kihasználtságának, s így a magánvállalkozás könnyen hajlandó megfedkedezni azokról az óvatossági intézkedésekről, a melyekkel a balesetek gyakoriságát csökkenteni lehetne.

Az állam vállalta tehát magára nálunk is, mint a külföldön azt a feladatot, hogy a munkáskezet fenyegető balesetek ellenében ótalmat nyújtson, és pedig úgy, hogy lehetőleg megakadályozza a balesetek bekövetkezését a szükséges elővigyázati intézkedések elrendelésével, részben pedig úgy is, hogy a baleset által sújtott munkások részére bizonyos kárpótlást biztosít, ez idő szerint ugyan még csak azzal, hogy a betegsegélyező pénztárak segélyét sérülés esetén is kiutalándónak rendeli.

A baleset ellen való védelemnek ez a kettős célja, hogy t. i. egyfelől a balesetek előfordulásának lehetőségét a minimumra szállítsuk le, másrészt pedig a balesetek okozta veszteségért lehetőleg maximális kárpótlást nyújtunk, előfeltételül mindenestre megkívánja a balesetek gyakoriságának, jellemző körülményeinek minél teljesebb ismeretét, más szóval lehető pontos és kimerítő baleseti statisztikát.

Fejlettebb gazdasági életű, s a munkásvédelem tekintetében is előre haladottabb külföldi államokban — példaképpen legyen elég csak a szomszédos Ausztriát fölemlíteni — a munkásoknak baleset ellen való biztosítása általánosan szabályozva lévén, ennek révén műveltetik a baleseti statisztika is; hazánkban a baleset elleni biztosítás nehéz és kényes kérdésének megoldása is csak akkor következhetik be, ha jó

és megbízható baleseti statisztika tanulságaira támaszkodhatunk.

A hivatási baleseti statisztika szervezetének általános elveire itt nem terjeszkedve ki,*) elég annyit megjegyeznünk, hogy a szervezés részletei másként és másként módosulnak minden egyes gazdasági ágban, úgy, hogy mindenekelőtt szét kell tagolni a hivatási balesetek statisztikájának kérdését a szerint, a mint

1. a mezőgazdaságban.
2. a bányászatban és kohászatban.
3. a kis és nagyiparban,
4. a vasuti és hajózási üzemben előforduló balesetek statisztikai számbavételéről van szó.

1. A mezőgazdasági baleseti statisztika.

A mezőgazdasági baleseti statisztika csak legújában, az 1901. év elejétől műveltetik, a földművelésügyi miniszter uti rendeletére. Adatszolgáltatói az orvosok és a kórházak, s ehhez köpest bejelentés alá minden olyan eset kerül, a melyből kifolyólag a megsérült egyén valamely orvosnak vagy kórháznak segítségét veszi igénybe. A mezőgazdasági balesetek bejelentéséhez szükséges nyomtatványokkal minden év elején a statisztikai hivatal látja el az orvosokat és a kórházakat. E nyomtatványok 10—20 db. balesetjelentési lapot tartalmazó füzetekből állanak; minden lapnak két szelvénye van: az első, válaszos levelezőlap nagyságában, akkor küldendő be, a mikor a sérült kezelésre először jelentkezett, a második, egyszerű levelezőlap alakjában, akkor, a mikor a sérült kezelése befejeztetett.

Az I. számú szelvény mintája a következő:

A) *Orvosoknál.*

Orvosok mezőgazdasági baleset jelentése I.

Kinek a gazdaságában történt a baleset:

Mely községben vagy pusztán:

Hol történt a baleset (udvaron, szérűn, istállóban, }
szántóföldön, erdőben, legelőn, stb.):

A sérült vezeték és keresztnéve: életkora év,
(családi állapota (házas, nőtlen, özvegy, hajadon, elvált)

A sérült keresetéből élő családtagok száma: kiskorú gyermek
..... nő szülő (após, testvér vagy
fiú anyósi) egyéb rokon.

*) L. bővebben: Emlékirat a hivatási balesetek statisztikájának egyöntetű szervezése tárgyában. Irta: Dr. Buday László, Budapest 1900.

A sérülés időpontja: 190 év, hó nap ^{előlelt} _{délután} óra.
 Mily munka közben érte a sérültet a baleset:
 A baleset oka és részletes leírása:

A sérülés neve: A sérült testrész megnevezése
 (égett, zúzott, vágott seb, stb.)

A sérült a baleset következtében meghalt-e?
 Előreláthatólag mennyi időbe kerül a sérült felgyógyulása?
 Ha a sérült ápolásra valamely kórházba szállított, mely kórházba?.....

Tagja-e a sérült valamely munkáspénztárnak vagy egyesületnek és melyeknek?.....

..... 190 évi hó n.

.....
 aláírás.

B) Kórházaknál.

Kórházak mezőgazdasági balesetjelentése I.

A kórházi betenyilvántartás helye száma:

Kinek a gazdaságában történt a baleset?.....
 Mely községben vagy pusztán?.....
 Hol történt a baleset (udvaron, szértin, istállóban, }
 szántóföldön, erdőben, legelőn, stb.) }

A sérült vezeték- és keresztnéve:..... életkora év.
 családi állapota (házas, nőtlen, özvegy, hajadon, elvált).....

A sérült keresetéből élő családtagok száma: kiskorú gyermek.
 nő, szülő (após, testvér vagy
 férj, anyós), egyéb rokon.

A sérülés időpontja: 190 év, hó nap ^{előlelt} _{délután} óra.
 Mily munka közben érte a sérültet a baleset:
 A baleset oka és részletes leírása:

A sérülés neve: A sérült testrész megnevezése:
 (égett, zúzott, vágott seb, stb.)

A sérült a baleset következtében meghalt-e?.....
 Előreláthatólag mennyi időbe kerül a sérült felgyógyulása?

Tagja-e a sérült valamely munkáspénztárnak vagy egyesületnek és melyeknek?.....

..... 190 évi hó n.

.....
 aláírás / helyezés.

Ezen I. számú szelvény kitöltésénél ezek az utasítások tartandók szem előtt:

Bejelentendő lesz minden olyan mezőgazdasági munkája következtében megsérült egyén, a ki gyógykezelés végett az orvosoknál és kórházakban jelentkezik, vagy hozzátartozói által bejelentetik, illetőleg kórházba szállíttatik. Mezőgazdasági munkának értendő természetesen nemcsak a szorosan vett földművelés, hanem az erdőgazdaság is, az állattenyésztés stb. A bejelentés alá kerülő balesetek legnagyobb részét előreláthatólag a gépsérülések fogják tenni, de fölveendőek lesznek ezenkívül a kis- és nagy-gazdaságokban kézi eszközökkel (kaszával, csákánnyal, ekével stb.) ejtett sérülések, lovak és egyéb gazdasági állatok mellett előfordulható balesetek, favigágás, faesustalás, tutajozás közben történhető szerencsétlenségek stb., valahányszor a sérült vagy annak családja orvosi vagy kórházi gyógykezelésért folyamodik. Önként érthetőleg bejelentendőek a rögtöni halállal járó sérülések is, a memyiben azok az orvosnak vagy kórháznak tudomására jutnak.

Az I. számú szelvény kitöltendő mindjárt a sérülés megtörténtekor, illetőleg akkor, mikor a sérült gyógykezelés alá vétetik. A sérültnek a gyógykezeléshez különben is szükséges kihallgatása közben derül ki, hogy a baleset mezőgazdasági munkából folyó és így bejelentési kötelezettség alá eső baleset-e; ugyanekkor nyerhető felvilágosítás az I. számú szelvényen foglalt összes kérdésekre is, a melyek közül külön magyarázatot csak az a kérdés igényel, mely a sérült keresetéből élő családtagok számát tudakolja. Ennek a kérdésnek az a célja, hogy megtudható legyen, hány egyént sujt a keresetképtelenné vált családfő szerencsétlensége; s ez a cél a család fogalmát szükségszerűen kiterjeszti a nem törvényesített viszonyokra is. A vadházasságban együtt élő nő, s a törvénytelen gyermekek tehát szintén befoglalandók a családtagok számába, ha a megsérültnek keresetéből éltek; ugyanígy hajadon női munkásnak általa eltartott törvénytelen gyermeke is.

Az I. számú szelvényen a sérülés fokáról a dolog természetéhez képest még csak annyit lehet jelenteni, hogy előreláthatólag mennyi ideig tart a sérült felgyógyulása? Köztudomásu pedig, hogy különösen külső sérüléseknél a gyógyulás tartamának ilyen előre való meghatározása igen gyakran messze elmaradhat a valóságtól, mert váratlanul közbejövő komplikációk, hirtelen fellépő sebláz stb. súlyosabbá és hosszabb tartamúvá tehetik azt az esetet, a mely kezdetben enyhébb lefolyásnak ígérkezett s viszont kezdetben súlyosabbnak látszó sérülések az előrelátottnál gyorsabb idő alatt

gyógyulhatnak kedvező körülmények között. Minthogy pedig a baleseti statisztikának az a legfontosabb feladata, hogy pontosan számot adjon arról, hogy az egyes sérülések tényleg mily vesztiséget okoztak, mennyi ideig tettek munkaképtelenné az illető sérültet s végső lefolyásukban nem okoztak-e annak esetleg állandó munkaképtelenséget, akár részlegest, mikor korábbi munkakörét nem tudja többé ellátni, de kisebb munkákra még képes marad, akár teljesen, mikor semminemű kereső foglalkozást többé nem folytathat: nem lehet megelégednünk az I. számú jelentéssel foglalt azon följegyzéssel, hogy előreláthatólag mennyi ideig tart a sérült felgyógyulása, hanem szükséges adatokat szereznünk még a sérülés valódi, tényleges tartamáról is, akkor, a mikor a sérült már felgyógyult, s így a szenvedett munkaképtelenségnek ideje egész szabatosan megállapítható.

E célra szükséges a II. számú szelvény, a mely a következő minta szerint töltetik ki:

A) Orvosoknál.

Orvosok mezőgazdasági balesetjelentése II.

Kinek a gazdaságában történt a baleset?.....
 Mely községben vagy pusztán?

A sérült vezeték- és keresztnéve:

A sérülés időpontja: 190... év..... hó..... nap.

A körlefordás eredménye:

A sérült meghalt-e és mikor?

Ha a sérült felgyógyult, hány.....nap, vagy hány.....heti munkaképtelenséget szenvedett?

Régi munkaképességét egészen visszanyerte-e, vagy csak részben, vagy pedig teljesen munkaképtelen lett-e?

Ha a sérült más által kezeltetik tovább, mely orvos vagy mely kórház folytatja a kezelést?

.....190... évi..... hó..... n.

.....
 aláírás.

B) Kórháznál.

Kórházak mezőgazdasági balesetjelentése II.

A kórházi betegnyilvántartás folyó száma:

Kinek a gazdaságában történt a baleset?

Mely községben vagy pusztán?

A sérült vezeték- és keresztneve:

A sérülés időpontja: 190. év..... hó..... nap.

A körlefolyás eredménye:

A sérült meghalt-e és mikor?

Ha a sérült felgyógyult, hány napi, vagy hány heti munkaképtelenséget szenvedett?

Régi munkaképességét egészen visszanyerte-e, vagy csak részben, vagy pedig teljesen munkaképtelen lett-e?

Ha a sérült más orvos által kezeltetik tovább, vagy más kórházba vététtel fel, mely orvos vagy mely kórház folytatja a kezelést?

..... 190. évi..... hó..... n.

.....
aláírás (bélyegző.)

A balesetjelentő lap II. számú szelvényének kiállítása körül a következő eljárás követendő: Még az I. számú szelvény elküldése előtt a II. számú szelvényen kitöltendő az első néhány rovat (kinek a gazdaságában történt a baleset, mely községben vagy pusztán, mi a sérült vezeték- és keresztneve, mi a sérülés időpontja), emlékeztetőül és tájékoztatóul arra, hogy mely sérülésről kell annak idején a II. sz. szelvényt beterjeszteni. Ezek után az I. számú szelvény a füzetből kivétetvén, a m. kir. központi statisztikai hivatal címére postára adandó.

A II. számú szelvényt akkor kell egészen kitölteni és a statisztikai hivatalhoz postára adni, a mikor a sérültnek orvosi kezelését az illető orvos vagy kórház befejezte, akár azért, mert a gyógykezelt egyén felgyógyult, akár azért, mert meghalt, vagy azért, mert más kórházba szállítottott, vagy más orvoshoz ment.

Ez utóbbi esetben a körlefolyás végleges eredményéről az illető kórház vagy másik orvos fogja beterjeszteni a jelentést. Minden I. számú jelentés után tehát be kell küldeni a II. számot is, a mikor a gyógykezelés véget ért, a megfelelő rovatok pontos kitöltésével.

Az az eset ritkábban fordul elő, hogy a sérült az egyik orvos által történt kezelés után más orvoshoz menne a gyógykezelés folytatására és befejezésére. Az azonban már igen gyakori eset, hogy a gyógykezelést egy magán orvos kezdi meg, vagy legalább is az első segítyt ő nyújtja, de azután, hogy a sérült gondosabb ápolásban részesüljön, vagy a maga elhatározásából, vagy orvosa tanácsára kórházba megy.

Ehhez képest a kórházak igen gyakran küldenek jelen-

tést olyan esetről is a melyről megelőzőleg már egy magán orvos bejelentette az I. szelvényen a sérülés idejére, helyére és lefolyására, továbbá a sérült személyi viszonyaira vonatkozó adatokat, s ugyanaz küldött II. szelvényt is annak a bejelentésével, hogy a sérültet mely kórház ápolja tovább. Ily esetekben a kórháznak nem kell újra elülről kezdenie a jelentést, hanem egy, a II. szelvényhez hasonló levelező lapon akkor tesz csak jelentést, ha a sérült kórházi kezelése befejeztetik.

Éz a harmadik adatgyűjtő nyomatvány a következő szövegezéssel bír :

Kórházak mezőgazdasági balesetjelentése.

A kórházi nyilvántartás folyó száma: _____

A sérült a kórházba szállítás előtt mely orvos, vagy mely más kórház által kezeltetett? _____

Kinek a gazdaságában történt a baleset? _____

Mely községben vagy puszta? _____

A sérült vezetéke és keresztnéve: _____

A sérülés időpontja: 190... év... hó... nap.

A körlefolyás eredménye: _____

A sérült meghalt-e és mikor? _____

Ha a sérült felgyógyult, hány... napi, vagy hány heti munkaképtelenséget szenvedett?

Régi munkaképességét egészen visszanyerte-e, vagy csak részben, vagy pedig teljesen munkaképtelen lett-e? _____

Ha a sérült újból más orvos által kezeltetik tovább, vagy más kórházba vitetett fel, mely orvos vagy mely kórház folytatja a kezelést?

..... 190... év... hó... n.

kórházi helyező.

A mezőgazdasági baleseti statisztika, mint említettük, csak az 1901. év eleje óta műveltetik, s így annak eredményeiről ez idő szerint még nincsenek adataink. Az első év adatai 1902. elején kerülnek feldolgozás alá.

2. *A bányászati és a kohászati balesetek statisztikája.*

A bányászati és kohászati baleseti statisztikát e helyütt csak a teljesség kedvéért említjük fel, mert ezt az ágat a statisztikai hivatal ma még tényleg nem műveli. Az adat-

gyűjtés megindítására elkészültek ugyan a tervezetek olyképpen, hogy az adatokat a statisztikai hivatalhoz a bányász-pénztárak szolgáltatassák, de ennek a végrehajtása iránt még nem fejeződtek be a tárgyalások.

3. Az ipari baleseti statisztika.

Az ipari balesetek statisztikájának anyaga három adat-szolgáltatótól kerül ki: a nagyipari munkaadóktól, a betegsegélyező-pénztáraktól és a biztosító-társaságoktól.

Mielőtt az egyes adatszolgáltató közegeknek teendőit tárgyalnók, előre kell bocsátanunk, hogy a baleset veszélyének kevésbé kitétt *kisipar* sérültjeiről eddig egyáltalában nem volt statisztikai adatgyűjtés; a *gyáripari* vállalatokat azonban (a motorikus erőt használó, vagy ennek hiányában legalább 20 munkást foglalkoztató telepeket) törvényhozási intézkedés kötelezi az üzemi balesetek bejelentésére. Az 1893. évi XXVIII. t.-cz. (az ipari munkások baleset ellen való védelméről és az iparfelügyeletről) 7. §-ában elrendeli, hogy a gyárban előforduló balesetekről az iparfelügyelőkhöz 48 óra alatt jelentés tétessék; büntető szanckziót is fűz ehhez a határozathoz, kihágásnak minősítvén és 100 kor.-ig terjedhető pénzbüntetéssel sújtván a baleseti jelentés betérjesztésének elmulasztását. A bejelentési kötelezettség ellenőrzésére 1899-ben a betegsegélyező-pénztárakat és a baleset biztosító-társaságokat is bevonták az adatgyűjtésbe. A biztosító-társaságok bejelentése ma is csak ellenőrzési czélokra szolgál; a betegsegélyező-pénztáraké azonban 1901-ben kibővítettvén, egyuttal a kisipari és forgalmi üzemeknél előforduló balesetekre vonatkozó adatokat is szolgáltatja, továbbá a sérülés lefolyásáról, s a gyógyulás időtartamáról is tájékoztat a nagyipari baleseteket illetőleg is.

A nagyipari vállalkozók, (munkaadók) balesetjelentése az utóbbi években több rendbeli átalakításon menvén keresztül, ma a következő alakban történik:

Balesetjelentés.

Az ipartelep czéje (tulajdonosa vagy bérlője)	
Az ipartelep megnevezése (pl. szeszgyár, malom, kefégyár, építkezési vállalat) és székhelye (Budapesten kerület és házszám)	
A baleset színhelye (annak megemlítésével, hogy a baleset a műhelyben, gépházban, raktárban, udvarban, stb. történt-e?)	
A sérült vezeték- és keresztneve.	
A sérült neme, életkora, családi állapota (nős, nőtlen, özvegy, hajadon, elvált)	
A sérült keresetéből élő családtagok száma (ideértve a vadházasságban élő nőt s törvénytelen gyermekeket is)	kiskorú gyermek, nő szülő, testvér após, v. egyéb anyós), rokon,
A baleset bekövetkezésének időpontja.	190 év napján délelőtt órakor napján délután órakor (A délelotti időszak éjjelről déli 12 óráig, a délutáni déli 12 óráról éjfélre számítatik.)
A baleset bekövetkezése előtt a sérült munkás hány órát állott szakadatlan munkában. (A naponkénti rendes munkaszünetek megszakitásnak nem tekintendők)	
A sérülés foka (természete):	
a) a munkás a sérülés következtében meghalt-e?	
b) a sérülés előreláthatólag halálát fogja-e okozni?	
c) előreláthatólag mennyi ideig tart a sérült felgyógyulása?	
d) felgyógyulás után előreláthatólag:	
1. teljesen munkaképtelen marad-e?	
2. részben marad-e munkaképtelen?	
3. teljesen visszanyeri-e régi munkaképességét?	
A baleset oka és lefolyása:	
1. A munkás a baleset megtörténtekor mivel foglalkozott?	
2. Mely eszköz vagy gép mellett érte a baleset?	
3. A balesetnél mely külső körülmények működtek közre?	
4. A munkás egyedül végezte-e a munkát, vagy mások is segítkeztek-e?	
5. Ki reszesítette a sérültet az első segélyben?	
Hány munkást (ideértve a napszámosokat és tanoncokat is) foglalkoztatott a vállalat a baleset időpontjában?	
A sérülés neme és a sérült testrész megnevezése (égett, zúzott, vágott, stb. seb a fejen, szemben, kézen, lábon, stb. A jobb- és baloldali sérülések megkülönböztetendők)	
Ápolás végett a sérült munkás hová szállítottott? (Házilag vagy kórházban és pedig mely kórházban ápoltatik?)	
Tömeges sérülés esetén a többi sérültek megnevezése	
A sérült munkás baleset ellen biztosítva volt-e? Hol? Ki fizette a biztosítási illetéket?	
A sérült munkás mely betegségélyező penztárnak tagja?	

190 év hó napján.

A bejelentő cég aláírása (bélyegzője.)

Ennek a jelentésnek az űrlapjait — szelvényes füzetben — a kerületi iparfelügyelőktől kapják a munkaadók, s ugyan-
 csak a kerületi iparfelügyelőhöz kell küldeniök a jelentést
 minden, az ipartelepükön előforduló balesetről legkésőbb 48
 óra alatt.

Jegyzet. A magyar anyaország 17 iparfelügyelői kerületre van
 osztva; a kerületi iparfelügyelő Pest-Pilis-Solt-Kiskun és Fejérvár-
 megyékre, továbbá Budapest székesfővárosra, Kecskemét és Székesfejérvár
 városokra nézve *Budapesten* széket. Arad, Békés, Csanád és Hunyad-
 vármegyékre, továbbá Arad városra nézve *Aradon*. Arva, Bars, Hont,
 Liptó, Nógrád és Zólyom vármegyékre, valamint Selmec és Bétabánya
 városokra nézve *Besztercebányán*. Brassó, Fogaras, Szeben és Nagyküküllő
 vármegyékre nézve *Brassóban*. Bereg, Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdu,
 Maramaros, Szabolcs, Szatmár és Úgoesa vármegyékre, továbbá Debrecen
 és Szatmár-Németi városokra nézve *Debreczenben*. Esztergom, Győr,
 Komárom és Veszprém vármegyékre, valamint Győr és Komárom váro-
 sokra nézve *Győrűt*. Abauj-Torna, Sáros, Szepes, Eng és Zemplén vár-
 megyékre, továbbá Kassa városra nézve *Kassán*. Alsó-Fehér, Beszterce-
 Naszód, Kis-Küküllő, Kolozs, Szilágy, Szolnok-Doboka és Torda-Aranyos
 vármegyékre, továbbá Kolozsvárra nézve *Kolozsvárott*. Csik, Háromszék,
 Maros-Torda és Udvarhely vármegyékre, továbbá Marosvásárhely városra
 nézve *Marosvásárhelyt*. Borsod, Gömör és Heves vármegyékre nézve
Miskolcon. Biharvármegyére és Nagyvárad városra nézve *Nagyváradon*.
 Baranya, Somogy és Tolna vármegyékre, valamint Pécs városra nézve
Pécsen. Pozsony, Nyitra, Trencsén és Turóc vármegyékre, továbbá
 Pozsony városra nézve *Pozsonyban*. Moson, Sopron, Vas és Zala vár-
 megyékre, továbbá Sopron városra nézve *Sopronban*. Bács-Bodrog és
 Csongrád vármegyékre, egyúztén Baja, Szabadka, Zombor, Újvidék,
 Szeged és Hedmezővásárhely városokra nézve *Szegeden*. Krassó-Szörény,
 Temes és Torontál vármegyékre, továbbá Temesvár, Versecz és Pancsova
 városokra nézve *Temesvárott*. Végül Fiume városra és kerületére nézve
Fiumében.

Az 1893 évi XXVIII. t.-cz., a mely a munkaadókat a
 baleset-jelentéseknek az iparfelügyelőkhöz való beterjeszté-
 sére kötelezi, csak annyit mond ki, hogy minden, az ipar-
 telepen előforduló baléset bejelentendő. A gyakorlatban azon-
 ban a lörvénynek ez a rendelkezése már korábban is
 enyhébben értelmeztetett, a mennyiben az egész jelentékte-
 len karezolásokról és egyéb sérülésekről, a melyek miatt a
 munkás gyakran félbe sem hagyja munkáját, nem kívánnak
 baleset-jelentést, csupán azon balesetekről, a melyek előre-
 láthatólag a megsérült munkásnak három napnál tovább
 tartó munkakeptelenségét fogják okozni. Ezt a gyakorlatot
 szentesíti a kereskedelemügyi miniszter urnak 1901. évi
 17001. sz. rendelete is.

A baleset-jelentő füzet minden lapjának egy keskeny
 második szelvénye is van, a mely a füzetben a baleset-jelen-
 tés elküldése után is visszamarad, s a mely a munkaadó
 igazolására szolgál, hogy a balesetet tényleg bejelentette. Erre

a szelvényre ugyanis föl kell jegyezni a baleset néhány főbb adatát, s ezen szelvény megfelelő részén kell igazoltatni a postahivatallal, hogy a baleset-jelentés a kerületi iparfelügyelő czimére tényleg föladatott.

A baleset-jelentés kitéltésére nézve a személyi adatokat illetőleg itt is azt kell főleg megjegyeznünk, a mit a mezőgazdasági baleset-jelentéseknél, hogy t. i. a sérült keresetéből élő családtagok számának bejegyzésénél nem csupán a törvényes, hanem a törvénytelen állapot is figyelembe veendő.

A sérülés fokáról és tartamáról a munkaadó határozottan nem nyilatkozhatik, s így az ő részéről elégséges csak annyit bejelenteni, hogy a sérült fölgyógyulása előreláthatólag mennyi ideig tart, s a körlefolyás végeredményében előreláthatólag halált fog-e okozni, illetőleg a sérült teljesen munkaképtelen marad-e, vagy visszanyeri-e előreláthatólag korábbi munkaképességét, és mily mértékben. A végleges adatokat a körlefolyásról, mint alább látni fogjuk, nem a munkaadóktól kell várnunk, a kik igen gyakran nem is képesek munkásaikat felgyógyulásukig figyelemmel kísérni, hanem a betegsegélyző-pénztáraktól.

A munkaadók által az egy hónap folyamán beküldött összes baleset-jelentések az iparfelügyelőségek által összegejtendők, s a begyűlt egész havi anyag a következő hónap 7-én, a mikor már az előző hónap utolsó napján történt balesetet tárgyaló jelentés is beérkezhetett, a statisztikai hivatalhoz átteszendők.

A statisztikai hivatal az iparfelügyelőktől begyűlt anyagot a hónap közben a betegsegélyző pénztárak és biztosító-társaságok által beterjesztett jelentésekkel párosítja, s azon pénztári, illetve biztosító-társasági jelentések alapján, a melyeknek megfelelő munkaadói jelentések be nem érkeztek, az illető munkaadókat e jelentésnek utólagos beterjesztésére hívja fel.

A nagyipari munkaadók jelentései használatnak föl a nagyipari baleseti statisztika czéljaira. A feldolgozás eddig kizárólag ezekből a jelentésekből készült, 1901-től kezdve azonban ez az anyag még kiegészítetik a betegsegélyző-pénztáraknak a körlefolyás végleges eredményére vonatkozó jelentéseivel.

Jegyzet. A rendelkezésünkre álló 1899. évi adatok a nagyipari baleseti statisztikáról ezt a tájékoztatást nyújtják:

A magyar birodalomban az elmúlt évben ipari munka közben 10.754 munkás szenvedett sérülést, 10.322 férfi és 422 nő. Könnyű — nyolcz napon belül gyógyuló — baleset 3.700 férfit és 181 nőt ért: súlyos sérülést szenvedett 5.592 férfi és 219 nő, 930 férfinnál és 29 nőnél ismeretlenül.

retlen maradt a sérülés foka: a baleset 100 férfinak és 3 nőnek halálát okozta. Leggyakoribb a baleset veszélye a vas- és fémiparnál, a hol 2.496 baleset történt, köztük azonban csak 6 halálos kimenetelű, míg például az élelmezési iparban 703 baleset közül 17 okozott halált, a faiparban 32 halálos baleset volt 1.444 közül, az építőiparban pedig 890 közül 21 halálos. A járművek iparában 2.000 baleset fordult elő, a gép- iparban 1.135, amott 5, itt 1 halálos kimenetelű sérüléssel: a vegyészeti iparban 341 sérült közül 8 halt meg. Legtöbb, ezren felüli sérülés történt július és augusztus hónapokban: a hét különböző napjai szerint vizsgálva, vasár- és ünnepnapon 655, hétfőn 1.648, ünnep utáni napon 345, egyéb hétköznapon pedig 8.083 baleset történt. A sérülés leginkább a végtagokat, a kezét és lábat fenyegeti; 8.705 esetben a végtagok sérültek meg, 656 esetben történt sérülés a fejben, 491 esetben a szemben, 478 esetben a törzsön, 288 esetben a testnek több részén is és 136 esetben okozott belső sérülést a baleset. Égés vagy robbanás folytán 976 baleset következett be; vágás folytán 2.179, zúzódás által a leg- több, 3.348. Lezuhanás 619 balesetet okozott, szj. kerék, vagy korong elkapása 416-ot, átvány stb. bedőlése 9-et, súlyos tárgy leesése 1655-öt, elgázolás 95-öt, megfuladás kettőt, egyéb itt nem részlete- zett, vagy ismeretlen okok pedig 1.485 esetben voltak a baleset elő- idézői. Adatgyűjtésünk csak 758 oly balesetről emlékezik meg, a mely három napnál kevesebb munkaképtelenséget okozott volna, mert az ilyen legkisebb sérülések nagyjából bejelentetlenül maradtak. 3—5 napi munkaképtelenséget okozó sérülés 989 volt, 5—8 napi munkaképtelenség- gel járó baleset pedig 2.134. A 8—14 napi időközben gyógyuló sérülések száma 2.495, a 2—4 heti ideig tartóké 2.467. 1—2 hónapig tartott a munkaképtelensége 607 sérültnek; 2—4 hónapig 129-nek, négy hónapnál is hosszabb ideig hétnek. Ezeken kívül még 111 azoknak a sérülteknek a száma, a kik korábbi munkaképességüket többé vissza nem nyerik: kisebb egyéb munkára még alkalmas 94, 17 azonban teljesen nyomorék lett: ismeretlen fokú munkaképtelenséget okozott a baleset 959 egyénnél. Ipari munkásaink között általában a 20—40 éves életkor lévén legerő- sebben képviselve, erre az életkorra esik a balesetek legnagyobb része is, 5.694. De nem maradt megkímélve a fiatalabb kor sem: 2.213 husz évnél fiatalabb munkás szenvedett sérülést s más részről a 60 évnél idősebbek közül is 135-tel történt baleset.

A sérülteknek közel fele, 5.241 nőtlen, illetőleg hajadon volt: házas (vagy özvegy), de gyermektelen 1.758, családos pedig 3.488 sérült meg. A súlyosabban megsérültek között is, sajnos, elég nagy számmal vannak olyanok, a kiknek keresetképtelensége nagyobb családot sujtott: 146 olyan munkás vesztette el teljesen a munkaképességét, a kinek egy vagy több gyermeke volt: a halálosan sérültek közül 35-nek volt gyermeke és pedig 27-nek egynél több gyermeke: három halálosan sérült munkás után 6—6 árva maradt vissza.

Baleseteikben munkásaink legfőképpen a betegsegélyző pénztárak- tól várhatnak segílyt, ámbar az ipari munkások baleset ellen való biz- tosítása — különösen az anyaországban — egyre terjedőben van; az elmúlt évben az összes sérülteknek több mint fele, 5.825 munkás már biztosítva volt. A biztosítási illetéket tulnyomó részben a munkaadó vagy a vállalati betegsegélyző pénztár fedezi: kisebb mérvben fordul elő az, hogy a munkaadó és munkás közösen, vagy a munkás egymaga vállal- kozik a baleset biztosításra.

A betegsegélyző pénztárak balesetjelentése a következő úrlapon történik mindjárt akkor, mielőtt a balesetről a betegsegélyző pénztár tudomást szerez:

Betegsegélyzőpénztárak balesetjelentése I.

A betegsegélyző-pénztári lapkönyv folyó száma:

Mely gyárban, (telepen, műhelyben) történt a baleset?

Mely községben (Budapesten mely kerületben és utczában)?

A sérült vezeték- és keresztnéve:

A sérülés időpontja: 190 év. hó nap <sup>(elő-
delután)</sup> óra.

A sérült a baleset következtében meghalt-e?

Előreláthatólag mennyi időbe kerül a sérült felgyógyulása?

Ha a sérült ápolásra valamely kórházba szállítatott, mely kórházba?

Az alábbi kérdésekre a nagyiparban (gépiert használó, vagy legalább 20 munkást alkalmazó telepeken) előfordult balesetknél nem kell válaszolni.

A sérült életkora év, családi állapota <sup>(házas, nőtlen, öz-
vegy, hajadon, elvált)</sup>

A sérült keresetéből élő családtagok száma: kiskoru gyermek,

nő, szülő <sup>(após,
férj, anyós),</sup> testvér vagy
egyéb rokon.

Hol történt a baleset (udvaron, műhelyben, raktárban, stb.)?

Mily munka közben érte a sérültet a baleset?

A baleset oka és lefolyása:
(Részletes leírás.)

A sérülés neve: A sérült testrész megnevezése:

A sérült munkaadója hány munkást (ideértve a napszamosokat és tanoncokat is) foglalkoztatott a baleset időpontjában?

..... 190 évi hó n.

a betegsegélyző-pénztár helyegzője.

Ennek a nyomtatványnak a kitöltésénél a következő irányelvek tartandók szem előtt:

A balesetjelentési lapnak I. számú szelvénye kiállítandó és a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz beküldendő mindazon esetekben, a mikor a betegsegélyző pénztárnak valamely tagját *hivatászerű munkája közben* oly foku baleset érte, hogy a sérült legalább három napi munkaképtelenséget szenved s így a betegsegélyző pénztártól a táppénz kiutalására igényt nyer. Önként érhetőleg bejelentési kötelezettség alá esnek a halált okozó sérülések is. A korábbi évek adatszolgáltatásától eltérőleg tehát *nem csupán az ipari*, hanem minden egyéb hivatási munkából eredő baleset is bejelentendő; be kell jelenteni tehát — ha a betegsegélyző pénztárnak ilyen fog-

lalkozásu tagjai vannak — a mezőgazdasági üzemben (erdei munkánál, cséplőgépnél stb.), továbbá a bányászatnál és kohászatnál, nem különben a forgalomban, a vasuti és hajózási üzemben előforduló baleseteket is, valahányszor a sérülést oly körülmény okozza, a mely azon gazdasági üzem, vagy azon hivatásbeli foglalkozás kifolyásának tekinthető.

Ha azonban a munkást nem hivatásszerű munkája közben, vagy abból folyólag, hanem egyéb külső körülmények következtében éri baleset, mint az utczán kocsi által való elgázolás folytán, vagy otthon, házi foglalatossága, például faaprítás közben, vagy végül még ha a hivatási munka színhelyén is, de nem annak következtében, hanem valamely más okból, például társaival való dulakodás közben, stb. — *akkor az ily sérülésekről baleseti jelentést nem kell beterjesztetni.*

Hogy az adatszolgáltatásból egyetlen hivatási munkából eredő baleset se maradjon ki, czélszerű a táppénz-utalványon, illetőleg azon a bejelentő lapon, a melyen az orvos a táppénzre igényt tartó beteget jelenti be a pénztárnak, a betegség neve (megnevezése) című rovat után még a következő rovatot fölvenni: „ha a betegség baleset következménye, a baleset hivatási munka közben történt-e?”

Ha valamely pénztárnál a rendelkezésre álló nagyobb nyomtatvány-készlet elhasználásáig ez a változtatás egyelőre még nem történhetik meg, különös figyelem fordítandó a betegség megnevezésére, hogy ott, a hol betegségül például zuzódás, sérülés, idegen tárgy behatolása, megégés, stb. hasonló, valószínűen balesetből eredő baj van megnevezve, az orvos kikérdezésével esetről-esetre megállapíttassék, vajjon tényleg baleset, és pedig bejelentési kötelezettség alá eső baleset forog-e fenn?

A baleset-bejelentési lap I. számú szelvényének a statisztikai hivatalhoz való beküldése akkor történhetik, a mikor a táppénz-utalványok beszédése, illetőleg a táppénz kifizetése; azonban hetenkint legalább is egyszer s a baleset bekövetkezte után legkésőbb egy hét múlva A sérült tehát már akkor bejelentendő, a mikor első ízben veszi fel a táppénzt, illetőleg a mikor első ízben konstatáltatik a táppénzre való jogosultsága; s nem szabad várni az I. sz. szelvény beküldésével a sérültnek felgyógyulásáig.

A mely betegsegélyző pénztárnál a baleseteknek hetenkint, illetőleg legkésőbb egy hét múlva való bejelentése valamely okból akadályba ütköznék, a pénztár vezetőségének ez iránt teendő külön előterjesztésére határozza meg a statisztikai hivatal a baleset-jelentő lap I. számú szelvénye beküldésének határidejét.

A baleset-jelentő lap kitöltésénél kiváló gond fordítandó

a munkaadónak pontos és szabatos megnevezésére. Nem szabad tehát megelégedni a sérült munkás bevallásával, hanem a tagkönyvecskéből, illetőleg a betegsegélyzőpénztár nyilvántartásaiból kell megállapítani, hogy a sérült munkásnak ki a munkaadója, nehogy esetleg a pénztár téves bejelentése alapján a munkaadók ok nélkül zaklattassanak. Minthogy pedig nemcsak az iparban, hanem egyéb hivatási ágaknál előfordult balesetek is bejelentendők, ügyelni kell arra, hogy, ha egy munkaadónak többféle üzeme van, pl. ipari és bányavállalata, vagy ipari és mezőgazdasági üzeme, vagy ipari és vasuti üzeme, stb. a baleset-jelentő lapon mindig megemlíttessék az is, hogy a sérült munkás melyik üzemnél sérült meg: ipari, bánya-, mezőgazdasági vagy vasuti üzemnél.

A nagyiparban történt balesetknél, minthogy ezekre vonatkozólag a sérült személyi viszonyait illető adatokat a munkaadó különben is beszolgáltatja, elégséges csak a vonal fölötti kérdésekre válaszolni. Nagyipari jellegűnek tekintendő a legalább 20 munkást foglalkoztató vagy gépi erőt használó iparvállalat. Kétes esetekben azonban, a mikor a betegsegélyzőpénztár nem tudja eldönteni, hogy valamely vállalat nagyipari jellegű-e, legcélszerűbb a hosszas levelezések és pótlások elkerülése végett kitölteni az alábbi — vonal alatti — rovatokat is, melyek különben is kitöltendők lesznek minden kisipari, gazdasági, bánya- és vasuti üzemben előforduló balesetek alkalmával.

A betegsegélyző-pénztári balesetjelentések II. számú szelvénye a következő:

Betegsegélyzőpénztárak balesetjelentése II.

A betegsegélyző-pénztári tagkönyv folyó száma:

A sérült vezeték- és keresztnéve:

Mely községben (Budapesten mely kerületben és utcában) történt a baleset?

A sérülés időpontja: 190 .. év..... hó..... nap.

A sérült meghalt-e és mikor?

Kifizetett temetkezési segély K. f.

Mikor jelentkezett a sérült gyógyultnak?

Munkaképtelensége hány napra vagy hány hétre terjed?

Kifizetett táppénz kor. állár.

A sérült korábbi munkaképességét egészen vagy részben nyerte-e vissza, vagy pedig teljesen munkaképtelen lett-e?

Ha a táppénz kifizetése azért lett beszüntetve, mert az már a törvényszerű 20 hétig igénybe vétetett, előreláthatólag mennyi ideig tart a sérült munkaképtelensége?

..... 190 .. évi hó n.

A betegsegélyző-pénztár betégyezője:

A II. számú szelvényt akkor kell egészen kitölteni és a statisztikai hivatalhoz postára adni, ha a sérültnek segélyezését a pénztár már befejezte, akár azért, mert a segélyezett egyén felgyógyult, akár azért, mert meghalt, vagy azért, mert a törvényszerű 20 heti segélyezést már kihasználta. Bármelyik esetben minden nehézség nélkül bejegyezhetők a pénztár nyilvántartásaiból a szükséges adatok, úgy azok, a melyek a munkaképtelenség tartamára vonatkoznak (a munkaképtelenség tartama egyezik a táppénzes vagy kórházi napok számával), mint azok, a melyek a táppénzben vagy kórházi ápolásban, esetleg temetkezési segélyben az illető sérült részére kifizetett összeget tudakolják. Ez utóbbi kérdés különösen azért fontos, mert ennek segélyével tudhatjuk meg, hogy a betegsegélyzőpénztárakra mily anyagi terhet rónak az üzemi balesetek. Minden I. számú jelentés után be kell tehát küldeni a II. számot is, mihelyt a sérült segélyezése véget ért, a megfelelő rovatok pontos kitöltésével.

A statisztikai hivatalban a betegsegélyzőpénztári II. szelvény adatait, a nagyipari balesetknél a munkaadó bejelentési lapjára jegyzik át, a kisipariaknál pedig, továbbá a kereskedelmiéknél, stb., egyszóval mindazoknál, a hol külön munkaadói jelentés nincs, a betegsegélyzőpénztár jelentésének I. szelvényére. A nagyipari balesetekre vonatkozólag tehát a munkaadók jelentései dolgoztatnak fel, a többiekre vonatkozólag pedig a betegpénztári jelentések.

Ez a részletes feldolgozás azonban első ízben az 1901. évi anyagból az 1902. év tavaszán fog megtörténni.

A *balesetbiztosító társaságok* jelentései, mint korábban is említve volt, kizárólag csak ellenőrzési célra szolgálnak és feldolgozás tárgyát nem képezik. A jelentések a statisztikai hivatal által rendelkezésre bocsátott portómentes levelezőlapokon eszközlendők a következő alakban:

Az alulírott társulatnál biztosított	
nevű s	vállalatnál
	köz-ségben telopen	alkalmazott munkást 190...év
	havának napján
ideiglenes állandó	munkaképtelenséggel járó	baleset érte.
	halálos	
(A biztosító-társaság helyegzője.)		

Korábban a biztosító-társaságok is csak az ipari üzemben előfordult baleseteket jelentették be, mint a betegségyéző pénztárak; 1901. óta azonban — mint a pénztáraknál is — ily levelező lap kiállítandó és beküldendő mindazon esetekben, a mikor valamely biztosított egyént ipari — úgy kis, mint nagyipari, — avagy mezőgazdasági foglalkozása közben, illetőleg annak következtében, vagy végül vasuti avagy hajózási üzemből kifolyólag ér baleset. Míg azonban az ipari és mezőgazdasági balesetek közül csupán azok jelentendők be, a melyek tényleg az illető foglalkozás következményeinek tekintendők, azon sérülésekről pedig, a melyek nem hivatásos munka közben, vagy abból folyólag, hanem egyéb külső körülmények következtében történnek, jelentés nem teendő, addig a vasuti és hajózási üzemben előforduló minden balesetről jelentés küldendő be, a mely a biztosított egyént akár, mint a vasut, vagy a hajó alkalmazottját, akár mint utast, vagy csupán mint a pályán áthaladó idegen személyt éri. Ennek e rendelkezésnek magyarázata alább, a vasuti balesetek statisztikájánál található. A biztosító-társaságok különösen is figyelmeztetnek, hogy a baleset-jelentő lapon úgy a munkaadó és a vasuti, illetőleg hajózási vállalat, mint a megsérült egyén nevét a biztosítási kötvény alapján mindenkor pontosan és szabatosan nevezzék meg.

4. *A vasuti baleseti statisztika.* A vasuti baleseti statisztika adatait korábban csak a vasut-vállalatok szolgáltatták, s ugyancsak ez adatok kerültek bele a magyar vasuti statisztika 27. táblázatába. A vasuti és hajózási főfelügyelőség vizsgálatait azonban a vasuti balesetek főleg az üzem megzavarásának szempontjából érdeklik, s ezért statisztikai följegyzés a megsérült személyekről ezekben a jelentésekben nem történik több, mint hogy kisiklás, összeütközés vagy egyéb baleset folytán, hány utas, vasuti alkalmazott vagy idegen személy sérült meg. A bejelentendő sérülés alsó határa 14 napi munkaképtelenség.

Részben a bejelentendő sérülésnek ezen, a többi baleset statisztikai ágtól eltérő meghatározása, részint a sérült személyi viszonyaira vonatkozólag adott adatoknak nagyon is szükszavu volta tette szükségessé, hogy a hivatási balesetek statisztikájának egyöntetű szervezése alkalmából más adat-szolgáltató közegek vétessenek igénybe.

Ezek a pályaarvosok, illetőleg azon kisebb vasut-vállalatoknál, a melyeknek külön pályaarvosaik nincsenek, maguk a vasut-vállalatok, végül a közforgalmu pályákhoz nem csatlakozó ipari, erdei, gazdasági vasutaknál, továbbá az ugyanilyen természetű vontató és kötélpályáknál azon gazdasági ág adatszolgáltatói, a melynek szolgálatában állanak az illető

vaspályák: az iparvasutaknál előtorduló sérülésekre vonatkozólag tehát az ipari baleset-jelentések sorában a betegsegélyző pénztárak, a gazdasági vasutaknál pedig az orvosok, mindegyik a maga főntebb már ismertetett jelentő lapján.

A pályorvosok részére szintén két szelvényű adatgyűjtő minta van megállapítva; az első szelvény itt is a sérülés megtörténtekor, a második pedig a gyógyulás után terjesztendő be.

Az I. szelvény a következő szövegű:

Vasuti balesetjelentés I.

Mely vasutvállalatnál történt a baleset?

Mely vonalrészen (mely állomások közt) vagy mely állomáson történt a baleset?

A sérült vezeték- és keresztneve:

A sérült foglalkozása:

A sérülés időpontja: 190 év hó nap ^{délelőtt}/_{délután} óra.

A sérült a baleset következtében meghalt-e? Ha nem halt meg, előreláthatólag mennyi időbe kerül a sérült felgyógyulása?

Ila a sérült ápolásra valamely kórházba szállított, mely kórházba?

A sérült vasuti alkalmazott, vasuton utazó vagy más személy volt-e? (pl. a pályán gyalog vagy kocsival áthaladó)

A sérülést összeütközés, kisklás, elgázolás vagy mi egyéb okozta?

A sérülés nem öngyilkossági szándék következménye-e?

A sérülés neme: A sérült testrésze megnevezése:
 fejt, zott, vagott seb, stb.

Az alábbi kérdésekre csak a vasuti alkalmazottak baleseteinél kell válaszolni.

A sérült életkora: év, családi állapota (házas, nőtlen, hajadon, özvegy, elvált)

A sérült keresetéből élő családtagok száma: kiskoru gyermek,

..... szülő (após, anyós), testvér vagy egyéb rokon.

Mely munka közben érte a sérültet a baleset?

..... 190 évi hó n.

aláírás

A II. szelvény szövege pedig a következő:

Vasuti balesetjelentés II.

Mely vasutvállalatnál történt a baleset?

A sérült vezeték- és keresztneve:

A sérülés időpontja: 190... év..... hó..... nap.....

A kórfolyás eredménye:

A sérült meghalt-e és mikor?

Ila a sérült felgyógyult, hány napi..... vagy hány.....
heti munkaképtelenséget szenvedett?

Régi munkaképességét egészen visszanyerte-e vagy csak részben,
vagy pedig teljesen munkaképtelen lett-e?

Ila a sérült más által kezeltetik tovább, mely orvos vagy mely
kórház folytatja a kezelést?

..... 190... évi..... hó..... n.,

..... aláírás

Az I. számú szelvénynek főleg az a kérdése érdemel figyelmet, a mely kérdezi, hogy a sérült vasuti alkalmazott, vasuton utazó, vagy más személy volt-e, például a pályán gyalog vagy kocsival áthaladó. A többi balesetstatisztikai ágnál, mint fentebb láttuk, az adatgyűjtés csak a tulajdonképeni hivatási balesetekre volt tekintettel, tehát csak azon sérülésekről kért jelentést, a mely a mezőgazdasági üzemből a mezőgazdasággal foglalkozókat, az ipari üzemből az ipari munkásokat érte, az oly eseteket pedig nem vette számba, a mikor a mezőgazdasági vagy ipari üzem olyanoknak a sérülését is maga után vonja, a kik nem élnek az illető hivatásban, a mikor például az épülő ház leszakadó állványa némesak a munkásokat temeti maga alá, hanem az arra menőket is, vagy a mikor a gyárban vagy mezőgazdasági üzemből a cséplésnél a kazán felrobbanása szerencsétlenül tesz olyanokat is, a kik más hivatásban élnek. Kétségtelen, hogy mindezen esetekben az illető gazdasági üzem az előidézője a szerencsétlenségnek; s ha főleg azért készítünk is statisztikát a balesetekről, hogy az egy, vagy más hivatásnak élő embereknek a hivatásukkal járó veszély ellen való megóvására valamely kiindulási pontot találjunk, még akkor is — ha lehetséges — figyelembe kell vennünk a fentebb említett, s azokhoz hasonló eseteket is, mert itt is mindannyiszor a gazdasági üzem természeténél fogva rejti magában a veszélyt, s gyakran csakugyan pusztán véletlen csupán, hogy ez a veszély némesak az azon hivatásban élőkre, hanem másokra is kihatott.

A mezőgazdasági és ipari baleseti statisztikában azonban egyelőre legalább kellő szervezet és ellenőrzési mód hiányában lehetetlen keresztül vinni azt, hogy az üzemmel járó összes balesetek bejelentessenek a hivatási természetüeken kívül is. Máskép áll azonban a dolog a vasuti balesetknél, a hol minden szerencsétlenségről a pályorvos azonnal értesül, az első segítyt ő nyújtja, s így szükségképen tud adatokat szolgáltatni a vasuti üzemben előforduló összes balesetekről. Különb is a vasuti üzemnél történik leggyakrabban olyan baleset, mely nemcsak az azon hivatásban élőket, tehát nemcsak a vasuti alkalmazottakat sújtja, hanem az utasokat is szerencsétlenné teszi, sőt más személyeket is. Ez okból a vasuti baleset-jelentő lapokon ezeknek a balesetéről is számot kell adni.

Az a körülmény, hogy a vasutat öngyilkos szándékuak is gyakran használják tervük kivitelére, s vagy a robogó vonatról legranak, vagy a haladó kocsik elé vetik magukat, szükségessé teszi annak a kérdésnek a fölvetését is, hogy nem állapítható-e meg öngyilkossági szándék a sérülésnél. Önként érthetőleg az ily öngyilkos jelöltek lapjai a statisztikai hivatalban gondosan kiválasztatnak és külön dolgoztatnak fel, nehogy a tulajdonképpeni hivatási baleseti statisztika eredményeit módosítsák. A sérült személyi viszonyaira vonatkozó részletesebb adatokat az I. számú szelvényen csak a vasuti alkalmazottak baleseteinél kell közölni; nem azért, mintha nem volna tanulságos a szerencsétlenül járt utasokra vonatkozólag is ezen adatok ismerete, hanem azért, mert az utasokat illetőleg ezeket az adatokat előreláthatólag igen bajos, illetőleg — pl. halálos sérülés esetén, vagy oly esekélyfoku sérülésnél, a mikor a sérült utas mindjárt tovább is utazik — majdnem lehetetlen volna teljesen megszereznie, míg a vasuti alkalmazottra vonatkozólag, ha a sérült maga nem is, de családja vagy munkástársa megadhatja a szükséges felvilágosításokat.

A pályorvosok működési köre kiterjed a közforgalmu vonalakhöz csatlakozó magánczélú ipari, gazdasági stb. rakodóvonalakra is, az ezeken előforduló balesetek bejelentését tehát szintén a pályorvosoknak kell eszközölniök.

Legyzet. A vasuti baleseti statisztikának ez a szervezete csak 1901. elejétől működik, s így az adatgyűjtés eredményei még nem ismeretesek. A vasuti statisztikában szereplő, s már korábban is gyűjtött adatok szerint 1899-ben összes vasutainkon 11 utas sérült meg halálosan és 60 súlyosan; öt és félmillió utasra esett egy halálos baleset, és valamivel több, mint egy millió utasra egy súlyos sérülés. A vasuti alkalmazottak közül 76 szenvedett halálos balesetet, és 148 súlyos sérülést; 426 vasuti alkalmazottra jut egy halálos, és 578-ra egy súlyos baleset. A pályán áthaladó idegen személyek közül 86 sérült meg halálosan és 84 súlyo-

san. Az utasok sérüléseiből (a halálos és súlyos baleseteket összefoglalva) 39 jut az államvasutakra és 32 a magánvasutakra; a vasuti alkalmazottak közül 182 sérült meg az államvasutaknál és 42 a magánvasutaknál, idegen személyek sérülését pedig az államvasuti üzem 135 esetben okozta, a magánvasutak üzeme pedig 35 esetben. Az államvasutak adataiban mindenütt be foglaltatnak az államvasut által kezelt helyi-érdekű vasutak adatai is.

XVII.

Az állatvásári statisztika.

Az állatvásári statisztika Magyarországon nem régi keletű; 1893-ban indított a magyar statisztikai hivatal állandó adatgyűjtést állatvásáraink forgalmáról, közel háromszáz vásártartó községtől és várostól elég részletes adatokat kívánván úgy a felhajtásról, mint az eladásról s az eladási árrol is, részletezve úgy az állatfajokat, mint az állatok nemét és korát.

Ez a részletes adatgyűjtés a jelentéktelenebb vásárookra vonatkozólag főlegesennek bizonyult; azért 1897-től kezdődőleg a részletes adatgyűjtés az országnak csupán 81 legjelentősebb állatforgalmi piaczára szorítkozik, az összes egyéb állatvásárok főbb adatairól pedig egy kisebb kérdő-ív számol be. A részletesebb adatgyűjtésre kötelezett piacok kiválasztásánál nemcsak a felhajtás magassága vőtetett tekintetbe, hanem mérlegeltetett az a szempont is, hogy az ország különböző vidékein és egyes állati fajokra jellegzetes vásárokról nyerjünk adatokat.

Jegyzet. Azon piacok jegyzéke, a melyekről részletes adatok gyűjtetnek, betűsorban a következő:

1. Magyarország: 1. Bánffy-Honyad (Kolozs vármegye), 2. Beregszász,
3. Beszterce, 4. Budapest, 5. Csáktornya (Zala vm.), 6. Debreczen,
7. Diéső-Szl.-Márton (K.-Küküllő vm.), 8. Eperjes, 9. Érsekújvár (K.-Küküllő vm.), 10. Érsekújvár (Nyitra vm.), 11. Győr, 12. Gyula (Békés vm.), 13. Gyula-Fehérvár (Alsó-Fehér vm.), 14. Hátszeg (Hunyad vm.), 15. Hódmező-Vásárhely, 16. Homonna (Zemplén vm.), 17. Huszt (Máramaros vm.), 18. Karczag (J.-N.-K.-Szolnok vm.), 19. Karánsebes (Krassó-Szörény vm.), 20. Kassa, 21. Kis-Kun-Iladás (Pest vm.), 22. Korpona (Hont vm.), 23. Kőhalom (N.-Küküllő vm.), 24. Körmen (Vas vm.), 25. Bács-Kula (Bács vm.), 26. Lippa (Temes vm.), 27. Lugos (Krassó-Szörény vm.), 28. Magyar-Lápos (Szolnok-Doboka vm.), 29. Máramaros-Sziget, 30. Maros-Vásárhely, 31. Medgyes (N.-Küküllő vm.), 32. Mező-Túr (J.-N.-K.-Szolnok vm.), 33. Mohács (Baranya vm.), 34. Munkács (Berég vm.), 35. Nagy-Enyed (Alsó-Fehér vm.), 36. N.-Kanizsa, 37. Nagy-Körös (Pest vm.), 38. N.-Szeben, 39. Nagy-Várad, 40. Nyíregyháza, 41. Pápa, 42. Pécs, 43. Rimaszombat (Gömör vm.), 44. Segesvár (N.-Küküllő vm.), 45. Sopron, 46. Szabadka, 47. Szamos-Ujvár (Szolnok-Doboka vm.), 48. Szász-Régen (Maros-Torda vm.), 49. Szász-Sebes (Szchen vm.), 50. Szatmár-

Németi, 51. Szeged, 52. Székely-Udvarhely, 53. Székes-Fejérvár, 54. Szikszó (A-Torna vm.), 55. Temerin (Bács vm.), 56. Temesvár, 57. Torda (Torda-Aranyos vm.), 58. Ujvidék, 59. Ungvár, 60. Zala-Egerszeg, 61. Zombor.

II. Horvát-Szlavonországok: 1. Bjelovar (Belovár-Körös vm.), 2. Djakovo (Verőce vm.), 3. Eszék, 4. Velika Gorica (Zágráb vm.), 5. Indjija (Szerém vm.), 6. Ivanič Belovár-Körös vm.), 7. Koprivnica (Belovár-Körös vm.), 8. Krapina (Varasd vm.), 9. Križevci (Belovár-Körös vm.), 10. Ludbreg (Varasd vm.), 11. Mitrovica (Szerém vm.), 12. Petrinja (Zágráb vm.), 13. Radiča (Belovár-Körös vm.), 14. Ruma (Szerém vm.), 15. Šid (Szerém vm.), 18. Virovitica (Verőce vm.), 19. Vukovar (Szerém vm.), 20. Zágráb.

Az adatgyűjtésnél használt minták az alábbi szövegezéssel bírnak:

a) *Kisebb piacok részére:*

Vásári kimutatás.

1. A vásártartó ^{község} város neve: _____
2. A járás neve: _____
3. A vármegye neve: _____
4. A vásár ideje? 190 ____ év ____ hó ____ nap.
5. A vásár szempontjából az időjárás minő volt? kedvező? kedvezőtlen?
lőrhető? _____
6. A vásár forgalma: _____

P. H.

	felhajtott	eladott
a) szarvasmarha	_____ drb	_____ drb
b) ló	_____ " "	_____ " "
c) juh	_____ " "	_____ " "
d) sertés	_____ " "	_____ " "
összesen	_____ drb	_____ drb

7. Ha a vásár meg nem tartatott vagy elhalasztott, mi volt ennek oka?

Elhalasztás esetén mikorra tüzetett ki annak megtartása? _____

Kell 190 ____ évi ____ hó ____ napján.

(aláírás.)

A 81. nagyobb részére,

Állatvásári kimutatás.

Az adatokat összeállította:

állatorvos.

vásárbiztos.

I. A felhajtott és eladott állatok száma.

Az állatnem megnevezése	Felhajtott	Eladott
	d	a r a b
<i>1. Szarvasmarha</i>		
<i>a) bika</i>		
<i>b) tehén</i>		
<i>c) üsző</i>		
<i>d) ökör</i>		
<i>e) tinó</i>		
<i>f) borju</i>		
<i>g) bivaly</i>		
<i>h) bivalyborju</i>		
Szarvasmarha összesen		
<i>2. Ló és csikó</i>		
<i>3. Juh és bárány</i>		
<i>4. Sertés és malac</i>		

2. Eladási árak állatnemek és fajok szerint.

Az állatnem és faj megnevezése	Páronkint				Darabonkint					
	legalsósnyabb		legmagasabb		legalsósnyabb		legmagasabb			
	kor.	fil.	kor.	fil.	kor.	fil.	kor.	fil.		
<i>1. Szarvasmarha-vásár.</i>										
Jármos ökör (magyar)	első minőségű				X					
	közép minőségű									
	alarendelt minőségű									
	kínustrált (hizlalásra)									
Jármos ökör (tarka)	első minőségű									
	közép minőségű									
	alarendelt minőségű									
	kínustrált (hizlalásra)									
Magyar fajú tinó	2 évesig									
	3 "									
	4 "									
Tarka szőrű tinó	2 évesig									
	3 "									
Magyar fajú tehén	friss fejős		X							
	borjas (hasas)									
	levágásra									
Tarka szőrű tehén	friss fejős									
	borjas (hasas)									
	levágásra									
Magyar fajú üsző	2 évesig									
	3 évesig									
Tarka szőrű üsző	előhasu									
	2 évesig									
Borju	előhasu									
	szopós									
Borju	választott (rugott)									
Bivalyökör					X					
Bivalytehén					X					
Bivalyborju					X					

2. Eladási árak állatnemek és fajok szerint.

Az állatnem megnevezése	Darabonként			
	legalacsonyabb		legmagasabb	
	kor.	fill.	kor.	fill.
<i>2. Lóvásár.</i>				
Igás ló	I. rendű nehéz			
	II. rendű könnyebb			
	III. rendű (kisgazda czéljaira)			
Kocsiló (nehéz)				
" (könnyű)				
Hátasló				
Levágásra				
Csikó 1 évesig				
" 2 "				
" 3 "				
" 4 "				
<i>3. Juhvásár.</i>				
Kos				
Anya				
Bárány				
Őrű	fatal			
	öreg			
Kimustrált (levágásra)				
<i>4. Sertésvásár.</i>				
Kan				
Kocza (anya)				
Süldő 1 évesig				

2. Időjárás.

A vásár szempontjából minő volt az időjárás: kedvező? kedvezőtlen? türehető?

3. A vásár netaláni akadályai.

Ha a vásár megtartása akadályokba ütközött, mik voltak azok?

Mikorra halasztott a vásár? — hó — nap.

A kimutatások kitöltésére a községi előjáróságok, illetve a vásárbiztosok és állatorvosok kötelesek.

Vásári kimutatást csak országos vásárról kell beterjeszteni és pedig legkésőbb a vásárra kitűzött határnapot követő harmadik napon. A kimutatást, mint nemleges jelentést, abban az esetben is be kell terjeszteni, ha a vásár a kitűzött napon bármi okból nem tartatott volna is meg. Önként érthető, hogy ha az elmaradt vagy elhalasztott vásár helyett pótvásár engedélyeztetik, ennek megtörténte után a pótvásárról is kell kimutatást kiállítani. Az időjárásra vonatkozó kérdésnél mindig világosan megjelölendő az is, hogy miért volt az idő kedvező vagy kedvezőtlen. Pl.: „Az előző napi nagy esőzések miatt kedvezőtlen.” Ha a vásár meg nem tartatott, ennek oka szabatosan bejegyzendő. Pl.: „Községi állatzárlat miatt, eragadós tüdőlob következtében stb.” Ugyanezt a megjegyzés rovatot akkor is ki kell tölteni, ha a vásárt csak egyik vagy másik állatnemre vonatkozólag nem tartották meg.

A részletes adatszolgáltatásra kötelezett piacok a vásáron elért árakat is közölni tartoznak; a legmagasabb és legalacsonyabb árak alatt azonban sohasem az egészen kivételes árak értendők, hanem mindenkor az a magas vagy alacsony ár, a mely mellett a legtöbb adásvétel történt. Az ökrök és tinók eladási ára mindig páronként mutatandó ki, a tehének, üszök és borjúk ára pedig csak darabonként.

Jegyzet. A magyar birodalomban 1899-ben 5473 állatvásárt tartottak, a melyekre felhajtottak 563 millió darab szarvasmarhát, 224 millió lovat, 107 millió juhok és 120 millió sertést. A felhajtott állatok roppant nagy tömegéhez képest aránylag kevés volt az eladás: szarvasmarhát ugyan két millió darabot adtak el, de lovat már csak 503 ezret; az eladásra került juhok száma 545 ezer, a sertéscké pedig 482.000. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy állatforgalmunkat ezek az eladások nem merítik ki, mert számos eladás történik még a hetivásárokon, valamint vásárokon kívül. Vásárjaink forgalmassága tekintetében a budapesti állatvásárok állanak az első helyen; a budapesti piacokra 1899-ben 264.875 darab szarvasmarhát hajtottak föl, s közel százezer juhok és bárányt, nem is említve a kőbányai sertéspince forgalmát. A szarvasmarha vásárok legélénkebbek Erdélyben, s általában az országnak keleti részében; a bányafünyadi, marosvásárhelyi és szászrégeni piacokon keltek el legnagyobb számmal a felhajtott szarvasmarhák. A lóvásár Gyulán és Temesvárott volt a legmozgalmasabb és eredményesebb; a debreczeni vásárokon a juhoknak volt igen nagy forgalma, a sertésvásár pedig Gyulán, Szatmárnémetiben és Vukovárott volt a legélénkebb.

XVIII.

A piaci árak statisztikája.

A mezőgazdasági terményeknek, s a fontosabb háztartási és fogyasztási cikkeknek piaci áraitól már az abszolút korszak idejéből találunk hazánkban statisztikai feljegyzéseket. mint rendszeres adatgyűjtés azonban a piaci árstatisztika csak 1893-ban szerveztetett, kiterjesztetvén a piaci forgalom tárgyát képező cikkek minden fontosabbjára, területileg pedig az országnak több mint kétszáz piaczára.

Az adatgyűjtésnek kétségtelen fontossága van a helyi fogyasztás s a közélémezés szempontjából; országos érdekel azonban csak a jelentékenyebb piacok ár-adatai bírnak, s ezért nincs is kiterjesztve az adatgyűjtés minden piacunkra. Önként érthető azonban, hogy a statisztikai hivatali bármikor újabb és újabb piacokat is bevonhat az adatgyűjtés kereteibe.

A piaci árak kimutatása havonként terjesztendő be a statisztikai hivatalhoz, minden hónapról a következő hónap ötödikéig; adatszolgáltatói a községi előljáróságok és a vásárbiztosok.

A kimutatás XV. főcsoportban kérdezi a termények s a háztartási és fogyasztási cikkek piaci árait, a következő alakban:

Termény	Egység	Legmagasabb	Legalacsonyabb	Középminőség
		ár	ár	átlagára
		fillérekben		
I. Gabonaneműek és egyéb mezőgazdasági termények.				
Buza	{ könnyebb nehezebb	1	mmázsa	
Kétszeres				
Rozs				
Árpa	{ sörfőzésre etetésre			
Zab				
Tengeri				
Repeze				
Kendermag		1	kgr.	
Lemmag				
Lóheremag				
Lucernamag				
Takarmányrépamag				
Bükköny				
Borsó				
Bab	{ nagy szemű apró szemű			
Leucse				
Köles				
Tatárka				
Kömény				
Mák				
II. Örlemények.				
Buzaliszt	{ finom durva	1	kgr.	
Rozsliszt				
Tengertiszt				
Buzakorpa				
Rozskorpa				
Árpadara (kása)				
Köleskása				
III. Főzelék és zöldségfélék.				
Káposzta	{ nyers savanyított	100	drb.	
Burgonya		1	kgr.	
Sárgarépa				
Paradicsom				
Fokhagyma				
Vörshagyma				
Torma				
Úgorka	{ nyers savanyított	100	drb.	

Termény	Egység	Legmagasabb	Legalsónyabb	Középminőség
		ár	ár	átlagára
fillérekben				
IV. Fűszerek és gyarmatárúk.				
Kávé	{ nyers	1 kgr.		
	{ pörkölte	"		
Rizs		"		
Bors		"		
Paprika		"		
Czukor	{ süvegczukor	"		
	{ kockaczukor	"		
V. Szárnyasok.				
Csibe		1 drb.		
Kaplan	{ sovány	"		
	{ hizott	"		
Kacsa	{ sovány	"		
	{ hizott	"		
Liba	{ sovány	"		
	{ hizott	"		
Pulyka	{ sovány	"		
	{ hizott	"		
VI. Vadak.				
Szarvas		1 kgr.		
Óz		"		
Vaddisznó		"		
Nyúl		1 drb.		
Fácán		"		
Fogoly		"		
VII. Halak.				
Harsa		1 kgr.		
Csuka		"		
Ponty		"		
Kecsge		"		
Süllő		"		
Pisztráng		"		
VIII. Húsmeüek.				
Marhahús	{ pecsenyének	1 kgr.		
	{ levesnek	"		
Borjúhús	{ hátulja	"		
	{ eleje	"		
Juhhús		"		
Sertéshús		"		
Füstölt sertéshús		"		
Kolbász és hurka		"		
Szopós malacz		1 drb.		
Szopós bárány		"		

Termény	Egység	Legmagasabb	Legalacsonyabb	Középmínőség átlagára
		ár	ár	
fillérekben				
IX. Állati termékek.				
Szalonna	1 kgr.			
Zsir { disznózsir	"			
{ ludzsir	"			
Tej (édes) { főfőzetlen, friss.	1 liter			
{ lefőfőzött	"			
Tejszín	"			
Tejföl	"			
Vaj { I-ső rendű	1 kgr.			
{ II-od rendű	"			
Turó { tehénturó	"			
{ juhúró	"			
Sajt { tehénsajt	"			
{ juhúajt	"			
Tojás	100 drb.			
Méz { lépes	1 kgr.			
{ csurgatott	"			
Viasz	"			
X. Egyéb élelmiszerek.				
Buzakenyér	1 kgr.			
Rozskenyér	"			
Só	"			
Szilvaíz (tekvár)	"			
Bioreczet	1 liter			
XI. Italok.				
Bor { közönséges új	1 liter			
{ " ó	"			
{ csemege	"			
Sör { ászok	"			
{ korona	"			
Szesz { tisztított 95%-on felül .	"			
{ denaturált	"			
Pálinka { szilvapálinka	"			
{ tórkölypálinka	"			
{ közönséges pálinka	"			
XII. Gyümölcsök.				
Alma	1 kgr.			
Körte	"			
Mogyoró	"			

Termény	Egység	Legmagasabb	Legalacsonyabb	Középminőség
		ár	ár	
fillérekben				
Dió	1 kgr.			
Gesztenye	"			
Szőlő	"			
Szilva { friss	"			
{ aszalt.	"			
Narancs	100 drb			
Czitrom	"			
Görögdinnye { kicsiny	"			
{ nagy	"			
Sárgadinnye	"			
XIII. Egyéb termények.				
Olaj { kőolaj	1 kgr.			
{ faolaj	"			
{ repce s lenolaj	"			
Halzsír	"			
Faggyú (nyers)	"			
Szappan	"			
Gyertya { faggyugyertya	"			
{ sztearingyertya	"			
XIV. Tüzelő anyagok.				
Tüzifa { kemény { hasábfa	1 kbm.			
{ puha {	"			
{ kemény. { aprított fa	1 mmázsa			
{ puha {	"			
Dorongfa	1 kbm.			
Szén { kőszén.	1 mmázsa			
{ barna szén	"			
{ faszén	1 kgr.			
XV. Takarmány és alom.				
Széna { réti széna	1 mmázsa			
{ lóhere stb.	"			
Szalma { etetésre való	"			
{ zsupszalma	1 kéve			
{ alomszalma	1 mmázsa			
Takarmányrépa	"			

Kelt _____, 190 év _____ hó _____ n.

(aláírás.)

Az árak mindenütt a fogyasztási adónak és vámnak beszámításával mutatandók ki; a kimutatás kitöltésével megbízott egyénnek a helyszínen, a piacon kell tudakozódnia az ár- adatok után. A legmagasabb és legalacsonyabb ár mellett a középminőség átlagos árának tudakolása csak 1897 óta történik. Korábban a piaci árkimutatás a napszámbekekről is tartalmazott adatokat, ujjaban azonban ezek a rovatok elhagyattak a kimutatásból.

A piaci árstatisztika eredményeinek közlését e helyütt mellőzheljük, mert ez adatok a helyi fogyasztás gyakorlati szempontjából közvetlenül használhatók ugyan, de azontul már csak terjedelmes összehasonlitások, s az árhullámzások hosszabb megfigyelése után birnak igazi értékkel, erre pedig a rendelkezésünkre álló adatok nem nyujtanak elég teljes és hiteles anyagot.

XIX.

Az áruforgalmi statisztika

A magyar statisztikai hivatalnak legnagyobb és legfontosabb adatgyűjtése az áruforgalmi statisztika, számbavétele azoknak az áruknak, a melyeket belső fogyasztásunk céljaira a külföld termékeiből vásárolunk és azoknak az áruknak, a melyekkel hazai termelésünk mint fölösleggel a külföldi fogyasztó piacokat keresi fel. Bár a külkereskedelmi mérlegnek passzív vagy aktív volta egymagában még nem döntő egy ország gazdasági állapotának megítélésében, kétségtelen, hogy gazdasági életünk minden baja s viszont minden kiválósága a külkereskedelmi forgalom adataiban visszatükröződik s gazdasági haladásunk feltételeinek megállapításában, utjának kijelölésében minduntalan az áruforgalmi statisztika iránytűjére van szükségünk.

A magyar hivatalos statisztika már 1868-ban megindította az áruforgalmi statisztikát s a szállítási vállalatoktól (a vasutaktól, hajózási társaságoktól) várta a külkereskedelmi forgalom adatait. Az adatgyűjtés ebben az alakjában 1874-ig állott fenn, a mikor nagy hiányosságai miatt azt beszüntették s más uton igyekeztek az áruforgalmi statisztika fontos adatait beszerezni.

A kérdést az 1881. évi XIII. törvényezikk oldotta meg, a mely a vasuti és hajózási forgalomban minden külföldről érkező vagy külföldre továbbított küldemény után egy statisztikai lapnak, ugynevezett *árnyilatkozat*-nak kiállítását ren-

delte el: a külföldre való feladásnál a feladó, a külföldről érkezett áruknál a szállítási vállalat által. Egynemű áruból álló küldeményekről csak egy nyilatkozatot kívánt a törvény, többféle áruból álló küldeményről annyit, a mennyi áru van benne. A nyilatkozatok a fel- és leadó állomás nevét, az áru megnevezését, mennyiségét és értékét tartalmazták; a feladó vagy a címzett által fedezendő 4 filléres (2 krajczáros) bélyeggel voltak ellátandók, a mely bélyegilletékből eredő jövedelem az áruforgalmi statisztika költségeinek fedezésére volt szánva.

1883-ban az árunyilatkozatok kiállításának kötelezettségét a posta forgalomra is kiterjesztették egyelőre csak a feladóra nézve (a külföldről érkezett postai küldeményekre vonatkozó adatok a szállító levelekről vétettek), itt azonban az árunyilatkozatok bélyegmentesek voltak. Ugyanebben az évben alakították meg az áruforgalmi állandó értékmegállapító bizottság, miután az árunyilatkozaton bevallott értékek megbizhatatlanok és hiányosak voltak. Egy további újítás az volt, hogy a közuti forgalom egy részére is, nevezetesen a szerb és román határon átmenő közuti forgalomra kiterjesztett az adatszolgáltatási kötelezettség.

A következő évtizedben is számos kisebb-nagyobb újítás igyekezett áruforgalmi adatszolgáltatásunkat megjavítani és tökéletesíteni: kiválóan jelentős alkotás azonban az áruforgalmi statisztika fejlesztésében az 1895. évi XVIII. törvény-cikk, a mely az áruforgalmi statisztikáról szóló 1881. évi XIX. törv. kiegészítéséről és némely határozmányainak módosításáról intézkedik. Az új törvény legfontosabb határozmányai, hogy a korábban is kérdezett fel- és leadó állomáson kívül az áru származási illetve rendeltetési helyének megnevezését is kívánja: ezzel külkereskedelmi forgalmunknak országok szerint való megoszlását hasonlíthatatlanul nagyobb pontossággal és tanulságosabban mutathatjuk ki. Nem kevésbé jelentős az az intézkedés, mely a behozatali árunyilatkozatok kiállítását, a gyakorlatban már elfogadott eljárást szentesítve, a címzettek köteleességévé teszi, mint a kik megrendelésük folytán s a legtöbbször birtokukban lévő számla vagy egyéb értesítés alapján sokkal inkább tudják tölteni az árunyilatkozatot. A törvény továbbá nemcsak az áru nevét, hanem annak közelebbi meghatározását is kívánja; az árunyilatkozatokon a tudva valótlán adatszolgáltatást kihágásnak minősíti és 2—100 koronáig terjedhető pénzbüntetést szab rá; végül az árunyilatkozatok bélyegilletékét 4 fillérről 10 fillérré emeli föl, a mi által az áruforgalmi statisztika központi feldolgozásának jelentékeny költségei nyertek fedezetet.

Az 1895. évi reform kétségtelenül hatalmas lépéssel vitte előre áruforgalmi statisztikánkat.

Az 1900. évtől kezdődőleg újabb változás állott be külkereskedelmi forgalmunk statisztikájában: az Ausztriával való forgalmunk azóta a Bécsben fölállított közbeasó áruforgalmi statisztikai hivattal egyetértően, azonos elvek szerint, az eredmények kölcsönös kicserélésével, s az eltérések kölcsönös kikutatásával dolgoztatik fel, a mi adatgyűjtésünk berendezésében egyebek közt azt a jótékony hatásu újítást is maga után vonta, hogy ez időtől kezdve ugy az osztrák, mint a magyar feladó két árunyilatkozatot állít ki, egy bélyegkötelest, a mely a saját országa statisztikai hivatalához küldetik s egy bélyegmentest, a mely az árut utján kísérvén, a leadásnál vonatik be, s itt azután a czimzett által is aláírva (és bélyeggel ellátva) ezen rendeltetési ország statisztikájának céljaira szolgál.

1901-ben az áruforgalmi statisztikai állandó értékmegállapító bizottság szerveztetett újjá.

Az árunyilatkozatok bevonására kötelezett vasuti és hajó állomások, posta- és vámhivatalok stb. havonkint, a hó első napjaiban, legkésőbb 5-éig tartoznak a begyűlt árunyilatkozatokat a statisztikai hivatalhoz beküldeni.

Az áruforgalmi statisztikai adatszolgáltatás egész rendszerét helyszüke miatt sem ismertethetjük, a nyilatkozatok kiállítására nézve különben is a nyilatkozatok bevonására hivattott vasuti- és posta közegek szolgálnak felvilágosításokkal s az adatszolgáltatást szabályozó kereskedelemügyi miniszteri rendeletek — a melyek a vasuti állomásokon is kaphatók — kimerítő tájékoztatást nyújtanak az adatszolgáltatás minden részletére vonatkozólag.

E helyütt elég lesz csupán a legfontosabb adatgyűjtő minták bemutatására szorítkoznunk, megjegyezvén, hogy a többi minták, nevezetesen a behozatali nyilatkozatok, a vám-külföldre s a megszállott tartományokba szólók, a tengeri forgalomban használtak, az ideiglenes árunyilatkozatok — a melyek a leadáskor belöldi vagy külföldi állomásokra továbbított küldeményekről szólnak — stb. lényegben az itt bemutatottakkal megegyeznek.

A vasuti vagy hajózási forgalomban, Ausztriába feladott küldeményekről a következő mintájú árunyilatkozat állítandó ki:

A magyarországi
feladó állomás kelti
bélyegzője:

A postai
értékjegy
felragasz-
tására való
hely.

Első példány.

Árunyilatkozat

az Ausztriába vasuton vagy hajón fel-
adott küldemények bejelentésére.

Fuvarlevélszám:

1. A feladó állomás neve: 3. A rendeltetési ország neve:
2. A leadó állomás neve:

Az áru- darabok jele és száma	Az arudarabok darabszáma és a csomagolás név	Az áru megnevezése és közelebbi megjelölése (a kereskedelmi vagy egyéb nyelvszokásnak megfelelő el- nevezés szerint, oly részle- tességgel, mint ezt a vásár- lásnál megjelölni szokás)	Mennyiség		Származási ország
			Brutto- súly (kgr.)	Darabsz.	
4	5	6	7	8	9
Összmenyiség					

10. A feladó neve és lakhelye (üzleti
székhelye).

12. A megbízó, illetőleg a szállító neve
és lakhelye (üzleti székhelye).

11. Az árunyilatkozat kiállítójának
alírása.

A megszállott tartományokkal és a vámkülfölddel való forgalomban a következő árunyilatkozat használatik:

Az állomás kelti
bélyegzője:

A posta
értékjegy
felragasztá-
sára való
hely.

Aranyilatkozat

a megszállott tartományokból és a vámkülföldről
vasúton vagy *hajón* érkezett, vagy oda leladott
küldemények bejelentésére.

Pénztári bevételi, vagy fuvarlevélszám: _____

1. A leladó állomás neve: _____ 3. A rendeltetési ország neve: _____
2. A leadó állomás neve: _____

Az áru- darabok jele és száma	Az áru- darabok darabszáma és a csomagolás neve	Az áru megnevezése és közefebbi megjelölése (a kereskedelmi vagy egyéb nyelvszokásnak megfelelő el- nevezés szerint, oly részle- tességgel, mint ezt a vásár- lásnál megjelölni szokás)	Mennyiség		Szárma- zási ország
			Brutto- súly (kg.)	Darabsz.	
4	5	6	7	8	9
Összmen- nyiség					

10. A leladó neve és lakhelye (üzleti
szekhelye).

12. A megbízó, illetőleg a szállító neve
és lakhelye (üzleti szekhelye).

11. Az árunyilatkozat kiállítójának
aláírása.

Az Ausztriába postán irányított küldemények bejelentésére az alábbi nyilatkozat használatik:

A felvevő postahivatal hely és kelti bélyegzője:

Árunyilatkozat

az Ausztriába szóló postán feladott küldemények bejelentésére.

A csomagok felbontási rajzszáma(i)

A csomagok darab-száma	Az áru megnevezése és közelebbi megjelölése (a kereskedelmi vagy egyéb nyelvszokásnak megfelelő elnevezés szerint oly részletes-séggel, mint azt a vásárlásnál megjelölni szokás.)	M e n n y i s é g		Darab-szám
		Brutto-súly		
		kilo-gramm	gramm	
1	2	3	4	

5. A feladó neve és lakhelye.

Úgy a vasuti, mint a hajóállomások, továbbá a postahivatalok havonként a begyűlt árunyilatkozatoknak a statisztikai hivatalhoz való betérjesztése alkalmával kimutatást tartoznak betérjeszteni a beküldött különféle árunyilatkozatok darabszámáról. Ha egész hónapon át egy árunyilatkozatot sem vontak be az említett közegek, akkor is be kell küldeni ezt a kimutatást; ez esetben az nemleges jelentésül szolgál.

Az áruforgalmi statisztikai adatgyűjtés fejlődését, s az idők folyamán életbe léptetett reformokat rendszeresen és kimerítően tárgyalja a Magyar Statisztikai Közlemények új folyamának XIV. kötete.

Jegyzet. Külkereskedelmi forgalmunk az 1899. évben a korábbi évekhez viszonyítva kedvezően alakult, sőt a forgalom nagyságát tekintve még is haladta az előző évek eredményeit. Behozatalunk 1198,76 millió kor. értékű volt (mennyiség szerint 39 01 millió métermázsa és 349.000 darab), kivitelünk azonban 1200,50 millió koronát ért, (mennyisége 56,28 millió métermázsa és 6,53 millió darab volt), úgy hogy — amire öt év óta nem volt példa, külkereskedelmi mérlegünk 1,74 millió koronával aktív volt.

A közvetlen megelőző évben több, mint kilenczven milliónyi volt a mérleg passzívulása: kivitelünk emelkedése tehát tulajdonképen nem 1,74, hanem körülbelül 90 millió koronával javította mérlegünket. Összes áruforgalmunk (a behozatalt és kivittelt összefoglalva) mennyiség szerint 95,29 millió métermázsa és 6,88 millió darab volt, értékben pedig közel 2400 millió korona. Behozatalunknak 77,34 százaléka, összesen 927,08 millió korona értékben, gyárterményokra esik; a nyers anyagból való behozatalunk 271,68 millió korona értékű volt. Kivitelünkben viszont a nyers anyagok játszik a főszerepet; ezek az összes kivitelnek 62,11 százalékát képezik, 745,62 millió koronával, míg a külföldre vitt gyárterményaink 454,88 millió koronányi értékükkel a kivitelnek csak 37,89 százalékát teszik.

Kivitelünk és behozatalunk mennyiségét és értékét a fontosabb mezőgazd. terményekből a mezőgazd. statisztika fejezetében, a jelentősebb ipar-cikkekéből pedig a gyári és munkabér statisztikáról Irt fejezetben tárgyaltuk; e helyütt kiviteli cikkeink rendeltetési helyéről és behozatali áruink származási országáról emlékezzünk meg. Úgy kivitelünkben, mint behozatalunkban legnagyobb szerepet játszik a szomszédos Ausztria, a mely közel 2400 millió koronát tevő külkereskedelmi forgalmunkban egymaga 1705,41 millió koronával részesedik, majdnem háromnegyedével az összes forgalomnak. Boszníával való kereskedelmi összeköttetésünk az elmúlt évben 36,23 millió korona forgalmat ért el: ezt is az osztrák forgalomból számítva, láthatjuk, hogy áruforgalmunknak legnagyobb része (közel 80 százalék) a közös vámterületre esik. A vámhatárokon kívül eső államok közül Németországgal szemben bonyolítótlank le legnagyobb forgalmat, 193,14 millió korona értékben, összes külkereskedelmi forgalmunknak több, mint 8 százaléka erejéig. Húsz millió koronánál több volt még az évi forgalmuk Olaszországgal, Franciaországgal, Angliával, Romániával, Szerbiával és Britt Kelet-Indiával.

Behozatalunk 938,18 millió korona értékben származik Ausztriából, az ugyanoda irányuló kivitelünk pedig 857,22 millió koronát tett. Az osztrák behozatal legnagyobb részben a textil-ipar termékeiből alakul, Ausztriába való kivitelünk főbb elemeit pedig a liszt, gabona, ökör és bor képezik. Németországból behozatalunk 58,27 millió koronát tett; közzön, dobány, munkagépek, műszerek szerepelnek benne leginkább. Németországi kivitelünk 134,87 millió koronára rugott, legnagyobb részt árpából, ökörből, tojásból stb. Franciaországba jelentéktelen — 5,21 millió koronát tevő behozatalunk mellett — 28,91 millió korona értékű árut vittünk ki, főleg lovakat és dongát. Angliából behozatalunk 13,54, kivitelünk pedig 2,48 millió korona volt. Kivitelünkben a buzalisztet illeti még az első hely, behozatalunk főleg gyapjuszövetekből, közzénből, gőzgépekből, stb. áll. Olaszországi behozatalunk különösen borban és déligyümölcsben nagy; kivitelünk főbb cikkei a lovak, nyers cukor, stb. Szerbiából 40—59 millió koronányi behozatalunk volt, főleg mezőgazdasági termények és élő állatok; kivitelünk csak tíz és félmillió korona értékű, Romániába 27,53 millió korona értékű árut szállítottunk; behozatalunk értéke 20,68 millió korona volt.

Közvetlen jelentős tengeri kikötőnk, Fiume, 1899-ben 216,55 millió koronányi forgalmat közvetített. A Fiumén át való behozatalt 31,30 szá-

zalék, a kivitt pedig 50 százalék erejéig közvetítették a magyar hajós vállalatok. Fiume kikötőjébe ez évben 8743 gőzös érkezett 1,48 millió tonna tartalommal és 2086 vitorlás hajó, 97,096 tonna tartalommal. A gőzösök közt 7924, a vitorlások között 258 volt a magyar hajó; osztrák lobogóju volt 374 gőzös és 1033 vitorlás.

XX.

A vasuti statisztika.

A hazai vasutak statisztikája a vasut-vállalatoknak közvetlenül a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz beterjesztett adataiból készül. Mint e munka II. fejezetében említve is volt, a vasuti statisztikában maradt fenn legtovább az Ausztriával való közösseg, és azon az alapon, hogy némely vasut-vállalatok, (mint az osztrák-magyar államvasut-társaság, a déli vasut, kassa-oderbergi vasut stb.) mindkét állam területére kiterjedő hálózattal bírnak, és számadásaikat a két állam szerint nem tudják elkülöníteni, nemcsak a vasuti statisztikai felvételi minták voltak közösek, hanem az adatok is együttesen tétettek közzé, eleinte csak német nyelven, később a magyar statisztikai hivatal, és az osztrák kereskedelmi, később vasuti miniszteriumi statisztikai szakosztály által közösen szerkesztve, párhuzamos magyar és német szöveggel.

A vasuti statisztikának még 1893. évi adatai is ilyen közös kiadványban láttak napvilágot, meglehetősen későn, 1897-ben. Miután azonban időközben a mindkét állam területére kiterjedő hálózattal bíró vasut-vállalatok köteleztettek arra, hogy a két állam területén való forgalmukról elkülönített számadásokat vezessenek, a közössegnek az utóbbi időben már egyetlen indoka is megszűnt, s 1894. óta a magyar statisztikai hivatal a magyar vasutak adatait már tényleg önállóan közli, azóta két kötetben kiadván az 1894-1896, továbbá az 1897-1899. évekre vonatkozó adatokat.

A felvételi minták azonban a magyar és az osztrák vasutak statisztikájában ma is azonosak, 32 táblázatban 1562 rovat szerint kérdezvén a vasutak állapotára és üzemére jellemző adatokat. Tervben van, és hihetőleg a legközelebbi években meg is valósul a magyar vasuti statisztika olyan újja szervezése, a mely a különleges magyar forgalmi, tarifális stb. viszonyok tekintetbe vételével a magyar vasut-ügy fejlődésének irányába és körülményeibe mélyebb bepillantást enged és vasut-ügyünknek is növekvő hasznára szolgálhat.

A közeleső ujjászervezésre való tekintettel nem látszik itt indokoltnak közzé tenni a vasuti statisztika mai felvételi fizetéseinek terjedelmes táblázatait, annyival is inkább, mert ezekre csak igen szűk körű adatszolgáltató közönségnek, az önálló igazgatással bíró vasut-vállalatoknak van szüksége, a melyek a korábbi évek gyakorlatához képest a vasuti statisztika tábláinak kitöltésében is megfelelő jártassággal bírnak.

Mint a statisztikai hivatal többi adatgyűjtéseitől eltérő rendszert említjük itt meg azt a külsőséget, hogy a vasut-társaságok a statisztikai táblázatok mintáit nem a statisztikai hivataltól kapják, hanem a m. kir. államvasutak igazgatóságánál szerezhetik be.

A vasuti statisztika adatai minden évről a következő év első felében terjesztendőek be; és pedig a pályaleírásra vonatkozó táblák, nevezetesen az 1—8., 13—15. és 22. számúak február hó 23-áig, a forgalmi eredményekre vonatkozók, ugyanint a 17., 18., 21., 22. számúak május hó 31-éig, végül a pénzügyi eredményeket ismertetőket, vagyis a 9—12., 16., 19., 20., 23—31. számúak június hó 30-áig.

Jegyzet. A magyar korona országainak vasuthálózatáról a következő főbb adatok tájékoztatnak:

Vasutaink összes hossza az 1899. év végén 16.926 kilométer volt, ebből 564 km. nyílt meg az év folyamán. A magyar királyi államvasutak vonalhossza 7650 km., az állami kezelésben álló helyiérdekű vasutaké 5988 kilométer, végül a magán kezelésben álló magán vasutaké 3312 km. A magyar vasutak névleges beruházási tőkété 3095.64 millió korona volt, ebből az államvasutaké 2076.74 millió korona (pályahossz kilométerenkint 264.421 k.), az állami kezelés alatt álló helyiérdekű 524.20 millió (pályahossz kilométerenkint 88.044 k.), a magánkezelés alatt álló magánvasutaké pedig 494.70 millió korona (pályahossz kilométerenkint 156.809 k.). A beruházási tőkéből az államvasutaknál a járművek beszerzése 18.96 %-ot, s az építési költség 67.21 %-ot tett; az állami kezelés alatt álló helyiérdekűeknél a járművek beszerzése 0.41, az építési költség 81.26 %-ot, a magánkezelés alatt álló magánvasutaknál pedig amaz 11.73, az 67.00 %-ot.

Az év végén vasutainknak 60.320 darab járművük volt, és pedig 2840 mozdonyuk, 2045 szerkocsijuk, 5436 személykocsijuk és 58.999 teherkocsijuk. Az év folyamán mozgósított vonatok száma 1.307.145, egy üzleti hosszkilométerre tehát 77.6 esett. Az összes vonatok számából 28.910 gyors és futár vonat volt, 260.515 személy vonat, 338.552 vegyes vonat, 599.178 teher vonat, 379.990 munka és anyag vonat. Az összes vonatok 70.29 millió kilométert futottak be; a gyorsvonatok átlagos utja 250 kilométer volt, a munka és anyagvonatoké pedig csak 13 km.

A személy forgalom az év folyamán 61.58 millió főnyire emelkedett, üzleti hosszkilométerre 37.44 szállított személylyel. Az utasok 78.34 %-a használja a III. osztályt. Az utasok mindössze 2.292 millió személy kilométert tettek meg, az üzleti hossz egy kilométerre 135.325-öt.

A teherforgalom 39.93 millió tonna volt; egy üzlet kilométerre az államvasutaknál 2856, az állami kezelésben lévő helyiérdekűeknél 1079, a magánkezelés alatt álló magánvasutaknál pedig 3299 tonna. A szállított teherből 83.57 % díjköteles teheráru, és 15.43 % kezelési áru: a podgyász, gyorsáru stb. egyenkint az egy százalékot sem éri el. A tonna

kilométerek összes száma 5020 millió volt, üzleti hosszkilométerenkint 293 929.

A magyar vasutak üzleti bevételei 259,76 millió koronát tettek; ebből 65,77 millió a személyszállításból, 182,47 millió a teherforgalomból eredt és 11,52 millió egyéb forrásból. Az üzleti hossz egy kilométerére 15,208 korona üzleti bevétel jut; a személyszállításból 5687, a teherszállításból 10,682 korona. Az üzleti kiadások főösszege 142,37 millió korona volt, az üzleti bevételeknek 54,81 százaléka. Az üzleti bevételeknek és kiadásoknak különbözete az üzleti fölösleg, a mely összes vasutainknál 117,39 millió koronát tett. Az üzleti fölöslegtől különbözik a tiszta fölösleg, a mely akkor áll elő, ha az üzleti bevételekből úgy az üzleti, mint a nem üzleti kiadásokat levonjuk. A magyar vasutak tiszta fölöslege 1899-ben 14,74 millió korona volt.

Az üzleti kiadások következő arány szerint oszlanak meg: a forgalmi és kereskedelmi szolgálat a kiadások 36,53 %-át vette igénybe, a pályafelügyelet és pályafentartás 25,01 %-ot, a vonalmozgósítási és műhelyszolgálat 31,43 %-ot, az általános igazgatás 4,46, az anyag és leltárkezelés pedig 2,26 százaléket.

A vasutak szolgálatában 1895-ben 85,557 egyén volt, ezek között 41,575 munkás, 24,348 szolgáló, 11,736 altiszt, 7,494 hivatalnok és 404 főnyi női személyzet. A vasuti alkalmazottak mindössze 89–86 millió korona fizetést élveztek; egy-egy hivatalnokra átlagosan 2,696 korona, egy altisztre 1598 korona, egy nőre 829 korona, egy szolgálóra 941 korona, egy-egy munkásra pedig 665 korona évi fizetés jutott.

Az államvasut saját alkalmazottai által látván el a kezelése alatt álló helyiérdekű vasutak ügyeit is, a legnagyobb, 70,851 főnyi személyzet fölött rendelkezik.

XXI.

A hitelügyi statisztika.

Magyarország kezdetleges gazdasági viszonyai mellett hitelügyünk is csak későn, a múlt század derekán indult fejlődésnek, s első hitelintézetünk az 1840-ben megalakult Pesti (akkor Pestmegyei) Hazai Első Takarékpénztár Egyesület volt. A negyvenes években több új takarékpénztár jött létre s már ekkor hitelintézeteink statisztikai adatait is kezdték gyűjteni, hivatalosan az osztrák hivatalos statisztika, magánbuzgalomból itthon Fényes Elek. Az ötvenes években szünetelt a hitelügyi statisztika; a következő évtized elején az Akadémia statisztikai bizottsága gyűjtött hitelügyi adatokat s néhány évi szünet után az évtized végén az akkor életre kelt magyar hivatalos statisztika újból megkezdte s azóta rendszeresen műveli is a hitelügyi statisztikát.

Az adatgyűjtő mintákat a statisztikai hivatal első ízben 1871-ben állapította meg, majd kibővítette 1884-ben, s újjáalakította legújabbán 1894-ben, amikor az ezredéves országos kiállítás alkalmára a statisztikai hivatal volt megbízva a hitel-

ügyi adatok összegyűjtésével. (Lásd Dr. Vargha Gyula könyvét: „A magyar hitelügy és hitelintézeteink története. Budapest, 1896.”)

Az adatgyűjtés az 1894-ben megállapított elvek szerint történik ma is; külön kérdőívet kapnak a bankok és takarékpénztárak és külön ívet a hitelszövetkezetek. A kérdőív kitöltve az utolsó évre vonatkozó zárszámadással és vagyonszerűséggel együtt mindig márczius hó 31-éig terjesztendő be a statisztikai hivatalhoz. Az országos központi hitelszövetkezet kötelekébe tartozó szövetkezetek május hó végéig szoktak halasztást kapni, minthogy ezek mérlegeit a központnak később érkező kiküldöttjei állítják össze.

A takarékpénztárak és bankok a következő adatgyűjtő mintát tartoznak kiállítani:

Felvételi füzet

— évre

a bankok és takarékpénztárak számára.

A felvételi füzet kitöltéséért felelős egyének aláírása a füzetnek a czélra megjelölt rovatában eszközözendő.

I. Általános adatok.

1. Az intézetnek törvényszékileg bejegyzett czége: _____
2. Az intézet székhelye: _____
3. Működése megkezdésének éve: _____
4. Hány évre alakult? _____
5. A részvényeknek alapszabályilag megállapított száma: _____
6. Az alapszabályilag megállapított részvénytőke koronákban: _____
7. Egy részvénynek névleges értéke koronákban: _____
8. Tényleges befizetés egy részvényre koronákban: _____
9. A kihocsátott részvények darabszáma: _____
10. Az intézetnek hány fiókja van? _____
11. Hol vannak a fiókok? _____

II. Mérlegszámla 1 — évi december hó 31-én.

Vagyon.	Koronákban
1. Pénztári állapot	_____
2. Bankszerű váltótárca (visszeszámitott váltók levonásával)	_____
3. Hitelegyleti váltótárca	_____

4. Előlegek értékpapírokra (lombárd-kölcsönök)	_____
5. Fedezet mellett engedélyezett folyószámla hitelek	_____
6. Tőzsdei report-üzlet	_____
7. Előlegek aranyra, ezüstre, ékszerekre	_____
8. Előlegek egyéb ingóságokra	_____
9. Előlegek árukra	_____
10. Jelzálogos kölcsönök:	
a) készpénzben	_____
b) záloglevelekben	_____
11. Törvényhatósági, községi és közhasznú művokra adott kölcsönök:	
a) ingatlanokra való betáblázás mellett	_____
b) egyéb biztosítás mellett	_____
12. Kölcsönök kötelezvényekre, kezesség mellett	_____
13. Más pénzintézeteknél elhelyezett tőkék	_____
14. Értékpapírtárca (a kisorsoltakat is beleértve)	_____
15. Különféle alapok és alapítványok értékpapirjai (a kisorsoltakat is beleértve)	_____
16. Külföldi váltók (Devisek)	_____
17. Szelvények és ércpénz	_____
18. A folyó évet illető még be nem folyt kamatok	_____
19. Adósok	_____
20. Leltár	_____
21. Ingatlanok	_____
22. Veszteségek	_____
23. Kétes követelések	_____
24. Óvadékok és letétek	_____
25. Egyéb követelések	_____
Összesen	_____

Teher.

Koronákban

1. Befizetett részvénytőke	_____
2. Rendes tartalékalap	_____
3. Rendkívüli tartalékalap	_____
4. Árfolyamkülönbözelti tartalékalap	_____
5. Osztalék-tartalékalap	_____
6. Adó-tartalékalap	_____
7. Hiteltulajdonosok biztosítéki és tartalékalapja	_____
8. Nyugdíjalap	_____
9. Betétek:	
a) takarékpénztári könyvekre	_____
b) folyószámlára	_____
c) cheque-számlákra	_____
d) pénztárjegyekre	_____
e) törzsbetétek	_____

10. Záloglevelek forgalomban, sorsolatlan	_____
11. " " kisorsolt	_____
12. Községi kötvények forgalomban, sorsolatlan	_____
13. " " " kisorsolt	_____
14. Előlegek és kölesönök	_____
15. Elfogadványok és utalványok forgalomban	_____
16. Hitelezők	_____
17. A jövő évet illető előre befolyt kamatok	_____
18. Fel nem vett osztalékok	_____
19. Óvadékok és letétek	_____
20. Egyéb tartozások	_____
21. Tiszta nyereség:	
nyereségáthozatal az előbbi évekről	_____
folyó évi nyereség	_____
Összesen	_____

III. Váltóleszámitolás.

1. Bankszerű váltók leszámítása az I _____ évben.

Az év elején tárczában volt váltók darabszáma <i>(visszleszámitolt váltók nélkül)</i>	_____ drb
a) Váltótárca az év elején <i>(visszleszámitolt váltók nélkül)</i>	_____ kor.
b) Leszámitoltatott az év folyamában *)	_____ "
c) Leiratott, mint behajthatatlan	_____ "
d) Váltótárca az év végén <i>(visszleszámitolt váltók nélkül)</i>	_____ "
Az év végén tárczában volt váltók darabszáma <i>(visszleszámitolt váltók nélkül)</i>	_____ drb

*) Itt az egész üzletévben leszámított összes váltók kimutatandók, tehát a meghosszabbított (prolongált) váltók is, utóbbiak értéke annyiszor és oly összeggel, a mennyiszor és a mely összeg erejéig az év folyamában prolongáltattak.

2. Hitelegyleti váltók leszámítása az I _____ évben.

Hitelegyleti váltók darabszáma az év elején	_____ drb
a) Váltótárca az év elején	_____ kor.
b) Leszámitoltatott az év folyamában	_____ "
c) Leiratott	_____ "
d) Váltótárca az év végén	_____ "
Hitelegyleti váltók darabszáma az év végén	_____ drb

3. Visszlezámitolás 1 ——— évben.

- Az év elején visszlezámitolásban volt váltók darabszáma _____ drb
 a) Visszlezámitolásban volt váltók az év elején _____ kor.
 b) Visszlezámitoltatott az év folyamában . . . _____ " "
 c) A visszlezámitolt váltók összege az év végén _____ " "
 Az év végén visszlezámitolásban volt váltók darabszáma _____ drb

4. Jelzálogilag biztosított váltók.

- Az év végén tárczában és visszlezámitolásban volt váltók közül jelzálogilag volt biztosítva . . . _____ drb _____ kor.

IV. Jelzálogos kölcsönök.

1. Az összes jelzálogos kölcsönök az 1 ——— évben.

- A fennálló kölcsönök száma az év kezdetén . . . _____ drb
 a) A fennálló kölcsönök összege az év kezdetén _____ kor.
 b) Folyóvá tétellett . . . _____ " "
 Együtt (a + b) . . . _____ kor.
 c) Törlesztetett . . . _____ " "
 d) A fennálló kölcsönök összege az év végén
 (a + b) - c = d . . . _____ kor.
 A fennálló kölcsönök száma az év végén . . . _____ drb

2. Az összes jelzálogos kölcsönök 1 ——— december 31-iki álladékaiból esett :

- Földbirtokra és tartozékaira _____ drb kölcsön _____ kor. összegben.
 Bérházakra és gyárakra _____ " " _____ " "
 Együtt . . . _____ " " _____ " "

3. Az év végén fennállott jelzálogos kölcsönök megoszlása, a kötvényben foglalt összeg nagysága szerint:

A kölcsönök nagysága	A folyósított kölcsönök drb száma	A kölcsönök nagysága	A folyósított kölcsönök drb száma
200 koronán alul	_____	40.000— 100.000 K-ig	_____
200— 1.000 K-ig	_____	100.000— 200.000 " "	_____
1.000— 2.000 " "	_____	200.000— 400.000 " "	_____
2.000— 4.000 " "	_____	400.000—1.000.000 " "	_____
4.000—10.000 " "	_____	1.000.000—2.000.000 " "	_____
10.000—20.000 " "	_____	2.000.000 koronán felül	_____
20.000—40.000 " "	_____	Összesen . . .	_____ drb

4. A fennálló jelzálogos kölcsönök megoszlása a kamatláb nagysága szerint:

4 ⁰ / ₀ -os kölcsön	_____ kor.	4 ⁰ / ₀ -os kölcsön	_____ kor.
_____ "	_____ "	_____ "	_____ "
_____ "	_____ "	_____ "	_____ "
		Összesen	_____ kor.

5. A fennálló jelzálogos kölcsönök megoszlása vármegyék szerint:

A megye megnevezése	Földbirtokra adott kölcsönök összege korona	Bérlházakra adott kölcsönök összege korona
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
	Összesen: _____ kor.	Összesen: _____ kor.

6. Beperelések, elárverezések.

Visszafizetésre beperelt jelzálogos kölcsönök Bepereelt hátralékos járulékok	Földbirtokoknál		Bérlházaknál	
	drb száma	összege kor.	drb száma	összege kor.
_____	_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____	_____

Összesen elárvereztetett:	Esetek drb száma	A követelés összege kor.	A jelzálog értéke kor.
_____ kat hold földbirtok	_____	_____	_____
_____ bérlház	_____	_____	_____
A követelések fedezése szempontjából az intézet megvett:	Esetek drb száma	A követelés összege kor.	A jelzálog értéke kor.
_____ kat. hold földbirtokot	_____	_____	_____
_____ bérlházat	_____	_____	_____

Az elárverezeti jelzálog értéke gyanánt az árverés alkalmával constatált érték mutatandó ki.

V. Előlegek és kötvénykölcsönök forgalma az 1 _____ év folyamában

1. Előlegek értékpapirokra.

(Lombárd-kölcsönök.)

Az év kezdetén az előlegek száma	_____ drb
a) Az év kezdetén az előlegek összege	_____ kor.
b) Az év folyamában folyósított	_____ "
Együtt (a + b)	_____ kor.
c) Az év folyamában visszafizettetett	_____ "
d) Az év végén az előlegek összege (a + b) — c = d	_____ kor.
Az év végén az előlegek száma	_____ drb

2. Fedezet mellett engedélyezett folyószámlahitelek és tőzsdei reportüzlet.

3. Előlegek aranyra, ezüstre, ékszerekre.

(Ugyanoly részletezéssel, mint az 1-nél.)

4. Előlegek egyéb ingóságokra.

Az év kezdetén az előlegek száma	_____ drb.
a) Az év kezdetén az előlegek összege	_____ kor.
b) Az év folyamában folyósított	_____ "
Együtt (a + b)	_____ kor.
c) Az év folyamában visszafizettetett	_____ "
d) Az év végén az előlegek összege (a + b) - c = d	_____ kor.
Az év végén az előlegek száma	_____ drb.
Kényszereladások eseteinek száma	_____ "

5. Előlegek árúkra.

(Ugyanoly részletezéssel, mint az 1-nél.)

6. Kölcsönök kötelezvényekre, kezesség mellett.

Az év kezdetén a kölcsönök száma	_____ drb.
a) Az év kezdetén a kölcsönök összege	_____ kor.
b) Az év folyamában folyósított	_____ "
Együtt (a + b)	_____ kor.
c) Az év folyamában visszafizettetett	_____ "
d) az év végén a kölcsönök összege (a + b) - c = d	_____ kor.
Az év végén a kölcsönök száma	_____ drb.

7. Törvényhatósági, községi és közhasznú művekre adott kölcsönök.

- a) *Ingatlanokra való betáblázás mellett.*
 b) *Egyéb biztosítás mellett adott kölcsönök.*
 (Ugyanoly részletezéssel, mint a 6-nál.)

VI. Kamatláb és díjak százalékokban.

a) *Szedett kamatok és díjak.*

	Kamat %		Díjak %	
	leg- kisebb	leg- nagyobb	leg- kisebb	leg- nagyobb
1. Leszámított bankszerű váltók után	_____	_____	_____	_____
2. Leszámított hitelegyleti váltók után	_____	_____	_____	_____
3. Értékpapírokra adott előlegek után	_____	_____	_____	_____
4. Fedezet mellett engedélyezett folyó- számlahitelek és tőzsdei report üzlet után	_____	_____	_____	_____
5. Aranyra, ezüstre, ékszerekre adott előlegek után	_____	_____	_____	_____

6. Egyéb ingóságokra adott előlegek után _____
 7. Árukra adott előlegek után _____
 8. Kötvénykölcsönök után _____
 9. Jelzálogos kölcsönök után _____
 10. Törvényhatósági, községi, stb. kölcsönök után _____

b) *Fizetett kamatok.*Legkisebb [‰]/₀ Legnagyobb[‰]/₀

- Visszleszámított bankszerű váltók után _____
 Visszleszámított hitelegyleti váltók után _____

VII. Betétek.**I. Takarékbetétek.**a) *A betétek forgalma az 1— év folyamában.*

1. Betéti könyvek száma az év kezdetén drb
 2. Ujjonnan kiállított könyvek száma " "
 3. Kiegyenlített (megszűnt) könyvek száma " "
 4. Betéti könyvek száma az év végén (1. + 2. - 3. = 4.) kor.
 a) Takarékbetétek álladéka az év kezdetén " "
 b) Az év folyamában betett tőke " "
 c) A betétek után járó kamatok összege " "
 Együtt (a + b + c) " "
 d) Visszafizetett tőke " "
 e) Kifizetett kamatok " "
 Együtt (d + e) " "
 f) Álladék az év végével (a + b + c) - (d + e) = f " "

b) *A takarékbetétek megoszlása a kamatláb magassága szerint az 1— év végén.*

Kamatláb:	A könyvecskek drb száma:	A betéti összeg korona:
3 ⁰ / ₀ -os	_____	_____
3 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ "	_____	_____
4 ⁰ / ₀ "	_____	_____
4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ "	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

c) *A takarékbetéti könyvek megoszlása az összeg nagysága szerint.*

Az 1— év végén forgalomban volt takarékbetéti könyvek közül tartalmazott:

20 kor.-nál kisebb összeget	_____	drb könyv
20— 100 kor.-át	_____	" "
100— 200 "	_____	" "
200— 1.000 "	_____	" "
1.000— 2.000 "	_____	" "
2.000— 4.000 "	_____	" "
4.000— 10.000 "	_____	" "
10.000— 20.000 "	_____	" "
20.000 kor.-nál nagyobb összeget	_____	" "

Összesen: _____ drb könyv.

2. Betétek folyószámlára.

Álladék az év kezdetén	_____	kor.
Az év folyamában betétegett	_____	"
Visszafizettetett	_____	"
Álladék az év végén	_____	"
A folyó-számla-tulajdonosok száma	_____	"

3. Betétek cheque-számlára.

Álladék az év kezdetén	_____	kor.
Az év folyamában betétegett	_____	"
Visszafizettetett	_____	"
Álladék az év végén	_____	"
A cheque-számla-tulajdonosok száma	_____	"

4. Betétek pénztárjegyekre.

Álladék az év kezdetén	_____	kor.
Kibocsátott pénztárjegyek	_____	"
Beváltott pénztárjegyek	_____	"
Álladék az év végén	_____	kor.

VIII. Záloglevelek és községi kötvények forgalma.

4⁰/o-os záloglevelek.

Forgalomban volt az év kezdetén	_____	kor. összegben
Kibocsátott	_____	" "
A forgalomból kivonatott	_____	" "
Az év végével forgalomban maradt	_____	kor. összegben

4¹/₂⁰/o-os záloglevelek.5¹/₂⁰/o-os záloglevelek.5⁰/o-os záloglevelek.6⁰/o-os záloglevelek.(Ugyanoly részletezéssel, mint a 4⁰/o-os zálogleveleknél.)4⁰/o-os községi kötvények.

Forgalomban volt az év kezdetén	_____	kor. összegben
Kibocsátott	_____	" "
A forgalomból kivonatott	_____	" "
Az év végével forgalomban maradt	_____	kor. összegben

4¹/₂⁰/o-os községi kötvények.5⁰/o-os községi kötvények.(Ugyanoly részletezéssel, mint a 4⁰/o-os kötvényeknél.)

IX. Az értékpapírok részletezése.

(A mérleg-számla 14. és 15. tétele alatt foglalt értékpapírok.)

a) Magyar államadósság:

1. Államadósság.

Összeg koronákban az üzletév utolsó napjának árfolyama szerint

4 ⁰ /o-os aranyjádék kötvények	_____
4 ⁰ /o-os koronaértékű járadék kötvények	_____
5 ⁰ /o-os 1876. évi keleti vasuti államkölcsön	_____
4 ¹ / ₂ ⁰ /o-os 1889. évi államvasuti aranykölcsön	_____

41/2 ⁰ /0-os 1889. évi államvasuti ezüstkölcsön . . .	_____
1870. évi nyereménykölcsön	_____
41/2 ⁰ /0-os magyar regale-kártalanítási kötvény . . .	_____
41/2 ⁰ /0-os horvát-szlavon regale-kártalanítási kötvény	_____
4 ⁰ /0-os magyar földtehermentesítési kötvény . . .	_____
4 ⁰ /0-os horvát-szlavon földtehermentesítési kötvény	_____
4 ⁰ /0-os fizsai és szegedi nyeremény-kölcsön . . .	_____
5 ⁰ /0-os horvát-szlavon jelz.-földváltási kötvények .	_____
b) Osztrák államadóssági kötvények	_____
c) Idegen államadóssági kötvények	_____

2. Más közkölcsönök.

a) Hazaiak	_____
b) Ausztriaiak és egyéb külföldiek	_____

3. Záloglevelek és kölcsönkötvények.

A magyar földhitelintézet záloglevelei	_____
Az osztrák-magyar bank	_____
Budapesti intézetek	_____
Vidéki	_____
Osztrák	_____
Egyéb külföldi intézetek	_____
Hazai intézetek községi és nyeremény-kötvényei . . .	_____
Osztrák és egyéb külföldi intézetek községi és nyere-	_____
mény-kötvényei	_____

Összeg koronákban az üzletév utolsó napjának árfolyama szerint

4. Elsőbbségi kötvények.

Hazai közlekedési vállalatok elsőbbségi kötvényei . . .	_____
Hazai iparvállalatok kötvényei	_____
Egyéb hazai vállalatok	_____
Osztrák és egyéb külföldi vállalatok kötvényei	_____

5. Bankok részvényei.

Az osztrák-magyar bank részvényei	_____
Budapesti bankok	_____
Vidéki	_____
Osztrák és egyéb külföldi bankok részvényei	_____

6. Takarékpénztárak részvényei.

Budapesti takarékpénztárak részvényei	_____
Vidéki	_____

7. Biztosító társaságok részvényei.

Hazai biztosító társaságok részvényei	_____
Osztrák és egyéb külföldi biztosító társaságok részvényei	_____

8. Gőzmalmok részvényei.

Budapesti gőzmalmok részvényei	_____
Vidéki	_____
Osztrák és egyéb külföldi gőzmalmok részvényei	_____

más intézeteknél elhelyezett összegek után	_____	kor.
értékpapírok után	_____	"
Átmeneti kamatok	_____	"
Késedelmi kamatok	_____	"
Egyéb kamatok	_____	"
Jövedelem bizományi, kibocsátási és consortiális tüzle- tekből	_____	"
Árfolyamnyereség	_____	"
Ingatlanok jövedelme	_____	"
Egyéb bevételek	_____	"
Összesen	_____	kor.

2. Költségek.

Fizetett vagy tőkésített kamatok:		
visszeszámitott váltók után	_____	kor.
takarékbetétek után	_____	"
folyószámlai betétek után	_____	"
cheque-betétek után	_____	"
pénzlárjegyek után	_____	"
törzsbetétek után	_____	"
záloglevelek után	_____	"
községi kötvények után	_____	"
Átmeneti kamatok	_____	"
Egyéb kamatok	_____	"
Igazgatási és kezelési költségek:		
a személyzet javadalmazása	_____	"
kezelési költségek	_____	"
Adó:		
tőkekamatadó betétek után	_____	"
adó ingatlanok után, jövedelmi és egyéb adó	_____	"
Leírások a leltárból és ingatlanokból	_____	"
Veszteségek és kétes követelések leírása	_____	"
Különféle kiadások	_____	"
Összesen	_____	kor.

3. Tiszta nyereség.

A folyó évi jövedelmekből	_____	kor.
levonva a folyó évi költségeket	_____	"
marad folyó évi tiszta nyereség	_____	kor.
Nyereségáthozatal a múlt évről	_____	"
Összes nyereség	_____	kor.

A tiszta nyereség felosztása:

jutalék az igazgatóság részére	_____kor.
a felügyelő-bizottság általánya	_____
a hivatalnokok jutalmazása	_____”
a nyugdíj-alap javadalmazása	_____”
a rendes tartalékalap javadalmazása	_____”
a rendkívüli „ „	_____”
az árfolyam-különbözeti tartalékalap javadal-	_____”
mazása	_____”
az osztalék-tartalékalap javadalmazása	_____”
az adótartalék „ „	_____”
kifizetett osztalék	_____”
adakozás jótékony- és egyéb közcélokra	_____”
átvitel a jövő év javára	_____”
Összesen	_____kor.

4. Osztalék a tényleg befizetett részvénytöke százalékában

I _____ évben _____ %

Általános megjegyzések :

Kelt _____ 19 _____ év _____ hó _____ n

Aláírások:

Látta :

Az adatokat bevezette :

igazgató.

P. H.

intézeti fiztviselő.

A felvételi füzet kitöltésénél főleg a következőkre kell ügyelni :

Amennyiben az intézet üzletéve nem a naptári évvel végződik, mindig az üzletévről közlendők az adatok és megjelölendő, hogy az üzletév mely időpontban kezdődik és mely időpontig tart.

A mérlegszámla adatainak egyezniök kell az intézet zárszámadásában közölt adatokkal; azonban ugy a „Vagyon“, mint a „Teher“ oldal tételei közt van néhány, melyet nagyobb részletességgel kell kimutatni, mint a zárszámadásokban rendszeren történik. Így például a *kézi zálogra adott kölcsönök* közül külön kimutatandók az értékpapírokra adott *lombárd kölcsönök*, a midőn a letett értékpapírok az intézet által nyújtott *folyószámlahitelnek* szolgálnak biztosításául; azután a *tőzsdei reportüzlet*, midőn az értékpapírok a tőzsdei ügyletek érdekében zálogosíttatnak el. Külön kimutatandó, ha a kölcsönök *aranyra, ezüstre, ékszerekre, vagy egyéb ingóságok* elzálogosítása mellett adatnak, vagyis midőn az intézet zálogházi üzletet gyakorol; végre elkülönítendő az *árakra* adott kölcsönök.

A *váltótárczánál* a tényleg az intézet birtokában levő váltók állománya mutatandó ki, a visszleszámitolásba adott váltók tehát sem itt, sem a „Teher“ oldalon nem veendő fel.

„*Fedezet mellett engedélyezett folyószámlahitelek*“ czim alatt, nemcsak azoknak a folyószámlai adósoknak tartozása mutatandó ki, kik fedezetül értékpapírokat tesznek le, hanem azoké is, kik egyéb fedezetet, váltót, jelzálogi betáblázást stb. nyújtottak.

A *jelzálogos kölcsönöknél* különbséget kell tenni, hogy a kölcsönök készpénzben vagy záloglevelekben engedélyeztettek-e?

Más *intézetekre czedált jelzálog kölcsönök egyrészt a vagyon oldal 10-ik, másrészt a teher oldal 14-ik rovatában kimutatandók, jegyzet alakjában azonban megemlítendő ennek az összegnek a nagysága s az a körülmény, hogy mely intézet nyújtotta a jelzálog kölcsönt.*

A *törvényhatóságoknak, községeknek, közhasznú művekre* stb. adott kölcsönök két tételben mutatandók ki, a szerint, a mint a kölcsön jelzálog mellett, vagyis ingatlanra való betáblázással adatik, vagy pedig midőn biztosításul bizonyos jövedelmek köttetnek le, vagy az évi járulékok az állami adókkal együttesen hajttnak be.

Az *értékpapírok* összege két külön tételben mutatandó ki, egyik tételben az intézet értékpapír-tárczája, a másikban pedig az alapszerűleg kezelt értékpapírok, tehát a tartalék-

alapnak, nyugdíjalapnak, a záloglevelek biztosítási alapjának stb. értékpapirjai.

A felvételi füzet III., IV., V. és VII. fejezeteiben az üzleti év végén volt állandékra vonatkozó darabszámoknak följegyzése, a következő évi adatgyűjtésre való tekintettel, az intézet saját érdekében ajánlatos.

A jelzálogos kölcsönökre vonatkozó kimutatásokban a jelzálogos kölcsönöknek az év végén tényleg fennállott és a mérleg-számlában is kimutatott összege részletezendő, kivéve a 3. számot, hol a kölcsönök nem a még törlesztetlen, hanem az eredetileg folyósított kölcsönök nagysága szerint csoportosítandók; ha pld. egy eredetileg 120.000 koronás kölcsönből az időközi törlesztések folytán már csak 6.090 korona áll fenn, e kölcsön nem a 4.000—10 000 koronás kölcsönök kategóriájába osztandó, hanem a 100.000—200.000 koronás kölcsönök közé.

A jelzálogos kölcsönöknek a kamatláb nagysága szerinti részletezésnél, a törlesztéses kölcsönök a törlesztési hányad levonása után maradandó kamatláb szerint sorozandók az egyik vagy másik kategóriába.

A jelzálogos kölcsönöknek vármegyék szerinti részletezésénél a törvényhatóságú városok azon vármegyékkel, melyeknek területén fekszenek, együttesen mutatók ki (pld. Szeged és Hódmező-Vásárhely Csongrád megyével, Kassa Abauj-Torna megyével együtt); *kivételt képez Budapest, mely külön sort kap.*

Más intézetekre czedált jelzálog kölcsönök fenti kimutatásban szintén felveendőek.

A takarékbetétek forgalmának kimutatása következőképen állítandó össze: az *a)* sorba felveendő a betétek állandéka az előző év végén a tartozó kamatokkal együtt, a *b)* sorba a folyó év folyamán betett tőke a *tőkésített kamatok nélkül*, a *c)* sorba a folyó év január 1-től december 31-ikéig *tőkésített és folyó kamatok (e tételnek egyezni kell a veszteség- és nyereség-számla azonos című tételével)*, a *d)* sorba a visszafizetett tőke a kifizetett tőkésített kamatokkal együtt, az *e)* sorba a *kifizetett folyókamat*, az *f)* sorba a betétek állandéka a folyó év végén a tartozó kamatokkal együtt. Végre az egész kimutatásnak a következő képlet szerint kell vágnia: $(a + b + c) - (d + e) = f$.

A hitelszövetkezetektől az alábbi kérdőív szerint gyűjtetnek be az adatok:

Felvételi füzet

— évre.

a hitelszövetkezetek számára.

A felvételű füzet kitöltéséért felelős egyének aláírása a füzetnek e czélra megjelölt rovataiban eszközölnöd.

I. Általános adatok.

1. A szövetkezetnek törvényszékiileg bejegyzett czége _____
2. A szövetkezet székhelye _____
3. Működése megkezdésének éve _____
4. A szövetkezet hány évre alakult? _____
5. A szövetkezet üzletrészekre van-e alapítva? _____
6. A szövetkezet törzsbetétekre van-e alapítva? _____
7. A szövetkezet évtársulati (évcsoportok szerint alakult) szervezettel bír-e? _____
8. Befizetési részlet . . . } havonként _____ kor. _____ fill.
 } hetenként _____ " _____ "
9. Hány darab üzletrész van jegyezve? _____
10. Egy tag legfőlebb hány üzletrésszel bírhat? _____
11. Mennyi volt a tagok összes száma? _____
12. A tagok közt volt? _____
 - a) *Jártelmiségi keresetű?* _____
 - b) *Mezőgazdaságban foglalkozó:* { önálló? _____
 { tisztviselő? _____
 { egyéb alkalmazott _____
 - c) *Iparban foglalkozó:* { önálló? _____
 { tisztviselő? _____
 { egyéb alkalmazott? _____
 - d) *Kereskedelemben és forgalom-* { önálló? _____
 ban foglalkozó: { tisztviselő? _____
 { egyéb alkalmazott? _____
 - e) *Egyéb foglalkozású?* _____

Összesen
13. A tagok szavatossága korlátlan-e vagy korlátolt? _____
14. A korlátolt szavatosság az üzletrész (törzsbetét) hányadszorosaig terjed? _____
15. Meg van-e alapítva az üzletrészek (törzsbetétek) után kifizethető kamat maximum? _____
16. Ha meg van, hány százalékban van megállapítva e kamat maximum? _____
17. A szövetkezet csak saját tagjainak nyújt-e hitelt vagy más személyeknek is? _____

18. A szövetkezet csak hitelnyújtással foglalkozik-e, vagy más feladatokat is tűz maga elé (fogyasztási, termelési, nyersanyagbeszerzési szövetkezet, közös gépek beszerzése, stb.)? _____
19. Közgyűlés alkalmával több üzlet rész (törzshetét) birtokosai legfőlegb hány szavazattal bírhatnak? _____
20. Meg van-e határozva, hogy a tiszta nyereségnek hány %-a fordítandó a tartalékalap javára, ha meg van, hány százalék? _____
21. Mi a tartalékalap rendeltetése feloszlása esetén? _____
22. A szövetkezetnek fiókja van s mely községekben? _____

II. Mérlegszámla 1 — évi december hó 31-én.

V a g y o n		Kor.
1. Pénztári állapot	_____	_____
2. Váltókölcsönök (visszleszámított váltók levonásával)	_____	_____
3. Előlegek értékpapírokra	_____	_____
4. Előlegek saját törzshetetre és üzlet részre	_____	_____
5. Előlegek egyéb kézi zálogokra	_____	_____
6. Jelzálogos kölcsönök.	_____	_____
7. Kötvénykölcsönök (kezesség mellett)	_____	_____
8. Más pénzügyintézeteknél elhelyezett tőkék	_____	_____
9. Saját értékpapírtárca (a kisorsoltakat is beleértve)	_____	_____
10. Különbféle alapok (tartalék, nyugdíjalap, stb. értékpapírai a kisorsoltakat is beleértve)	_____	_____
11. A folyó évet illető, még be nem folyt kamatok	_____	_____
12. Leltár	_____	_____
13. Ingatlanok	_____	_____
14. Veszteségek	_____	_____
15. Kétes követelések	_____	_____
16. Óvadékok és letétek	_____	_____
17. Egyéb követelések	_____	_____
	Összesen	_____
	T e h e r	Kor.-ban
1. Befizetett üzlet részek	_____	_____
2. Befizetett törzshetétek	_____	_____
3. Rendes tartalékalap	_____	_____
4. Egyéb tartalékalapok	_____	_____
5. Takarékbetétek	_____	_____
6. A jövő évet illető előre befolyt kamatok	_____	_____
7. Előlegek és kölcsönök	_____	_____
8. Óvadékok és letétek	_____	_____
9. Egyéb tartozások	_____	_____
10. Tiszta nyereség:		
nyereség-áthozatal az előbbi évekről	_____	_____
1 — évi nyereség	_____	_____
	Összesen	_____

III. Váltóleszámitolás.

1. Váltók leszámítása az 1 — évben.

- Az év elején tárczában volt váltók darabszáma (visszleszámitolt váltók nélkül) — drb
- a) Váltótárca az év elején (visszleszámitolt váltók nélkül) — kor.
- b) Leszámitolt az év folyamában *) — „
- c) Leiratott az év folyamában, mint behajthatatlan — „
- d) Váltótárca az év végén (visszleszámitolt váltók nélkül) — „
- Az év végével tárczában volt váltók darabszáma (visszleszámitolt váltók nélkül) — drb

*) Itt az egész évben leszámított összes váltókat ki kell mutatni, tehát a meghosszabbított (prolongált) váltók értékét is, amennyiszer összeggel, a mennyiszer azok az év folyamában prolongáltattak.

2. Visszleszámitolás 1 — évben.

- Az év elején visszleszámitolásban volt váltók darabszáma — drb
- a) Visszleszámitolásban volt váltók az év elején — kor.
- b) Visszleszámitolt az év folyamában — „
- c) A visszleszámitolt váltók összege az év végén — „
- Az év végén visszleszámitolásban volt váltók drbszáma —
- A szövelet, mely intézelnél veszi igénybe a visszleszámitolási hitelt? —

3. Jelzőlogilag biztosított váltók.

- Az év végén tárczában és visszleszámitolásban volt váltók közül jelzőlogilag volt biztosítva: — drb — kor

Az előlegek és kötvénykölcsonök forgalma 1 — évben.

1. Előlegek értékpapirokra.

- Az év kezdetén az előlegek száma — drb
- a) Az év kezdetén az előlegek összege — kor.
- b) Az év folyamában folyósított — „
- együtt (a + b): — kor.
- c) Az év folyamában visszafizetett — „
- d) Az év végén az előlegek összege (a + b) — c = d — kor.
- Az év végén az előlegek száma — drb

2. Előlegek törzsbetétre vagy üzletrészre.

(Ugyanoly részletzéssel, mint az 1-vel.)

3. Előlegek egyéb zálogokra.

Az év kezdetén az előlegek száma	_____	drb
a) Az év kezdetén az előlegek összege	_____	kor.
b) Az év folyamában folyósított	_____	"
együtt (a + b)	_____	kor.
c) Az év folyamában visszafizetett	_____	"
d) Az év végén az előlegek összege (a + b) - c = d	_____	kor.
Az év végén az előlegek száma	_____	drb
Kényszereladások eseteinek száma:	_____	"

4. Kötvénykölesönök (kezesség mellett).

(Ugyanoly részletezéssel, mint az 1-nél.)

V. Jelzálogos kölcsönök.

1. A jelzálogos kölcsönök forgalma 1 _____ évben.

A fennálló kölcsönök száma az év kezdetén	_____	drb
a) A fennálló kölcsönök összege az év kezdetén	_____	kor.
b) Folyóvá tétetett	_____	"
együtt (a + b)	_____	kor.
c) Törlesztetett	_____	"
d) A fennálló kölcsönök összege az év végén (a + b) - c = d	_____	kor.
A fennálló kölcsönök száma az év végén	_____	drb

2. Az összes jelzálogos kölcsönök 1 _____ decz. 31-iki állományából esett:

földbirtokra és tartozékaira _____ drb kölcsön _____ kor. összegben.
bérházakra és gyárakra
Összesen drb kölcsön _____ kor. összegben.

3. Az év végén fennállott jelzálogos kölcsönök megoszlása, a kötvényben foglalt összeg nagysága szerint.

A kölcsönök nagysága	A folyósított kölcsönök drb száma	A kölcsönök nagysága	A folyósított kölcsönök drb száma
200 koronán atul	_____	4.000—10.000 kor.-ig	_____
200—1.000 kor.-ig	_____	10.000—20.000 "	_____
1.000—2.000 "	_____	20.000—40.000 "	_____
2.000—4.000 "	_____	40.000—100.000 "	_____
		Összesen _____ drb	

4. A fennálló jelzálogos kölcsönök megoszlása a kamatláb nagysága szerint :

4%-os kölcsön	kor.	0%-os kölcsön	kor.
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

5. A fennálló jelzálogos kölcsönök megoszlása vármegyék szerint :

Vármegye	Földbirtokra adott kölcsönök összege kor.	Bérlházakra adott kölcsönök összege kor.	Vármegye	Földbirtokra adott kölcsönök összege kor.	Bérlházakra adott kölcsönök összege kor.
_____	_____	_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____	_____	_____

6. Beperelt hátralékok, elárverezett ingatlanok :

Visszafizetésre beperelt jelzálogos kölcsönök	db száma :	_____	összege :	_____	kor.	_____
Beperelt hátralékos járulékok	"	_____	"	_____	"	_____
Az összes elárverezett földbirtok és tartozékai	Esetek száma	_____	A követelés összege	_____	A jelzálog értéke	_____
Az összes elárverezett bérlházak és gyárak	_____	_____	_____	_____	_____	_____
A követelések fedezése szempontjából megvett : földbirtok és tartozékai	Esetek száma	_____	A követelés összege	_____	A jelzálog értéke	_____
bérlházak és gyárak	_____	_____	_____	_____	_____	_____

VI. Kamatláb és díjak százalékokban.

a) Szedett kamatok és díjak.

	Kamat % legkisebb	leg- nagyobb	Díjak % leg- kisebb	leg- nagyobb
1. Leszámított váltók után	_____	_____	_____	_____
2. Értékpapírokra adott előlegek után	_____	_____	_____	_____
3. Törzsbetételre vagy üzletrészre adott előlegek után	_____	_____	_____	_____
4. Egyéb zálogra adott előlegek után	_____	_____	_____	_____
5. Kötvény-kölcsönök után	_____	_____	_____	_____
6. Jelzálogos kölcsönök után	_____	_____	_____	_____

b) Fizetett kamatok.

	Kamat % legkisebb	leg- nagyobb
Visszleszámított váltók után	_____	_____

VII. Takarékbetétek.

1. A betétek forgalma 1----- évben.

1. Betéti könyvek száma az év kezdetén	-----	darab
2. újonnan kiállított könyvek száma	=====	"
3. kiegyenlített (megszűnt) könyvek száma	-----	"
4. Betéti könyvek száma az év végén $(1 + 2) - 3 = 4$	-----	"
a) Takarékbetétek álladéka az év kezdetén	-----	kor.
b) Az év folyamában betett tőke	-----	"
c) A betétek után járó kamatok összege	=====	"
	Együtt $(a + b + c)$	-----
d) Visszafizetett tőke	-----	"
e) Kifizetett kamatok	=====	"
	Együtt $(d + e)$	-----
f) Álladék az év végén $(a + b + c) - (d + e) = f$	-----	"

2. A takarékbetétek megoszlása a kamatláb magassága szerint.

Kamatláb	A könyvecskék drb száma	A betéti összeg korona
3 ⁰ / ₁₀₀	-----	-----
3 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀	-----	-----
4 ⁰ / ₁₀₀	-----	-----
4 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀	-----	-----
5 ⁰ / ₁₀₀	-----	-----

3. A takarékbetétek megoszlása az összeg nagysága szerint.

Az 1----- végén forgalomban volt takarékbetéti könyvek közül tartalmazott:

20 koronánál kisebb összegel	-----	drb könyv
20— 100 koronát	-----	" "
100— 200 "	-----	" "
200— 1.000 "	-----	" "
1.000— 2.000 "	-----	" "
2.000— 4.000 "	-----	" "
4.000—10.000 "	-----	" "
10.000—20.000 "	-----	" "
20.000 koronánál nagyobb összegel	=====	" "
A takarékbetéti könyvek összes száma	-----	drb könyv

VIII. Az intézet tulajdonát képező értékpapírok.

(A kérdőívben a mérleg-számla 9. és 10. tétele alatt foglalt értékpapírok.)

I. Államadósság.

a) Magyar államadósság:

4 ⁰ / ₁₀₀ -os aranyjárdék kötvények	-----
4 ⁰ / ₁₀₀ -os koronaértékű járadék kötvények	-----

Összeg koronákban az üzletév utolsó napjának árfolyama szerint

5 ⁰ / ₀ -os 1876. évi keleti vasuti államkölcsön	_____
41 ² / ₀ -os 1889. évi államvasuti aranykölcsön	_____
41 ² / ₀ -os 1883. évi államvasuti ezüstkölcsön	_____
1870. évi nyereménykölcsön	_____
41 ² / ₀ -os magyar regale-kártalanítási kötvény	_____
41 ² / ₀ -os horvát-szlavon regale-kártalanítási kötvény	_____
4 ⁰ / ₀ -os magyar földtehermentesítési kötvény	_____
4 ⁰ / ₀ -os horvát-szlavon földtehermentesítési kötvény	_____
4 ⁰ / ₀ -os tiszai és szegedi nyeremény-kölcsön	_____
5 ⁰ / ₀ -os horvát-szlavon jelz. földváltási kötvények	_____
b) <i>Osztrák államadóssági kötvények</i>	_____
c) <i>Idegen államadóssági kötvények</i>	_____

2. Más közkölcsönök.

a) <i>Hazaiak</i>	_____
b) <i>Ausztriaiak és egyéb külföldiek</i>	_____

3. Záloglevelek és kölcsön-kötvények.

A magyar főhitelintézet záloglevelei	_____
Az osztrák-magyar bank	_____
Budapesti intézetek	_____
Vidéki	_____
Osztrák	_____
Egyéb külföldi intézetek	_____
Hazai intézetek községi és nyeremény-kötvényei	_____
Osztrák és egyéb külföldi intézetek községi és nyeremény-kötvényei	_____

4. Elsőbbségi kötvények.

Hazai közlekedési vállalatok elsőbbségi kötvényei	_____
Hazai iparvállalatok kötvényei	_____
Egyéb hazai vállalatok kötvényei	_____
Osztrák és egyéb külföldi vállalatok kötvényei	_____

5. Bankok részvényei.

Az osztrák-magyar bank részvényei	_____
Budapesti bankok	_____
Vidéki	_____
Osztrák és egyéb külföldi bankok részvényei	_____

6. Takarékpénztárak részvényei.

Budapesti takarékpénztárak részvényei	_____
Vidéki	_____

7. Biztosító társaságok részvényei.

Hazai biztosító társaságok részvényei	_____
Osztrák és egyéb külföldi biztosító társaságok részvényei	_____

Átmeneti kamatok	_____	kor.
Késedelmi kamatok	_____	"
Egyéb kamatok	_____	"
Ingatlanok tiszta jövedelme	_____	"
Árfolyamnyereség	_____	"
Egyéb bevételek	_____	"
Összesen	_____	kor.

b) Költségek.

Fizetett vagy tőkésített kamatok:

Visszszámított váltók után	_____	kor.
Takarékbetétek után (lásd 7. oldal e) rovatának összegét)	_____	"
Előlegek és kölcsönök után	_____	"
Átmeneti kamatok	_____	"
Egyéb kamatok	_____	"
Igazgatási és kezelési költségek	_____	"
Adó:		
Tőkekamat adó betétek után	_____	"
Adó ingatlanok után, jövedelmi és egyéb adó	_____	"
Veszteségek és kétes követelések	_____	"
Egyéb kiadások	_____	"
Összesen	_____	kor.

Az összes folyó évi jövedelmekből:	_____	"
levonva a folyó évi összes költségeket:	_____	"
márad az 1	_____	kor.
Nyereség áthozatal az előbbi évekről:	_____	"
Összes tiszta nyereség*):	_____	kor.

*) Mint a mérlegszámlán.

Általános megjegyzések.

Kelt _____ 190 . . . év _____ hó _____ napján.

Aláírások:

Látta:

Az adatokat bevezette

igazgató.

szövekezelési tisztviselő.

A szövetkezeti kérdő-ívet ugyanazon olvek szerint kell kitölteni, mint a melyek föntebb a bankok és takarékpénztáraink felvételi füzeteinél voltak említve. A szövetkezeti kérdő-íven foglalt *általános kérdések* legnagyobb részére egészen szabatos feleletet lehet adni az alapszabályokból; csakis a szövetkezet tagjainak kereseti ágak szerinti részletezése okoz némi fáradságot. Az *értelmiségi keresetűek* közé azokat kell sorolni, kik szellemi munkájokkal keresik kenyerüket (pld. papok, tanítók, ügyvédek, orvosok, hivatalnokok, stb.); de csak akkor, ha nincsenek valamely gazdasági ágban alkalmazva, mert például a takarékpénztári tisztviselő, bár szellemi munkájával tartja fejját, nem az értelmiségi keresetűek közé sorozandó, hanem a kereskedelemben és forgalomban foglalkozók közé. A földbirtokosok, még a kisbirtokosok is, önállóknak veendőek, valamint a bérlők is.

Az összes hitelintézetek kötelesek az adatszolgáltatásra, azok az újonnan keletkezett intézetek is, a melyek még nem mérlegeltek; ezek azonban csak a felvételi füzet első lapján foglalt kérdésekre adnak választ. Az újonnan alakult intézetek tartoznak alapszabályaikat is beküldeni, valamint a régiebb intézetek az esetleg módosított alapszabályaikat.

Az adatok hitelességét a felvételi füzetet aláíró egy igazgató, s az adatokat összeállító intézeti tisztviselő bizonyítja; ezért a statisztikai hivatal súlyt helyez arra, hogy az aláírások a felvételi füzetéről el ne maradjanak.

A magyar hitelintézetek statisztikáját a Magyar Statisztikai Közlemények XVI. kötete tartalmazza az 1894. évre vonatkozólag, nagy részletességgel kiterjeszkedvén azonban a hitelügyi statisztika főbb eredményeire a korábbi éveket illetőleg is, visszamenőleg első hitelintézetünk alakulási idejeig 1840-ig.

Az 1899. évi főbb adatok a következők:

Az egész magyar birodalom hitelügyét az év végén a következő intézetek szolgálták: 352 bank, 11 földhitelintézet, 731 takarékpénztár és 1649 hitelszövetkezet, mindössze tehát 2743 hitelintézet.

A magyar birodalom hitelintézeteinek saját tőkéje az 1899. év végén 862·16 millió korona volt, 16·6 százalékka az intézetek összes teherállapotának. Ez összegből 327·45 millió koronát teszen a bankok tőkéje, 19·9%-át a teherállapotnak; a földhitelintézetek 102·16 milliónyi tőke felett rendelkeznek, a mi azonban csak 9·7%-át képezi a tehernek; a takarékpénztárak tőkéje 290·75 millió korona, 13·1%-a a teherállapotnak. Legkevesebb idegen tőkével dolgoznak a szövet-

kezetek, melyeknek 141·8 millió koronát érő saját tőkéjük 52·3°-a az összes tehernek.

A saját tőkének legnagyobb tömegét a kifizetett részvény és alaptőke, törzs és részjegytőke képezi, a birodalom összes hitelintézeteinél 595·51 millió koronát; a rendes tartalékalapok 180·02 millió koronára rúgnak, a rendkívüli és egyéb tartalékalapokba pedig 86·62 millió korona van befektetve.

A rendes tartalékalapok gyarapodása 1899-ben összes hitelintézeteinknél mintegy nyolcz és fél millió koronát tett. A rendkívüli tartalékalapok hat és fél millióval gyarapodtak.

Hitelintézeteink összes teherállapota 5183·97 millió koronát tett az év végén (1898-ban 4990·85 milliót). Ebben a bankok 1642·34 millió koronával részesednek, a földhitelintézetek 1054·83 millióval, a takarékpénztárak 2214·8 millióval, a szövetkezetek pedig 271·1 millióval. Nyereség czimén a mérlegben 82·91 millió koronát számoltak el hitelintézeteink, az összes teherállapot 1·6°-át; a nyereség 1898-ban 79·03 milliót tett, ugyancsak 1·6°-át a tehernek.

A saját tőkén és nyereségen kívül a felhasznált idegen tőkék nagy mennyisége terheli meg hitelintézeteink mérlegét. Az idegen tőkék legnagyobb része mint takarékbetét siet a hitelintézetek szolgálatára; ámbar az utolsó években a takarékbetétek vesztettek a hitelintézetek összes tőkeforgalmában elfoglalt tulsulyokból. Az 1899. év végén 1772 millió korona takarékbetét és tőkésített kamat állt hitelintézeteink szolgálatában, a növekvés az előző évi 1744 millióról nem csekély ugyan; mégis míg 1898-ban a betétek és tőkésített kamatok 34·8°-át képezték az összes teherállapotnak, 1899-ben ez az arány már 34·2 százalékra esett le. A takarékbetéti üzletet legnagyobb mérvben a takarékpénztárak gyakorolják, a melyeknél 1300·88 millió korona takarékbetét és tőkésített kamat volt elhelyezve, s ezeknél az összes tehernek 58·7 százalékát képezte a betéti álladék. Abszolút számokban emelkedő, de az egész teherállapottal egybehasonlítva itt is csökkenő a betétek aránya: 1898-ban még 59·2, 1896-ban 62·5° volt.

A takarékbetétek forgalma az 1899 évben a következő főbb adatokat tünteti fel: az év elején volt 1·748 millió koronányi betéti álladékhoz 1·115 millió korona új betét járult, a betétekért járó kamatok 175 millió koronára rúgtak; ezzel szemben a visszafizetett tőke 1·159 millió koronát tett ki, 7 millió koronányi kamat fizettetett ki, s így a betéti álladék az év végéig 1·772 millió koronára szaporodott. Látható ebből, hogy az új betétek összégé, jóval kisebb a felmondott és visszafizetett tőkék összegénél, s a betéti álladéknak növekedése csak éppen a tőkésített és fel nem vett kamatok

szaporodásának tudható be; s ha a katonaláb nem emelkedett volna, a betéti üzlet fejlődése még ezt a látszólagos eredményt se mutathatta volna fel. A betétek csökkentek ugyan, a betevőknek (illetőleg a betéti könyvecskéknek) száma azonban gyarapodott: az év elején volt 1.059.814 darabhoz 423.708 darab új betéti könyv állított ki, 385.860 betéti könyv kiegyenlítés útján, megszűnt, úgy, hogy az év végi álladék 1.097.662 darabra rugott. Ez a növekvés a betéti összeg csökkenésével szemben annak a jele, hogy az elmúlt évben inkább a kisebb tőkék, apró megtakarítások kerestek takarékbetét alakjában gyümölcsösztetést. Nagy nyomokat ez nem hagyott hátra a betéti könyveknek az elhelyezett összeg nagysága szerint való megoszlásában: az apró betétek még mindig alárendelt szerepet játszanak. Egy betéti könyvre átlagosan 1.014 korona betét esik, a mi már túlmegy az apró megtakarítások határán. A szövetkezetek szívják fel leginkább a kisebb tőkéket; 88.053 betéti könyvük mindegyikére átlagosan csak 915 korona betét esik.

A takarékbetéteken kívül a folyó-számlára, cheque-számlára és pénztári jegyekre való betétek is szerepelnek hitelintézeteink üzletágai gyanánt, az év végén 270.12 millió korona betéti álladékkal. Ezt az üzletágot leginkább a bankok és földhitelintézetek gyakorolják, a melyeknek évvégi mérlegét az ily természetű betétek 182.27 millió koronával terhelték meg; a takarékpénztáraknál pedig 8672 millióval. A szövetkezetek ezzel az üzletággal egyáltalában nem foglalkoztak. A folyó-számlára és cheque-számlára elhelyezett betéteknek évvégi álladéka még nem nyújt képet az ezen üzletágakban kifejlődő nagy forgalomról; miután e betétek mobilisabb természete azoknak gyors változását és hullámzását idézi elő. Az alábbi adatok azonban tökéletesebben tájékoztatnak a folyó-számla és különösen a cheque-forgalom arányairól: az év elején a magyar birodalom összes hitelintézeteinél 87.85 millió korona volt elhelyezve folyó számlára; az év folyamán érkezett új betétek összege 862.23 millió korona volt, az év folyamán vissza fizettek 853.73 milliót, az év végén 94.43 milliónyi betét maradt a hitelintézeteknél. A cheque számlára elhelyezett betétek összege — természetesen nem értve ide a póstatakarékpénztárnak nagy arányokban növekedő cheque forgalmát, az év elején 156.8 millió koronára rugott; évközben még 1.565.11 millió korona helyeztetett el cheque számlára, 1.559.89 millió korona került kifizetésre úgy, hogy az év végén maradt álladék 162.02 millió koronát tett. A pénztár jegyekre történt betétek forgalma sokkal jelentéktelenebb.

A betéti üzleten kívül a záloglevelek kibocsátása képezi

fő hitelforrását hitelintézeteinknek. Az elmúlt év végén 1.152.94 millió korona értékű záloglevél terhelte meg hitelintézeteink mérlegét; 1898-ban 1.091.56 millió volt a forgalomban levő záloglevelek értéke, 61 milliónál magasabb ugyan az emelkedés; de 1897-ről 1898-ra 89 millió, 1896-ról 1897-re 167 milliónyi volt.

A záloglevél és zálogkölesön üzlet lanygulásának szembe-tünő eredménye a jelzálogos kölesönöknek igen kismérvű emelkedése. Az 1899. év elején 1.635.69 millió korona értékű jelzálogos kölesön állott fenn, az év folyamán 182.04 millió korona értékben folyósítottak új kölesönöket, törlesztésre került 127.74 millió korona, úgy, hogy a jelzálog kölesönök évvégi álladéka 1.689.99 millió korona volt, a növekedés tehát az év folyamán 54.3 millió, míg például 1898-ban 134.7 millió korona volt. Az év végén fennállott jelzálogos kölesönök összege a kibocsátott záloglevelek értékét 537 millió koronával múlta felül. A jelzálogos kölesönök egész álladékaiból mintegy kétharmadrész, 1.125.58 millió korona adatott földbirtokra és tartozékaira, 564.41 millió pedig bérházakra és gyárakra. A kamatláb nagysága szerint a leggyakoribb típus a $4\frac{1}{2}$ százalékos kölesön, azután a 4 százalékos.

A forgalomba bocsátott községi kötvények értéke 440.62 millió korona volt; az előző évi 383.36 millió koronával szemben több mint 57 millió korona az emelkedés. A községi kötvények kibocsátása hitelintézeteinknél lendületet vett az utolsó évben; míg 1898-ban mérlegükben 7.7 százalékkal szerepelnek a községi kötvények, 1899-ben ez az arány 8.5-re magasodik.

Hitelintézeteink üzletágai között a betéti és jelzálog kölesön-üzlet után sorakozik jelentőségben a váltó-üzlet. A bankszerű váltó-tárca az év végén 1.177.2 millió korona értékét képviselt, a hiteltulajdonosi váltó-tárca pedig 2251 milliót. A váltó leszámítelési üzlet ezeket a főbb adatokat tünteti fel: bankszerű váltó az év folyamán 5.339.26 millió korona értékben számoltatott le; mint behajthatatlan követelést 279 millió koronát írtak le. A hitelegyleti váltóknál 86.22 millió korona értékű volt a leszámítolás, mint behajthatatlan 162.000 korona töröltetett. A visszleszámítolás 2.002.22 millió forgalmat tüntet fel; a jelzálogilag biztosított váltók értéke az év végén 262.4 millió koronát tett.

A biztosító intézetek statisztikája.

A biztosítási ügynek közgazdasági életünkben egyre növekvő fontossága és szerepe érthetővé teszi a biztosítási statisztika jelentőségét is. A magyar statisztikai hivatal már korán munkakörébe akarta vonni a biztosítási statisztikát s 1889-ben javaslatot is dolgozott ki e statisztikai ág művelésére. Akkor azonban a biztosító társaságok vonakodásán múlt el az adatgyűjtés életbeléptetése, később pedig a népszámlálás éveken át lekötve a hivatal munkaerejét, reformokra alig gondolhatott. A biztosítási statisztika csak 1895-ben indult meg, a biztosító társaságokkal folytatott beható szaktanácskozások után.

Statisztikánk a biztosítási üzleteknek a következő főágait öleli fel: 1. életbiztosítás, 2. balesetbiztosítás, 3. tüzkárbiztosítás, 4. jégkárbiztosítás. Az adatgyűjtés önként érthetőleg nemcsak a hazai vállalatokra terjed ki, hanem a külföldi intézeteknek magyarországi üzleteire is.

Az adatgyűjtés évenként történik, s a statisztikai hivaltól az év elején nyert felvételi füzetet a biztosító társaságok kitöltve, zárszámadásuk kíséretében márczius hó 31-éig tartoznak visszatérjeszteni a statisztikai hivatalhoz.

Az adatgyűjtés a következő minta szerint megy végbe:

A) *biztosító-intézet neve*.....

Magyar biztosítási statisztika.

I. Életbiztosítás az évben.

A) Biztosítás halálesetre.

T á r g y	Magyarország és Fiume	Horvát- Szlávon- országok	Magyar- Birodalom összesen
1. Mennyi volt I — év végén a biztosítások összes száma?			
2. Mennyi volt az év végén a biztosított összeg koronákban?			
3. A fennálló biztosítások hogy oszoltak meg a biztosított összeg nagysága szerint?			
biztosítás 2.000 kor. szám szerint:			
" 2.000—10.000 " "			
" 10.000—20.000 " "			
" 20.000 koronán felül szám szerint:			
4. Hány új biztosítás kötött az év folyamában szám szerint?			
5. Mily összeg erejéig kötöttek az új biztosítások koronákban?			
6. Hány biztosítás töröltetett szám szerint?			
7. Mily összeg erejéig koronákban?			
8. Mennyi volt az évi díjbevetel koronákban?			
9. Mennyi volt a káresetek száma szám szerint?			
10. Mennyire rugtak a kifizetett kárösszegek az év folyamában koronákban?			

11. Mennyi volt az összes biztosított tőke az intézet magyarországi és külföldi üzletében együttesen? korona.

12. Mennyi volt az év végén az összes díjtartalék magyarországi és külföldi üzletében együttesen? korona.

B) C) D) Biztosítás halálesetre.

(Ugyanazon rovatokkal, mint az A pontnál).

C) Utazási baleset-biztosítás.

- Hány személy volt biztosítva ?
- Mennyi volt a biztosított összeg koronákban ?
- Mennyi volt a balesetek száma ?
- Mennyi volt a kifizetett kárösszeg koronákban ?
- Mennyi volt az év végén az összes biztosított tőke az intézet magyarországi és külföldi üzletében együttesen ? korona.
- Mennyi volt az év végén az összes díjtartalék az intézet magyarországi és külföldi üzletében együttesen ? korona.

Magyarország és Fiume	Horvát-Szlavonországok	Magyar-birodalom összesen

III. Tűzkár-biztosítás az _____ évben.

A) Biztosított összeg és kifizetett kárösszeg.

A vármegye és a biztosított tárgy megnevezése	A biztosított összeg	Kifizetett kárösszeg
	koronákban	
I. Magyarország.		
<i>1. Abauj-Torna vármegye.</i>		
Épületek, ingóságok és szalmás gabonaneműek		
Gyárak felszereléssel és készletekkel		
Mezőgazdasági átalánybiztosítás		
Összesen		
<i>2. Alsó-Fehér vármegye.</i>		
Épületek, ingóságok és szalmás gabonaneműek		
Gyárak felszereléssel és készletekkel		
Mezőgazdasági átalánybiztosítás		
Összesen		

A kérdőívben ílt az anyaország és Horvát-Szlavonországok összes vármegyéjéről vannak sorolva, a biztosított és kifizetett összeg hasonló részletezésével.

B) Díjbevétel.

- Magyarországon és Fiume városban korona
 - Horvát-Szlavonországokban korona.
- A magyar birodalomban összesen korona.

IV. Jégkár-biztosítás az _____ évben.

A) Biztosított összeg.

Vármegye és termény	A biztosított összeg koronákban
I. Magyarország.	
<i>1. Abauj-Torna vármegye.</i>	
Takarmányfűvek, répa és burgonya	
Tengeri és czukorrépa	
Buza	
Kétszeres, zab, rozs és árpa	
Olajvetemények, lenmag, hűvelyesek és kerti növények	
Kender és len	
Szőlő és komló	
Dobány	
Összesen	

A kérdőíven itt ismét az összes vármegyék felsorolása következik.

B) Kifizetett kárösszeg.

Vármegye	Kifizetett kárösszeg kor.-ban	Vármegye	Kifizetett kárösszeg kor.-ban
I. Magyarország.		39. Pest-P.-S.-K.-K. vmegye	
1. Abauj-Torna vármegye		40. Pozsony	
2. Alsó-Fehér	"	41. Sáros	"
3. Arad	"	42. Somogy	"
4. Árva	"	43. Sopron	"
5. Bács-Bodrog	"	44. Szabolcs	"
6. Baranya	"	45. Szatmár	"
7. Bars	"	46. Széchenyi	"
8. Békés	"	47. Szepes	"
9. Bereg	"	48. Szilággy	"
10. B.-Naszód	"	49. Sz.-Doboka	"
11. Bihar	"	50. Temes	"
12. Borsod	"	51. Tolna	"
13. Brassó	"	52. T.-Aranyos vármegye	
14. Csanád	"	53. Torontál	"
15. Csik	"	54. Trencsén	"
16. Csongrád	"	55. Turóc	"
17. Esztergom	"	56. Udvarhely	"
18. Fejér	"	57. Ugocsa	"
19. Fogaras	"	58. Ung	"
20. Gömör	"	59. Vas	"
21. Győr	"	60. Veszprém	"
22. Hajdu	"	61. Zala	"
23. Háromszék	"	62. Zemplén	"
24. Heves	"	63. Zólyom	"
25. Hont	"	64. Fiume város és kerülete	
26. Hunyad	"	Összesen	
27. Jász-N.-K.-Sz.	"	II. Horvát-Szlavonország.	
28. Kis-Küküllő	"	1. Belovár-Kőrös vármegye	
29. Kolozs	"	2. Lika-Krbava	"
30. Komárom	"	3. Modrus-Fiume	"
31. Kr.-Szörény	"	4. Pozsega	"
32. Liptó	"	5. Szerém	"
33. Maramaros	"	6. Varasd	"
34. Maros-Torda	"	7. Verőcze	"
35. Moson	"	8. Zágráb	"
36. Nagy-Küküllő	"	Összesen	
37. Nógrád	"		
38. Nyitra	"		

C) Díjbevételek.

1. Magyarországon és Fiume városban _____ kor.
 2. Horvát-Szlavonországon _____
 A Magyarbirodalomban összesen _____ kor.

Kelt _____ 190 _____ év _____ hó _____ napján.

Aláírások.

Látta :

Az adatokat bevezette :

igazgató.

intézeti tisztviselő.

A felvételi füzet kitöltéséhez a következő utasítások irányadók:

Az intézetek *magyarországi üzletük* külön adatait tartoznak közölni; az Ausztriában és egyéb külföldön történt biztosítások egészen figyelmen kívül maradnak. Kivételt csakis a díjtartalék képez az élet- és balesetbiztosításnál, hol nemesak a Magyarországra eső, hanem az intézet összes díjtartaléka kimutalandó. Ennek kiegészítéséül az összes biztosított összeg is feltüntetendő. Miután azonban az eddigi tapasztalatok szerint e két adatot, tudniillik az egész díjtartalékot és biztosított tőkét a külföldi intézetek magyarországi fiókjai az adatok beküldésére kitűzött határidőig sok esetben nem voltak képesek közölni s ennek folytán az egész adatgyűjtés késedelmet szenvedett, a statisztikai hivatal olyképpen határozott, hogy a felvételi füzet a kitűzött határidőig az összes díjtartalékra és biztosított összegre vonatkozó adatok nélkül is beküldendő, e két adatot pedig utólag tartoznak az intézetek képviselői beküldeni, amidőn már az intézet egész üzletéről megszerezhetik a szükséges adatokat.

Azon adatok, melyek közlése nem meggyénkint kívántatik, a Magyar birodalom egyes alkatrészei szerint elkülönítve mutatatandók ki, vagyis külön Magyarországról, (természetesen Erdélyt, valamint Fiume városát és kerületét is ideszámítva), külön Horvát-Szlavonországookról, végül mindkettőről együtt.

A hol vármegyék szerinti részletezés kívántatik, ott a szabad kir. és törvényhatósági joggal bíró városok adatai azon vármegye adataival foglalandók össze, a melyek területén fekszenek.

A tüzkárbiztosításnál „biztosított összeg” gyanánt a

december 31-dikén érvényben volt biztosítások összege mutató ki, a jégkárbiztosításnál ellenben az év folyamában kötött összes biztosítások összege.

Az intézetek az adatok beszolgáltatása alkalmával jegyzetben közölni tartoznak, hogy a tüzkár biztosításnál mit tekintenek *gyárnak*.

A felvételi füzetbe csak a közvetlen biztosítások veendőik fel teljes összegükben, míg a más intézetek javára vállalt viszontbiztosítások egészen mellőzendők.

Minthogy a balesetbiztosítás egyik ágánál — *az együttes biztosításnál* — gyakran megtörténik, hogy a biztosítottak számára egyáltalában nincsenek tekintettel, hanem a munkabérek összege vétetik a biztosítás alapjául, néha pedig ama vállalatok száma mutattatott ki, melyek alkalmazottaikat baleset ellen együttesen biztosították: a biztosított személyek számának kimutathatása ezéjából a biztosított bérösszeg elosztandó a munkanapok számával (a mennyiben ezek ismeretlenek volnának, háromszázzal): az ekként nyert hányad adja a biztosított személyek számát.

Ha ugyanazon egyén után egy ízben betegség, azután haláleset miatt fizetetik kárösszeg, ez mint két különböző eset mutató ki.

Jegyzet. A biztosítás ügyet 1899-ben 51 biztosító társaság szolgálta a magyar korona országaiban: ezek közül 17 volt hazai intézet és 34 külföldi. A külföldi intézetek száma kétféleképpen megszaporodott, a hazai társaságok számában nem állott be változás: az év folyamán alakult ugyan — szövetkezeti alapon — egy hazai biztosító intézet, de üzemét 1899-ben még nem kezdette meg. Életbiztosítással — részint kizárólag, részint egyéb biztosítási ágakkal együtt — 32 intézet foglalkozott: baleset biztosítással 19, jégkárbiztosítással pedig 10.

Az életbiztosítással a külföldi intézetek foglalkoznak túlnyomóan: 24 külföldi intézet mellett csak 8 hazai biztosító társaság gyakorolta ezt az üzletágat. Az életbiztosítás nevei közül a tőkebiztosítás az elterjedtebb fornia; az év végén 299 295 egyénnek volt tőkebiztosítása s a biztosított összeg 902.17 millió koronát tett. A biztosításoknak mintegy kétharmada: 190.334, kétezer koronáig terjedő összegre szól; ennél nagyobb és 10.000 koronáig terjedő összegre 99.646 biztosítva állott fenn; tíz-huszezer koronára 7.257 egyén volt biztosítva, huszezer koronán felüli összeggel pedig már csak 2.058 biztosítási üzlet szerepel. Az év folyamán 93.142 új tőkebiztosítási ügyet kötöttek 194.08 millió korona erejéig; feltűnő nagy a tőkebiztosítások száma, 57.851, 131.69 millió korona értékben. A tőkebiztosításnál az év folyamán 17.77 millió korona biztosítási összeget fizettek ki, 5.733 esetben; túlnyomó a vegyes célásra és halálesetre szóló biztosítások száma: ily biztosítást 149.332 fél között 505.48 millió korona erejéig; az célásra kötött biztosítások száma szintén elég magas, 90.563 volt, de jobbra kisebb összegekre szól, mindössze 169.32 millió korona erejéig, míg a halálesetre szóló biztosításoknál több a magasabb összegre kötött ügyletek száma úgy, hogy a fennálló 59.410 biztosítás 227.97 millió koronát képvisel. A magasabb összegre szóló biztosítások túlnyomó részben a külföldi intézeteknél kötöttek; innen van az, hogy míg a hazai intézeteknél 150.969 tőkebizto-

sítás állott fenn, a külföldieknek pedig csak 148.326, a biztosított összeg mégis a külföldi társaságoknál rug magasabbra, 570.77 millió koronára, a hazaiaknál pedig csak 331.40 millió koronára. A tőkebiztosítás arányaihoz képest elenyésző esekély az életjáradék biztosítások száma. Mindössze 558 járadék biztosítás állott fenn a múlt év végén, 660.000 korona erejéig. 200 koronán aluli járadékot 62 egyén biztosított, 400 koronáig terjedt 1.5, ezer koronáig terjedt 165, 1000-2000 korona közötti összeget 164, ennél magasabb járadékot 42. Az év folyamán 80 új biztosítási ügylet kötöttek, 122.000 korona értékben, 37 ügylet töröltetett, 26.000 korona értékben. Az életjáradék 5.31 esetben került kifizetésre, 207.000 korona erejéig.

Az életbiztosítások után a biztosító intézeteknek az elmúlt évben 38.67 millió korona díj bevételük volt és pedig halálesetre szóló biztosítások után 8.4 millió, vegyes biztosítások után 22.48 millió, elélésre kötött biztosítások után 7.51 millió korona, a járadék biztosítások után pedig 285.000 kor.

A baleset biztosítás felé is ugy látszik, fokozódó kedvvel fordul közönségünk. Az 1899. év végén 38.716 egyéni baleset biztosítás állott fenn, tekintélyes biztosított összeggel: halál esetére 416.66 millió, állandó munkaképtelenség esetére 590.70 millió korona erejéig, mulékony munkaképtelenség esetére pedig 291.000 koronával. Az év folyamán biztosító társaságainknak haláleset folytán 12-szer kellett kártérítést adniok összesen 88.000 korona erejéig: állandó munkaképtelenség 36 biztosítottat ért, az ezeknek kifizetett kárösszeg 120.000 koronára rugott: mulékony munkaképtelenség czimén 3.787 egyénnek fizettek ki 314.000 koronát. Együttes baleset biztosításban 103.121 egyén volt biztosítva és pedig 72.441 gyári munkás, 3.996 hányamunkás és 26.694 egyéb foglalkozási ághoz tartozó. A biztosított összeg 165.43 millió korona volt, a melyből az év folyamán 212.000 korona került kifizetésre és pedig 75.000 korona betegség czimén, 67.000 korona munkaképtelenség czimén. 70.000 korona pedig haláleset folytán. A kifizetett káresetek összes száma 2.911 volt.

Utazási baleset biztosításban 2.905 egyén vett részt 51.239 millió korona erejéig. A baleset biztosítás az elmúlt évben 1.89 millió korona díjbevétel juttatott a biztosító intézeteknek.

A baleset biztosításban, különösen az együttes biztosításban hazai biztosító társaságaink már erősebben részesednek, mint a külföldi intézetek: ugyanczt mondhatni a tűzkár- és jégkárbiztosításról is. Tűzkár ellen a magyar államban 7.098.92 millió korona érték volt biztosítva (300 millió koronával több mint az előző évben): 24.88 millió biztosítási díj folyt be és 16.49 millió kártérítés került kifizetésre Jégkár ellen jóval kevesebbet, illetőleg alacsonyabb összegre biztosítottak, mint az előző évben, 1898-ban 493.86 millió korona érték volt biztosítva jégverés ellen, 1899-ben pedig csak 355.16 millió. Oka ennek az előző évi veszteségek folytán fölemelt biztosítási díjtételek: a mi abból is kitetszik, hogy a biztosított érték jelentékeny csökkenése daczára is több biztosítási díj folyt be a jégkár üzletnél, mint az előző évben: 1898-ban 9.044.000 koronát, 1899-ben pedig 9.322.000 koronát fizettek gazdáink a jégkárbiztosítás tejében. A kifizetett kárösszeg 3.12 millió koronára rugott, egyharmadára a befolyt díjakra.

A kézizálogkölesönüzletek statisztikája.

A kézizálog kölesönüzletek, mint a szegényebb népsztyály hitelszükségletének kielégítésére hivatott intézetek szocziális szempontból igen jelentősek s ezért fokozottabb hatósági felügyelet alatt is állanak. A felügyeletet az iparhatóságok, s legelső fokon a kereskedelmi miniszter ur gyakorolják, a kézizálog kölesönüzletek ügyeit szabályozó 1881. évi XIV. törvényezikk értelmében.

A kézizálogkölesönüzletek a felügyelet hathatós volta érdekében korábban negyedévi forgalmi kimutatásokat s időnként tartott árveréseikről szintén külön kimutatásokat tartoztak felterjeszteni az igazgatóságok utján a kereskedelmi miniszter urhoz. E kimutatások országos összesítésével már korábban is a statisztikai hivatal volt megbizva; 1899-től azonban a kézizálogkölesönüzleti statisztika a statisztikai hivatal közvetlen adatgyűjtései közé soroztatott s a kereskedelemügyi miniszter ur 1899. évi január hó 2-án 85053/VIII. 98. szám alatt kelt elhatározásával elrendelte, hogy az eddigi évnegyedes forgalmi és árverési kimutatások egyidejű megszüntetésével a kézizálog kölesönüzletek évenként egyszer tartozzanak beküldeni évi forgalmi kimutatásaikat az igazgatóságok közvetítése nélkül egyenesen a statisztikai hivatalhoz. Egyéb kimutatást a zálogüzleteknek most nem kell szerkeszteniök; az iparhatóságok is megszabadultak teendőik egy részétől, amennyiben azóta csak a zálogüzletekben köteleességszerűen tartott vizsgálataikról tartoznak a kereskedelemügyi miniszter urhoz jelentést tenni s a másodfoku iparhatóságok azonkívül január havában a statisztikai hivatalnál bejelenteni a területükön az előző év folyamán kézizálog kölesönügylettel foglalkozó vállalatok névjegyzékét, vállalatok alatt értvén természetesen a magántulajdonos kezén levő zálogüzleteket is. A másodfoku iparhatóságoknak e jegyzékbe azokat a zálogkölesönüzleteket is be kell foglalniok, a melyek az év elején — bármily rövid ideig is működtek s azután megszűntek, valamint azokat is, melyek az év végén keletkezvén, működésük csak néhány hétre vagy napra terjedt, mert mindezek szintén befoglaltatnak az adatgyűjtésbe.

A kézizálogkölesönüzleti statisztika adatai a következő minta szerint gyűjtetnek:

Törvényhatóság (vármegye, város): _____ Város vagy község: _____

Statisztikai kimutatásKézizálogkölesön-üzletének
190 évi forgalmáról s a szedett zálogdíjakról.**I. Forgalmi kimutatás**

A forgalom részletezése		A kölcsönök			
		összege	számának részletezése a kölcsönök nagysága szerint		
		száma	korona	fillér	számának részletezése a kölcsönök nagysága szerint
					+ koronán alul + koronán 20 - 50 + koronán 50 - 100 + koronán felett
					hány kölcsön?
a) Arany, ezüstartyakra és ékszerekre adott kölcsönök.					
1. Maradvány az előző év végén . . .					
2. Új kölcsönök az év folyamán . . .					
3. Összesen (1 + 2)					
4. Az év folyamán	kiváltatott				
	elárvereztetett				
	vevő nem léteiben beszálló által átvételt				
7. Az év folyamán kiadott összesen (4 + 5 + 6)					
8. Maradvány az év végén (3-7)					
b) Egyéb ingóságokra adott kölcsönök (az értékpapirokra és a gabonára adott kölcsönök beszámítása nélkül, a mely kölcsönök a kimutatásba nem veendőek fel).					
1. Maradvány az előző év végén . . .					
2. Új kölcsönök az év folyamán . . .					
3. Összesen (1 + 2)					
4. Az év folyamán	kiváltatott				
	elárvereztetett				
	vevő nem léteiben beszálló által átvételt				
7. Az év folyamán kiadott összesen (4 + 5 + 6)					
8. Maradvány az év végén (3-7)					
Kelt _____ 190 _____ év _____ hó _____ napján.					

A kézi zálogkölesön-üzlet tulajdonosának aláírása: _____

II. A szedett zálogdíjak magassága és összege (zálogdíjak alatt a szedett kamatok, kezelési s egyéb díjak együttesen értendők).

A zálogtárgyak neve szerint	A zálogdíjak (kamatok, kezelési és egyéb díjak)												
	magassága a kölcsön %-ában kifejezve	összege: befolyt											
		a kölcsön						arvón-sen					össze-sen
		adásakor		meghosszabbít-tásokor		kiváltásakor		arvón-sen		vevő nem létejen beszálló által tör- lent átvetelkor			
%	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	
a) Arany-, ezüsttárgyak és ékszerekre adott kölcsönök után . . .													
b) Egyéb ingóságokra adott kölcsönök után (az értékpapírokra és gabonára adott kölcsönök beszámítása nélkül)													

Kelt _____ 190 _____ év _____ hó _____ napján.

A kézi zálogkönyv-üzlet tulajdonosának aláírása:

A statisztikai kimutatás az elmúlt egész évi üzleti forgalom adatai alapján, illetőleg az év végén létező állapot szerint, az üzleti könyvekből s az ezekben foglalt adatokkal egyező módon állítandó össze. Ha valamely üzlet egész éven keresztül nem lett volna működésben, akár azért, mivel a vállalat csak az év folyamán kezdte meg működését, akár azért, mivel az év vége előtt megszűnt, ezen körülmény a tényleges működés kezdő, illetve végső pontjának megjelölésével a statisztikai kimutatáson különösen kitétetendő.

A meghosszabbított kölcsönök a forgalmi kimutatásban sem az új kölcsönök, sem a kiváltott kölcsönök számában nem mutatandók ki, a maradványban azonban, ha az év végéig ki nem váltatnának, szerepelniök kell. A kimutatások gondos és pontos szerkesztésénél az egyik évben évvégi maradvány gyanánt kitüntetett összegeknek és darabszámok-

nak a másik évben az előző évi maradványként szereplő összegekkel és darabszámokkal egyezniük kell.

Jegyzet. Kézizálog kölcsönüzleteink száma 1899. év végén 357 volt; ezek az év folyamán 1,516.792 arany és ezüst tárgyra, továbbá ékszerre adtak kölcsönt és pedig 34.55 millió koronát: egyéb ingóság 1,255.988 esetben képezett zálogtárgyat s az érték adott kölcsön 8.41 millió koronára rug. Az arany és ezüst tárgyaknál a 4—20 koronás kölcsönök száma tulnyomó, az egyéb ingóságoknál pedig a 4 koronán aluli kölcsönöké. Az év folyamán 1,407.582 arany, ezüst tárgyat stb. váltottak ki 31.97 millió korona értékben, továbbá 1,157.198 egyéb ingóságot 7.75 millió korona erejéig. A ki nem váltott arany és ezüst neműek közül elárverezés alá került, vagy vevő nem létében a becselő által átvettett 88.130 darab, 1.81 millió kor., az egyéb ingóságok közül pedig 4207 darab, 683.535 korona értékben. Az évvégi állapot szerint zálogházainkban 703.776 arany s ezüstnemű, továbbá ékszer volt 16.20 millió koronáért elzálogosítva: egyéb ingóság pedig 526.526 darab, 3.38 korona értékkel.

A zálogkölcsönök után befolyt zálogdíjak és kamatok összege az év folyamán 2.39 millió korona volt s ennek 77.38 százaléka arany és ezüst után, 22.62 százaléka pedig egyéb ingóságok után szedettet be.

Tekintve, hogy az elzálogosított ingóságok, különösen pedig az arany, ezüst tárgyak és ékszerek teljes biztosítékot nyújtanak az adott kölcsön ellenében, zálogüzleteink kamatvétele elég magas; az arany, ezüst tárgyak és ékszerek után a 8, 10, 12, 15 és 18 százalékos kamattal a leggyakoribb típus, az egyéb ingóságoknál pedig a 15, 18 és 24 százalékos, sőt találunk három oly zálogintézetet, a melyeknél egyéb ingóságok után 36 százalékos kamatot szednek.

A budapesti állami zálogházaknak van legnagyobb forgalmuk: 1399-ben 1,099.475 zálogtárgyra adtak kölcsönt 8.96 millió korona értékben. Kamatvételük mérsékelt: ugy arany- és ezüstneműek után, mint egyéb ingóságok után 9 százalékos kamatot számítanak.

XXIV.

A tüzkárstatisztika.

Évről-évre igen nagy értéket pusztítanak el a tüzvészek, jó részt teljesen kipótolhatatlan károkat okozva. A gazdasági életünket a tüzkárok rombolásától akarja megóvni, a mennyire csak lehet, a tüzrendészet egyfelől, a tüzek által okozott károknak kölcsönös megosztása, t. i. a tüzkár-biztosítás másfelől. A tüzkárstatisztika első sorban ennek a két intézménynek a céljait szolgálja, természetes lévén, hogy minél kimerítőbb és részletesebb adatokat tud nyújtani statisztikánk az előfordult tüzesetekről, annál inkább van módjában a tüzrendészetnek s a tüzbiztosításnak is, hogy a baj lényegét fölismerve, megfelelő orvosszerek után lásson.

Hazánkban a tüzkárstatisztika 1871. óta műveltetik, a mely idő óta a községek minden tüzesetről egy tüzkárjelen-

tést tartoztak bejelenteni a járási és vármegyei hatóságok útján a belügyminiszteriumhoz, a honnan az adatok feldolgozásra a statisztikai hivatalhoz küldettek. 1882. óta az adatszolgáltatás annyiban javult, hogy a statisztikai hivatal a biztosító-társaságoktól évenként a kifizetett tüzkárokról jelentést kívánt be; e jelentések a községektől érkező adatoknak nemcsak kiegészítésül, hanem egyuttal ellenőrzésül is szolgáltak. 1895-ben újabb reform történt a tüzkár statisztikában: az adatok begyűjtésére háromféle kérdő-ív állapotított meg, ugymint a tüzkárjelentés minden tüzesetről, a számlálólap minden tüzkárosult egyénről, s végül egy kérdő-ív a községben a tüzvész ellen létező intézkedésekről és eszközökről, s az év folyamán eszközölt új építkezésekről. Egy évvel később ez az utóbbi kérdő-ív módosított; 1897-ben pedig szabályozást nyert a biztosító-társaságok részvétele a tüzkár statisztikában, bevonatott az adatgyűjtésbe a csendőrség is, s elrendeltetett a kiadott vagy megtagadott ártatlansági bizonyítványokról való nyilvántartás vezetése.

1897. óta újabb változtatás nem történt, s az adatszolgáltatás menete az akkor megállapított elvek szerint ma is a következő:

A tüzkárstatisztikai adatszolgáltatásnak részesei a községi előljáróságok, járási főszolgabírák, városi tanácsok, biztosító-társaságok, csendőrsők és csendőr különítmények.

Minden tüzesetről a községi előljáróság haladéktalanul kiállít egy tüzkárjelentést és annyi tüzkárszámláló lapot, a hány károsult van; ezeket a járási főszolgabíróhoz küldi, a ki az anyagot — a kiadott vagy megtagadott ártatlansági bizonyítványokról vezetett nyilvántartásának másolatával együtt havonként egyszer, a hó 8-ikán a statisztikai hivatalhoz terjeszti be. Ha a járás területén az egész hónapon át nem volt tűz, a főszolgabíró a statisztikai hivatal által rendelkezésére bocsátott portómentes levelezőlapon nemleges jelentést terjeszt be.

A tüzvész elleni intézkedésekről, eszközökről stb. szóló kérdő-ívet az év utolsó napján volt állapot szerint a község január 20-ig állítja ki és terjeszti a főszolgabíróhoz, a ki a hó végéig a kérdő-ívet a statisztikai hivatalhoz juttatja. A biztosító-társaságok a kifizetett tüzkárokról külön statisztikai lapokat állítanak ki, s azt havonként, minden hó végén küldik a statisztikai hivatalhoz; minden év márcziusának végén pedig az előző évről még függőben (kifizetetlenül) maradt károkról jegyzéket állítanak ki, s ha e tüzkárok később kifizetésre kerülnek, a statisztikai lapon hivatkoznak e jegyzék folyó számára.

A csendőrsők és csendőrségi különítmények végül

ellenőrzési czélokra jelentést tesznek egy portómentes levelezőlapon minden tüzesetről, mihelyt az tudomásukra jut.

A tüzkárstatisztika adatgyűjtő mintái a következők:

Vármegye _____ Község _____
Járás _____ A nyilvántartási könyv folyószáma _____

I. Tüzkár-jelentés.

1. Kinek a házában, vagy telkén és mikor történt a tüzeset (év, hó és nap)? _____

2. Hány órakor támadt a tűz és hány órakor ért véget? _____

3. A helyszíni szemle mikor tartatott meg s kik voltak azon jelen, mint hivatalos egyének, vagy mint érdekeltek? _____

4. A helynek, a hol a tűz támadt, részletes meghatározása (az utca és házszám kitüntetésével):

a) Benn a községben történt-e a tüzvész, vagy kívül a község határában? _____

b) Milyen volt a kigyulladt ház, vagy gazdasági épület és általában a leégett tárgyak fekvése? Magánosan álltak-e, vagy egymáshoz építve? A község mely részében álltak, t. i. a közepén, vagy a központtól nyugati, északi, keleti vagy déli irányban? Bőséges víz közelében, vagy távol tőle? _____

c) A meggyulladt épület melyik részében támadt a tűz (pinczében, szobában, konyhában, kéményben, padláson, istálló belsejében vagy padlásában, csűrben, stb.) _____

5. A kigyulladt épület, vagy egyéb tárgy biztosítva volt-e vagy nem? _____

6. Mi volt a tűz támadásának kétségtelenül hebizonyított, vagy legalább nagy valószínűséggel fellelhető oka (gyújtogatás, öngyújtás, öngyulladás, villámesapás, gyermekek játéka vagy pajkossága gyufával, világító szerekkel való gondatlan bánás, vagy mely egyéb hanyagság, vagy gondatlanság)? Azon körülmény, hogy a tűz oka kétségtelenül be van bizonyítva, vagy csak valószínűséggel gyanított, szintén bejegyzendő. _____

7. Kik károsultak meg a tüzvész folytán (közvetlenül a tüzvész folytán, vagy az oltási munkálatok következtében)? _____

8. A tüzvész által károsultak minő anyagi viszonyok közt élnek? szorulnak-e közsegélyre vagy nem? _____

9. A tüzvész terjedésére kedvező, vagy kedvezőlen körülmények:

a) Általános viszonyok, t. i. szél, vagy szélcsend, az emberek otthonléte, vagy nem léte, szárazság, éjjeli idő, oltószerek és oltási igyekezet hiánya, stb.

b) A leégett épületek vagy épületrészek anyaga, sűrű állása egymás mellett, könnyen gyújtható anyagok összehalmozódása, stb.

10. Emberélet esett-e áldozatul, vagy szenvedett-e valaki a tüzvész alkalmával súlyosabb sérülést? és pedig:

a) A tüzkárosultak közül:

hányan égtek benn? _____	férfi,	nő,	gyermek
hányan szenvedtek más módon halálos kimenetelű sérülést? _____	"	"	"
hányan szenvedtek nem halálos, de mégis súlyosabb sérülést? _____	"	"	"

b) A mentő személyzet közül:

hányan égtek benn? _____	"	"	"
hányan szenvedtek más módon halálos kimenetelű sérülést? _____	"	"	"
hányan szenvedtek nem halálos, de mégis súlyosabb sérülést? _____	"	"	"

11. Név és állás szerint megnevezendők azok, a kik az oltás, emberélet és a vagyon megmentése körül legtöbb bátorságot, önfeláldozást, vagy kitartást, stb. tanusítottak _____

12. Milyen volt a vagyonbiztonság állapota az égés ideje alatt? _____

13. A szomszéd községek részvétellel, vagy közönyös avagy kárörvendő magaviseletet tanusítottak-e? _____

14. Nincs-e a nép közt elterjedve valamely babonás hit a villámcsapás elhárítása, vagy a villám által keletkezett égés eloltása iránt? _____

15. Mellékletül hány számláló-lap csatoltatott? _____

Kelt _____ 190 _____ év _____ hó _____ napján.

községi előljáró.

jegyző.

Ez a tüzkárjelentés, mint fentebb említettük, a községi előljáróság által a tüzeset után a tüzvész színhelyén tartandó hivatalos szemle alapján haladéktalanul kiállítandó és minden késedelem nélkül a járási főszolgabíróhoz beküldendő. A főszolgabíró a járás területén befolyó tüzkárjelentéseket mellékleteikkel együtt jegyzék mellett, azonban minden egyéb kísérő irat nélkül, minden hó 8-án köteles a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz beküldeni. Szabad kir., önálló törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsú városok is ugyanczen határidőben kötelesek a város területén előfordult tüzesetekről a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz a jelentéseket beterjeszteni.

A nagyobb tüzesetekről, nevezetesen: a nagyobb gyárak vagy ipartelepek égéséről, nagyobb erdőégésekről, azon tüzekről, a melyek folytán egyszerre tíz vagy több lakóház, vagy gazdasági épület égett le, avagy 100.000 koronára vagy nagyobb összegre rugó kár származott, továbbá mindazon tüzesetekről, — tekintet nélkül az elégett értékekre, — a melyek következtében emberélet esett áldozatul, a községi, illetőleg városi hatóság, esetleg a főszolgabíróság által a magyar kir. belügyminiszterhez haladéktalanul távirati jelentés teendő.

Ha a helyszíni tárgyalás alkalmával a tüzvész valódi okát minden kétséget kizáró módon nem lehetne is megállapítani, igyekezni kell legalább a valószínűnek látszó okot kideríteni és azt kell a jelentés 6. rovatába bejegyezni. Ha a tüzvész oka később egész bizonyossággal kiderülne, az illető tüzeset napjára és évi folyó számára való hivatkozással a község által a főszolgabírónak és a főszolgabíró, illetőleg városi hatóság által a m. kir. központi statisztikai hivatalnak haladéktalanul bejelentendő. A tüzvész okának kimutatásánál mindenkor különbség teendő a között, hogy a tüzet, — akár szándékosan, akár gondatlanságból idéztetett az elő — a tulajdonos vagy annak hozzátartozói (családtagjai), alkalmazottjai, vagy egészen idegen személyek okozták-e. Ennélfogva meg kell különböztetni a gyújtogatásnak azon nemét, a midőn a tüzet a tulajdonos (vagy annak felbujtására más) gyújtotta és ezt öngyújtás néven külön kell kimutatni; a gondatlanság vagy hanyagság, gyújtó- és világító szerekkel való vigyázatlan bánás által okozott tüzesetnél is meg kell különböztetni, hogy a gondatlanságot stb. maga a tulajdonos, annak felesége, egyéb családtagjai, cselédjei vagy más alkalmazottjai, avagy egészen idegen személyek követték-e el; ugyanily különbséget kell tenni a gyermekek által játék közben, vagy pajkosságból előidézett tüzeseteknél, megmondván, hogy a tulajdonosnak a gyermekei, vagy idegen gyermekek okozták-e a tüzesetet.

b) Erdő égett-e s hány hold? _____

c) Hány darab ló, szarvasmarha és háziállat égett el? És pedig:
 ló _____ db., juh _____ db., baromfi _____ db.,
 szarvasmarha _____ " sertés _____ " egyéb háziállat _____ "

(Az elégett háziállatok közül azokat, melyek a tüzvész idején nem voltak letű alatt, aláhuzással kell megjelölni.)

3. Az elégett vagy megrongált tárgyak értéke:

a) Az elégett vagy megrongált épületek értéke:

Az épületek neve, rendeltetésük szerint	A meg- semmisült érték	Ebből biztosítva volt
	k o r o n a	
Összesen		

b) Az elégett erdő megsemmisült értéke _____ korona.

c) Az elégett háziállatok és ingóságok értéke:

(A szabadban levő tárgyakat aláhuzással kell megjelölni.)

Az elégett tárgyak részletezése	A meg- semmisült érték	Ebből biztosítva volt
	k o r o n a	
Háziállatok		
Butor, ruhanemű, házi eszközök		
Gabona asztagokban		
Takarmány, szalma		
Szemes gabona		
Gazdasági eszközök		
Gyári felszerelések (eszközök)		
Egyéb ipari eszközök		
Árukészletek		
Fakészletek (mű-, épület- és tűzifa)		
Egyéb tárgyak		
Ingóságok összesen		

Az összes kár értéke: _____ korona.

4. Biztosítás.

a) Az ingatlanok mely biztosító intézetnél vagy intézeteknél voltak biztosítva?

b) Az ingóságok mely biztosító intézetnél vagy intézeteknél voltak biztosítva?

A tüzkár-számláló lapok a tüzkár-jelentésnek kiegészítő részét képezik és az egyes károsultakra vonatkozólag külön állítandók ki. Minden egyes tüzeset alkalmával annyi számlálólapot kell kiállítani, a hányan a tüzvész által kárt szenvedtek, beleértve azokat is, a kik az oltási munkálatok következtében szenvedtek kárt. A közös háztartásban élő házastársakról és családtagokról azonban, ámbár mint tulajdonostársak külön-külön lehetnek károsultak, mindenkor csak egy közös számlálólap állítandó ki. Az állam, a község, közbirtokosság, részvénytársaság vagy más jogi személyek ugy tekintendők, mint a természetes személyek és ha tüzkárt szenvednek, a számlálólapot róluk éppen úgy kell kiállítani, mintha magánegyének volnának.

A károsult foglalkozását egészen tüzetesen kell megnevezni és olyképen, hogy a megnevezésből az is kitűnjék, vajjon az illető mint önálló vagy mint alkalmazott üzleti foglalkozását és ha mint alkalmazott, mely minőségben?

Az elégett épületeket nem szabad valamely közös gyűjtőnév alá foglalni, hanem tüzetesen kell kimutatni, pl. lakóház, istálló, ól, akol, esür, pajta, góré, présház, pincze, üveggyári épület, lakatosműhely, ácsműhely, faraktári épület, templom, iskola, kórház, laktanya, szálloda, fürdő, vasuti indóház, vasuti raktárépület stb. Ha valamely épület — közös tető alatt — különböző jellegű részekből áll, ezen minőséget is fel kell tüntetni, ilyenformán: lakóház és istálló egy tető alatt, lakóház és présház egy tető alatt, templom és iskola egy tető alatt, stb.

Nem tévesztendő szem előtt, hogy az elégett összes tárgyak közül mindazok, a melyek biztosítva voltak, *-gal jelölendők meg; az elégett épületek és ingóságok értékének kimutatásánál azonban (3. a) és c) pont) a biztosítva volt tárgyak megsemmisült értéke, vagyis csak annyi érték, a mennyi tényleg elégett, a megfelelő rovatban külön kimutatandó. Az elégett háziállatoknál és ingóságoknál ezenkívül azt is fel kell tüntetni, hogy a tüzvész idején tető alatt voltak-e vagy pedig szabad ég alatt; a megkülönböztetés olyképen történhetik, hogy azok a tárgyak, a melyeket a szabadban ért a tüzvész, aláhúzással jelöltek meg.

Évenként egyszer a tűzvész elleni intézkedésekről a következő ív töltendő ki:

Vármegye _____ Község _____

Járás _____

III. Kérdő-ív

a tűzvések ellen létező intézkedések- és eszközökről s a községbeli tűzkárosltak részére a hatóság által biztosított állami és egyéb segélyekről, továbbá az új és toldaléképítkezésekről.

A) A tűzvész elleni intézkedések és eszközök.

1. Van-e a községben szervezett tűzoltói intézmény és pedig hány:

- a) rendszeres, díjazott tűzoltóság? _____
 b) önkéntes tűzoltóság? _____
 c) kötelez. (vagy összeírt) tűzoltóság? _____
 d) gyári tűzoltóság? _____
 e) uradalmi tűzoltóság? _____
 f) egyéb tűzoltóság (név szerint)? _____

Összesen _____

2. Mennyi a tűzoltók száma és pedig:

- a) a hivatalos, fizetett tűzoltóké? _____
 b) az önkéntes tűzoltóké? _____
 c) Az összes kötelez. (vagy összeírt) tűzoltóké? _____
 d) a gyári tűzoltóké? _____
 e) az uradalmi tűzoltóké? _____
 f) az egyéb tűzoltóké (név szerint)? _____

Összesen: _____

Ha az önkéntes tűzoltóságot, az 1888. évi 51,888/II. belügyminiszteri rendelet 17. §-a értelmében több község tartja fenn, az illető községek névszerint felsorolandók; — hasonlóan felsorolandók, ha a gyári-, uradalmi stb. tűzoltóság működése több községben fekvő gyártelepre uradalomra, stb.-re terjed ki.

3. A kötelez. tűzoltóság tart-e gyakorlatokat? _____
 4. A község lakosainak oltási kötelezettségére nézve külön községi szabályrendelet intézkedik-e, vagy általános vármegyei szabályrendelet van érvényben? _____
 5. A tűzbiztonság tekintetében van-e valamelyes felügyelet a községben?

- a) nappal? _____
 b) éjjel? _____
 c) a nappali felügyeletet *hánynan* gyakorolják } nyáron? _____
 } télen? _____

d) az éjjeli felügyeletet *hányan* gyakorolják és pedig:

nyáron	{	hány tűzoltó? _____	télien	{	hány tűzoltó? _____
		hány állandó éjjeli őr? _____			hány állandó éjjeli tűzör? _____
		hány állandó tűzör? _____			hány állandó tűzör? _____
		hány rendőr? _____			hány rendőr? _____

6. Ha az éjjeli felügyeletet az 5. d) pont alatt felsorolt állandó őrszemélyzetten kívül a házak sorrendjében kirendelt őrség is gyakorolja, hány tagból áll az?

- a) egy-egy éjjel nyáron? _____
 b) egy-egy éjjel télen? _____

7. Hány tűz ellen biztosító társaság tart a községben ügynökséget? Melyek ezek a társaságok név szerint? _____

8. Van-e a községben tüzvések ellen biztosító kölcsönös biztosító intézet (szövetkezet) és hány? _____

9. Az építkezéshez felhasznált anyag tűzbiztonsága tekintetében külön községi szabályrendelet intézkedik-e?

Vagy általános vármegyei szabályrendelet van érvényben?

- ha igen, tiltja-e a nád- vagy zsuptetőt? _____
 tiltja-e a zsindey- vagy deszkatetőt? _____
 tiltja-e a fa- vagy fával vegyes falazatot? _____

10. Az 1. és 2. pont alatt felsorolt tűzoltóságok birtokában levő tűzoltószerek száma:

hydrophor		—	drb.
szekérfecskendő	{	használható állapotban	_____
		használatatlan	_____
kézi (targonczás) fecskendő	{	használható	_____
		használatlan	_____
vízszállító-kocsi			_____
hordó	{	darab: csákány	_____
"		hliter: tűzhorog	_____
kád	{	darab: fejsze (baltá)	_____
"		hliter: vasvilla	_____
vízhorogóveder		darab: lámpás	_____
tüzlétra			_____

Ha a községben több községre terjedő tűzoltóság van, az azok tulajdonát képező tűzoltószereket csak azon községekben kell kimutatni, a hol a tűzoltószerek tényleg léteznek.

11. A község, mint politikai testület, birtokában levő, kizárólag tűzoltási célra használt tűzoltószerek száma:

12. A magánosok birtokában levő, kizárólag tűzoltási célra használt tűzoltószerek száma:

(Ugyanoly részletezéssel, mint a 10. pontnál.)

13. Hány villámhárító van a községben:

- a) középületeken? _____
 b) magánépületeken? _____

B) A községbeli tűzkárosultak részére a tűzkár enyhítésére a helyi hatóság által az elmúlt év folyamán osztattak-e ki segélyek:

mily forrásból?

hány károsult részére?

mily összegben?

korona

C) Új építkezések.

Az elmúlt év folyamán a község egész területén (a belterületen és a község határában együttesen) hány új ház épült, milyen falazattal és tetőzettel?

Az épület neve, rendeltetésük szerint	Az épületek száma								
	cserep-, pala- vagy badogtető alatt			zsindely- vagy deszkabető alatt			nád- vagy zsuplető alatt		
	kő- vagy téglafalu	vályog vagy sarfalu	fa- vagy fa- val vegyes anyagu	kő- vagy téglafalu	vályog vagy sarfalu	fa- vagy fa- val vegyes anyagu	kő- vagy téglafalu	vályog vagy sarfalu	fa- vagy fa- val vegyes anyagu

D) Toldalékepítkezések.

(Ugyanolyan részletezés, mint az új építkezéseknél.)

Kelt

jelező,

községi előjáró (polgárm. bírő).

Felfelvizsgálta:

főszolgabíró.

Ezt a kérdő-ívet minden egyes község részéről külön-külön kell kiállítani és minden év elején január hó 20-ig a főszolgabírói hivatalhoz betérjeszteni, a ki a bejegyzett adatokat megvizsgálja és hitelesíti. A főszolgabíró — sz. k. és r. l. városokban a tanács — a kérdő-ívet január hó végéig a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz küldi be.

A kérdő-iv összes rovatainak kitöltésénél szorosan az év utolsó napján létezett állapot tekintendő irányadónak és az ezen nap óta történt bármennemű változások teljesen figyelmen kívül hagyandók; az új építkezések és toldalék-építkezések kimutatásába csak azokat az épületeket kell felvenni, a melyeknek építése az elmúlt évben teljesen befejeztetett.

A tűzoltószerek és eszközöknél csak azok az eszközök mutatandók ki, melyek kizárólag tűzoltási célra használatnak.

A 10., 11. és 12. pont alatt kimutatott tűzoltószereknél, ha több hordó vagy kád fordul elő, abban az esetben nem az egyes hordók vagy kádak ürtartalma mutatandó ki, hanem az összes hordóké vagy kádaké. Például, ha a 10. pont szerint tűzoltóságok birtokában 5 darab, egyenkint 3 hektoliter ürtartalmu hordó volna, ürtartalom gyanánt nem 3 hektolitert, hanem 15 hektolitert kell kimutatni, vagyis mind az 5 darab ürtartalmát. Megjegyzendő, hogy a kádak és hordók ürtartalma nem literekben, hanem mindig hektoliterekben mutatandó ki.

Új építkezések azok, a melyeknél teljes új, vagy pedig már meglevő alapon egy új, önálló épület emeltetik, toldalék-építkezések pedig azok, a melyeknél egy már meglevő épülethez egy szárny, vagy egy rész hozzáépítetik oly módon, hogy az épület előbbi jellegét el nem veszíti.

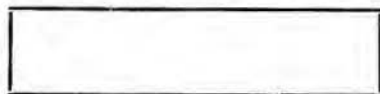
Az új épületeket rendeltetésük szerint egészen tüzetesen kell részletezni. minden összefoglalás és gyűjtőnév kerülésével; például lakóházak, istállók, olak, aklok, esürök, pajták, górék, présházak, pinczék, üveggyári épületek, faraktárak, templomok, iskolák, kórházak, laktanyák, szállodák, fürdő-épületek, vasuti pályaházak, vasuti őrházak, vasuti raktár-épületek stb. Ha valamely épület — közös tető alatt — különböző részekből áll, ezen minőséget is fel kell tüntetni, például lakóház és istálló egy tető alatt, lakóház és présház egy tető alatt, templom és iskola egy tető alatt, lakóház és kovácsműhely egy tető alatt.

A toldalék-építkezéseknél csak az új toldalék jellege mutatandó ki, például szoba, kamra, pince, istálló stb.

A biztosítótársaságok tűzkárjelentése a következő:

A kifizetés f. száma: —

A társulati bélyegző lenyomata:

Statistikai lap.

A ^{község}_{város} neve, a hol a tüzkár történt: _____

A vármegye neve: _____

A tüzeset ideje: 190 ____ év _____ hó ____ nap.

A károsult neve: _____

Az intézet a kár fejében a károsultnak fizetett:

ingatlanért : _____ korona _____ fillér.

ingókért : _____ " _____ "

összesen : _____ korona _____ fillér.

A kifizetés ideje: 190 ____ év _____ hó ____ nap.

A mentésnél közreműködött egyéneknek kifizetett összegek, továbbá a kárbecslési és egyéb nem kárpótlás természetével bíró költségek a kifizetett kárösszegbe be nem számíthatók. A mentés közben megrongált vagy megsemmisített tárgyakért fizetett összeg azonban kárpótlásnak tekintendő s a kimutatásba felveendő.

A esendőrök jelentő lapja végül a következő szövegű:

A _____ esendőrörsről.

Jelentem, hogy a _____

vármegyében _____ járásban fekvő

^{községben}
városban _____ hó ____ n.

tüzeset történt. A tűz _____ telkén támadt.

Kelt _____ 190 ____ évi _____ hó ____ n.

őrsparancsnok.

A jelentőlap kitöltése nem igényel bővebb magyarázatot.

Ha valamely pusztán, majorban, erdőben vagy valamely más helyen történt a tűz, akkor a község (város), melyhez az illető pusztá, major, erdő és egyéb hely tartozik, szintén megnevezendő.

Jegyzet. A tüzkár-statisztikai adatgyűjtés történelét, valamint az 1895. és 1896. évi tüzkár-statisztika eredményeit bővebben tárgyalja a Magyar Statisztikai Közlemények XIX. kötete.

1899-ben a Magyar birodalomban 17.053 tüzeset pusztított, összesen 38.76 millió korona értéket pusztítván el. 7102 községben volt tűz: egy-egy károsult községre 2.4, százezer lakosra 9.1, száz négyzet kilométerre 5.3 tüzeset jut.

A tüzesetek okát a tűzvesztek 32 százalékánál lehetett határozottan megállapítani; 24%-nál ismeretlen volt az ok, 44%-nál pedig véletlen volt. A kétségtelenül bebizonyított gyújtogatás 8.62, véletlen gyújtogatás pedig 34.13%-át okozta a tűzveszteknek.

Legtöbb tüzvesztek történet természetesen a nyári hónapokban, a mikor nagyobb a szárazság és több a tűzveszélyes anyag; 1899-ben augusztusban volt a tüzesetek 12.60%-a; májusban ellenben csak 4.95%. A tüzkárok legtöbbször az ingatlanokban tesznek kárt; 1899-ben 8060 lakóház, 16.907 gazdasági épület, 406 ipari és gyári épület, s így az egyéb rendeltetésű épületekkel együtt 30.470 épület esett a tűz martalékául. Jellemző, hogy a tüzvesz által elpusztított épületek közül csak 1305 volt eszerp-, pala- vagy bádogtetővel ellátva és 22.450 nád- vagy szalmatetővel.

Biztosító-intézetekink 17.52 millió korona kártérítést fizettek ki a tüzvesz által sújtottaknak; biztosítatlan volt tehát, s így vissza nem térülő veszteséget képez 20.76 millió korona érték.

A tüzvesz elleni intézmények és eszközök sorából elég annyit megemlíteni, hogy a tűzoltóságok száma hazánkban 8786, a tűzoltóké pedig 542.366; a tűzoltásra 2832 hydrophor és 10.810 szekerfeeskendő áll rendelkezésre.

XXV.

A közoktatásügyi statisztika.

A közoktatásügyi statisztikát e helyütt csak a teljesség kedvéért említjük fel, mert ámbár a közoktatásügyi statisztika adatainak összeállítására a tanfelügyelőségek, főigazgatóságok stb. kimutatásaiból most is a statisztikai hivatal teendőjét képezi, a közoktatásügyi statisztika nem közvetlen adatgyűjtése a hivatalnak s az adatgyűjtés mai felvételi mintái a statisztikai hivatal munkatervében nem is szerepelnek.

Tervben van ugyan a közoktatásügyi statisztikának a min. kir. központi statisztikai hivatal adatgyűjtő körébe való bevonása s ez a reform az eddig elkészült tervezetekre, nevezetesen az öv és tankötelesek összeírására, továbbá a népoktatási intézetekre vonatkozólag a legközelebbi években minden valószínűség szerint életbe is fog lépni; ez időszereplés azonban az adatgyűjtés a statisztikai hivatal közvetlen közreműködése nélkül, a régi felvételi mintákon folyik. Ez okból a minták bemutatását is mellőzhetőknek találjuk.

Jegyzet. A magyar közoktatásügy statisztikája a következő főbb adatokat tünteti föl: Hazánkban az 1899. évben 2491 óvóintézet állott fenn, s ezek között 1282 rendes kisedővoda volt, 223 állandó menedékház és 986 nyári menedékház. A kisedővóintézetek 85,90%-a tisztán magyar nyelvű, 100%-a pedig magyarral vegyes nyelvű. Az intézeteknek főbb mint felét a községek tartják fenn: 14%-ot az állam. A kisedővóknak 2582 főnyi személyzete van, gondozásuk alá 213 877 gyermek tartozik, az összes óvókötelesek 84,6%-a. A kisedővóókeket 11 intézet képezi, a melyekben az 1898/99. tanévben 368 oklevelet szolgáltatottak ki.

A tankötelesek száma hazánkban 2,913,074; ezek közül tényleg iskolába jár 80,86%, szám szerint 2,356,021 gyermek. A tanköteleseknek 51,67%-a magyar anyanyelvű.

17047 népiskolánkból 10.117 (59,6%) tisztán magyar tannyelvű és 3332 (20,81%) magyarral vegyes tannyelvű. Legsikeresebb volt a magyar nyelv oktatása a vegyes tannyelvű községi iskolákban és legkevesebb eredményt mutathatót fel a vegyes tannyelvű görög keleti iskolákban.

Népiskoláinkban 27.957 tanuló működött s ezek közül a magyar nyelvet 1865 nem tudta tanítani: az összes népiskolai tanítóknak több, mint kilencez tizedrésze, szám szerint 25.540 okleveles volt. Állami elemi iskoláink száma 1353; az összes elemi iskoláké 16.658. Az állam elemi iskoláira 1899-ben 3,96 millió koronát fordított, ebben az évben kétszázat szerezve az a milliomárts ezer népiskola közül.

Népiskolai jelleggel bírnak a gazdasági ismétlő iskolák, a melyeknek száma 1350, 25.167 növendékkel, továbbá 406 iparostanonveziskola 77.567 tanulóval és 85 kereskedő tanonveziskola 6323 tanulóval. Felső népiskoláink csak 29 van, polgári iskola azonban 288. A felső népiskolákban 749 fiú és 930 leány tanult, a polgári iskolákban 17.459 fiú és 23.775 leány. A polgári iskolákban 2143 tanító működik; az állam kiadásai ezekre az intézetekre 1,83 millió koronát tesznek. Tanító és tanítónő képző intézetünk 77 van, 723 tanerővel, 7095 növendékkel; az év folyamán kiadott oklevelek száma 1718. Népoktatási intézeteink számát kiegészíti még 26 felsőbb leányiskola.

Minden adatok csak a magyar anyaországra vonatkoznak; Horvát-Szlavonországokban a népoktatást 23 kisedővó szolgálja 40 óvónővel és 1400 növendékkel, 318,065 tankötelesnek 61,04%-a járt iskolába; az elemi iskoláknak 160 142 tanulója volt, 1398 iskolában. A tanítók képzéséről egy óvónőképző és 6 tanító, illetőleg tanítónőképző intézet gondoskodik.

Az anyaországban 163 gimnázium és 32 reáliskola állott a középfoktatás szolgálatában. 176 intézetben (90,3%) tisztán magyar előadásokat tartottak. A középiskolai tanítók száma 3756; ezeknek 89,9%-a oklevéllel bíró rendes tanító. Középiskoláinkat 56.441 tanuló látogatta és pedig a gimnáziumokat 46.877 a reáliskolákat pedig 9564. A tanulók 6,31%-a mindenből teljes osztályzatot nyert a tanév végén, 17,54%-a jó, 54,44%-a elégséges eredményt ért el, 21,71%-a pedig egy vagy több tárgyban elégtelen készültséget tanúsított. Magyar anyanyelvű a középiskolai tanulók 75,88 százaléka, magyarul beszél 97,76%. Középiskolai érettségi vizsgálatot tett 3609 tanuló s ezeknek 85,56%-a sikerrel is vizsgázott. Középiskoláink évi fenntartása 16,66 millió koronára rugott, ebből 5,34 milliót az állampénztár fedezett.

Horvát-Szlavonországokban 19 középiskola áll fenn, 402 tanárral és 6020 tanulóval.

A felsőoktatás intézetei Magyarországon két tudományegyetem, egy műegyetem, 10 jogakadémia és 48 hittani intézet. Főiskoláinkon a magántanárokat is ideértve, 928 tanító működik; a hallgatók száma 9974 volt, 6,8%-kal több, mint az előző tanévben. A budapesti tudományegyetem hallgatóinak 5182-re rugó nagy számával Európa legnépesebb

egyetemei közé tartozik; a kolozsvári egyetemen 1049, a budapesti műegyetemen 1365, a jogakadémiákon 1327 s a hittani intézeteken 1392 hallgató volt.

Az egyetemek egyes fakultásai közül legnépesebb volt a jogi kar, 5236 hallgatóval: a bölcsészeti karon 1013 hallgató volt, az orvos karon 716. Magyar az egyetemi hallgatók 84.1 százaléka; a németek 6,5%-át, az oláhok 5,6%-át teszik a hazai egyetemeken tanuló ifjuságnak. Egyetemeinket az 1898/99. tanévben 932-en kaptak oklevelet és pedig 318 jogtudori, 109, államtudományi tudori, 179 orvos tudori, 39 bölcsészeti tudori, 86 gyógyszerészeti oklevelet, továbbá 120 államtudományi és 68 jogtudományi államvizsgálati bizonyítványt. A műegyetemen 189 oklevelet állítottak ki.

Horvát-Szlavonországokban a zágrábi egyetemen kívül három hittani intézet van; a 4 főiskolának együtt 88 tanára és 726 hallgatója van. A hallgatóknak több mint fele, 378 a zágrábi egyetem jogi fakultásához tartozik.

A külföldi egyetemeken 842 magyar ifju tanul és pedig 519 az osztrák egyetemeken. Külföldi műegyetemen 324 magyar honosságu hallgató volt beírva.

XXVI.

Az egyházi és hitélet statisztikája.

Az egyházi kormányzatra vonatkozó adatokat a statisztikai hivatal már 1895 óta gyűjtötte, s a felvétel eredményeit a magyar statisztikai évkönyvben hozta nyilvánosságra. A hitélet nyilvánulásaira egy időben elég forrásul kínálkozott a népmozgalmi statisztika is, mert hiszen a születések statisztikája a kereszteltek anyakönyvéből készült, a házasságkötéseké az egyházi esketések anyakönyvéből, s a halálozásoké is az egyházak által vezetett halotti anyakönyvekből, s így a bejelentett halálesetek száma is a legtöbbször egyezett az egyházi temetések számával.

Mióta azonban az állami anyakönyvvezetés s a polgári tisztviselő előtt való házasságkötés életbe léptével a népmozgalmi esetek már nem szükségképen jelentették egyuttal a megfelelő egyházi ténykedések igénybevételét is, a hitéleti statisztika külön vált és önálló adatgyűjtéssé fejlődött. Annyival is inkább kívánatos volt az új adatgyűjtés megindítása, mert egyáltalán nem lehetett közömbös, hogy az egyházpolitikai törvények létrehozatalával nem kap-e csakugyan lábra bizonyos fokú vallástalanság s az erkölcsöknek elvadásása, a miről a törvényjavaslat ellenzői féltek. A statisztikai hivatal, mint alább látni fogjuk, egyidejűleg több adatgyűjtést is indított az egyházpolitikai törvények hatásának és eredményeinek kutatására: jelentőségben nem áll a többiek mögött a hit-

életi statisztika sem, a mely a népnek vallásosságát óhajtja számba venni, természetesen annak külső nyilvánulásait, mert hiszen a szívek érzelmeit vizsgálni senki sem képes.

Az egyházi és hitéleti statisztika tehát két ágra tagozódik: az egyházkormányzat viszonyaira s a hitélet bensőségének külső nyilvánulásaira. Az egyházkormányzatra s az egyházi személyekre vonatkozó adatokat az egyházi főhatóságok (püspökségek) szolgáltatják be, évenként egyszer, a statisztikai hivataltól közvetlenül nyert megkeresés alapján. Az izraelita hitfelekezetnek nem lévén hierarchikus szervezete, az izraelita hitközségek számára, jellegére, egyházi személyzetére vonatkozó adatokat a vármegyei és városi törvényhatóságok szolgáltatják, évről-évre, csak az évközben előfordult változások bejelentésére szorítkozván.

Az egyházkormányzati kérdőívek a statisztikai adategyűjtésben A) jelű szerepelnek, megkülönböztetésül a hitéletre vonatkozó, B) jelű kérdőívektől.

Az A) kérdőívek közösen szerkesztvők a római és görög-katolikus, továbbá a görög-keleti egyházmegyék részére és ugyancsak közösen az ágostai hitvallású evangélikus, az evangélikus református és az unitárius egyházkerületek számára.

A kérdőívek a következő szövegezéssel bírnak:

A.

Kérdőív

a római katolikus, görög katolikus és görög keleti egyházmegyék részére az 190. évről.

1. Az egyházmegye megnevezése: _____
2. Az egyházmegyei főhatóság székhelye: _____
3. Az egyházmegyében székelő káptalanok száma (s székhelye): _____
4. A valóságos kanonokságok száma: _____
5. A címzetes kanonokságok száma: _____
6. Az egyházmegyébe hány valóságos apátság tartozik? _____
7. Az egyházmegye területén hány kiváltságos apátság van? _____
8. Hány címzetes apátság? _____
9. Az egyházmegyébe hány valóságos prépostság tartozik? _____
10. Az egyházmegye területén hány kiváltságos prépostság van? _____
11. Hány címzetes prépostság? _____
12. Az egyházmegye hány főesperességre oszlik? _____
13. Hány alesperesi kerületre? _____
14. Az egyházmegyéhez hány anyaegyház tartozik? _____
15. Hány leányegyház? _____
16. Mennyi volt a plébánosok száma az év végén? _____
17. A káplánoké (a helyettes lelkészeket is ideértve)? _____
18. Lelkészi teendők ellátása nélkül az egyházmegye papsága köréből:
 - a) hányan foglalkoztak hitoktatással? _____
 - b) hányan egyéb

- tanítással? ————— c) hányan az egyházmegyei kormányzat körül? ————— d) hányan egyéb (itt megnevezendő) munkakörben? —————
19. Hány növendékpap volt az év végén az egyházmegyében? ———
Hány nyugalmazott pap? —————
20. Hány férfi szerzetes-rend működik az egyházmegye területén? ———
Összesen hány rendházzal? ——— Összesen hány rendtaggal?
21. Hány női szerzetes-rend van az egyházmegye területén? ———
Összesen hány rendházzal? ——— Összesen hány rendtaggal?
22. Az egyházmegye kebelébe tartozó, de az egyházmegye területén kívül élő egyházi személyek száma: a) világi papok? ——— ;
b) szerzetesek? ———
- Kelt ————— 190. évi ——— hó ——— nap.

B

Kérdőív

az ágostai hitv. evangélikus, az evangélikus református és az unitárius egyházkerületek számára az 190. évről.

1. Az egyházkerület megnevezése: ———
 2. Az egyházkerületi főhatóság székhelye: ———
 3. Az egyházmegyék száma? ———
 4. Az egyházkerülethez hány anyaegyház tartozik? ———
 5. Hány leányegyház? ———
 6. Mennyi volt a lelkészek száma az 190. év végén (a helyettes lelkészeket is beleértve)? ———
 7. Mennyi a segédlelkészeké? ———
 8. Lelkészi teendők ellátása nélkül, a kerületi egyház személyzet köréből hányan foglalkoztak az egyházi kormányzat körül? ———
 9. Az év végén mennyi volt a növendékpapok száma? ———
 10. Mennyi a nyugalmazott papok száma? ———
- Kelt ————— 190. év ——— hó ——— nap.

A kérdőívek szerkezete oly egyszerű, hogy azok kitöltéséhez utasítás egyáltalán nem szükséges, legföljebb az, a mi a kérdőíven jegyzetben különben is ki van tüntetve, hogy leányegyházakul tanyák és szörvány helyek nem tekinthetők, ha a hívek száma az ötvenet nem haladja meg.

Az izraelita anyahitközségek állapotáról a törvényhatóságok tartoznak minden év elején január 15-ig a tuloldali kimutatást betérjeszteni.

vármegeye
t. h. város területén levő
izraelita anyahitközségek tekintetében az 1900. év folyamán
beállott változások nyilvántartása.

a) Újjonnan alakult izraelita anyahitközségek.

Az újonnan alakult izraelita anyahitközség		Teljesen újonnan létesült vagy fiókhitközségségből alakult át	Van-e a hitközségnek a törvényhatóság közigazgatási bizottság által megerősített			A törvényhatóság közigazgatási bizottsága által megerősített rabbi, rabbihelyettes, vagy vallásitanító neve
székhelye	jellege (congressususi, status quo, orthodox ?)		rabbija ?	rabbihelyettes ?	vallásitanítója ?	

b) Megszűnt izraelita anyahitközségek.

A megszűnt izraelita anyahitközség		Teljesen megszűnt hitközség lenni, vagy fiókhitközséggé alakult át
székhelye	jellege (congressususi, status quo, orthodox)	

190 év _____ hó _____ nap.

A kimutatás nemleges jelentés gyanánt üresen akkor is beküldendő, — ha az anyahitközségek sorában a múlt évben semmi változás nem történt.

Az esetleges változások feltüntetésénél nagyon kell ügyelni, hogy fiókhitközségek anyahitközségek gyanánt ne mutattassanak ki. E megkülönböztetés szigorú keresztülvitele azért bír különös fontossággal, mert a m. kir. központi statisztikai hivatalnak az országgyűlés által elfogadott munkaterve alapján, csakis az anyahitközségek vannak adatszolgáltatásra kötelezve.

A hitéleti kérdő-ívek kitöltésére maguk a lelkészi hivatalok az illetékesek, mert a hitéleti buzgóság külső nyilvánulásait nekik van módjuk egyedül megfigyelni.

Mint hogy azonban néhány egyházi főhatóság súlyt helyez arra, hogy a lelkészek által beszolgáltatandó adatokat előbb

maga is felülvizsgálhassa, a hitéleti adatgyűjtés foganatosítása kétféle módszer szerint is történik.

Az egyik abban az esetben történik, ha az egyházi főhatóság maga felül akarja vizsgálni a lelkészei által szolgáltatandó adatokat. Ebben az esetben bejelenti, hány hitéleti kérdő-ívre van szüksége; ezeket, valamint a kérdő-ívek a püspöki hivatalból a lelkészekhez, s viszont a lelkészekről a püspöki hivatalhoz való küldésére szolgáló portómentes borítékokat a statisztikai hivatal rendelkezésére bocsátja. Az egyházi főhatóság azután maga gondoskodik a kérdő-ívek begyűjtéséről, s a kitűzött határidőre a statisztikai hivatalhoz való beterjesztéséről. Onként érthető, hogy a lelkészek adatszolgáltatására ebben az esetben is éppen ugy kiterjed a statisztikai törvény hatása, mintha adataikat közvetlenül a statisztikai hivatalhoz terjesztenék be.

A másik s a gyakorlatban inkább alkalmazott mód az, ha az egyházi főhatóság nem kívánja lelkészeinek adatszolgáltatását a maga részéről is betekinteni; ebben az esetben a lelkészek a statisztikai hivataltól közvetlenül kapják kitérés végett a kérdő-ívet, s megfelelően kitöltve ugyancsak közvetlenül juttatják oda vissza.

Ebben az esetben azonban az egyházi főhatóságra hárul az a feladat, hogy az egyházmegyéjébe vagy egyházkerületébe eső lelkészségekben az év folyamán előállt változásokat, új lelkészségek keletkezését vagy a régiéik megszűntét a statisztikai hivatallal közöljék.

A statisztikai hivatal minden év elején megkérdezi az egyházi főhatóságoktól, hogy az adatgyűjtésnek melyik módját kívánják választani; feleletet e kérdésre csak akkor kér, ha az egyházi főhatóság az előbb említett módot választja, tudniillik ha maga is be akarja tekinteni lelkészeinek adatszolgáltatását.

A hitéleti kérdő-ívek, lényegileg azonosak, s csak annyiban van eltérés közöttük, a mennyiben azt az egyes hitfelekezetek különböző szertartásai indokolják, (pl. a görög keletieknél a keresztségnek és bérnálásnak egyszerre való föladása stb.) s a mennyiben a vegyes házasságokra és az áttérésekre vonatkozó kérdéseket másféleképen kellett szövegeznii az egyes hitfelekezeteknél.

Elégnek találjuk tehát e helyütt csak a római katólikus lelkészségekhez szólót bemutatni, a melylyel nagyrészt megegyezik a gör. kath. és gör. kel. lelkészeké, továbbá az ágostai egyházakét, a melylyel megegyezik az ev. ref. és unitárius lelkészségeké, s végül az izraelita hitközségek kérdő-íveit.

A hitéleti kérdő-ívek szövege a következő:

1. Kérdőív

a római katolikus plébániák számára az 190. évről.

I. Általános kérdések.

1. A vármegye megnevezése, melynek területén a plébánia fekszik: _____
2. Az egyházmegye megnevezése: _____
3. A plébánia székhelye: _____
4. A leányegyházak megnevezése (Leányegyházakul tanyák és szörványhelyek nem tekinthetők, ha a hívők száma az ötvenet nem haladja meg. A mely leányegyház más vármegye területén fekszik, a leányegyház neve után zárójelben a vármegye neve is kitüntetendő. A mely leányegyháznak temploma vagy kápolnája van, az a név *aláhuzással* jelölendő meg.): _____
5. Van-e a plébániának kegyura és ki az? _____
6. A szentbeszédek, vecsernyék és egyéb egyházi lénykedések mely nyelven végeztek? _____ Ha több nyelven, milyen időközökben váltakozik az egyes nyelvek használata? _____

II. Egyes szentségek kiszolgáltatása.

1. A keresztség szentsége kiszolgáltatott:
 - a) Hány újszülött fiúnak? _____ hány újszülött leánynak? _____
 - b) Hány felnőtt férfinak? _____ hány felnőtt nőnek? _____
2. A bértámás szentsége kiszolgáltatott:

Hány fiúnak (férfinak)? _____ hány leánynak (nőnek)? _____
3. A házasság szentségét töltették:
 - a) róm. kath. vőlegény róm. kath. menyasszonnyal hány esetben? _____
 - b) róm. kath. vőlegény gör. v. örm. kath. menyasszonnyal hány esetben? _____
 - c) gör. kath. vőlegény más vallású menyasszonnyal hány esetben? _____
 - d) gör. v. örm. kath. vőlegény róm. kath. menyasszonnyal hány esetben? _____
 - e) más vallású vőlegény róm. kath. menyasszonnyal hány esetben? _____

III. Egyházi temetésben részesült:

Hány férfi? _____ Hány nő? _____

IV. A hívek számának szaporodása áttérések folytán.

A római katolikus vallásra áttért:

1. a görög. kath. vallásról	férfi.	_____	nő	_____
2. a görög. keleti "	"	_____	"	_____
3. az ág. hitv. evang. "	"	_____	"	_____
4. az evang. reform. "	"	_____	"	_____
5. az unitárius "	"	_____	"	_____
6. az izraelita "	"	_____	"	_____
7. más vallásról	"	_____	"	_____
8. a felekezeten kívül állók közül	"	_____	"	_____

Összesen áttért a római kath. vallásra _____ férfi, _____ nő

Ezek között mennyi volt a *visszatérés* esete? (Mikor az áttérő eredetileg a római kath. egyház keblébe tartozott, onnan más felekezetbe lépett át, s ismét visszatért a római kath. egyházba.) Hány férfi és hány nő, és pedig melyik felekezetből tért vissza? _____

Kelt _____, 190 ____ évi _____ hó _____ nap.

_____ plébános.

2. Kérdőív

az ágostai hitv. evangélikus lelkészségek számára az 190 ____ évről.

I. Általános kérdések.

1. A vármegye megnevezése, melynek területén a lelkészség fekszik: _____
2. Az egyházkerület megnevezése: _____
3. A lelkészség székhelye: _____
4. A leányegyházak megnevezése (Leányegyházakul tanyák és szóróvány-helyek nem tekinthetők, ha a hívek száma az ötvenet nem haladja meg. A mely leányegyház más vármegye területén fekszik, a leányegyház neve után zárójelben a vármegye neve is kitüntetendő. A mely leányegyháznak temploma vagy állandó imaháza van, az a név *aláhuzásával* jelölendő meg.): _____
5. Van-e a lelkészségnek kegyura és ki az? _____
6. Az istentisztelet és egyéb egyházi ténykedések mily nyelven végeztek? _____
Ha több nyelven, milyen időközökben váltakozik az egyes nyelvek használata? _____

II. Jelentékenyebb egyházi ténykedések.

1. A keresztség kiszolgáltattott:
 - a) Hány újszülött fiúnak? _____ hány újszülött leánynak?
 - b) Hány felnőtt férfinak? _____ hány felnőtt nőnek?

2. A konfirmáció kiszolgáltattott:

Hány fiúnak (főfinak) _____ hány leánynak (nőnek)? _____

3. Egyházi házasságot kötött:

- a) ágostai hitv. evang. völegény ágostai hitv. evang. menyasszonyal hány esetben? _____
- b) ágostai hitvallású evangélikus völegény más vallású menyasszonyal hány esetben? _____
- c) más vallású völegény ágostai hitvallású evangélikus menyasszonyal hány esetben? _____

III. Egyházi temetésben részesült:

Hány férfi? _____ hány nő? _____

IV. A hitek számának szaporodása áttérések folytán.

Az ágostai hitv. evangélikus vallásra áttért:

1. a róm. kath. vallásról . . .	_____	férfi,	_____	nő
2. a görög. " . . .	_____	"	_____	"
3. a görög keleti " . . .	_____	"	_____	"
4. az ev. református " . . .	_____	"	_____	"
5. az unitárius " . . .	_____	"	_____	"
6. az izraelita " . . .	_____	"	_____	"
7. más vallásról . . .	_____	"	_____	"
8. a felekezeten kívül állók közül	_____	"	_____	"

Összesen áttért az ág. hitv. ev. vallásra _____ — férfi, _____ — nő

Ezek között mennyi volt a *visszatérés* esete? (Mikor az áttérő eredetileg az ágostai hitv. evang. egyházhoz tartozott, onnan más felekezetbe lépett át, s ismét visszatért az ágostai hitv. evang. egyházba).

Hány férfi és hány nő, és pedig melyik felekezettől tért vissza? _____

Kell _____, 190. évi _____ hó _____ nap.

lelkész

3. Kérdőív

az izraelita anyahitközségek számára az 190—évről.

1. Általános kérdések.

1. A vármegye neve: _____
2. Az anyahitközség székhelye: _____
3. Az anyahitközség jellege (congressusi, status quo, orthodox)? _____
4. Az anyahitközség rabbinátusi körébe tartozó fiókhitközségek megnevezése. (Fiókhitközségnek csak azon hitközség tekinthető,

melynek külön állandó imaháza vagy temploma van. Ha a fiókhitközség más vármegye területén van, a fiókhitközség neve után zárójelben a vármegye neve is kitüntetendő):

II. Jelentékenyebb egyházi ténykedések.

1. A hitközségben felekezeti anyakönyvet vezetnek-e, s ha igen, — a fiókhitközségbelieket is beszámítva, — összesen hány újszülöttet vezettek be az 1900. év folyamán az anyakönyvbe? És pedig hány fiút? — hány leányt?
2. A körümetelés végrehajtott (a fiókhitközségbelieket is beszámítva): Hány újszülött fiun? — hány felnőtt férfin?
3. Rituális házasság hány esetben kötött (a fiókhitközségbelieket is beleszámítva)? —
4. Rituális temetésben részesült (a fiókhitközségbelieket is beszámítva): Hány férfi? — hány nő? —
5. Van-e az anyahitközségnek a törvényhatóság közigazgatási bizottsága által megerősített rabbija, rabbihelyettese, vallásanitója, és pedig hány rabbi? — hány rabbihelyettes? — hány vallásanitó? —
Ezenkívül van-e az anyahitközséghez tartozó fiókhitközségekben rabbihelyettes vagy vallásanitó, és pedig: hány rabbihelyettes? — hány vallásanitó?
6. Az istentiszteletnél szokásban van-e a hitszónoklatok tartása, s ha igen, kizárólag vagy túlnyomóan milyen nyelven? — Tartatik-e időnkint más nyelven is hitszónoklat és pedig mely időközökben és mely más nyelven? —

III. A hívek számának szaporodása áttérések folytán.

Az izraelita vallásra az 1900. év folyamán áttért:

a) a római kath. vallásról	_____	férfi,	_____	nő	_____
b) a görög	_____	"	_____	"	_____
c) a görög keleti	_____	"	_____	"	_____
d) az ág. hitv. evang.	_____	"	_____	"	_____
e) az evang. református	_____	"	_____	"	_____
f) az unitárius	_____	"	_____	"	_____
g) más vallásról	_____	"	_____	"	_____
h) a felekezeten kívül állók közül	_____	"	_____	"	_____

összesen áttért az izraelita vallásra _____ férfi, _____ nő

Ezek között mennyi volt a *visszatérés* esete? (Mikor az áttérő eredetileg izraelita volt, aztán más felekezetbe lépett, vagy felekezeten kívülé lett s később ismét visszatért az izraelita vallásra.)

Hány férfi és hány nő, és pedig melyik felekezetből lért vissza?

Kelt _____, 190 _____ évi _____ hó _____ napján.

Az anyahitközségi elnök
vagy
a rabbi névaláírása:

Az adatok legnagyobb részt az anyakönyvekből jegyzendők be; itt különösen azt hangsúlyozzuk, hogy az egyházi ténykedések nyelvére vonatkozó kérdés feltevésével a m. kir. központi statisztikai hivatal a hívőkkel való érintkezésnek s jelesül a hitszónoklatoknak és isteni tisztelet alatt a nép énekének, valamint a protestáns felekezeteknél az istentiszteletnek nyelvét óhajtja megtudni s ennél fogva e kérdésre a ritus nyelvét jelentő latin, ó-szláv, görög vagy zsidó nyelvnek megnevezése helytelen és kerülendő. A zsidó (héber) nyelvet csak akkor lehet fölemlíteni, ha az hitszónoklatokban és temetési beszédekben is tényleg használtatik. A mely egyházban több nyelv használatos, ott a 6. kérdésre adott válasz gyanánt — e nyelveket a velük való élés gyakoriságának sorrendjében kell megnevezni; az oly esetekben tehát, a midőn a német vagy tót nyelv gyakrabban használtatik, mint a magyar, nem szabad a nyelv megjelölésére magyar-német, magyar-tót s több efféle kifejezést használni, hanem ily esetben, a valósághoz híven, a német-magyar, tót-magyar stb. megjelöléssel kell élni; azon időközöket pedig, a melyekben az egyes nyelvek használatnak, szabatosan és oly tüzetességgel kell bejegyezni, hogy a válaszból a statisztikai hivatal mindenkor pontosan megállapíthassa, hogy a mellékesen használt nyelven vagy nyelveken évenként mikor, illetve hány ízben tartatik hitszónoklat, vagy istentisztelet, mikor és hány ízben énekel a nép ezeken a nyelveken. — Önként értetik, hogy ha a nyelvhasználat az anyaegyházban és a leányegyházakban, vagy azok némelyikében eltérő, a válaszokban ezen különbségeket is pontosan fel kell tüntetni.

Az előző évi adatgyűjtéseknek nagy hiányossága volt, hogy az egyházi temetésben részesült hívek számának feltüntetését igen sok lelkészség elmulasztotta. A statisztikai hivatal erre is nagy súlyt helyez, miért is különösen ügyelni kell a kérdő-ív III. rovatának pontos kitöltésére.

Arra a kérdésre, hogy ki a plébánia kegyura, válasz gyanánt csak azon egyén vagy jogi személy nevezendő meg, a kit a plébánia hivatal betöltésénél kijelölési jog illet meg. Nem számíthatók tehát ide azok, a kik a plébánia hivatal betöltésénél kegyuri jogot nem gyakorolhatnak, habár az egyház terheinek viseléséhez járulnak is. Ha valamely egyházra vonatkozó kegyuri jog fennállása jogvita tárgyát képezi, az említett kérdésre válasz gyanánt az irandó be: „vítás”.

Tekintettel arra a körülményre, hogy a lelkészség székhelyét képező községnek nem hivatalos néven való megnevezése a lelkészi hivatal azonosságának megállapítását nagyon megnehezíti, egyes esetekben pedig lehetetlenné teszi, ügyelnie kell a lelkészeknek, hogy a székhelyüket alkotó közsé-

get hivatalos magyar néven nevezzék meg, a nő azonban természetesen nem zárja ki azt, hogy e mellett a szokásos egyéb elnevezés is felvételük a kérdő-ívbe.

A görög katolikus és görög keleti lelkészeknek arra is kell ügyelniök, hogy a kérdő-ív összes rovatainak kitöltésénél a Gergely-féle naptári év veendő alapul, minthogy az adatokat esakís így lehet a többi egyházak adataival összehasonlítani.

Jegyzet. Az egyházkormányzati és hitéleti statisztika főbb eredményei a következők:

A magyar korona országában 22 római katolikus egyházmegyében 27 káptalan és 273 valóságos kanonokság van. Az anyaegyházak száma 3791, a leányegyházaké 11.059. Férfi szerzetes 2028, női szerzetes 4577 van; a plébánosok száma 3273, a káplánoké 1762, papnövendékeké 1372. A görög katolikus egyház 7 egyházmegyéjében ugyanannyi káptalan és 44 valóságos kanonokság van. 2129 anyaegyházban és 3003 leányegyházban 1406 plébános és 705 káplán látja el a hívek lelki gondozását, a férfi szerzetesek száma 36, a növendék-papoké 267. A görög-keleti egyház tíz püspökségéhez 2456 anyaegyház és 493 leányegyház tartozik: a plébánosok száma 2235, a káplánoké 335; férfi szerzetes 126, növendék-pap 326 van a görög-keleti egyházban.

Az ágostai hitvallású evangélikus egyház öt kerületben és 49 egyházmegyében 897 anyaegyházat és 869 leányegyházat számlál; lelkészeinek száma 306, segéd-lelkészeiké 209, a növendék-papoké 219. Az evangélikus református egyház ugyancsak öt egyházkerületre oszlik: öt egyházmegyéjében 2008 anyaegyház van, és 518 leányegyház. Az egyházi személyzet 1973 lelkészből, 191 segéd-lelkészből és 233 növendék-papból áll.

Az izraelita hitközségek congresszusi, statusquo vagy orthodox jellegűek. Van összesen 582 anya-hitközség és 1849 fiók-hitközség. 392 rabbi és 1432 rabbihelyettes és vallás tanító működik az izraelita hitközségekben.

A hitélet külső nyilvánulásai közül jelentős a keresztség felvétele, a mely a szülők vallásos érzületének a bizonyítéka. 1899-ben az illető hitfelekezethez tartozó újszülöttek közül a római katolikus egyházakban 99 %-ot, a görög katolikusoknál 97,7, a görög keletiekéknél 97,4, az ágostai evangélikusoknál 94,3, az evangélikus reformátusoknál 94,4, az unitáriusoknál 88,3 százalékot kereszteltek meg. E magas arányok arra vallanak, hogy a vallásosság nincs esőkkönőben, s a szülők rendszerint megkereszteltetik gyermekeiket: természetesen le kell számítani azokat az újszülötteket, a kik még keresztelés előtt meghalnak. A protestáns hitfelekezetről lévén leginkább szokásban a kései keresztelés, itt hal meg legtöbb gyermek még a keresztelés előtt, s azért itt legalacsonyabbak az említett arányok.

Az egyházi esküvő az ugyanazon felekezetűek között a polgári házasságkötéseknek mintegy 93-94 százalékában történik meg. Kivételt képeznek az izraeliták, a kiknél ez az arány csak 64 %-nyi, hihetőleg azért, mert az izraelitáknál sok helyütt nem vezetnek anyakönyvet, s így az egyháziilag tényleg megáldott házasságok egy része kimaradhatott összeállításunkból. A különböző felekezetűek között kötött házasságoknak mintegy fele részesült egyházi áldásban.

Egyik hitfelekezetről a másikra, a magyar anyaországban az 1899. év folyamán 5802 áttérés fordult elő. Az áttérések révén, mint az előző években is, a római katolikusok nyertek hívőik számában, mert a más

hitre tért katolikusok számát az egyéb felekezetekből katolikus vallásra térteké 1701 fővel felülmúlja. Az unitáriusoknak szintén nyereségük volt, bár jelentéktelenebb, 124 főnyi. Legtöbbet veszített, mint a korábbi években is, az evang. református hitfelekezet, 814-et, azután az ágostai hitvallás 313-at, az izraeliták 308-at, a görög katolikusok 252-ét, s végül a görög keletiek 125-ét. Horvát-Szlavonországokban csak 311 áttérés történt, s ebből egyedül a görög keletieknek volt számbeli nyereségük, hívőiknek 102-vel való szaporodása révén.

XXVII.

A felekezeten kívüliek statisztikája.

Az emlékezetes egyházpolitikai törvényhozásnak egyik sorban legutolsó (és legtöbb támadásnak kitétt) alkotása volt az 1895. évi XLIII. törvényezikk, a mely a vallás szabad gyakorlatáról szólván, megengedte a hitfelekezeten kívül való állapotot is. Az új törvény 1896. évi január hó elsejével lépett életbe; ugyanattól az időtől kezdődőleg — bár 1897-ben kelt intézkedésével — indította meg a statisztikai hivatal a felekezeten kívül állók statisztikáját, azzal a czélzattal, hogy a felekezeti kötelekből kilépett egyénekről vezetett közhiteles-ségű jegyzékek adatai nyomán lehessen megfigyelni, mily arányokat ölt és milyen irányokat vesz a törvény nyújtotta szabadsággal való élés, nem válik-e kárára a hitfelekezeteknek, s a vallásos és erkölcsi életnek a felekezeten kívüli állás?

Az 1895. évi XLIII. törvényezikk azt rendeli, hogy a felekezeti kötelekből kilépni akarók ebbeli szándékukat járásokban a főszoigabirónál, városokban a polgármesternél jelentsék be, a ki nyilvántartást vezet a kilépőkről, valamint följegyzi azokat is, a kik a felekezeti kötelekből egyszer már kilépván, később újra valamely hitfelekezet kebelébe térnek vissza. A statisztikai hivatal is a főszoigabirákhoz és polgármesterekhez fordult adatgyűjtésével, s az ő hiteles nyilvántartásukból jegyezteti ki évenként a felekezeti kötelekből kilépőket, s az oda visszatérőket, minden évről a következő év első hónapjaiban.

A felekezeten kívül állókról szerkesztett statisztikai kimutatás a következő:

_____ vármegye. } járás.
} város

Statisztikai kimutatás

a felekezeiken kívül állókról.

I. Azon egyének száma és részletezése, a kik az 190. évi folyamán a beérte évi törvényesen elismert felekezetek valamelyikéből kiléptek, a nélkül, hogy egyelőre valamilyen más felekezetbe beléptek volna.

a) A kiléptettek részletezése vallásfelekezetek és életkor szerint:

A kiléptett fél életkora a kilépés bejelentésének időpontjában (betöltött évek)	A kiléptettek részletezése azon vallásfelekezetek szerint, a melyekhez a kilépés elől tartoztak															
	Róm. kath.		Görög kath.		Görög keleti		Ágostai lútv. evang.		Evang. református		Unitárius		Izraelita		Összesen	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
20 éven alul																
20—24 éves																
25—29 "																
30—39 "																
40—49 "																
50—59 "																
60 éves és azon felett																
Összesen																

b) Tömeges kilépés esetén a járás mely községeiből történt kilépés és mily számban?

c) A kiléptettek milyen nemzetiséghez tartoznak? Ha több nemzetiséghez, körülbelül milyen arányban?

d) Mi volt a kilépés köztudomású vagy könnyen kideríthető oka? (Pl. viszálykodás a felekezeti lelkészszel, az egyházi adó terhessége, áttérés a nazarénus, baptista vagy egyéb szektákba stb.)

II. Azon egyének száma és részletezése, akik a bevett vagy törvényesen elismert felekezeteken kívül állók közül az 1900. évi folyamán ismét valamely bevett vagy törvényesen elismert felekezetbe való belépésüket jelentették be.

A belépő egyének részletezése azon vallásfelekezetek szerint, amelyekbe léptek	Az 1900. évi folyamán belépő egyének részletezése azon vallásfelekezetek szerint, amelyekhez az illetők még kilépésük előtt tartoztak															
	Róm. kath.		Görög kath.		Görög keleti		Agostai hitv. evang.		Evang. református		Unitárius		Izraelita		Összesen	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Róm. katolikus																
Görög katolikus																
Görög keleti																
Agost. hitv. evang.																
Evang. református																
Unitárius																
Izraelita																
Összesen																

Kelt

1900. év

hó

Aláírás:

A kimutatás kitöltésénél a következőket kell figyelembe venni:

A kimutatás csak azokról a felekezeten kívül állókról szerkesztendő, akik az adatgyűjtés tárgyát képező legutolsó évi folyamán jelentették be a felekezeti kötelekből való kilépésüket, s megfelelőleg a kimutatás második része csak azokról, akik a felekezeten kívül állók közül az utolsó évi folyamán tértek vissza valamely hitfelekezet kötelekébe.

A b), c) és d)-vel jelzett kérdésekre csak akkor kell felelni, ha a járás vagy város területén az év folyamán nagyobb számmal történtek felekezetből való kilépések; a válasz tehát teljesen elhagyható, ha a felekezeti kötelekből az év folyamán csak szörványosan, kevesen léptek ki, például nem többen öt-tíznel.

Az a kérdés, amely tudakolja, hogy mely községekből történtek tömegesebb kilépések, önként érthetőleg csak a járási hatóságok számára vétetett fel, a melyek e kérdésre a vezetett nyilvántartások alapján egészen pontos választ adhatnak; városi hatóságok e rovatot egyszerűen üresen hagyják.

A kilépettek nemzetiségi viszonyai felől a vezetett nyilvántartások nem nyújtanak ugyan felvilágosítást, mindamellett — mint ezt a korábbi évek adatgyűjtéseinek tapasztalatai is bizonyították — kétségtelen, hogy tömeges kilépéseknél a nyilvántartó főszolgabíró vagy polgármester legalább hozzávetőleg megtudja állapítani, hogy a kilépettek mely nemzetiségekhez tartoznak és milyen arányban. Ha pontos számszerű adat nem áll rendelkezésre, a megközelítő becslés is kielégítő.

A kilépés okát tudakoló kérdésre a válasz annál könnyebb szerrel megadható, mert a feleletre csak a nagyobb számú kilépés esetén van szükség, ily esetben pedig a kilépés nagyobb feltűnést szokott kelteni, s okai és körülményei szélesebb körben képezvén megbeszélés tárgyát, legkevésbé maradhatnak titokban a nyilvántartó közigazgatási hatóság előtt. Ha a járás vagy város területén több ok is közreműködött a kilépők számának emelésére, legalább hozzávetőlegesen az is kitüntető, hogy hány egyént (a járásoknál azt is, hogy mely községekben) térített el felekezetéből pl. a nazarénus szekta, az egyházi adó terhesége, a lelkészszel való viszálykodás stb.

A kimutatás nemleges jelentés gyanánt, üresen — akkor is beküldendő, ha a járás vagy város területén az év folyamán felekezetből való kilépés, vagy felekezetbe való visszatérés egyáltalában nem is fordult elő.

Jegyzet. A felekezeten kívüliek statisztikája azt a tanulságot eredményezi, hogy a felekezeti kötelekből való kilépés évről-évre kisebb arányú (jóllehet kezdetben sem volt nagy), s a kilépések oka nem vallási vagy erkölcsi züllés, hanem legnagyobb részben egy már korábban létező állapotnak törvényesítése, tudniillik a nazarénusoknak és baptistáknak formaszerű elszakadása hitfelekezetüktől, a melyhez lélekben már régóta nem tartoztak.

1899-ben 1361-en léptek ki felekezetükből (a legtömegesebb kilépés, 1897-ben, ötezerhez közel járt), és a felekezeten kívül állókból visszatértek a felekezeti kötelekbe 210-en: a visszatérés mozgalma mindinkább erősödik.

A kilépettek sorában 641 nő volt és 720 férfi: kezdetben a nők léptek ki nagyobb számmal felekezetükből.

Az elhagyott hitfelekezet szerint vizsgálva a kilépőket, a reformátusokat találjuk legnagyobb számban, s azután a görög-keleket: 452 református és 446 görög-keleti hagyta el felekezetét, továbbá 214 római katolikus, 202 ágostai evangélikus, 29 görög-katolikus, 16 izraelita és 2 unitárius.

A nemzetiségek közül a magyar faj részesedik legjobban a felekezeten kívüliek mozgalmában, 617 kilépővel (45,3%), azután jó 249 oláh (18,3%), 205 szerb (15,06%), 46 német (3,38%).

A kilépés okáról szóló adatok ismét arról tanuskodnak, hogy a felekezet elhagyása legtöbbször a nazarénus vagy baptista szekta hódítását képezi: 922 esetben ez képezte a kilépés okát, 240 esetben az egyházi adók terhesége, 41 esetben pedig a felekezeti lelkészszel való viszálykodás. Jellemző, hogy a városi törvényhatóságokra körülbelül 10 százaléka esik csak a felekezeti kötelekből kilépőknek, a többi mind a vármegyékre. A kilépés mozgalma legerősebb ott, a hol a nazarénus szekta leginkább el van terjedve, tudniillik a nagy magyar alföld déli vármegyéiben.

XXVIII.

A házassági perek statisztikája.

Az egyházpolitikai törvényhozás nagy jelentőségű alkotása az 1894. évi XXXI. törvényezikk. az új magyar házassági jog. A statisztikai hivatal az egyházpolitikai törvények hatását számszerű adatokban is vizsgálni kívánta, nemcsak azért, sőt legkevésbé azért, hogy e törvények pártolónak vagy ellenzőinek nyújtson érvül megfelelő anyagot, hanem főleg azért, mert ily korszakos alkotásoknak a társadalmi s a közérkölesi élet terén maradandó és érezhető hatásuk van s ezért az egyházi és hitéleti statisztika, továbbá a felekezeten kívüliek statisztikája mellett a házassági perek statisztikáját is felvette adatgyűjtési körébe.

Az adatszolgáltatásra az igazságügyi miniszter urnak 1897. évi 458. sz. rendelete kötelezi a házassági perekben eljáró királyi törvényszékeket (tehát a budapesti büntető és a kereskedelmi és váltótörvényszék kivételével az összes hazai törvényszékeket).

Az adatgyűjtésre kétféle minta szolgál: a házassági perek adatait számszerűleg feltüntető ügyforgalmi kimutatás és minden jogerős ítélettel befejezett házassági perről egy-egy statisztikai lap, első kísérletül arra, hogy a polgári eljárásnál is statisztikai lapok alkalmaztassanak.

A statisztikai anyagot minden évről, a következő év február havának végéig kell betérjeszteni a statisztikai hivatalhoz, a mely a szükséges nyomtatványokkal is ellátja a törvényszékeket és pedig ügyforgalmi kimutatással január elején, statisztikai lapokkal pedig — az előző évről beküldött anyag arányában — február végén.

Az adatgyűjtésnél használt minták a következők:

Kimutatás

„ _____ törvényszékénél
az 190 ____ évi január hó 1-jétől december hó 31-éig folyamatosan volt

házassági perekről és a hozott jogerős határozatokról.

A) Rendes eljárás alá tartozó perek.

Ügyforgalom	Semmisségi	Megtámadási	Bontási illetégek ügytetel és osztály fől való elvételére nyújtva	Házassági perek összesen
1. Azon házassági perek száma, melyek az 190 ____ év december hó 31-én tárgyalás alatt maradtak, vagyis jogerősen be nem fejeztettek				
2. Azon házassági perek száma, melyek az 190 ____ év folyamán beadott keresetek alapján indítottak				
3. Házassági perek 190 ____ évben összesen (1. és 2. együtt)				
4. Az 190 ____ év folyamán jogerősen elintéztettek:				
I. jogerős végzéssel				
II. jogerős ítélettel:				
a) a házasság érvénytelené nyilvánításával				
b) a házasság felbontásával				
c) ágytól és asztaltól történt elválástással (1894: XXXI. t. cz. 104. és 105. §.)				
d) a kereset elutasításával (a házasság érvényben tartásával)				
II. a) b) c) d) összesen				
4. I. és II. együtt				
5. Az 190 ____ év december hó 31-én tárgyalás alatt maradt, vagyis jogerősen be nem fejeztetett (3. —) 4.				

Kelt _____, 190 ____ év _____ hó _____ nap.

E) Kivételes eljárás szerint, vagyis az 1894:XXXI. t.-cz. 107., 115., 141. és 142. §§-ai alapján indított bontási perek.

Egyforgalmom	A házasságjogi törvény 107. 115. 141. 142. §§-ai alapján indított bontási perek		A kivételes eljárás alá eső bontási perek összesen
1. Azon házassági perek száma, melyek az 190 év december hó 31-én tárgyalás alatt maradtak, vagyis jogerősen be nem fejeztettek			
2. Az 190 év folyamán beadott keresetek száma			
3. Keresetek az 190 év összesen (I. és 2. együtt)			
4. Ebből az 190 év folyamán jogerősen elintéztettek I. jogerős végzéssel II. jogerős ítélettel: a) a házasság felbontásával b) a kereset elutasításával			
Jogerősen elintéztetett összesen [4. I. és II. a), b)]			
5. Az 190 évi december hó 31-én tárgyalás alatt maradt, vagyis be nem fejeztetett (3. (-) 4.)			

Kelt _____, 190 év _____ hó _____ nap.

Statisztikai lap

jogerős ítélettel befejezett házassági pererről.

1. Mikor adatott be a pert megindító kereset? 190 év _____ hó _____ n. Milyen szám alatt van beiktatva?
 2. Ki adta be a keresetet: kir. ügyész, árva-ügyész, férj, feleség vagy ki más jogilag érdekelt fél?
 3. A per miülsége, a kereset tárgya szerint: semmiségi, megtámadási per, vagy bontási, illetőleg ágytól és asztaltól való elválásra irányuló per?
 4. Semmiségi vagy megtámadási per esetén, ha nem a kir. ügyész adta be a keresetet, a per folyamán beavatkozott-e a perbe s a felperes vagy az alperes javára érvényesítette-e beavatkozását?
 5. A házasság, melyre a per vonatkozik, hol és mikor (év, hó és nap) kötöttet? _____
Ha a házasság Magyarországon, 1895. évi október hó 1-je után kötöttet, melyik kerület anyakönyvébe és mily szám alatt van bevezelve? _____
 6. A férj: a) születési éve: _____ b) vallása: _____
c) anyanyelve: _____ d) foglalkozása: _____
 7. A feleség: a) születési éve: _____ b) vallása: _____
c) anyanyelve: _____
 8. A házasságból születtek-e gyermekek? Hány fiú? _____
Hány leány? _____ A per adatai szerint hány kiskorú gyermek van életben? Hány fiú? _____ Hány leány? _____
 9. A házasfelek állandó és utolsó együttlakásának helye? (község, törvényhatóság, külföldi együttlakás esetén ország) _____
Ha a házasfelek nem laktak együtt:
a) férj lakóhelye? _____; a feleség lakóhelye? _____
 10. A per folyamán elrendeltetett-e és mikor (év, hó és nap) az 1894:XXXI. t.-cz. 99. §-a értelmében az ágytól és asztaltól való különélés? _____
A különélés mennyi időtartamra állapítottat meg?
 11. A per érdemében az első foku ítélet mikor hozatott? 190 év _____ hó _____ nap.
 12. A másodfoku ítélet kelte: 190 év _____ hó _____ nap.
 13. A harmadfoku ítélet kelte: 190 év _____ hó _____ nap.
 14. Az első foku ítélet tartalma a házassági kötelék lennállása szempontjából: a) érvénytelené nyilvánítás? b) felbontás? c) ágytól és asztaltól való elválasztás (1894:XXXI. t.-cz. 104. és 105. §.)? d) a kereset elutasítása? _____
- Az ítélet ezen része az 1894:XXXI. t.-cz. melyik §-án vagy §-án alap-
*) Tüzetos megnevezéssel, tehát oly általános kifejezések, mint: iparos, gyáros, kereskedő, hivatalnok s más eféle kerüendő.

szik s melyik felet (vagy mindkét felet) mondja ki vétkesnek, mindegyik félnél a megfelelő §-okra való hivatkozással?

15. A *másodfoku* ítélet tartalma a házassági kötelék fennállása szempontjából: *a)* érvénytelenő nyilvánítás? *b)* felbontás? *c)* ágytól és asztaltól való elválásztás (1894: XXXI. t.-cz. 104. és 105. §.)? *d)* a kereset elutasítása?

Az ítélet ezen része az 1894: XXXI. t.-cz. melyik §-án vagy §-ain alapszik s melyik felet (vagy mindkét felet) mondja ki vétkesnek, mindegyik félnél a megfelelő §-okra való hivatkozással?

16. A *harmadfoku* ítélet tartalma a házassági kötelék fennállása szempontjából: *a)* érvénytelenő nyilvánítás? *b)* felbontás? *c)* ágytól és asztaltól való elválásztás (1894: XXXI. t.-cz. 104. és 105. §.)? *d)* a kereset elutasítása?

Az ítélet ezen része az 1894: XXXI. t.-cz. melyik §-án vagy §-ain alapszik s melyik felet (vagy mindkét felet) mondja ki vétkesnek, mindegyik félnél a megfelelő §-okra való hivatkozással?

17. A *jogerős* ítélet tartalma a házasságból származott kiskoru gyermekek elhelyezése és tartása szempontjából: érdemlegesen rendelkezik, vagy csak az ügyiratoknak a gyámhatósághoz való áttételét rendel-e el?

Ha a jogerős ítélet a kiskoru gyermekek elhelyezése és tartása iránt érdemlegesen rendelkezik, mily értelemben?

18. A jogerős ítélet tartalma a nő tartása szempontjából?

—190 év — hó — n.

Az ügylapot kiállító bíró aláírása:

Az ügyforgalmi kimutatás két példányban küldetik meg a törvényszékeknek; az egyik példány házi használatra visszatartandó.

Az ügyforgalmi kimutatás kitöltésére nézve irányadó a 438/1897. sz. igazságügyminiszteri rendeletben foglalt azon utasítás, mely szerint elintézett perek alatt mindenütt jogerősen befejezett pereket kell érteni, a csupán elsőfokulag elintézett, de felebbvitelt ügyeket, tehát úgy az elintézett ügyek számának, valamint a hátralékoknak feltüntetésénél mint tárgyalás alatt állókat kell tekinteni.

Az oly házassági perek pedig, a melyek annak következtében szünek meg, hogy a kereset a félnek pótlás végett visszaadatik s a fél azt többé nem adja be, vagy a fél a pert visszavonja, vagy az eljárás során leteszi, stb. a végzés által befejezett perek rovatába vezetendők be.

Az ügyforgalmi kimutatás kitöltésénél arra is kell ügyelni, hogy a kimutatás I. rovatának az egyik példányban házi használatra visszamaradt megelőző évi ügyforgalmi kimutatás utolsó rovatával teljesen egyeznie kell. Ha e két rovat közt

eltérés mutatkoznék, a különbség okát mindig meg kell említeni. Ily eltérésre szolgálhat okul például, ha valamely házassági perben a jogerős felső bírósági ítélet még az előző évben kelt ugyan, de az ügyforgalmi kimutatás beterjesztésekor még nem érkezvén le a törvényszékhöz, azon perek közé soroztatott, a melyek december hó 31-én tárgyalás alatt maradtak, az újabb évre vonatkozó ügyforgalmi kimutatás I. pontjában azonban — megelőzőleg kelt jogerős ítélettel befejezve lévén — már a tárgyalásra váró perek között nem szerepel. Önként értendő, hogy az ily perekről is kell statisztikai lapot kiállítani és beküldeni, miután róluk a megelőző évi ügyforgalmi kimutatás kapcsán statisztikai lap nem érkezett be.

A kivételes eljárás szerinti házassági perek részben a házasságjogi törvény 107. §-a alapján indíthatnak, amely megengedi, hogy a házasságok kérelmére felbontó ítélettel lehessen változtatni azt az elválasztó ítéletet, amelynek jogerőre emelkedése után már két évig tartott az ügyről és asztaltól való különélés. A 115. szakasz magyar bíróság által felbonthatónak mondja ki új honosoknak azt a házasságát, amelynél a honosítás előtt fenforgó bontó ok az új törvény szerint is bontó ítéletet képez. A 141. § szerint a régi házassági jog idejében hozott elválasztó ítélet felbontható ítéletté változtható át, ha a korábbi ítélet alapjául szolgáló tények a mai törvény szerint is bontó okot képeznek. A 142. szakasz végül megengedi, hogy a felbontó ítélet kiterjeszhető legyen mindkét házasságra oly esetekben, mikor a korábbi ítélet csak az egyik házasságra nézve mondotta ki a felbontást.

A jogerősen befejezett házassági perekről kiállítandó statisztikai lapoknál különösen kell ügyelni a házasságok személyi viszonyainak (kor, vallás, anyanyelv, foglalkozás, az utolsó együttélés helye, a házasságból született gyermekek száma stb.) szabatos bejegyzésére, mert ez adatok a morálstatisztika szempontjából igen fontosak.

Egyébként az ítélet tartalmának közlésénél a házasságjogi törvény megfelelő szakaszaira kell hivatkozni; amikor és amely ügyben a másodfoku ítélet az elsőfokúval, vagy a harmadfoku valamely előzővel azonos, ismétlés helyett rövidség okáért elég megemlíteni, hogy az ítélet a megfelelő korábbi (első- vagy másodfoku) ítélettel megegyezik.

Jegyzet. 1899-ben 11,045. házassági per fektött törvényszékeink előtt; ezek nagyobb része az előző évekről maradt hátralék; évenként körülbelül három és fél ezer új házassági pert indítanak meg. A tárgyalásra váró perek legtöbbször, 10,842 a házasság felbontását kérelmezte. Kivételes eljárással 52, reudes eljárással 1811 házasságot bontottak fel bíróságaink 1899-ben: 25 ítélet érvénytelenítő volt, ítélettel és végzéssel az év folyamán 3040 házassági pert fejezték be jogerősen.

A bűnügyi statisztika.

Quetelet buvárlatai irányozták először a figyelmet a bűnügyi statisztika nagy fontosságára; ma a büntető jogtudomány — különösen annak újabb iránya — már nélkülözhetetlen segédeszközének és sok tekintetben vezetőjének tekinti a bűnügyi statisztikát.

A bűnügyi statisztika kellő világitásba helyezi azokat a műveltségi, vagyoni körülményeket, a nevelésnek, foglalkozásnak, környezetnek, származásnak stb. együtthatását, amik a bűnre való hajlandóságot fokozzák, vagy háttérbe szorítják, s utmutatást ad a büntető igazságszolgáltatásnak és törvényalkotásnak egyaránt.

Hazánkban a bűnügyi statisztika a legújabb időkig az 1881. évi 2052. sz. igazságügyminiszteri rendelet alapján az elsőfokú ítéletekből évenként összeállított táblázatos kimutatásokból készült, amely kimutatások, a mellett, hogy számtalan tévedésre s hibára adtak okot s a bűnesetekről s az elítéltekről minden tanulságosabb kombinációt kizártak, még rendkívül fáradságos munkát is okoztak az összeállítással megbízott bírósági személyzetnek. A statisztikai hivatal ezért az adatgyűjtés reformálásának eszméjét pendítette meg s az újjászervezéshez a tervezeteket is kidolgoztatta. (L. dr. Ráth Zoltán: Emlékirat az igazságügyi statisztika újjászervezése tárgyában. Budapest, 1895.) Ezek a tervezetek a bűnügyi statisztikában általában sikerrel használt egyéni lapokat kívánták a korábbi rovatos kimutatások helyébe állítani. A tervezet még a kilencvenes évek közepén letárgyaltatott; a bűnügyi statisztika újjászervezése azonban tényleg csak az 1900. évi január elsejével történt meg, az új bűnvádi perrendtartás életbeléptetésével egyidejűleg.

A reformot az 1899. évi 5401. sz. igazságügyminiszteri rendelet léptette életbe; az újjászervezés fő jellemvonása, hogy a bűn- és börtönügyi statisztikában az adatgyűjtést az egyéni laprendszer elvére fekteti, gondoskodik az adatszolgáltatás ellenőrzéséről, megszerzi az adatok megbízhatóságának feltételeit különösen azzal, hogy nem mint korábban történt, az elsőfokú, hanem a jogerős ítéletek közlését kívánja.

A bűnügyi statisztika adatszolgáltatói a királyi ügyészségek, a jövedéki kihágásokban ítélkező királyi törvényszékek, járásbírók, az országos letartóztatási intézetek s a javító intézetek.

Minden büntett, vétség vagy sajtóügyi kihágás miatt fogvatartott bűnügy egy külön törvényszéki ügylapot kap

az új adatgyűjtéshez, a melyen fel van tüntetve a bűnügynek az egész története az elsőfoku véghatározatig. Az adatgyűjtés első évében ettől külön válva állítottak ki a törvényszéki egyéni lapok, minden vádlotról külön; 1901. évi január elejétől azonban — tekintve, hogy a legtöbb bűnügyről csak egy vádlott van — az ügy és egyéni lap egyesítettét s csak akkor, ha több terhelt is van, kell ezekről külön-külön egyéni betétlapot is kiállítani. Ez az adatszolgáltatás a királyi ügyészségek feladata.

A törvényszéki fogházakban, járásbírói fogházakban, az országos letartóztatási intézetekben letartóztatottak személyi stb. viszonyait, ugyancsak a javító-intézetekben elhelyezett növendékekre vonatkozó adatokat ez intézetek mindenletartóztatottra, illetőleg növendékekre nézve külön-külön lapon közlik.

A jövedéki kihágási ügyekről a jövedéki ügyekben illetkező törvényszékek, a járásbírói ügyekről a jövedéki ügyekben illetkező ügyekről pedig a járásbírói ügyek küldenek be ügylapokat. Mindezen ügy- és egyéni lapokhoz szükséges nyomtatványokat az itt megnevezett adatszolgáltatók a m. kir. központi statisztikai hivataltól kapják s ugyanoda terjesztik be statisztikai adataikat is és pedig a javító-intézetek félévénként egyszer, a többi adatszolgáltatók pedig havonként, minden hónapról a következő hó 4-ikéig.

Az adatgyűjtésben jelenleg használt minták a következők: A) Törvényszéki ügy- és egyéni lap; B) Törvényszéki egyéni betétlap; B/a) Törvényszéki egyéni pótlap; C) A törvényszéki fogházban letartóztatottak lapja; D) Ügylap, jövedéki kihágások számára; E) Járásbírói vétségi és kihágási ügylap; F) Járásbírói fogházban letartóztatottak lapja; G) Az orsz. letartóztatási intézetben letartóztatottak egyéni lapja; H) Egyéni lap javító intézeti növendékek számára.

A törvényszéki ügy- és egyéni lap az 1901. évi módosított alakjában a következő:

A) minta. Törvényszéki ügy- és egyéni lap.	
év.	törvényszék. A kir. ügyészség ügyszáma
	Jelen laphoz tartozik darab egyéni betétlap, drb letartóztatási lap.
1.	A főjelentés beérkeztek napja? év hó napja.
2.	A főjelentett terhelt(ek) száma?
3.	Mely büncselekmény(ek) miatt történt a főjelentés?
4.	Az eljárás hivatalból vagy magánindítványra üldözendő büncselekmény miatt indított-e meg?
5.	A főjelentésre elrendeltetett-e a nyomozás?
6.	Elrendeltetett-e a vizsgálat?
7.	A vádiratban a vád tárgyává tett büncselekmények?

8. Adatott-e be kifogás?
9. Volt-e vád alá helyezés, vagy főtárgyalás kilüszése vagy közvetlen idézés?
10. Előzetes letartóztatás vagy vizsgálati fogság rendeltetett-e el a bíróság által az ítélelhozatal előtt? Ha igen: hány terhelt ellen?
11. A főtárgyalás törvénysszék előtt vagy esküdttbírósság előtt tartott-e meg?
12. Ha az eljárás ítélelhozatal nélkül szűnt meg:
- a) az eljárás mely szakában?
- b) mi okból (Bp. 34. 42. 101. 105. 128. 264. 277. 301. 323. 472. §; újra felvétel esetében: 454—456. §.)?
- c) hány terhelt ellen?
13. Hány terhelt került marasztaló vagy felmentő ítélet alá?
- És pedig:
14. Neve (az asszonynak születési neve is)?
15. Neme (férfi vagy nő)?
16. Születésének éve, hónapja és napja?
17. Születésének helye (község, törvényhatóság, ország)?
18. Községi illetősége, vagy ha ez nem tudható, utolsó állandó lakása (község, törvényhatóság, ország)?
19. Anyanyelve?
20. Vallása?
21. Családi állása:
- a) törvényes vagy törvénytelen születésű?
- b) nőllen, hajadon, házass, özvegy, törvényesen elvált?
- c) vannak-e gyermekei és hány?
22. a) Foglalkozása (külzetesen s az esetleges szolgálati viszony pontos megjelölésével, pl. lakatossegéd, takarékpénztári könyvelő)?
- b) Ha önmagát fenn nem tartotta, mi az eltartó (családfe, intézet, stb.) foglalkozása, illetve jellege?
- c) Katonai szolgálati viszonyai?
23. Műveltségi fok:
- a) tud-e írni és olvasni?
- b) vagy csak olvasni?
- c) van-e magasabb iskolai képzettsége és milyen?
24. Van-e felismerhető állandó jellegű testi vagy szellemi fogyatkozása és minő?
25. Vagyoni viszonya (vagyonatlan, némí vagyonnal bír vagy vagyonos)?
26. a) Volt-e megelőzőleg büntett vagy vétség miatti büntetve?
- b) Ha igen:

Sorszám	M e g b ű n t e t t e t e t t			Szabadult	Ügyszám
	miért ?	mikor ?	mivel ?	mikor ?	
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					

27. A főtárgyaláson ki képviselte a vádat (közvádó, fő- vagy pótmagánvádó)?
28. Az I. foku bíróság ítéletének kelte? 190..... hó - napja.
Tartalma:.....
29. Használtatott-e, mely fél által s milyen jogorvoslat?.....
30. A II. fokon az ügy főtárgyaláson intéztetett-e el?
31. A II. foku ítélet kelte? 190..... hó - napja.
32. A II. foku ítélet ellen használtatott-e semmisségi panasz s mely fél által?
33. A III. fokon az ügy tárgyaláson bíraltatott-e el?
34. A III. foku határozat kelte? 190..... hó - napja.
Tartalma:.....
35. A büncselekmény(ek) megjelölése, mely(ek) miatt terheli a jogerős ítélettel elmarasztaltatott:
A) A cselekmény neme, bevégezett vagy megkísérelt minősége, a vonatkozó törvény és § megjelölésével	B) Mint tettes, felhajtó vagy büntetett-e el?	C) A cselekmény elkövetésének helye és ideje (év, hó)	D) A cselekmény saját aiján követett-e el vagy sem?
a)			
b)			
c)			
d)			
e)			
36. A jogerősen kiszabott (össz)büntetés és pedig:
- a) főbüntetés
- b) mellékbüntetés(ek)
- Alkalmaztatott-e a Btkv. 92. §-a

37. Az ítélet végrehajtása elrendeltetett-e?

Elhalasztott-e?

38. A bünygyi költségek behajthatatlanoknak nyilvánítottak-e?

A lapot kiállító ügyész aláírása:

190 hó. napján

Ha a bünygyben több terhelt volt, a többi terheltokról külön betétlap állítandó ki, a mely az ügy- és egyéni lap 14—38. kérdéseit foglalja magában. Ha a felsőbiróság újabb ítélet hozatalát, illetőleg újabb föllárgyalás tartását rendelte el, az ügy további folyamának feltüntetésére a B/a. jegyű egyéni pötlap nyitandó.

A törvényszéki fogházban letartóztatottokról a következő egyéni lapokat kell kiállítani:

C. minta.

A törvényszéki fogházban letartóztatottak egyéni lapja.

A kiállító letartóztató intézet neve: Törzskönyvi szám:

..... év.

I. Minden letartóztatottra nézve kitöltendő.

1—12. (Ugyanazok a kérdések, a melyek a törvényszéki ügy- és egyéni lap 14—25. pontjai alatt foglaltatnak.)

13. a) Volt-e megelőzőleg büntett vagy vétség miatt büntelve?

b) Ha igen:

Sorszám	Megbüntetettéll			Szabadult mikor?	Ügy-szám
	miért?	mikor?	mivel?		
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					

c) Volt-e föltételes szabadságra boesálva?

II. Csak az előzetes letartóztatottra és vizsgálati fogolyra vonatkozik.

14. A felvétel napja? 190..... hó napja.
15. Az előzetes letartóztatást vagy vizsgálati fogságba helyezést elrendelő bírói határozat kelte? 190..... hó napja.
16. A letartóztatás elrendelésének oka?
17. Mily büncselekménnyel terheltetik?
18. Amennyiben más fogházba vitétt volna át, mely intézetbe és mikor ment át és ott minő törzskönyvi szám alatt tartatott nyilván?
1., 190..... hó nap, szám.
2., 190..... hó nap, szám.
3., 190..... hó nap, szám.
19. Mikor ért véget az előzetes letartóztatás, illetőleg a vizsgálati fogság? 190..... hó napján.
Mely hatóság szüntette meg és mely okból?
20. Amennyiben ugyanezen ügyben újra letartóztatott, mikor kezdődött s meddig tartott e letartóztatás?
1.
2.
3.

III. Csak jogerősen elítélte vonatkozik.

21. A jogerős ítélet hozó bíróság megnevezése, ítélet kelte és száma?
- 190..... hó nap, szám.
22. Mely büncselekmény(ek) miatt ítéltetett el ezúttal?
23. Mely főbüntetés szabott ki? (az esetleg beszámított vizsgálati fogság tartama kiteendő)
24. Mely mellékbüntetés szabott ki?
25. Mikor kezdte meg tényleg a büntetés kiállítását? év hó napján.
26. Mely intézetben, illetve intézetekben töltötte ki büntetését és mikép?

Nevezetesen :

Mely intéz- ben és mely törzskönyvi szám alatt?	Hányszor kapott fegyelmi büntetést és pedig										Mivel foglal- kozott	Mennyit tett ki mun- kakeresménye (koro- nátkban kifejezve)?
	rosszatást	kezeznények elvonását	moralkeresmény elvonását	szabad levegőn moz- gástól való eltiltást	munka és olvas- mány elvonását	bűjtölést	egyszerű magán- elzárást	bílnics vagy kurtá- vas nélkül	bílnicsel vagy kurtavassal	összesen		
1.												
2.												
3.												
4.												
5.												

27. Letartóztatása mikor szűnt meg *ideiglenesen*? 190.....hó.....napján.28. Mely okból szűnt meg? (Feltételes szabad-
ságra bocsátás, szabadlábúra helyezés vagy
megszökés által?)29. Amennyiben feltételes szabadságra bocsát-
tatott, szabadlábúra helyeztetett vagy meg-
szökölt: visszakerült-e és mikor?30. Letartóztatása mikor szűnt meg *véglegesen*? 190.....hó.....napján31. Mely okból szűnt meg? (Büntetés kiállása,
halálbüntetés végrehajtása, kegyelem, halál)32. Ha elhalt, mely betegség vagy más ok kö-
vetkeztében halt el?

A beküldő főnök aláírása:

190.....hó.....napján.

A törvényszéki ügy- és egyéni lap arra szolgál, hogy azon a törvényszék (esetleg esküdtbíróóság) előtt büntetett, véttség vagy sajtóügyi kihágás miatt folyamatba tett *egyres bűnügynek fejleménye* lövonásokban, *egészen a terheltek ítélet alá kerültéig*, híven feltüntetve legyen.

A törvényszéki ügylap a följelentésnek a kir. ügyész-
ségnél törtető beiktatása alkalmával csatoltatik az ügyész-
ség

irataihoz és egyuttal az ügylapra a kir. ügyészség ügyszáma feljegyeztetik, valamint az ügylap második kérdésre a válasz megadatik.

Minden beadvány, mely följelentést tartalmaz, külön ügyszámot és külön ügylapot kap.

Több beadvány csak akkor tekinthető egy följelentésnek, ha nem csak a terhelt vagy terhelték, a kikre a beadványok vonatkoznak, ugyanazok, hanem a *cselekmény is*, melyre a följelentések vonatkoznak, *ugyanaz*. Ez tehát csak abban a ritka esetben fordul elő, midőn egy büncselekményről az ügyészség különböző forrásból nyer értesítést.

Ellenben ugyanazon személy ellen, bár esetleg a büntető törvénykönyv ugyanazon §-ába ütköző, de *külön tényállással bíró* (p. o. külön személyeket megkárosító) *cselekmények* miatt külön beadványban tett följelentések külön ügyszámot és külön ügylapot kapnak, úgy, hogy például ugyanazon egyén ellen magánokirat-hamisítás miatt 3 károsult részéről külön-külön beadványban tett följelentés 3 följelentést képez. A mennyiben e följelentéseket az ügyészség egy indítvány alapjává egyesíti és csak egy nyomozás vagy vizsgálat rendeltetik el, e körülmény folytán az első követő följelentések ügylapján a hatodik kérdésre a válasz ilykép adandó: más ügygyel egyesítettett.

Ha azonban az egy cselekményre vonatkozó további följelentés akkor érkezik, mikor az előző már valamely végleges elintéztést nyert: az külön följelentésképen kezelendő.

Az ügylap kitöltése a kérdések világos fogalmazása folytán nehézségbe nem ütközik, miért is csak a következők jegyzendők meg:

a) A 2. ponthoz. Amennyiben az eljárás folyamán a terhelték száma emelkedett vagy apadt volna is, a 2. pontra a följelentést tartalmazó beadvány alapján adott válasz változást nem szenvedhet.

b) A 3. ponthoz. Az esetben, ha több büncselekmény van a följelentésben egybefoglalva, azok csak általánosságban jelölendők meg, pl. lopás és csalás, vagy rablás és testi sértés. Ha az egy följelentésben összefoglalt cselekmények közt hivatalból és magánindítványra üldözendő cselekmény vagy cselekmények vannak együtt, a válaszadásnál e körülmény világosan kifejezendő. A hivatalból üldözendő cselekmények közé kell felvenni a felhatalmazás vagy kívánság alapján üldözendő cselekményeket is.

c) A 10. ponthoz. Itt csak a letartóztatás ténye jelzendő, de nem annak minősége is; és a letartóztatottak száma teendő ki, de csakis annyiban, amennyiben a letartóztatás az elsőfoku ítélet meghozatala előtt rendeltetett el. Bővebb

felvilágosításokat ez irányban a törvényszéki fogházakban tartóztatottak lapja szolgálta.

d) Különös gondot kell fordítani arra, hogy magánindítványra üldözendő cselekménynél a magánindítvány esetleges visszavonása az ügylapon határozottan kitüntetéssék.

e) Főmagánvád esetében az eljáró bíróság, az ügy jogerős befejezése után, a vonatkozó iratokat, az ügy- és egyéni lap kitöltése végett, a kir. ügyésznek rövid úton küldi meg.

f) A vád képviselőjének megtagadása esetében a kir. ügyész a törvényszéki ügylapot egyelőre saját iratainál megtartja és azt kellően kitöltve csak akkor küldi be a m. kir. központi statisztikai hivatalnak, ha a sértett fél a vád képviselőjét át nem vette, vagy midőn az ügy jogerős befejezést nyert és a bíróság az iratokat hozzája, a statisztikai adatok kijegyzése végett áttette.

Az I. és II. bírósági ítéletek tartalmának feltüntetéséül a „fölmentő” szó, esetleg a megállapított büncselekmény minősége és a kiszabott főbüntetés jegyzendő be; a III. foku határozat tartalma pedig „elutasító”, „megsemmisítő”, „elítélő” vagy „fölmentő” szóval jelezendő. A *jogerős ítélet, eredetté legyen az bármely bíróságtól*, tehát esetleg az első folyamódású törvényszéktől is, részletesen tüntetendő fel. E czélra a 35. az egyéni betéttlapokon a 22. kérdés A—D. rovat alatt több vonalzótt sort tartalmaz. E sorokra irandók halmazat esetén az egyes cselekmények a további ismérvekkel. A menyében itt több egymemű cselekmény fordul elő, pl. 12 rendbeli lopás, azok e számszerű megjelöléssel egybefoglalandók, feltéve, hogy a B., C. rovatok kitöltése ezt nem akadályozza, vagyis akkor, ha mindezen lopásoknál az elítelt mint tettes, felbujtó vagy bűnsegéd szerepel s nem az egyiknél mint tettes, a másiknál mint felbujtó vagy bűnsegéd; továbbá, ha az elkövetés helye egy s az elkövetés ideje tekintetében egy hónál nagyobb eltérés nincs. Ellenkező esetben a cselekmények szétválasztandók.

Azon esetre, ha a felsőbíróság újabb ítélet hozatalát, illetőleg újabb föltárgyalás tartását rendelte el, az ügy további folyamának feltüntetésére a B/a jegyű egyéni pötlap nyitandó.

Azokról az ügyekről, a melyekre vonatkozó feljelentések illetékesség szempontjából a kir. ügyészség által valamely kir. járásbírósághoz tetetnek át, ügylap nem állítandó ki és a netán már megkezdett ügylap az ügy áttétele alkalmával megsemmisítendő.

Több ügy egyesítése esetén az egyesített ügy adatait feltüntető csak egy lap állítandó ki oly módon, mintha a külön tett feljelentések már eredetileg egy feljelentést képeztek volna.

Ha az ügyben egy terhelt sem kerül ítélet alá, az ügy lefolyásához képest csupán az 1—12. kérdésekre adandó, válasz.

A 12. kérdőpont *a)*, *b)*, *c)* alpontjaira válasz adandó akár az összes terheltre nézve, akár azoknak csak egy része ellen lett az eljárás megszüntetve. És pedig:

az *a)* pontnál megjelölendő, vajjon a bűnvádi eljárás a nyomozás, vizsgálat folyamán, a vádirat beadása után, vagy esetleg a főtárgyalás során lett-e megszüntetve;

a *b)* pontnál mindig az ott felsorolt §-ok egyike irandó be válaszként és csak akkor irandó be a válasz szavakkal, ha az eljárás megszüntetésének ezen §-okban nem szabályozott más oka volt;

a *c)* pontnál beírt és a 13. kérdőpontnál feltüntetett számadatnak együltvéve a feljelentett terhelték számával (2. kérdőpont) meg kell egyeznie. Hogy ez abban az esetben is lehetővé váljék, mikor a terhelték száma az eljárás folyamata alatt szaporodik: a netáni szaporodás a 2. kérdőpontnál beírt szám mellett + jellel lesz feltüntetendő. (Például a feljelentett terhelték száma: $3 + 1$.)

A Bp. XXI. fejezetében szabályozott újrafelvétel, valamint a Bp. 472. §. negyedik bekezdése értelmében megszüntetett eljárás újra folyamatba tétele külön feljelentésnek tekintendő s ezekről külön törvényszéki ügy- és egyéni lap állítandó ki.

A jogerősen befejezett pernek a Bp. 445. és következő §-ai alapján történt újrafelvételéről kiállított lap felső részén az 1. kérdőpont fölé írt: „Újrafelvétel” szóval, az újra folyamatba tett ügyről kiállított lap pedig ugyanazon a helyen „Újra folyamatba tétel” szavakkal jelölendő meg.

A személyi viszonyok — az első terheltre nézve az ügy- és egyéni lapon, a többiekre nézve az egyéni betéti lapon — *főljegyzendők minden egyes terheltől, kinék ügyben a törvényszék főtárgyalás után ítéletet hozott, mely büntetve, vétségre, vagy sajtó útján elkövetett kihágásra vonatkozó vád alapján keletkezett, legyen bár az ítélet felmentő, vagy marasztaló, sőt akkor is, ha az ítélet, büntett vagy vétség czímen emelt vád folytán, avagy összefüggés esetében kihágás czímen emelt vád alapján kihágásra szól. A kiállítás, különösen magánvád esetében, rendszerint a főtárgyalás után történik.*

A *B.* lapon azon ügylap száma, melyhez a *B.* lap tartozik, fent jobbra megjelölendő s egyuttal kiteendő a folyószám is, mely minden külön ügy- és egyéni laphoz tartozó betét lapnál az 1. számmal kezdődik.

A személyi viszonyokra vonatkozó kérdések lehetőleg a főtárgyalás során az elnök által a terheltre intézett kérdésre

adott válaszok alapján töltendők ki, esetleg már teljesített hivatalos nyomozások eredményeinek felhasználásával.

A mennyiben a terhelt 16 éven aluli, a születési idő, év, hó és nap a hivatalból beszerzett anyakönyvi kivonat alapján töltendő ki.

A vagyoni viszonyokra s a terhelték büntetlen, vagy rovott előéletére vonatkozó kérdések a terhelték lakhelyének előjáróságától beszerzett erkölcsi és vagyoni bizonyítvány vagy más rendelkezésre álló hivatalos adat alapján töltendők ki.

A törvényszéki fogházban letartóztatottak egyéni lapja a büntett vagy vétség miatt letartóztatottakról a fogházfelügyelő által, az ügyészség ellenőrzése alatt vezetendő. Mindenki, a ki bármely rövid időre büntett vagy vétség gyanúja miatt akár előzetes letartóztatásba, akár vizsgálati fogságba jut, akár jogerős ítélet által elmarasztalva szabadságvesztés-büntetését megkezdé, azon alkalommal, mikor az ügyészség felügyelete alatt álló fogházba lép, ily lapot kap, akár a kir. törvényszék, akár a kir. járásbírótság rendelte el a letartóztatást. E lap a belépéstől a fogház elhagyásáig vezetendő s ha a letartóztatott egyén a fogházat elhagyva, bármely más szabadságvesztés-büntetés kiállítására rendelt intézetbe szállítatik át, e lap vele megy s a megfelelő rovatok az új tartózkodó helyen továbbvezetendők.

A polgári büntető bíróság által elítéltek büntetésének katonai fogházban végrehajtása esetén a C. lap a lehetőségig ugy töltendő ki, mintha büntetésüket a törvényszék fogházában szenvedték volna el. Az illető katonai fogház azonban a 26. kérdésnél kellőképen feltüntetendő.

A C. lap három részből áll. Az egyik az általános kérdéseket tartalmazza, a másik a vizsgálati fogságra vonatkozik, ideértve az előzetes letartóztatást is, míg a harmadik a jogerősen megállapított szabadságvesztés büntetés kiállítását tünteti fel. Minden adatának tökéletes összhangban kell állnia az illető letartóztató intézet törzskönyvével, miért is a lapon fent jobbra a törzskönyvi szám jelzendő. A hányszor a letartóztatott új intézetbe kerül, a törzskönyvi szám, melyet ott kap, az e czélra fentartott helyen, nevezetesen a 18. és 26. kérdésekre adott válaszban kiteendő.

A mi az egyes kérdéseket illeti, az általánosak legczél-szerűbben az ügy- és egyéni lap személyi adataiból tölthetők ki, ha a főtárgyalás a C. lap kiállítása előtt már megtörtént. Ellenkező esetben az adatok kikérdezés útján, vagy a kihallgatási jegyzőkönyvből, esetleg más alkalmas módon szerzendők meg. A visszaesők megítélhetése szempontjából felette fontos, hogy a megfelelő rovat az ügyészség rendelkezésére levő adatokból a legmesszebb menő pontossággal kitéltessék.

Ha a C. lap a főtárgyalás előtt állítottatott ki, utólag az ügyés egyéni lap személyi adataival összehasonlítandó és a szükségességét eszközölendő.

Az előzetes letartóztatottakra és vizsgálati foglyokra vonatkozó kérdések természetesen üresen hagyandók akkor, ha az egyén csak jogerős elítéltetése után kerül a fogházba. Vizsgálati fogolynak tekintendő az ítélettel elmarasztalt egyén is, mindaddig, míg az ítélet jogerőre nem emelkedik, illetve a jogorvoslat jogerős ítéletet nem eredményez.

Az előzetes letartóztatás után elrendelt vizsgálati fogság külön nem tüntetendő fel és emellett az előzetes letartóztatásnak vizsgálati fogság elrendelése által bekövetkezett megszüntét nem kell említeni.

Ha a letartóztatott a jogerős ítélet előtt bármely oknál fogva szabadul, C. lapja az ügyészséghez átteendő és ott az illető eljárásról vezetett ügylaphoz esatolandó. Ha az illető egyén később büntetett vagy vétség miatt jogerősen elítéltetik, akkor a C. lap elküldendő a főnökhöz, a kinek vezetése alatt álló letartóztató intézetben a büntetés kiállása kezdetét veszi. Ha ellenben a korábban letartóztatva volt fogoly ellen az eljárás marasztaló ítélet nélkül bármely oknál fogva véget ér, C. lapja az ügyészségnél mindaddig az A. lappal együtt megőrzendő, míg maga az A. lap is a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz fel nem küldetik. Ha pedig az ügyészség vezetése alatt álló fogházban, járásbírósg által letartóztatott egyén szabadul jogerős ítélet előtt, ugy ezen C. lapja a járásbírósgához küldendő be.

A csupan kihágás miatt jogerősen elítélt egyén C. lapjának III. részében csak a 21—24. kérdőpontokat kell kitölteni és ezeket is csak akkor, ha az illető a jogerős elítélést megelőzőleg letartóztatva volt; ellenkező esetben a C. lapot nem kell kiállítani.

A jogerősen elítéltekre vonatkozó kérdések közül a 21—25. az elítéltnak a fogházba léptekor, a többi az intézet elhagyásakor töltendő ki.

Azon esetekben, mikor a letartóztatás feltételes vagy ideiglenes szabadságra bocsátás vagy szökés folytán szünet meg, az egyéni lap mindaddig nyilvántartandó, a meddig a büntetés kiállításának határideje le nem telt. Ha ezen időközben az elítélt visszakерült, ez a 29. kérdőpontnál jelzendő.

Az ügyészség köteles a felügyelete alatt álló fogházakban vezetett ily egyéni lapokat koronkiint megtekinteni s azok szabályszerű vezetéséről meggyőződést szerezni.

Az ügylapok, a hozzájuk esetleg tartozó egyéni lapokkal s a letartóztatottak egyéni lapjai az ügyészség által küldendők be közvetlenül a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz.

A letartóztatottak egyéni lapjait a fogházfelügyelő havonként adja át az ügyészségnek.

Az ügy- és egyéni lapok akkor küldendők be, mikor az a büntető eljárás, melyre vonatkoznak, a maga egészében érdemleges jogerős befejezést nyer, illetőleg megszüntetetik. (B. P. 472. §. negyedik bek.) Mindaddig tehát, míg az összes terheltekre vonatkozó jogerős ítélet nem jön létre, illetőleg jogerős megszüntető végzés nem hozatik, az ügylap az ügyészségnél az ügyiratok mellett megőrzendő és nyilvántartandó.

A fentiekhez képest beküldendő az ügy- és egyéni lap akkor is, ha pl. az eljárásnál érdekelt hat terhelt közül négy egyén ellen jogerős ítélet van, két egyén ellen pedig megszüntetés folytan, az eljárás megszüntetett. Ha a beküldés határidejét megelőzőleg előállítatik a megszökött terhelt, úgy az ügylap visszatartandó mindaddig, míg az ő ügye is fentírt értelemben befejezést nem nyert.

A más ügygyel egyesített ügynek A. lapja a főügynek A. lapjához csatolandó, de az együttes eljárás ideje alatt tovább nem vezetendő és a főügynek A. lapjával együtt küldendő be.

A beküldési kötelezettség a letartóztatottak lapjára nézve akkor áll be, mikor az elítélt büntetését kiállotta, illetve megkapta, kegyelmet kapott vagy rajta a halálbüntetés végrehajtatott. Ha a jogerősen elítélt letartóztatott feltételes szabadságra bocsátott, szabadlábba helyeztetett vagy megszökött, úgy a büntetési idő lejártáig nyilvántartandó és a mennyiben újra vissza nem került, lapja a lejárt időpontjában feltétlenül beküldendő. Ha az ilyen elítélt ez időközben újra elfogatott, akkor csak tényleges szabadulása időpontjában küldendő be a lap.

Ha életfogytig tartó fogházra ítélt egyén szökik meg: C. lapja a szökés megtörténte után következő naptári év végén küldendő be a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz, ha csak a szökevény időközben vissza nem kerül. Ha az ily szökevény C. lapjának beküldése után kerül kézre: C. lapját vissza kell kérni és tovább kell vezetni.

A csupán kihágás miatt elítélt foglyok lapjait az ítélet jogerőre emelkedésével azonnal, a büntetés végrehajtásának bevétele nélkül, be kell küldeni.

A beküldési kötelezettség beálltával az illető lapok e célra félreteendőek s mindig a hó 1-től utolsó napjáig terjedő sorrendben összeállítva, legkésőbb a következő hó 4-ik napján kísérőlevél nélkül elküldendők. A beküldésre külön boríték szolgál, melyen az ügylapoknak, illetve a letartóztatottak egyéni lapjainak mennyisége megjelölendő.

A jövedéki kihágásokról a jövedéki ügyben bíraskodó királyi törvényszékek az alábbi mintájú lapot tartoznak kiállítani:

D) minta.

Ügylap

jövedéki kihágások számára.

A bíróság megjelölése: Ügyszám: év.

1. A főjelentés napja? 190 hó napja
2. A terheltek száma?
3. A főjelentés elintézésének módja (az eljárás megtagadása, más hatósághoz áttétel, más ügygyel egyesítés, idézés)?
4. Az elsőfoku véghatározat kelte? 190 hó napja.
Tartalma?
5. Használtatott-e jogorvoslat s mely fél által?
6. Mely bíróság hozta a jogerős határozatot és mikor? 190 hó napján.
7. A jogerős ítélet alapján elmarasztaltak

a) sor- száma	b) nem:		c) büncselekménye, a törvény és sza- kasz, vagy a rendelethez utkozó büñ- cselekmény tüzetes megjelölésével	d) büntetése	
	férfi	nő		fogház	élt rias
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					
9.					
10.					

A jogerős ítélet alapján töltendő ki!

Az ügylapot kiállító előadó aláírása:
190 hó napján.

Ez az ügylap azon alkalommal, mikor a jövedéki kihágásra vonatkozó ügy a törvényszéknél iktattatik, az ügyiratokhoz csatolandó és a fejezet, valamint a I. kérdés kitöltendő.

A lap kitöltését illetőleg elég a következőket megjegyezni: *a)* a 2. sz. kérdéshez. Itt csakis a feljelentés tartalma irányadó, úgy, hogy a vizsgálat során a terheltek számában netán beállott szaporodás tekintetbe nem jő. *b)* A 4. sz. kérdéshez. Itt az elsőfoku ítélet tartalma csak röviden jelzendő, pl. ekkép: 2 terhelt elítéltetett, 1 terhelt felmentetett. Amennyiben az I. foku ítélet jogerőssé válnék, annak tüzetes részletezése, hogy kik és mely cselekmények miatt marasztaltak el a 7. kérdőpontban történik. *c)* A 7. kérdőponthoz. E kérdés mindig csak a jogerős marasztaló ítéletre vonatkozik. Ha tehát az összes terheltek jogerősen felmentettek, a kérdés válasz nélkül marad s az eredmény a 4. és 5. sz. kérdésből vehető ki. Az elmarasztaltak számszerint felsorolandók s amennyiben cselekményök más-más törvénybe vagy szabályba, vagy ugyanazon törvény vagy szabály más-más szakaszába ütközik, cselekményük is külön-külön kitüntetendő. Különös gondot kell fordítani a kihágás pontos megjelölésére, vagyis a *c)* alrovat helyes kitöltésére. *Amennyiben a cselekményt valamely törvény minősíti kihágássá, elég a törvény és szakasz megjelölése. Ha azonban egyéb jogforrás minősíti a cselekményt kihágássá, akkor a cselekmény eme jogforrás megemlítésével megnevezendő. A d) alrovatban, a kiszabott fogház vagy elzárás és az esetleges pénzbüntetés is, a pénzbüntetés összegével együtt kitüntetendő.* Egyéb büntetések mellőzendők

Az ügylap helyes kitöltéseért az előadó felelős. Az ügylapok közvetlenül a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz küldendőek be és pedig akkor, a mikor az eljárás, melyre vonatkoznak, a maga egészében érdemleges jogerős befejezést nyer, illetőleg megszüntetetik. Mindaddig tehát, míg az összes terheltekre vonatkozó jogerős ítélet nem jön létre, illetőleg jogerős megszüntető végzés nem hozatik, az ügylap a törvényszéknél az ügyiratokkal megőrzendő és nyilvántartandó. A fentiekhez képest beküldendő az ügylap akkor is, ha pl. az eljárásnál érdekelt hat terhelt közül négy egyén ellen jogerős ítélet van, két egyén ellen pedig az eljárás bármilyen okból megszüntetett. Ha a beküldést megelőzőleg az eljárás újból megindittatik, úgy az ügylap visszatartandó mindaddig, míg az újabb eljárás is a fentirt értelemben befejezést nem nyert. A más ügygyel egyesített ügynek *D.* lapja a főügynek *D.* lapjához csatolandó, de az együttes eljárás ideje alatt tovább nem vezetendő és a főügy *D.* lapjával együtt küldendő be. A beküldési kötelezettség beálltával az

illető lapok e czélra félreteendőek s mindig a hó 1-től utolsó napjáig terjedő sorrendben összeállítva, legkésőbb a következő hó 4-ik napján az előadó által minden kíséző levél nélkül elküldendőek. A beküldésre külön boríték szolgál, melyen az ügylapok mennyisége megjelölendő. A m. kir. központi statisztikai hivatal által pótlás vagy kiigazítás végett visszaküldött lapok kitöltése és visszaszármaztatása haladéktalanul eszközözlendő.

A járásbiróságok statisztikai adatszolgáltatása a járásbirósági vétségi és kihágási ügylapnak, továbbá a járásbirósági fogházakban letartóztatottak egyéni lapjainak a kiállításában áll.

Ez utóbbi lényegileg azonos a törvényszéki fogházban letartóztatottak lapjával s így ennek mintáját nem is közöljük; a vétségi és kihágási ügylap mintája a következő:

E) minta.

Járásbirósági vétségi és kihágási ügylap.

A bíróság megjelölése:	Égyszám:		év.
1. A főljelentés napja?	190	hó	napja.
2. A terhelték száma?			
3. Mely vétség(ek) vagy kihágás(ok) miatt történt a főljelentés?			
a) hivatalból	} üldözendő(ek)-e a cselek-	-----	-----
b) magán vádra			
4. A főljelentés elintézésének módja (az eljárás megtagadása, más hatósághoz áttétel, más ügygyel egyesítés, idézés, büntető parancs)?			
5. Az elsőfoku véghatározat kelte?	190	hó	napja.
Tartalma? (Felmentő, marasztaló vagy egyéb)			
6. Használtatott-e jogorvoslat s mely föl(ügyész-ség, sértett v. terhelt) által?			
7. A II. foku törvényszéki határozat kelte?	190	hó	napja.
8. A kir. törvényszék felelbiteli tárgyalás tartását rendelte-e el?			
9. A törvényszék II. foku határozata ellen használtatott-e semmisségi panasz a kir. Curia-hoz? Ila igen, ki által?			
10. A jogerős ítélet alapján elmarasztaltak			

A jogerős ítélet vagy büntelő parancs alapján töltendő ki!

a) sor- száma	b) neme		c) büntéseleménye a törvény és sza- kasz, vagy a rendeletbe ütköző bünt- éselemény tizedes megjelölésével		d) fő és mellékbüntetése		
	férfi	nő	vétség	kihágás	fogház	elzárás	pénzbüntetés; korona
1.							
2.							
3.							
4.							
4.							
6.							
7.							
8.							
9.							
10.							

Az ügylapot kiállító bíró aláírása:

190..... hó napján.

A járásbírószági vétségi és kihágási ügylap azon alkalommal, mikor a *vétségre* vagy *kihágásra* vonatkozó följelentés a járásbírósnál lajstromoztatik, az ügyiratokhoz csatolandó és a fejezet, valamint az 1-ső kérdés kitöltendő.

A lap kitöltését illetőleg elég a következőket megjegyezni: *a)* A 2. sz. kérdéshez. Itt csakis a följelentés tartalma irányadó, úgy, hogy az eljárás során a terheltek számában netán beállott szaporodás tekintetbe nem jő. *b)* Az 5. sz. kérdéshez. Itt az elsőfoku ítélet tartalma csak röviden jelzendő, pl. ekkép: 2 terhelte elítélte, 1 terhelte fölmentette. Amennyiben az 1. foku ítélet jogerőssé válnék, annak tizedes részletezése, hogy kik és mely eselekmény miatt marasztaltattak el, a 10. kérdőponthoz történik. *c)* A 10. kérdőponthoz. E kérdés mindig csak a *jogerős marasztaló* ítéletre vonatkozik, ha tehát a terheltek jogerősen felmentettek, a kérdés válasz nélkül marad s az eredmény az 5. és 6. sz. kérdésből vehető ki. Az elmarasztaltak szám szerint felsorolandók s amennyiben eselekményök más-más törvénybe, vagy ugyanazon törvény más-más szakaszába ütközik, eselekményök is külön-külön kitüntendők. Különös gondot kell fordítani a vétség vagy kihágás pontos megjelölésére, vagyis a

c) alrovát helyes kitöltésére. Amennyiben a cselekményt törvény minősíti vétséggé vagy kihágássá, elég a törvény és szakasz megjelölése. Ha azonban min. rendelet vagy helyhatósági szabályrendelet minősíti a cselekményt kihágássá, akkor a cselekmény a jogforrás megemlítésével megjelölendő. A d) alrovában a fogház vagy elzárás és az esetleges pénzbüntetés is, a pénzbüntetés összegével együtt kitüntendő. Egyéb büntetések mellőzendők.

Azon esetre, ha a felsőbiróság újabb ítélet hozatalát, illetőleg újabb tárgyalás tartását rendelte el, az ügylapon e tény megjegyzendő s egyuttal az ügy *további* folyamának feltüntetésére a laphoz egy újabb *F.* lap füzendő.

A járásbirósági fogházban letartóztatottak egyéni lapja a *lőntett* vagy *vétség* miatt letartóztatottakról a fogház felügyeletével megbízott lisztviselő által vezetendő (*F.* lap.) A kihágás miatt letartóztatottakról nem kell egyéni lapot kiállítani.

A letartóztatottak lapjának kitöltése általában ugy történik, mint a törvényszéki fogházban letartóztatottak lapjác.

E helyütt csak azt kell tehát megemlítenünk, hogy ha a letartóztatott a jogerős ítélet előtt bármely oknál fogva szabadul: *F.* lapja visszatartandó és az illető ügylaphoz esatolandó; ha azonban a letartóztatott ügye a törvényszék elé tartozik, lapja az illető kir. ügyészséghez teendő át. Ha a letartóztatott a fogság megszűnte nélkül bünteti vagy vétség miatt jogerősen elítéltetik, akkor ezen egyéni lap III. részébe tartozó kérdések tovább vezetendők, amennyiben azonban a büntetés kiállása más letartóztató intézetben venne kezdetét, ezen egyéni lap ugyancsak a jelzett kérdések tovább vezetése céljából ahhoz a főnökhöz teendő át, a kinek vezetése alatt az illető letartóztató intézet áll. Ha ellenben a korábban letartóztatva volt fogoly ellen, a kit a járásbiróság saját hatáskörébe tartozó eljárás folyamán tartóztatott le, az eljárás marasztaló ítélet nélkül bármely oknál fogva véget ér, *F.* lapja a járásbiróságnál minaddig az ügylappal együtt megőrzendő, míg maga az ügylap is a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz fel nem küldetik.

Ha a kir. járásbiróság hatáskörébe tartozó ügyben a kir. ügyész vezetése alatt álló fogházban letartóztatott egyén szabadul jogerős ítélet előtt, és ennél fogva *C.* lapja a kir. járásbirósághoz küldetik meg, eme lapot a kir. járásbiróság az *F.* ügylappal együtt közvetlenül küldi meg a m. kir. statisztikai hivatalnak.

A vétség miatt vádolt, de csupán kihágás miatt jogérvényesen elítélt egyén *F.* lapjának III. részéből csak a 21—24. kérdőpontok töltendők ki; de ezek is csak akkor, ha

az illető a jogerős elítéltetést megelőzőleg letartóztatva volt; ellenkező esetben az *F.* lap nem állítandó ki.

Az ügylapok a hozzájuk esetleg tartozó egyéni lapokkal a járásbíróság vezetője által küldendők be közvetlenül azon módozatok szerint, mint ahogy a kir. ügyészségek terjesztik be statisztikai anyagukat a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz.

Az országos letartóztatási intézetekben letartóztatottak egyéni lapjai a törvényszéki és járásbírószági fogházakban letartóztatottak lapjaival azonosak s azért közlésük itt szintén mellőzhető.

Az országos letartóztatási intézetek adatszolgáltatását illetőleg azonban e helyütt is meg kell emlékeznünk a következőkről:

A letartóztatási statisztika céljaira az országos letartóztató intézetek által kiállítandó *G.* jegyű egyéni lap szolgál. E lap minden egyes, az intézetbe került letartóztatotról külön vezetendő. Mindenki a ki bármely időre büntett vagy vétség miatt elítélttén, szabadságvesztés-büntetését megkezdi, azon alkalommal, mikor az intézetbe belép, — ha ugyanazon ügyben másutt még letartóztatva nem volt — ily lapot kap. E lap a belépéstől az intézet elhagyásáig vezetendő s ha a letartóztatott az intézetet elhagyva, bármely más szabadságvesztés büntetés kiállítására rendelt intézetbe szállítatik át, e lap vele megy. E szerint az orsz. letartóztató intézetek a hozzájuk más intézetből beszállított letartóztatottakkal együtt megkapják a megfelelő lapot és a további rovatok az új tartózkodó helyen folytatólag töltendők ki.

A visszaesők megítélhetése szempontjából felette fontos, hogy a 13. rovat az intézet rendelkezésére levő adatokból a legnagyobb pontossággal kitöltessék. A jogerősen elítéltekre vonatkozó kérdések közül a 21—25. az elítéltek az intézetbe léptekor, a többi pont az intézet elhagyásakor töltendő ki. Azon esetekben, mikor a letartóztatás feltételes vagy ideiglenes szabadságra bocsátás vagy szökés folytán szünt meg, az egyéni lap mindaddig nyilvántartandó, a meddig a büntetés kiállításának határideje le nem telt. Ha ezen időközben az elítélt visszakerült, ez a 29. kérdőpontnál jelzendő. Ha életfogytig tartó fegyházra ítélt egyén szökik meg: *G.* lapja a szökés meglörténte után következő naptári év végén küldendő be a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz, ha csak a szökevény időközben vissza nem kerül. Ha az ilyen szökevény *G.* lapjának beküldése után kerül kézre: *G.* lapját vissza kell kérni és tovább kell vezetni. A lapok pontos kitöltéséért az intézet főnöke felelős. Az egyéni lap közvetlenül a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz küldendő be. A beküldési köte-

lesség akkor áll be, mikor a letartóztatott az intézetből nem más intézetbe megy át, hanem végleg szabadul, akár a büntetés kiállása, akár halál, illetve a halálra szóló ítélet végrehajtása, akár kegyelem folytán. Ha a letartóztatott feltételes szabadságra bocsáttatott vagy megszökött: a büntetési idő lejártáig nyilvántartandó s a mennyiben újra vissza nem kerül, lapja a lejárat időpontjában feltétlenül beküldendő. Ugyanígy kell eljárni az egészségi okokból ideiglenesen szabadon bocsáttottak lapjaival is. Ha a letartóztató intézetből megszökött egyént a büntetési idő lejárta előtt újra elfogták, csak tényleges és végleges szabadulása időpontjában kell a lapot beküldeni. A beküldés kísérő-levél nélkül az e czélra szolgáló külön borítékban történik a küldött lapok mennyiségének a borítékon való feltüntetésével. A beküldés havonként egyszer és pedig olyképp fogatosítandó, hogy az egy-egy hónapban végkép szabadult egyének lapjai összegyűjtve, havonként egyszer, legkésőbb a következő hó 4-ik napján indítandók utnak.

A javító intézetek adatszolgáltatása a növendékekről kiállítandó alábbi mintájú egyéni lapra szorítkozik:

H. minta.

Egyéni lap javítóintézeti növendékek számára.

A javítóintézet neve _____ Törzskönyvi szám _____ év.

1. Az intézetbe történt befogadását megelőző életére vonatkozó adatok.

1. Neve? _____
2. Születésének éve, hónapja és napja? _____
3. Születésének helye (község, törvényhatóság, ország)? _____
4. Községi illetősége, vagy ha ez nem tudható, utolsó állandó lakása (község, törvényhatóság, ország)? _____
5. Anyanyelve? és mely más nyelvet beszél? _____
6. Vallása? _____
7. Családi állása:
 - a) törvényes vagy törvénytelen születésű? _____
 - b) élnek-e szülei? _____
8. a) Foglalkozása mi volt bejövetele előtt (tüzetesen és az esetleges szolgálati viszony pontos megjelölésével, p. o. lakatostanoncz)? _____
- b) Ha magát fenn nem tartotta, mi az éltartó (családfő, intézet, stb.) főfoglalkozása illetve jellege? _____

9. Milyen az iskolai képzettsége:
- a) tud-e írni és olvasni? _____
- b) vagy csak olvasni? _____
- c) van-e magasabb iskolai képzettsége és milyen? _____
10. Van-e felismerhető állandó jellegű testi vagy szellemi fogyatkozása, és minő? _____
11. Vagyoni viszonya (a növendék vagy szülői vagyontalanok, némi vagyonnal bírnak, vagy vagyonosak)? _____
12. Volt-e megelőzőleg büntetve? _____
Ha igen: _____

Sorszám	Meggbüntetett			Szabadult	
	miért?	hol?	mivel?	honnét?	mikor?
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					

13. Itélet alapján, a felügyelő-bizottság ajánlataira, vagy hatósági, avagy szülői (gyámi) kérelemre fogadtatott-e be az intézetbe? Ha kérelemre, ugy mi okból? _____
14. Az elítélteknél:
- a) Az ítéletet hozó bíróság megnevezése s a jogerős ítélet kelte és száma? _____
190 _____ hó _____ nap _____ szám
- b) Miféle büncselekmény vagy büncselekmények miatt ítéltezt el jogerősen? _____
- c) Milyen főbüntetés szabott ki? (a beszámított vizsgálati fogság kiteendő). _____
- d) Milyen mellékbüntetés szabott ki? _____

- e) Mikor kezdte meg a büntetés kiállítását? 190_____ hó napján.
 f) Mely fogházból szállított be a javító-intézetbe? _____
15. Az állami kényszernevelésnek a szülő vagy gyám kötelező nyilatkozata alapján megszbott határideje? _____
16. Fizet-e ellátási díjat; s ha igen, mennyit és ki tartozik azt fizetni? _____

II. A növendék intézeti életére vonatkozó adatok.

17. Mennyi ideig volt kísérletileg elkülönítve? _____
18. Hányszor volt fegyelmileg büntetve? _____
 És pedig: _____

Sorszám	Miféle vétségért	A büntetés megnevezése							
		Megintás	Rosszalás	Elkülönített helyen való étkezés eltiltás a játéktól	A nyert kintlételesek elvesztése s a kedvezmény megvonása	Ételevonás	A csukából kiküszöbölés	Magánelzárás	A fogházba való visszazállítás
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									

19. Milyen kézi munkával foglalkozott? _____
20. Mennyit tett ki összes munkajutalomdíja? _____
21. Az intézeti iskolának melyik osztályát végezte és milyen eredménnyel? _____
22. Az intézetben tanúsított erkölcsi magaviselete és munkaszorgalma? _____
23. Mi volt a festsulya a befogadáskor és a kihelyezéséskor? _____

24. Mikor helyeztetett ki? 190 _____ hó _____ napján.
25. Mi okból helyeztetett ki (20 éves koránál fogva kísérletileg, megszökött vagy kifiltatott)? _____
26. A kísérleti kihelyezésből vagy a szökésből visszakerült-e s ha igen, mikor? _____
27. Ha elhalt, mely betegség vagy más ok következtében halt el? _____

190 _____ hó _____ napján.

A beküldő aláírása: _____

E lap a belépéstől az intézet elhagyásáig minden egyes, az intézetbe felvett növendékről külön vezetendő s ha a javító-intézetű növendék más javító-intézetbe szállítatik át, e lap vele megy s a megfelelő rovatok az új tartózkodó helyen tovább vezetendők. A II. jegyű lap két részből áll. Az 1—16 szám alatti kérdések a növendéknek az intézetbe való befogadásakor kell a feleleteket megadni; a 17—27. szám alatti kérdésekre pedig a feleleteket csak akkor kell megadni, a mikor a javítóintézetű növendék az intézetet elhagyja. A lap adatainak tökéletes összhangban kell állani az intézeti törzskönyvvel, miért is e lapon fenn jobbra a törzskönyvi szám jelzendő. A lapok pontos kitöltéseért az intézet főnöke felelős. Az egyéni lapok közvetlenül a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz küldendők be. A beküldési kötelezettség akkor áll be, midőn a növendék az intézetet végleg elhagyja; tehát p. o. ha a kísérleti kihelyezés véglegessé vált, ha fogházba szállítatott, vagy a megszökött növendék a lap beküldésének a szökés után következő első határnapjáig vissza nem fogadtatott. A beküldés kísérő levél nélkül az e célra szolgáló külön borítékban történik a küldött lapok mennyiségének a borítékon való feltüntetésével. A beküldés félvényként egyszer és pedig olyképp foganosítandó, hogy az év első felében végleg elboesátott növendékek lapjai összegyűjtve, legkésőbb az év július hó 4-ik napján; az év második felében végleg elboesátott növendékek lapjai pedig a következő év január 4-ik napján utnak indítandók. Ha valamely félvényben egy egyéni lap beküldése sem válik esedékessé, esetleges sürgetések elkerülése végett nemleges jelentés gyanánt egy üres boríték küldendő be a statisztikai hivatalhoz. A m. kir. központi statisztikai hivatal az intézetet a szükséges nyomtatványokkal és borítékokkal díjmentesen látja el. Újabb nyomtatványok küldése iránti megkeresés a borítékon e célra kijelölt helyen fejezendő ki.

A bűnügyi statisztikának kiegészítő része még a közigazgatási hatóságok elbírálása alá tartozó *kihágási ügyek statisztikája*, a melyre vonatkozó adatszolgáltatás ugyancsak az 1900. évi január hó 1-től kezdődőleg a belügyminiszter urnak 1899. évi 129.681. sz. a. kelt rendeletével a közigazgatási, a kereskedelemügyi miniszter urnak pedig 1899. évi 88.944. sz. a. kelt rendeletével az iparhatóságok által kiállítandó kihágási ügylapok által történik.

Az erre használandó adatgyűjtő minta a következő:

Ügylap

Közigazgatási hatóságok által elintézett kihágásokról.

A hatóság megjelölése: _____ Az ügylap folyó száma: _____
_____ év.

1. A füljelentés napja és iktatókönyvi száma? 190 — hó — napja — szám.
2. Az első helyen megnevezett terhelt neve? _____
a terheltek száma? _____
3. A füljelentés elintézésének módja? (az eljárás megtagadása, más hatósághoz áttétel, más ügygel egyesítés, idézés). _____
4. Az ítélet kelte és száma? 190 — hó — napja — szám.
tartalma? _____
5. Használtatott-e jogorvoslat s mely fél által? _____
6. Mely hatóság hozta a jogerős határozatot _____
és mely kelet és szám alatt? 190 — hó — napja — szám.
7. A jogerős határozat alapján elmarasztaltak

a) sor- száma	b) neve		c) esetekm. a törv. es szakasz-, vagy a miniszt., esetleg helyható- sai rendeletbe ütköző esetekm. szabatos megjelölésével	d) büntetése	
	férfi	nő		elzárás	pénzbünt. koronákban
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					

A jogerős ítélet alapján töltendő ki!

Az ügylapot kiállító aláírása:

_____ 190 _____ hó _____ napján.

Ez az ügylap a kihágásra vonatkozó följelentésnek iktatása alkalmával az iratokhoz csatolandó s a följelentés napja és iktatókönyvi száma reávezetendő, vagyis az 1. sz. kérdés kitöltendő. Viszont az ügylapok külön folyó számot kapnak, melyek azoknak felső jobb felén és az *iktatókönyvben feltűnő helyen kiürandók*.

Az ügylap többi rovatainak kitöltésére nézve a következő utasítások irányadók: *a)* A 2. ponthoz. Itt csakis a följelentés tartalma irányadó, úgy, hogy az eljárás során nélán beállott szaporodás a terheltek számában tekintetbe nem jő. *b)* A 4. ponthoz. Az elsőfoku ítélet tartalma csak röviden jelzendő, pl. ekkép: 2 terhelt elmarasztaltatott, 1 terhelt fölmentetett. A mennyiben az elsőfoku ítélet jogerőssé válik, annak tüzetes részletezése, hogy kik és mely cselekmények miatt marasztaltattak el, a 7. pontnál adandó. *c)* A 7. ponthoz. Az itt tett kérdések mindig csak a *jogerős marasztaló* ítéletre vonatkoznak, bármely bíróságtól eredett is az. Ha tehát a terheltek jogerősen felmentettek, a kérdés válasz nélkül marad. *d)* Igen nagy gondot kell fordítani a kihágás pontos megjelölésére, vagyis a *c)* alrovat helyes kitöltésére. *A mennyiben a cselekményt törvény minősíti kihágássá, elég a törvény és szakasz megjelölése. Ha azonban miniszteri rendeletben vagy helyhatósági szabályrendeletben történt a kihágás minősítése, a cselekmény száral szabatosan megjelölendő, annak kitételével, hogy a jogforrás miniszteri rendelet, illetőleg helyhatósági szabályrendelet. A d)* alrovatban az esetleges pénzbüntetés annak összegével együtt akkor is feltüntetendő, ha egyttal elzárás is mondatott ki. Egyéb büntetések mellőzendők.

Az ügylap helyes kitöltéseért és beküldéseért az eljáró tisztviselő felelős.

Az ügylapok közvetlenül a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz küldendők be és pedig akkor, a mikor az eljárás, melyre vonatkoznak, a maga teljességében érdemleges jogerős elintézését nyer vagy pedig megszüntették. Mindaddig tehát, míg az eljárás során az összes terheltekre vonatkozó jogerős megszüntető végzés nem hozatik, illetőleg jogerős ítélet nem jő létre, az ügylap az ügyiratokkal megőrzendő és nyilvántartandó.

A beküldési kötelezettség beálltával az illető lapok e célra félretendők s mindig a hó 1-től utolsó napjáig terjedő sorrendben havonként összeállítva legkésőbb a következő hó 4-ik napján kísérelével nélkül utnak indítandók. Az ítélet végrehajtása statisztikai adatgyűjtés tárgyát nem képezvén, az a lapok beküldését nem hátráltathatja.

Jegyzet. Büntügyi statisztikáknak 1899. évi — még a régi eljárás szerint gyűjtött adatai a következők:

A magyar anyaországban járásbíróságainknak 247,316 feljelentéssel volt dolguk, a törvényszékeknek 88,14-ei. A járásbíróságok a feljelentések 92°/o-ában, a törvényszékek 21°/o-ában elrendelték a tárgyalást, a többi esetekben az ügyet mással egyesítették, más hatósághoz tették át, vagy mint eljárásra alkalmatlant visszautasították. A járásbíróságoknál a tárgyalásra került ügyekben a vádlottak 27°/o-a feleltetett, 32°/o elítéltetett, az ügyek 41°/o-ában pedig a vád visszavonott. A törvényszékeknél a vád visszavonása csak 5°/o-ot képviselt, a fölmentés 26, az elítélés 69 százalékot. A járásbíróságoknál 3853, a törvényszékeknél 12,337 vizsgálati fogoly volt az év folyamán.

Büntett vagy vétség miatt 120,664 egyént ítéltek el; legtöbbször fordult elő a rágalmazás és becsületsértés (311°/o), azután a lopás (216°/o), a súlyos testi sértés (16°/o) s a könnyű testi sértés (117°/o). A járásbíróságok 91,549 egyént ítéltek el; mint a leggyakoribb büntetést szabták ki az 1—14 napig tartó fogházbüntetést (43°/o) és pénzbüntetést (42°/o). A törvényszékek 29,115 egyént ítéltek el; 6 hótól egy évig terjedő börtönnel 643 bűnöst sújtottak Fogházbüntetéssel 2001-ei. Volt kilenez halálos ítélet is, de ez felső fokon nem nyert megerősítést.

Az elítélt bűnösöknek körülbelül háromnegyed része férfi volt és csak egynegyed része nő; a házások száma nagyobb az elítéltek sorában, mint a nőtlencék és hajadonoké. Az elítéltek életkor szerinti tagozódása azt a tanulságot eredményezi, hogy a bűnre való hajlandóság a 30-ik életévig mindig erősödik s csak azután esökken, kezdőben igen kis arányokban. Az egyes hitfelekezetek közül a római katolikusok és a reformátusok részesednek kisebb arányban az elítéltek között, mint a más arányokat az 1899. évi népszámlálás megállapított a hitfelekezeteknek az ország népességéhez való viszonyításában, magasabb azonban a görögkeletiek aránya; nemzetiség szerint a magyarok, főleg és oláhok vannak inkább képviselve, a németek pedig legkevésbé. Az irni-olvasni tudók aránya az elítéltek között 52,44^o/o volt.

Büntetlen előéletű volt az 1899. évben elítélt férfiaknak 78,47^o/o, a nőknek 79,07^o/o-a; a többi vagy ugyanazon, vagy valamely más büntető cselekmény miatt egyszer vagy másszor már korábban is el volt ítélve.

A kihágási statisztika a kihágások számának gyors növekedéséről tesz tanulságot: 1899-ben 422,667 kihágási ügy feküdt az elbírálásukra hivatott hatóságok előtt, tizenhárom és félezerrel több, mint az előző évben. A kihágási ügyek loginkább a közigazgatási hatóságok ítélkezése alá tartoznak; a fentemlítt összes kihágásokból 366,517 a közigazgatási hatóságok elé tartozott. Az 1899. év folyamán 3,9353 kihágási följelentés inféztetett el s a kihágásban elmarasztalt egyének száma 382,890 volt. Az erdőrendőri törvény ellen követtek el legtöbb kihágást; e czímen 92,878 egyént kellett elítélni, az összes elítélteknél közel egy negyed részét. A hatóságok ellen és a közszend ellen elkövetett kihágás miatt 10,598 egyént marasztaltak el, az összes elítéltek 5,4^o/o-át; közbiztonság elleni kihágást 36,647 egyén ellenében állapítottak meg (az elítéltek 5°/o-a); közrend és közszemérem elleni kihágás miatt 4,516 egyént kellett elítélni, az összes elítéltek 12°/o-át; a közegészség és testi épség ellen elkövetett kihágásban 34,578-an voltak elmarasztalandók, az összes elítéltek 9°/o-a. Nagyobb számmal követtek el még kihágásokat a mezőrendőri törvény ellen (8816), a véderő törvény ellen (7369), vadászati törvény ellen (5078), a eseléd-törvény ellen (9826) az egyenes és közvetett adók, jövedékek és illetékek iránt fennálló törvények és szabályok ellen (3663), szerencsejáték által (2578) stb. Legtöbb kihágás, nevezetesen 254121 a legnagyobb büntetést kapta, 20 koronán alóli pénzbüntetést; 55,182 elítélt 1—15 napi elzárásban marasztaltatott el s 46,649 kihágási ügyben 20 koronától 10° koronáig terjedő pénzbüntetést szabták ki.

Horvát-Szlavonországokban a lörvényszékek büntetté miatt 2924, vétség miatt 232, kihágás miatt 53 egyént ítéltek el; a járásbíróóságok kihágás miatt 40 570 egyént. Horvátországban a férfi bűnösök aránya még nagyobb, mint az anyaországban, ugyszintén a házásoké a nő- lenekkel vagy hajadonokkal szemben. A Horvát-Szlavonországokban honos két hitfelekezet közül a görögkeleti sokkal erősebb bűnre való hajlandóságot mutat, mint a római katolikus.

XXX.

A csendőrség s a rendőrség tevékenységére vonatkozó statisztika.

A csendőrség és a rendőri hatóságok tevékenységére vonatkozó statisztikát 1899. óta, mai alakjában pedig 1900. óta művelni statisztikai hivatalunk. Targyát az adatgyűjtés első évében a közbiztonsági állapotokról való jelentés, a büntettek, vétségek és kihágások ügyében való nyomozásokról, s a csendőrségnek és rendőrségnek önálló és felszólított szolgálatban kifejtett tevékenységéről való adatszolgáltatás képezte; az adatokat a csendőrkerületek, továbbá a városi rendőrkapitányságok szolgáltatták havonként.

1900-ban azonban az új bűnvádi eljárás életbeléptetésével a míg egyrészt az adatszolgáltatók köre annyiban bővült, hogy a járási hatóságok (a főszolgabírák) is nyomozó hatóságokká váltak, másrészt a kihágási statisztikának egyidejű megindítása folytán fölöslegessé vált a kihágásokról a rendőr tevékenységi statisztika körében a korábbi részletességgel szolgáltatni az adatokat: az adatgyűjtés módosult tehát mind a két okból, s azonfelül a közbiztonsági állapotokról szóló jelentés, mint statisztikai anyagot alig tartalmazó, elhagyatott.

Ma tehát az adatszolgáltatásra kötelezve van minden városi rendőrkapitányi, minden járási főszolgabírói hivatal, továbbá az összes csendőrkerületek. Az adatszolgáltatás most is havonként történik, a kimutatásokat minden hóról a következő hónap 10—15-ike közt kell betérjeszteni a központi statisztikai hivatalhoz.

A rendőrhatalóságok tevékenységéről kiállítandó kimutató a következő szövegű:

I. A teljesített nyomozások és azok

A cselekmények részletezése	A fentebb említett esetek száma, melyekre azve a. 130 000/191. B. M. T. 25. §-a értelm. a nyomozás, illetve sürzés nyomozati cselekmény teljesítő volt	Az előző hó végéig	Az előző hó végéig meg nem indított	Összes esetek száma	Az előfordult nyomozás nélkül		
1	2	3	4	5	6	7	8
A) Büntettek és vétségek :							
1. Felségsértés							
2. A király, a királyi ház tagjainak bántalmazása, a király megsértése							
3. Hütlenség							
4. Lázadás							
5. Hatóság elleni erőszak							
6. Izgatás							
7. Magánosok elleni erőszak							
8. Pénzhamisítás							
9. Szemérem elleni cselekmények							
10-12. Felt. élet- és testi épsége elleni cselekmények	10. Gyilkosság						
	11. Szándékos emberölés						
	12. Az ember élete és testi épsége elleni egyéb cselekm.						
13-17. Vagyon elleni cselekmények	13. Rablás						
	14. Gyilkossággal v. szándékos emberöléssel elköv. rablás						
	15. Gyújtogatás						
	16. Lopás						
	17. Vagyon elleni egyéb cselekmények						
18. Egyéb büntettek és vétségek							
Összesen							
B) Kihágások :							
1. Kir. járásbiróság	illetékes-ségi körébe tartozók				X	X	X
2. Közigazg. hatóság					X	X	X
Összesen							

II. A nyomozások a lefolyt hóban mily alapon teljesítették ?

- És pedig : a) A kir. ügyészség elrendelésére esetben
 b) A kir. járásbiróság megkeresésére " "
 c) A magánvádló indítványára " "
 d) Feljelentésre hivatalból " "

Összesen _____ esetben

A csendőrkerületi parancsnokságok kimutatása lényegben azonos a rendőrhatóságokéval; tartalmaz azonban külön rovatokat a csendőrségnek az önálló és felszólított szolgálatban kifejtett tevékenységéről is, a következő alakban:

Milyen volt a csendőrség tevékenysége az önálló és felszólított szolgálatban?

Önálló szolgálat	Hány esetben	Felszólított szolgálat	Hány esetben
1. Éjjeli őrk ellenőrzése		1. Segélyszolgálat	
2. Vasúti ügyelet		2. Fogolykíséret	
3. Hajóállomási ügyelet		3. Fogolyörizet	
4. Folyamátkeles ügyelet		4. Postafedezet	
5. Vásárügyelet		5. Személyfedezel	
6. Búcsúügyelet		6. Egyéb felszólított szolgálat (még szerinti)	
7. Fürdőügyelet			
8. Veszteginézeti ügyelet			
9. Egyéb ügyelet még szerinti			
Összesen		Összesen	

A csendőr és rendőrtvékenységre vonatkozó statisztikai kimutatás a 130 000 B. M. rendelet 166. §-ával elrendelt bűnügyi iktatókönyv alapján havonként, 2-2 példányban szerkesztendő. Az egyik példány a hatóság saját házi eljárására szolgál, a másik pedig a már fentemlített határidőben a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz küldendő be.

A kimutatásban I. pont alatti 2-5 fejezvet azon bűnesetek számát tünteti fel, a melyekre nézve a csendőr- vagy rendőrhatóság intézkedése kívántatik s a 2-3-4 rovatok összegének egyeznie kell az 5. rovatban kitett összeggel, vagyis a bűnesetek összes számával. A 6-12-ig terjedő rovatokban azt kell kimutatni, hogy az összes előforduló esetek a csendőr- vagy rendőrhatóság részéről milyen elintézésben részesültek. Gondot kell azonban fordítani arra, hogy a 11-ik rovat a 3-ikkal, a 12-ik pedig a 4-ik rovatval egyezzen, valamint arra is, hogy a 8-ik rovat, a mint az különben a kimutatás szerkezetéből is kitűnik, csakis a közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt kihágási esetekre nézve löltendő ki, s hogy e rovat alatt mindazon kihágási ügyek fel legyenek tüntetve, a melyeket a rendőrhatóság önmaga észlelt, hivatalból önmaga indított meg, vagy hivatalból más illetékes közigazgatási ható-

sághoz áttett s végül, a melyek magánpanaszra indítottak meg.

A 13—16. rovatok alatt azon terheltek számát kell feltüntetni, kik a letartóztatás mellőzésével szabadlábon, a kir. ügyészséghez, a vizsgálóbíróhoz, a kir. járásbíróshoz kihágási ügyekben az illetékes közigazgatási hatósághoz feljelentettek, akár valamely társhatóság, akár alantus rendőrközegek által.

A 17—19. rovatok az előzetesen letartóztatott terheltek feltüntetésére szolgálnak, míg a 20-ik rovat alatt az előzetesen letartóztatott, de a nyomozás folyama alatt szabadlábra helyezett terheltek számát kimutatni.

Az 1—B) 1. és 2-ik alpontjainál a kimutatásban keresztvonallal megjelölt rovatok a kihágási ügyekre nézve kitértetlenül hagyandók. Oly tisztán a közigazgatási hatóság illetékességi körébe tartozó kihágási ügyekre nézve, a melyek nem nyomozás, hanem tárgyalás és I-sőfoku elbírálás által nyernek a közigazgatási hatóság részéről elintézés, ez elintézés részletes feltüntetése a rendőrhatalósági tevékenységről szóló kimutatásban nem kívántatik és azért e czélra szolgáló külön rovatokat a kimutatás nem is tartalmaz.

A II. pont alatt azt kell feltüntetni, hogy a lefolyt évben tényleg teljesített, vagyis befejezett nyomozások közül hány esetben járt el a rendőrhatalóság *a)* a kir. ügyész elrendelésére, *b)* a kir. járásbíróshoz megkeresésére, *c)* magánvádló indítványára, *d)* feljelentésre hivatalból.

A II. *a), b), c)* és *d)* pontjainál csakis a tényleg teljesített vagyis már befejezett nyomozási esetekre nézve tüntetendő fel az eljárási alap, vagyis azon bűn és vétségi ügyekben teljesített és befejezett nyomozási esetekre nézve, melyek az 1—1) 9-ik és 10-ik rovataiban is feltüntetve vannak, a kihágási esetek közül tehát szintén csak azokra nézve, a melyekben nyomozás vált szükségessé és az tényleg befejeztetett.

A csendőrségnek s a rendőrségnek tevékenységére vonatkozó adatokat a statisztikai hivatal „Havi Közleményeiben“ szokta közzétenni, az évi eredményeket azonban még nem közölte.

Függelék.

Az adatszolgáltató közegeknek és adatszolgáltatási határidőknek összefoglalása.

Az alábbiakban összefoglaljuk mindazokat a teendőket, amelyek egy-egy adatszolgáltató hatóságra vagy hivatalra várnak a magyar hivatalos statisztika szolgálatában. Az összefoglalás használhatósága érdekében csak annyit kell megjegyeznünk, hogy minden adatszolgáltatási teendő mellett utalás van ennek a könyvnek azon fejezetére, a melyben az illető adatszolgáltatásra vonatkozólag a részletek találhatóak.

A hol az adatokat nem közvetlenül a statisztikai hivatalhoz kell beszolgáltatni, ott ez a körülmény külön meg van említve; a hol az adatok beszolgáltatására kitűzött határidő nincs kitüntetve, ott a statisztikai hivatalnak az adagyűjtést elrendelő felhívása esetről-esetre szabja meg a határidőt, rendszerint két hetet.

A magyar hivatalos statisztika adatszolgáltatói a következők:

Alispánok:

A törvényhatóság területén előfordult anyakönyvi szervezeti változásoknak esetről-esetre való bejelentése. (VI. fejezet.)

Közegészségügyi statisztikai kimutatások átvétele és betérjesztése február 28-ig. (VII. fejezet.)

A törvényhatóság területén lévő ásványvíz-források jegyzékének betérjesztése január 25-ig. (VIII. fejezet.)

Közi zálogköcsön-üzletek névjegyzékének betérjesztése januárban. (XXIII. fejezet.)

Izraelita hitközségekben beállott változások betérjesztése jan. 15-ig. (XXVI. fejezet.)

Anyakönyvi felügyelők:

Anyakönyvi vizsgálat alkalmával a statisztikai adatszolgáltatás ellenőrzése. (VI. fejezet.)

Anyakönyvvezetők:

Házassági, születési és halálozási anyakönyvi bejegyzésekről kiállított statisztikai lapok betérjesztése minden hó 7-én.

Ila a halál okát nem orvos állapította meg, de az elhunyt orvosi kezelésben részesült, orvosi értesítő kiállítása és a kezelő orvoshoz való küldése esetről-esetre azonnal. (VI. fejezet.)

Postaindítási napoknak minden év elején, s az előforduló változásoknak esetről-esetre való bejelentése. (VI. fejezet.)

Állatorvosok:

Országos állatvásárokról a kimutatás betérjesztése 3 nap alatt. (XVII. fejezet.)

Ásványvíz-források:

Évi kimutatás betérjesztése a kézbesítéstől számított két hét alatt. (VIII. fejezet.)

Bankok :

Évi kimutatásnak, zárszámadásnak és vagyon-mérlegnek beterjesztése márczius 31-ig. (XXI. fejezet.)

Betegsegélyző pénztárak :

Évi forgalmi kimutatásnak, zárszámadásnak és vagyon-mérlegnek márczius 31-ig való beküldése. (XV. fejezet.)

Hivatási munkában megsérült tagokról a segélyezés kezdetén és befejeztével csetről-esetre jelentés tétele. (XVI. fejezet.)

Biztosító társaságok :

Hivatási munka közben balesetet szenvedett biztosítottakról esetről-esetre jelentés tétele. (XVI. fejezet.)

Évi kimutatásnak és zárszámadásnak márczius 31-ig való beküldése. (XXII. fejezet.)

Külizelelt lüzkárokról szóló statisztikai lapok beterjesztése minden hó végén.

Az előző évről függőben maradt károk jegyzékének beterjesztése márczius 31-én. (XXIV. fejezet.)

Csendőrkörületek :

Tevékenységi kimutatás beterjesztése minden hó 10-én.

(XXX. fejezet.)

Csendőrösök :

Külföldi és horvát-szlavon munkások bejelentése esetről-esetre. (IX. fejezet.)

Tűzesetekről portómentes levelezőlapok beterjesztése esetről-esetre. (XXIV. fejezet.)

Egyházi főhatóságok :

Egyházkormányzati kérdőívnek (esetleg az egyházmegye vagy kerület lelkészeitől begyűjtött hitéleti kérdőíveknek) beterjesztése.

(XXVI. fejezet.)

Gyárosok (20 alkalmazottnál többet foglalkoztató, vagy motorikus erővel használó ipartelepek):

Gyári és munkabér-statisztikai kérdőív beterjesztése.

(XIV. fejezet.)

Előre láthatólag három napnál hosszabb munkaképtelenséget okozó balesetek bejelentése a kerületi iparfelügyelőhöz 48 óra alatt.

(XVI. fejezet.)

Gyógyfürdők és gyógyintézetek :

Évi forgalmi kimutatás beterjesztése a kézbesítéstől számított két hét alatt.

(VIII. fejezet.)

Hajóállomások :

Külföldre szóló és külföldről érkező küldeményekről bevont áru-nyilatkozatok beterjesztése minden hó elején.

(XIX. fejezet.)

Határállomások :

Ki- és belépők nyilvántartási lapjainak beterjesztése minden év január 31-ig.

Havi határforgalmi kimutatás beterjesztése minden hó 7-ig.

(X. fejezet.)

Hitelszövetkezetek :

Évi kimutatásnak, zárszámadásnak és vagyonmérlegnek beterjesztése márczius 31-ig. (XXI. fejezet.)

Földhitelintézetek :

Évi kimutatásnak, zárszámadásnak és vagyon-mérlegnek beterjesztése márczius 31-ig. (XXI. fejezet.)

Főszolgabírák :

A közegészségügyi 1. és 6. sz. statisztikai kimutatások kiállítása.
(VII. fejezet.)

Elemi károk által megsemmisített vetésterületről szóló kimutatásnak betérjesztése október 31-ig.

Szőlőterületi és szüreti kimutatásnak betérjesztése november 15-ig.
(XI. fejezet.)

Tűzkár-jelentések és tűzkár-számlálólapok betérjesztése minden hó 8-ig.

Tűzvétség elleni intézkedésekről stb. szóló kérdőívek betérjesztése január 31-ig.
(XXIV. fejezet.)

Felekezeten kívül állókról szerkesztett kimutatás betérjesztése minden év február havában
(XXVII. fejezet.)

Kihágási ügylapok betérjesztése minden hó 4-én.
(XXIX. fejezet.)

Rendőrtevékenységi kimutatás betérjesztése minden hó 10-én.
(XXX. fejezet.)

Iparfelügyelők:

A gyárosoktól begyűlt balesetjelentéseknek a statisztikai hivatalhoz való beküldése minden hó 7-én.
(XVI. fejezet.)

Ipartestületek :

Évi kimutatás betérjesztése márczius hó 15-ig. (XIII. fejezet.)

Javitó intézetek :

Elbocsátott növendékek egyéni lapjainak betérjesztése január 4-én és július 4-én.
(XXIX. fejezet.)

Járásbíróságok :

Jogerősen befejezett vétségi és kihágási ügyek ügylapjainak betérjesztése minden hó 4-én.

Járásbírószági fogházakban letartóztatottak egyéni lapjainak betérjesztése minden hó 4-én.
(XXIX. fejezet.)

Járásorvosok :

A közegészségügyi 1. és 6. sz. statisztikai kimutatások kiállítása.
(VII. fejezet.)

Királyi ügyészek:

Jogerős ítélettel befejezett bűnügyekről a törvényszéki ügy- és egyéni lapok betérjesztése minden hó 4-én.

A törvényszéki fogházakban letartóztatottak egyéni lapjainak betérjesztése minden hó 4-én.
(XXIX. fejezet.)

Kézi zálogkölcsönüzletek :

Évi forgalmi kimutatásnak betérjesztése a felszólítástól számított 2 hét alatt.
(XXIII. fejezet.)

Kórházigazgatóságok :

A közegészségügyi 7. sz. (kórházi) és 8. sz. (járványkórházi) statisztikai kimutatások kiállítása.
(VII. fejezet.)

Mezőgazdasági munkában megsérült egyénekről a kezelés kezdetén és befejeztével esetről-esetre jelentés tétele.
(XVI. fejezet.)

Községi előljáráóságok (Községi és körjegyzők) :

A közegészségügyi 8. sz. (járványkórházi) statisztikai kimutatások kiállítása.
(VII. fejezet.)

Ki-, vissza-, illetőleg bevándorlók bejelentése minden év jan. 31-ig.
(IX. fejezet.)

Elemi károk által megsemmisített vetésterületről szóló kimutatásnak betérjesztése a főszolgabíróhoz október 15-ig.

Szőlőterületi és szüreti kimutatásnak betérjesztése a főszolgabíróhoz nov. 10-ig. (XI. fejezet.)

Országos állatvásárokról a kimutatás betérjesztése 3 nap alatt. (XVII. fejezet.)

Piaczi árstatisztikai kimutatás betérjesztése minden hó 5-éig. (XVIII. fejezet.)

Tűzkárjelentés és tűzkár-számlálólapok betérjesztése minden tüzeset után a főszolgabíróhoz.

Tüzbész elleni intézkedésekről stb. szóló kérdőív betérjesztése január 20-ig a főszolgabíróhoz. (XXIV. fejezet.)

Lelkészek :

Hitéleti kérdőíveknek betérjesztése évenként a statisztikai hivatalhoz (esetleg az egyházi főhatóságokhoz.) (XXVI. fejezet.)

Országos letartóztatási intézetek :

Letartóztatottak egyéni lapjainak betérjesztése minden hó 4-én. (XXIX. fejezet.)

Orvosok :

Az anyakönyvvezetőtől kapott orvosi értesítőbe a halálok bejegyzése, s az értesítőnek esetről-esetre a statisztikai hivatalhoz való beküldése. (VI. fejezet.)

Mezőgazdasági munkában megsérült egyénekről a kezelés kezdetén és befejeztével esetről-esetre jelentés tétel. (XVI. fejezet.)

Polgármesterek (rendezett tanácsú városokban):

Ki-, vissza- illetőleg bevándorlók bejelentése minden év jan. 31-ig. (IX. fejezet.)

Elemi károk által megsemmisített vetésterületről szóló kimutatásnak betérjesztése október 31-ig.

Szőlőterületi és szüreti kimutatásnak betérjesztése november 15-ig. (XI. fejezet.)

Tűzkárjelentések és tűzkár-számlálólapok betérjesztése minden hó 8-ig.

Tüzbész elleni intézkedésekről stb. szóló kérdőív betérjesztése január 31-ig. (XXIV. fejezet.)

Felekezeten kívül állókról szerkesztett kimutatás betérjesztése minden év február havában. (XXVII. fejezet.)

Kihágási ügylapok betérjesztése minden hó 4-én. (XXIX. fejezet.)

Polgármesterek (törvényhatósági városokban):

A város területén előfordult anyakönyvi szervezeti változásoknak esetről-esetre való bejelentése. (VI. fejezet.)

Közegészségügyi statisztikai kimutatások átvétele és betérjesztése január 31-ig. (VII. fejezet.)

A törvényhatóság területén lévő ásványvíz-források jegyzékének betérjesztése január 25-ig. (VIII. fejezet.)

Ki-, vissza- illetőleg bevándorlók bejelentése minden év jan. 31-ig. (IX. fejezet.)

Elemi károk által megsemmisített vetésterületről szóló kimutatásnak betérjesztése október 31-ig.

Szőlőterületi és szüreti kimutatásnak betérjesztése nov. 15-ig. (XI. fejezet.)

- Kézi zálogkölesönüzetek névjegyzékének beterjesztése januárban.
(XXIII. fejezet.)
- Tüzkár-jelentések és tüzkár-számlálólapok beterjesztése minden hó 8-ig.
- Tüzzvész elleni intézkedésekről stb. szóló kérdőív beterjesztése január 31-ig.
(XXIV. fejezet.)
- Izraelita hitközségekben beállott változások beterjesztése jan. 15-ig.
(XXVI. fejezet.)
- Felekezeten kívül állókról szerkesztett kimutatás beterjesztése minden év február havában.
(XXVII. fejezet.)
- Postahivatalok :**
- Külföldre szóló s külföldről érkező küldeményekről bevont áru-nyilatkozatok beterjesztése minden hó elején.
(XIX. fejezet.)
- Rendőrkapitányok :**
- Tevékenységi kimutatás beterjesztése minden hó 10-én.
(XXX. fejezet.)
- Rendőrkapitányok (törvényhatósági városokban) :**
- Kihágási ügylapok beterjesztése minden hó 4-én.
(XXIX. fejezet.)
- Takarékpénztárak :**
- Évi kimutatásnak, zárszámadásnak és vagyon-mérlegnek beterjesztése márczius 31-ig.
(XXI. fejezet.)
- Tiszti főorvosok :**
- A közegészségügyi statisztikai 1., 6., 7., 8. sz. kimutatások felülvizsgálata, a 2—5. sz. kimutatások kiállítása.
(VII. fejezet.)
- Törvénytisztelek :**
- Házassági perekéről szóló ügyforgalmi kimutatásnak és statisztikai lapoknak beterjesztése minden év február 28-ig.
(XXVIII. fejezet.)
- Logerősen befejezett jövedéki kihágási ügyek ügylapjainak beterjesztése minden hó 4-én.
(XXIX. fejezet.)
- Törvénytisztelek fogházak :**
- A letartóztatottak egyéni lapjainak beszoállítására havonként a királyi ügyészséghez.
(XXIX. fejezet.)
- Vasuti állomások :**
- Külföldre szóló, s a külföldről érkező küldeményekről bevont áru-nyilatkozatok beterjesztése minden hó elején, nagyobb állomások részéről a hó 20-án is.
(XIX. fejezet.)
- Vasuti pályatorvosok :**
- Vasuti fizemben megsérült egyénekről a kezelés kezdetén és befejeztével esetről-esetre jelentés tételc.
(XVI. fejezet.)
- Vasutvállalatok :**
- Vasuti statisztika adatai minden évben február 28-ig, május 31-ig és június 30-ig.
(XX. fejezet.)
- Vállalkozók:** (Több község határára kiterjedő munkálatoknál.)
- Külföldi és horvát-szlavon munkások bejelentése minden hó 10-én.
(IX. fejezet.)
- Vámhivatalok :**
- Külföldre szóló, s külföldről érkező küldeményekről bevont áru-nyilatkozatok beterjesztése minden hó elején.
(XIX. fejezet.)
- Vásárbiztosok :**
- Országos állatvásárokról a kimutatás beterjesztése 3 nap alatt.
(XVII. fejezet.)
- Piaczi árstatisztikai kimutatás beterjesztése minden hó 5-éig.
(XVIII. fejezet.)